

Capsa Historiae

VAIN PARASTA KANSALAISILLE

Yleisradiotoiminta julkisena palveluna

PAAVO OINONEN

Vain parasta kansalaisille

Paavo Oinonen

*Vain parasta kansalaisille –
yleisradiotoiminta julkisena palveluna*

Turku 2019

Capsa Historiae II
Kulttuurihistorian seuran julkaisusarja

Sarjan julkaisutoimikunta:

Marjo Kaartinen

Otto Latva

Heli Rantala

Juhana Saarelainen

Niina Siivikko

Kustantaja Kulttuurihistorian seura ry

ISSN 2489-4117

ISBN 978-952-68776-2-4 (nid.)

ISBN 978-952-68776-3-1 (PDF)

© kirjoittaja ja Kulttuurihistorian seura ry

Kannen suunnittelu: Juhana Saarelainen

Kansikuva: Piikkiön lähetysasema 1963. Kuva: Tekniikan museo.

Taitto: Heli Rantala

Juvenes Print, Turku 2019

Sisällys

Kiitokset 6

Aluksi 9

Suurenmoisia velvoitteita 16

Ei kaupalliselle radiolle - John Reithin ihanteet -
Palvelun periaate ja keskustelu massoista - Uudenlainen
julkisuus - Ohjelmistot ja niiden kehittäminen

Tempoileva radio 46

Valistuneen kansalaisen ihanne - Yleisradio ja
eurooppalaiset esikuvat - Suomalaisen radion eetos
- Oikeistopuhurit nousevat - Vallanpitäjien suora
yhteys kuuntelijoihin - Vasemmisto ottaa paikkansa -
Poliittinen suunta muuttuu taas

Informatiivisuudesta taivaskanavien uhkaan 87

Ularadio, televisio ja yhteiskunnan murros - Reporadio
suunnittelee ja uudistaa - Moniarvoisuutta vai poliittista
yksipuolisuutta - Viihteellistyminen, kasetti-tv ja
taivaskanavat

Palvelu purkautuvan sääntelyn aikana 117

Viestintämaisema muuttuu - Paikallisradiot haastajina
- Julkisen palvelun ajatus sanoiksi - MTV itsenäistyy
- Teknologian lisäksi muutakin muuttuu - Onko
luottamusta?

Lopuksi: Julkisen palvelun tulevaisuuksia 163

Viitteet 174

Lähteet 189

Kiitokset

Ajatus julkisen palvelun median toimintaperiaatetta käsittelevästä kirjasta syntyi vuosia sitten. Kaipasin käsitteen historiaa luotaavaa suomenkielistä yleisesitystä. Eurooppalaisesta yleisradiotoiminnasta ja myös suomalaisesta järjestelmästä oli toki paljon kirjoitettu. Silti juuri palvelun ajatuksen syntyä, sen muovautumista ja nykyhaasteita kokoavaa suomalaista yleisesitystä en ollut löytänyt. Koska aihe kiinnosti, halusin itse kokeilla sellaisen laatimista, mikäli rahoitus järjestyisi. Suomen tietokirjailijat ry myönsikin työskentelyapurahan. Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahaston Turun Sanomien rahasto ja Turun Yliopistosäätiö tukivat myös hankettani apurahoin. Kiitän näitä kaikkia tahoja materiaalisesta tuesta, joka mahdollisti kokoaikaisen teemaan paneutumisen.

Ilokseni käsikirjoitukselleni löytyi kustantaja läheltä, sillä Kulttuurihistorian seura hyväksyi käsikirjoitukseni Capsa Historiae -sarjaansa. Kiitän seuran hallitusta lämpimästi ja eritoten sarjan julkaisutoimikunnan jäseniä, jotka toimittivat tekstiäni ja muovasivat siitä kirjan. Julkaisutoimikunnan puheenjohtaja, professori Marjo Kaartinen luki, kommentoi ja antoi käsikirjoitustani parantaneita ehdotuksia peräti kahteen kertaan. FM Niina Siivikko editoi koko tekstin; esitti tarkkoja kommentteja ja korjauksillaan sujuvoitti ilmaisuani. FT Heli Rantala taittoi teoksen; FM Otto Latva teki kuvatoimituksen ja FM Juhana Saarelainen suunnitteli kannen.

Ennen kustannustoimitustyötä tekstini luki professori emeritus Raimo Salokangas. Hänen laajan mediahistorian tuntemuksensa avulla sain vielä korjattua ja täsmennettyä monia käsikirjoituksen avainkohtia.

Olen käsitellyt kirjan teemoja opetuksessani ja monissa keskusteluissa Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiai-

neessa. Kiitän opiskelijoitani, populaarikulttuurin ja mediateknologian historian tutkimusryhmän jäseniä ja koko kulttuurihistorian työyhteisöä keskusteluista ja ideoista. Sain työskennellä koko tutkimusvapaani ajan oppiaineen innostavassa ilmapiirissä. Turun yliopiston kirjasto ja Suomen elinkeinoelämän keskusarkisto auttoivat aineistojen ja tutkimuskirjallisuuden ääreen.

Pienetkin tutkimus- ja kirjahankkeet muuttuvat loppuvaiheessa intensiivisiksi ja verottavat vapaa-aikaa. Kiitos kuuluu puolisololleni Eeva Vanhalalle, sukulaisille ja ystäville, jotka ovat monin tavoin tukeneet ja olleet mukana tutkimukseni käännteissä.

Kiitosten päätteeksi voi pohtia laajempaa asiayhteyttä, joka on tuntunut merkitykselliseltä tekstiä tehdessäni. Viime vuosina olen seurannut kiihkeäksi käynnittyä keskustelua mediaympäristön muutoksesta, jonka yhtenä ytimenä on ollut median ja demokratian suhde. Jos tällä kirjalla on tavoite, se on tähdentää, että demokratiaa tukeva ja vallankäyttöä valvova joukkoviestintäjärjestelmä on tärkeä.

Sivistyksen ja suvaitsevaisuuden merkitystä korostaneen professori Urpo Harvan sanomaksi on pistetty demokraattista järjestelmää puolustava ajatus: jollei demokratia pysty hävittämään tietämättömyyttä, tietämättömyys hävittää demokratian. Muotoilu on ehkä hieman pateettinen, mutta moneen tilanteeseen sopiva. Tänä päivänä se tuntuu entistä ajankohtaisemmalta. Niin kutsutulla laatumedialla on takanaan sekä kunniakkaita, vähemmän kunniakkaita että haasteellisia vaiheita. Sen tulevaisuus ei näytä menneisyyttä helpommalta, ja puolustettavaa on paljon.

Turussa joulukuussa 2018
Paavo Oinonen

Aluksi

Kun Britannian yleisradio BBC perustettiin vuonna 1922 postilaitoksen hallinnoimana yhtiönä, se ymmärsi ohjelma-toiminnan julkiseksi palveluksi. Termi ”the public service” toistui puheissa tuhkatiheään. Suomessa yleisradioyhtiö perustettiin vuonna 1926. Sen toimintaperiaatteet sisälsivät brittiläisen esikuvan tapaan valistus- ja sivistystehtävän, mutta julkisesta palvelusta ei vielä puhuttu. Käsite tuli suomalaiseseen yleisradiokeskusteluun paljon myöhemmin. Silti valistusradioiden varhaiset ideologit niin meillä kuin muualla ammensivat periaatteita kansalaiskasvatuksen ihanteista.

Keskityn seuraavilla sivuilla julkisena palveluna tunnettuun sähköiseen viestintäjärjestelmään, jonka merkitys 1900-luvun eurooppalaisessa kulttuuri- ja yhteiskuntahistoriassa on ollut keskeinen. Yleisradiotoiminnassa ei ole ollut kysymys pelkästään viestinnästä kansakuntien kokoisiksi kasvaneille yleisöille, vaan yhteiskunnissa tunnistetusta tarpeesta tarjota kansalaisille mahdollisimman tasa-arvoinen pääsy kulttuurin äärelle. Tavoitteena oli joukkoviestinnän keinoin kohottaa ihmisten sivistystasoa. Tavoitteiden ja tehtävien määrä kasvoi tästä ja yhtiöt, kuten Suomen Yleisradio, ryhtyivät toteuttamaan niitä luomalla ohjelmasisältöjä. Olosuhteet muodostuivat suotuisiksi uusille viestimille, ja ne saivat yhteiskunnilta valtuutuksen kulttuuritehtävänsä hoitamiseen. Sitä yhtiöt nykyisin pyrkivät sovittamaan uudelle vuosituhannelle.

Kirjan pääotsikko on mukailtu BBC:n ensimmäisen pääjohtajan John Reithin ajatuksesta, jonka mukaan yhtiöllä piti olla korkeat päämäärät ja vain paras kelpasi. Hän kirjoitti jo 1920-luvun ensimmäisellä puoliskolla yleisradiotoiminnasta kansallisena palveluna. Niin brittiyhtiö

kuin monet muut toimijat ovat myöhemmin pohtineet ja arvioineet uudelleen yleisradioiden työskarkaa.

Jo pieni vilkaisu julkisen palvelun merkityksiin kertoo, että tehtäväni on suuri, mutta käsittelytapani on silti tiivis. Monet mediahistorialliset asiayhteydet jäävät pikaisiksi havainnoiksi, mutta viitataan niiden yhteydessä tutkimuksiin, jossa sivuamiani teemoja käsitellään yksityiskohtaisemmin. Tavoitteeni on laatia kulttuurihistoriallista mediahistoriaa, jossa esittelen yleisradiotoiminnan avaintilanteita ja henkilöitä. Otteeni on katsauksellinen.

Historioitsijalle menneisyys on jäljellä lähteissä. Näistä on tapana koota tulkintoja ja pyrkiä ymmärtämään tarkasteltavaa kohdetta. Tässä tapauksessa lähteiksi kelpaavaa aineistoa on ylenpalttisesti, joten näkökulmien tarkat rajaukset ovat välttämättömiä. Käytän kolmea tarkastelukulmaa.

Ensimmäiseksi oletan, että yleisradiot ovat syntyneet vastaamaan tiettyihin kulttuurisiin ja poliittisiin haasteisiin. Toiminnassaan ne ovat pyrkineet vakauteen ja jatkuvuuteen. Vakiinnuttuaan ne eivät läheskään aina ole olleet muutosagentteja, vaikka tätäkään puolta ei ole syytä väheksyä. Yhtiöt ovat kautta aikojen tutkineet ja analysoineet toimintaansa ja muutostarpeitaan. Tästä huolimatta näyttää siltä, että ne ovat reagoineet kehittämisen tarpeisiin vasta silloin, kun ulkoiset vaatimukset ovat niihin kohdistuneet. On tullut tilanteita, joissa yleisradioyhtiöt ovat joutuneet suhteellisen nopeasti hakemaan ratkaisuja tai puolustautumaan, kun niissä toimivat ovat tunteneet toimintaperiaatteiden olevan uhattuina. Joissakin tapauksissa yhtiön johto on ollut aloitteellista ja käynnistänyt aktiivisen toimintatapojen muuttamisen. Suomen Yleisradion historiankirjoittaja Raimo Salokangas on peräti arvioinut yhtiön menneisyyttä reagoineina muutostarpeisiin.¹ Ymmärrän asian samoin, vaikka oma näkökulmani on tätä vuoden 1996 historiateosta keskitetympi, sillä tarkennan keskeisimpiin palvelun ajatusta koskeviin haasteisiin.

Toiseksi etsin julkisen palvelun ihanteita ja periaatteita yleisradiotoimijoiden itseymmärryksen kautta. Tarkoitan sitä, että jäljitän ohjelmayhtiön hallinnon, päättäjien ja keskeisten ohjelmantekijöiden perusteluja omalle toiminnalleen. Tähän liittyen puhun myöhemmin eetoksesta, jonka voi ymmärtää näiden tahojen miltei aatteen omaiseksi sivistysihanteeksi. Lähtöoletukseni on, että itseymmärrys on julkisessa palvelussa tärkeää. Tällöin tarkastelen toimintaperiaatteiden muodostumisen historiaa. Myöhemmin periaatteista tuli perinnettä, johon muun muassa BBC ja Suomen Yleisradio ovat vedonneet. Julkisen palvelun yleisradioyhtiöt ovat määritelleet tehtävänsä uudelleen. Palaan tuon tuosta pohtimaan, millä tavoin yleisradiolainen itseymmärrys on ollut pysyvää ja miten se on muuttunut.

Kolmanneksi teen havaintoja siitä, miten Yleisradio, suomalainen sanomalehdistö ja sittemmin kaupallinen televisio ovat olleet keskenään vuorovaikutuksessa. Oletan, että näiden väliset keskustelut kärjistyivät silloin, kun joukkoviestinten toimintaympäristö oli nopeaa reagointia edellyttävässä käymistilassa.

Päivittäisjulkisuudessa saatetaan silloin tällöin tarkastella sanomalehdistön ja yleisradiotoiminnan historiaa kadotetun tasapainon kautta. Ajatus voi kulkea niin, että suhteellisen tasainen ajanjakso on muuttunut miltei hallitsemattomaksi turbulenssiksi. Haluan haastaa illuusion julkisen palvelun kadotetusta tasapainosta ja ylipäättään käsityksen tynestä menneisyydestä. Kukin nykyisyys on täynnä pyörteitä ja ristiriitoja. Joukkoviestimet ovat käyneet läpi jatkuvia muutoksia.

En myöskään pidä teknologisia järjestelmiä yleisradioyhtiöiden toimintaa määrättyyn suuntaan ohjaavina välttämättömyyksinä. En laadi teknologioiden historiaa, mutta toki innovaatioilla on ollut ja on edelleen ratkaiseva merkitys sähköisen viestinnän kehityksessä. Kulttuurihistorioitsijan kuitenkin kuuluu varoa teknologista determinismii,

jossa yksi keksintö tulkitaan vääjäämättömän muutoksen sysäykseksi. Viitataan esimerkkiin mediateknologian historian alalta. Voimme väittää, että Gutenberg keksi kirjapainotaidon, jonka takia katolinen kirkko menetti asemansa reformaation edetessä. Tosiasiassa teknologiset muutokset tapahtuvat monensuuntaisina prosesseina, joissa ihmiset tekevät ratkaisuja ja monilla uusilla välineillä on näissä osuutensa.²

Teknologioiden tavoin erilaiset aatteet ja ajattelutavat muovautuvat yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Arvojen, ajattelutapojen ja poliittisten realiteettien muutokset ovat teknologian tavoin vaikuttaneet siihen, miten julkisen palvelun yleisradiotoimintaa on ymmärretty ja millaisia merkityksiä sille on annettu.

Tarkastelen tätä kaikkea vertailuin muiden joukkoviestimien kesken, vaikka keskiössä onkin Suomen Yleisradio. Kirja alkaa brittiläistä BBC:tä käsittelevällä luvulla, jonka kautta avautuu julkiseen palveluun liittyviä kysymyksiä. Tällöin esittelen varhaisessa BBC:ssä vaikuttaneita henkilöitä. Samalla tavoin kerron myöhemmin Suomen Yleisradion toimintaperiaatteiden muovaajista. Tällä on merkitystä siksi, että julkisen palvelun periaatteet saattoivat olla poliittisten päättäjien kollektiivisen oloisia linjauksia, mutta suuntaa määrittivät myös yksittäiset ihmiset, joilla oli riittävästi vaikutusvaltaa.

Julkinen palvelu voi olla myös muuta kuin joukkoviestintään liitetty periaate. Tässä kirjassa en tätä laajaa aluetta käsittele, mutta on pidettävä mielessä, että julkinen palvelu voi tarkoittaa valtion kansalaisilleen ja kuntien asukkailleen suuntaamia aktiviteetteja, huolenpitoa tai sisältöjä, joita ylläpidetään verovaroin. Näiden järjestäjillä eivät tavoitteena ole olleet liikevoitot, vaan turvallisuuden, tasa-arvon, hyvinvoinnin, terveyden ja sivistyksen vaalinta. Yleisradiotoiminnan palvelua voisi eroista huolimatta verrata kunnallisen kirjaston toimintatapaan.

Verovaroin ylläpidetty kirjasto pyrkii hankkimaan laajasti eri makusuuntia ja kategorioita edustavia kulttuurin tuotteita, kuten kirjallisuutta, lehtiä ja audiovisuaalisia tuotteita. Se tuo kansalaisten ulottuville taidetta ja viihdettä, sekä näihin liittyviä muita palvelusisältöjä. Kunkin harkittavissa on, mitä niistä hyödyntää tai käyttääkö palveluja ensinkään. Parhaimmillaan näin voitaisiin ymmärtää julkisen palvelun yleisradioyhtiön tuovan tarjontansa kansalaisten ulottuville. Kirjastoa ja Yleisradiota yhdistää sekin, että molemmissa on taustalla ihanteita, joiden vaalinta on osa tehtävän mieltä.

Tämä kirja käsittelee julkisrahoitteisen sähköisen yleisradioviestinnän toimintaperiaatteiden syntyä, muuttumista ja nykyisyyttä, sekä viittaa sen tuleviin haasteisiin. Olen kiinnostunut siitä, miten palvelu on muotoutunut, mitä sillä on tarkoitettu, millaista se on ollut ja millaisia merkityksiä kansalaisten sivistys- ja viihdyttämistehtäviin on kulloinkin liitetty, kun toimintaympäristö on muuttunut.

Seuraavilla sivuilla toistuvat käsitteet joukkoviestintä ja media. Pyrin suosimaan edellistä puhuessani menneisyydestä, jolloin media-sanaa ei varsinkaan Suomessa juuri käytetty. En ole tässä kuitenkaan täysin järjestelmällinen, sillä joissakin yhteyksissä sana media tuntuu luontevammalta. Meillä sen käyttö yleistyi 1990-luvulla, jolloin se monesti korvasi termit joukkoviestintä ja joukkotiedotus. Media on latinalaisperäisen medium-sanan monikkomuoto ja tarkoittaa välissä olevaa. Suomenkielisessä tutkimuksessa ja kirjallisuudessa on tavaksi tullut käyttää muotoa media, joka voi viitata yhteen viestimeen tai yleisesti joukkoviestimiin. Mahdottomana ei pidetä myöskään mediat-sanan käyttämistä, vaikka kyseessä on monikon monikko.

Suomalaisesta yleisradioyhtiöstä käytän virallista nimeä Yleisradio, jolla sitä on kutsuttu perustamisesta lähtien. Koko nimen virallinen muotoilu on ajan myötä muuttunut, mutta tällä nimellä yhtiö yhä tunnetaan. Niin sanotussa yleisradiolaissa vuodelta 1993 nimi on Yleisradio Oy, ruotsiksi Rundradion Ab. Yhtiö alkoi 1980-luvulta käyttää itsestään virallisen nimen ohella lyhennettä YLE, jonka nykyinen brändiasu on Yle. Kun käsittelen yhtiön lähihistoriaa, Yle-nimen käyttö on perusteltua. Britannian yleisradioyhtiö British Broadcasting Corporation tunnetaan BBC:nä. Yhtiö on Yleisradion tavoin käynyt lävitse muutoksia, kumpikaan ei ole enää sama 1920-luvulla perustettu yhtiö, mutta käytän brittiyhtiöstä läpi kirjan samaa lyhennettä.

Julkisen palvelun käsitteestä ja yleisradiotoiminnan haasteista on kirjoitettu aiemminkin. Esittelen pelkästään käsillä olevaan tekstiin eniten vaikuttaneet kokonaisuudet. Vuonna 2008 toimitti Erik Zsiga esseekokoelman *Varför Public Service? Alla pratar om det, få vet vad det är*, jossa kirjoittajat halusivat vastata kysymykseen, miten julkinen palvelu Ruotsissa tulisi hoitaa. Suomessa Airi Leppänen, Timo-Erkki Heino ja Eeva Mäntymäki kokosivat media-alan asiantuntijoiden puheenvuoroja vuonna 2010. Kokoelmassa *Yleisradio median murroksessa* he etsivät täyden palvelun yleisradiolle paikkaa vahvasti kilpaillussa mediaympäristössä. Brittiläiseltä mediahistorioitsijalta David Hendyltä ilmestyi vuonna 2013 teos *Public Service Broadcasting*, jossa hän halusi osoittaa historiaan vedoten julkisen palvelun median – BBC:n – selvinneen viestinnän murroksessa.

Oma lähestymistapani on toisenlainen kuin keskitetyissä aikalaisdiagnooseissa. Sidon julkisen palvelun muutokset ja haasteet varsin tarkoin tapahtumahistoriaan, jolloin on mahdollista analysoida jatkumoa ja murroksia asiayhteyksissään. Silti kirjan loppua kohden käsittelytapani muuttuu, sillä haluan historian kautta arvioida median nykyisyyttä ja

lähitulevaisuuden haasteita. Tämä johtaa kirjan viimeisellä kolmanneksella lähihavaintojen ja detaljinomaisten seikkojen korostumiseen. Se on hinta, jonka joudun maksamaan aikalaisperspektiivin huomioinnista.

Tukea käsittelylleni ovat antaneet aiemmat yleisradio-toiminnan historiat. Tulkintaani BBC:stä ovat vaikuttaneet Asa Briggsin laajat historiateokset ja Paddy Scannellin sekä yhdessä David Cardiffin että omissa nimissään laatimat tutkimukset. Suomalaisen yleisradiotoiminnan vaiheita avaavat Vilho Suomen *Suomen Yleisradio* vuodelta 1951, Pirkko Tulpon vuonna 1976 toimittama *Radioamatööreistä tajuntatellisuuteen* ja kolminiteinen *Yleisradion historia* vuodelta 1996, jonka ovat laatineet Eino Lyytinen, Timo Vihavainen, Raimo Salokangas ja Kari Ilmonen. Näistä jokainen on ilmentyessään juhlistanut Yleisradion merkkivuotta.

Mikkelissä sijaitsevan Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkiston Yle-arkistokokonaisuus on ollut käytössäni. Yleisradio on 1990-luvulta lähtien siirtänyt useina arkistonluovutuksina hallinnon, suunnittelun, kehitystoiminnan ja viestinnän materiaalejaan avoimeen tutkimuskäyttöön. Aineisto ulottuu yleisradiotoiminnan alkuvuosikymmeniltä lähihistoriaan. Olen hyödyntänyt teemani kannalta keskeisiä asiakirjoja ja muistioita. Kuitenkin kirjassani käytän eniten yhtiön vuosikymmenten aikana kokoamaa lehtileikekokoelmaa, johon on taltioitu sanoma- ja aikakauslehtien yleisradiokeskustelua ja -ohjelmia koskevaa kirjoittelua. Ohjelmia ja käsikirjoituksia ei säilytetä Mikkelissä, vaan ohjelmia olen käyttänyt Ylen Elävän arkiston kautta.

Suurenmoisia velvoitteita

Ei kaupalliselle radiolle

Sähkömagneettiselle säteilylle perustuva langaton viestintä ja suurelle yleisölle suunnatut äänilähetykset olivat alun pitäen erillisiä keksintöjä. Silti niiden yhdistäminen oli monien mielissä jo paljon ennen kuin meidän tuntemamme yleisradioviestintä oli arkipäivää. Tähän kuului ajatus yhteisistä samaan aikaan vastaanotettavista sähköisistä ohjelmasisällöistä. Vuonna 1884 Britanniassa ilmestyneen *Electrical World* -lehden kirjoittaja pohti, miten suurinta iloa ja onnea tuottaisi yhteisöjä yhteen kutova teknologia. Sellainen poistaisi eristyneisyyttä ja ennakkoluuloja sekä mahdollistaisi mielipiteiden ja ajatusten vaihdon.³

Jo lehden nimi viittasi ajassa kuplivaan kiinnostukseen sähköä ja sen mahdollisuuksia kohtaan. Useita samankaltaisia julkaisuja ilmestyi Britanniassa ja muualla. Näiden optimistiset tulevaisuusnäyt levisivät ympäri läntistä maailmaa. Radiolehtien sivuilla kirjoittajat pohtivat, miten langaton viestintä saatetaan parhaimmalla, oikeudenmukaisimmalla ja kannattavimmalla tavalla kuuntelijoille. Palvelun ajatus oli Britannian radiokeskustelussa esillä jo varhain.⁴

Sen sijaan Yhdysvallat päätyi toisenlaiseen yleisradiotoiminnan järjestelyyn. Siinä missä Britannia rakensi radionsa voittoa tavoittelemattoman julkisen palvelun periaatteelle, Yhdysvallat satoi sen liike-elämään. Yhdysvalloissa hallitus oli luovuttanut päävastuun radion kehittämistyöstä merkittävälle kotimaisille laitevalmistajille. Kun ohjelmia tuli radioaalloille, vastaanottimien kauppa sujui, mutta vapaasti lähettävistä ohjelmista ei voitu periä tilausmaksuja. Amerikkalaisen radion varhaiseksi rahoitusmalliksi vakiintuivat tuotemainonta ja sponsoroidut ohjelmat. Lainsäädännöllä

sesti ääniradion tehtävä oli ”yleisen edun palveleminen”, ja liittovaltio säänteli taajuuksia.⁵

Toiminnan hahmottuessa erilaiset mahdollisuudet olivat olleet avoimina molemmissa maissa. Tekniikan kehittämissyöissä italialainen Guglielmo Marconin yhtiö patentoineen oli avainasemassa niin Yhdysvalloissa kuin Britanniassa. Marconi oli muuttanut 1800-luvun lopussa Englantiin, jossa hänen yhtiönsä jatkoi Italiassa aloittamiaan lähetyskokeiluja langattomalla lennättimellä.⁶ Hänen tavoitteensa olivat vahvasti liiketoiminnalliset. Mediahistorioitsija David Hendy huomauttaa, ettei Marconin osuutta ole syytä yliarvioida, sillä myös monet muut kehittäjät veivät radioteknologiaa eteenpäin. Hänen mukaansa italialaissyntyisen liikemiehen päämääränä oli mahdollisimman laajan monopolin turvaaminen patentoimiensa innovaatioiden turvin, eikä tavoitteena missään vaiheessa ollut kehittää ääniradiota kansalaisten palvelun välineenä.⁷

Elektroniputken keksiminen antoi voimakkaan sysäyksen radiolle. Ennen pitkää radioinsinöörit olivat kyenneet välittämään vastaanotettavaksi morsekoodien lisäksi puhetta ja musiikkia. Kaikkien aikojen ensimmäinen yleisradioasema lienee toiminut Yhdysvalloissa Pittsburghissa, jossa marraskuussa 1920 teknikkojen ja amatöörien asema KDKA välitti sanomia. Britanniassa oli Marconin yhtiön aktiivisuuden myötä varhaisia kokeiluja, jotka alkoivat johtaa toiminnan organisoimisen tarpeeseen.⁸

Euroopassa säännöllinen yleisradiotoiminta käynnistyi ensimmäiseksi juuri Britanniassa. Suhteellisen korkean tulotason ja Marconin sekä muiden lennätinalan yhtiöiden toiminnan takia olot olivat suotuisat. Myönteisesti vaikutti myös se, että valtio kuului ensimmäisen maailmansodan voittajiin. Radiotoiminnan kehittäjien joukossa oli monia sodan aikana viestijoukoissa palvelleita veteraaneja.⁹

Palvelulle vakiintui jo 1920-luvun alussa englanninkieliseksi nimeksi ”broadcasting”. Se tarkoitti ohjelmavirran

lähettämistä lähetyksasemalta tarkemmin määrittelemättömälle vastaanottajakunnalle, joka pystyi omilla vastaanottimillaan poimimaan lähetykset kuuluville. Sanan etymologia viittasi maanviljelystermistöön ja tarkoitti hajakylvöä, jossa jyvät singottiin mahdollisimman laajalti.¹⁰ Suomessa olivat esillä broadcastingin lisäksi muun muassa sanat radiolaajistus, laajalähetys ja kansansäteilijä, mutta 1920-luvun puoliväliin mennessä vakiintui yleisölle tarkoitettua lähetystoimintaa painottanut nimitys yleisradio.¹¹

Britannian yleisradiotoiminnan muotoon vaikuttivat monet seikat, mutta myös aivan yksittäisillä tapahtumilla saattoi olla merkitystä. Kun brittiläiset delegaatit kävivät vuonna 1921 tutustumassa yhdysvaltalaiseen lähetystoimintaan, he havaitsivat vapaan kilpailun aikaansaaman kanavakaoksen, joka vaikeutti yksittäisten asemien kuulemistä. Heidän johtopäätöksensä oli, että pahimmillaan rajoittamattomuus olisi haitaksi kuuntelijoille. Kanta vaikutti siihen, miten mielipiteet alkoivat saarivaltakunnassa muodostua. Toinen keskeisistä USA:n kävijöistä oli ollut postia edustanut F. J. Brown, joka välitti muistiossaan postin pääjohtajalle viestin sääntelyn tarpeesta. Sen pääjohtaja kertoi Britannian parlamentin alahuoneelle huhtikuussa 1922.¹²

Viestintäväline oli osoittautunut tärkeäksi ja kehityskelpoiseksi, joten kokeiluina syntyneet lähetyksasemat koottiin Britanniassa suhteellisen nopeasti yhden yhtiön taakse. Samoin tehtiin hieman myöhemmin Pohjoismaissa. Ylipäätään tästä nousivat puitteet eurooppalaiselle julkisen palvelun yleisradiotoiminnan mallille. Toki yksittäisen tapahtumien ohella yhteiskuntien rakenteetkin saattavat selittää toiminnan saamia muotoja. Eurooppalaisten kansallisvaltioiden julkisten laitosten ja valtiollisten monopolien aiemmat järjestelyt tarjosivat malleja. Sellaisiksi sopivat posti-, lennätin- ja puhelinpalvelut.¹³

Syksyllä 1922 tärkeimmät radiovalmistajat ja muutamat muut tahot perustivat BBC:n. Keskeinen rooli oli kunin-

kaallisella postilaitoksella, joka keräsi laitteiden omistajilta lupamaksut. Viiden pääyhtiön joukossa oli Marconin Wireless Telegraph. Yleisradioyhtiö oli periaatteessa kaupallinen toimija, jossa laitteiden valmistajat valvoivat etujaan. Heidän etujensa mukaista oli, että syntyisi ohjelmatuotantoa, joka loisi markkinat radiolaitteille. Alun pitäen BBC:n suuriin kaupunkikeskuksiin sijoittamat alueelliset toimitukset olivat varsin itsenäisiä ja löyhästi yhteen liittyneitä. BBC:n Lontoon keskusyksiköstä välitettiin vain osa Englannin, Walesin ja Skotlannin lähetyksien ohjelmistosta.¹⁴ Palvelun keskittämiseksi oli paljon paineita.

John Reithin ihanteet

Keskeinen vaikuttaja julkisen palvelun periaatteiden muotoilemisessa oli yhtiön varhainen toimitusjohtaja John Reith, joka vuoden 1923 alussa aloittaessaan ei monien muiden tavoin paljon tiennyt radiosta. Valintaan vaikuttivat hakijan muut ominaisuudet. Hän oli 34-vuotias, suhteellisen tuntematon skotlantilaissyntyinen insinööri, kalvinisti, joka kaipasi kykyjään vastaavaa työtä. Tämä tarkoitti riittävän haasteellista tehtävää, jollaiseksi yleisradiojärjestelmän organisoiminen osoittautui. Noin vuoden päästä hän monien mielestä oli itse BBC. Reith oli henkilö, jonka ympärille alkuaikojen ajatus julkisesta palvelusta kiteytyi. Hän oli palveluperiaatteen pääarkkitehti, jolle BBC ei alun yhtiömuodosta huolimatta ollut tavallinen kaupallinen yritys. Se oli jotakin muuta.¹⁵

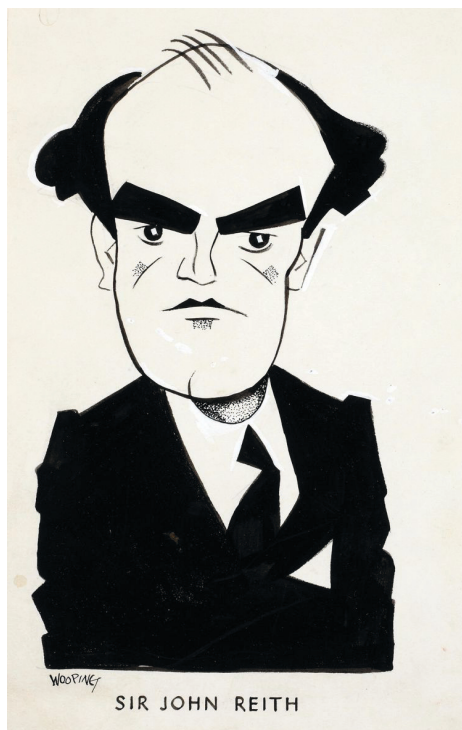
John Reithin näkemyksistä julkisen palvelun merkityksestä tiedetään paljon, sillä hän kirjoitti jo vuonna 1924 kirjan *Broadcast over Britain*, jossa hän pohti käynnistyneen yleisradioviestinnän tehtävää ja merkitystä Britanniassa. Sen sivuilla hän pyrki asettamaan yhtiön toiminnan osaksi yhteiskuntaa ja arvioimaan sen kulttuurisia merkityksiä. Kirja oli yhtäältä merkittävä aikalaistodiste Reithin ja myös

koko yhtiön itseymmärryksestä. Toisaalta se viitoitti yhtiölle tietä tulevaan. Reith pohti otsikoidusti vain yhden luvun verran julkista palvelua, mutta käytännössä koko teos kiertyi lukuisista näkökulmista tämän teeman ympärille siten, että se oli ymmärrettävissä britannialaisen julkisen palvelun radiotoiminnan perusteluksi.

Juuri palvelun ajatus tulee esille jo kirjan alussa, kun Reith kuvaa, miten yleisradio kuljettaa sanomansa vaivattomasti kuuntelijoidensa koteihin. Palvelu ei jää maitopullon tavoin ulko-oven pieleen, vaan on vastaanottimen omistajille aina saatavilla. On siis kyse palvelujen kokonaisuudesta, jolle kirjoittaja luo kaunopuheisen puolustuksen.¹⁶

Yleisradioyhtiön tuli Reithin mukaan noudattaa korkeimpia moraalisia normeja, jotka kytkeytyvät moniin arvonomaisiin asioihin. Välillä tuntuu, että kirjoittaja luonnehtii ohjelmantekijöiden sidosta kuin kirjailija Rudyard Kipling valkoisen miehen taakkaa. Siinä missä kiplingiläinen kuorma oli länsimaisen taustan antama ylemmyys sivistää ”värillisiä”, julkisen palvelun hoitajien vastuulla olivat kansakunnan kaikki väestönosat. Reithin käyttämä englannin kielen sana on ”responsibility”, jonka voi ymmärtää vastuun ohella myös velvollisuudeksi. Näistä molemmista on kysymys. Teoksen kokonainen alaluku käsittelee vastuun periaatetta. Kirjoittaja on laatinut tekstinsä me-muotoon, mikä luo vaikutelman kollektiivisesta subjektista, BBC:stä, jonka edushenkilö määrittelee normistoa.

Reithin sanoin yhtiön velvollisuutena oli välittää mahdollisimman suureen määrään koteja tietoa inhimillisen tiedon huipuista, parhaista pyrkimyksistä ja saavutuksista. Samalla tarkoin valikoitujen ohjelmantekijöiden suurenmoisena velvollisuutena oli välttää kaikkea loukkaavaksi ymmärrettävää sisältöä. Reith huomautti, että BBC tarjosi yleisölleen sitä, mitä se itse arvioi tärkeäksi, ei sellaista, mitä yleisö halusi. Hän jatkoi, että harvat tiesivät, mitä yleisö halusi, ja hyvin harvat ymmärsivät, mitä se tarvitsi.

Sir John Reith johti Britannian BBC:tä vuosina 1922–1938. Tummakulmainen skotti-insinööri on ikuistettu Woodingin karikatyyriin. Kuva: 'The National Archives' image library/UK.

Muotoilu tietenkin sisälsi ajatuksen, että BBC:llä tämä tieto oli. Kaiken lisäksi kirjoittajan mukaan oli parempi yli kuin aliarvioida yleisön hengenlaatu.¹⁷ Reithin ajattelussa kansanvaltaisuus tarkoitti kaikille samanlaista tarjontaa, ei niinkään valinnan mahdollisuutta. Tämä ohjailevan demokraattisuuden ihanne toteutui yksikanavaisessa ääniradiossa.¹⁸ Liki pitäen näin tuli muotoiltua julkiseen palvelun itseymmärrykseen syvälle juurtunut ajatus, että yleisöjä tuli opettaa nauttimaan tietynlaisista sisällöistä.

Yleisradiotoiminta oli Reithille järjestyksenpidon väline. Hänen ajatuksena tulivat samasta maaperästä kuin 1800-luvulla vaikuttaneen englantilaisen Matthew Arnoldin kulttuurikritiikki. Vuodelta 1865 peräisin olevassa tunnetussa

teoksessaan *Culture and Anarchy* hän asettaa vastakkain täydellisyyteen pyrkivän kulttuurin ja relativistisen anarkismin. Oikeanlainen kulttuuri on hänelle kilvoittelua, ei demokraattista kaiken sallimista.¹⁹ Tämänkaltainen periaate yhdistää Reithiä ja Arnoldia. Molemmilla ajatukset saivat kaikupohjaa kristillisestä elämänkatsomuksesta. Vieläkin syvempi pääjuuri heidän ajatuksistaan johtaa eurooppalaisen valistuksen kasvatusihanteeseen, jonka mukaisesti täysivaltainen kansalaisuus vaati jalostumista. Kultivoituminen oli päämäärä, joka kuitenkin kielialueiden mukaan saatettiin määritellä eri sanoin ja käsittein.²⁰

Inhimillisen tiedon parhaiden saavutusten levittämisen ohella yksi tärkeimmistä julkisen palvelun periaatteista oli voittoa tavoittelematon toiminta. Reith viittasi monien pelkoihin radiovalmistajien omistamaa yhtiötä kohtaan, olihan BBC yksityinen liikeyritys, mutta korosti omistajien toimivan sivistystavoitteiden ja kansalaisten etujen mukaisesti. Sisältö palveli sekä kasvavaa kuuntelijakuntaa että kotimaista teollisuutta luomalla kysyntää radiovastaanottimille. Julkisen palvelun tuli kattaa koko maa, ja sitä kohti edettiin uusien alueellisten toimintojen ja linkkiasemien myötä.²¹

Kasvatuksen ja ajanvietteen suhde oli alusta lähtien julkisen palvelun keskiössä. Jos tarkastelee tuolloista pohdintaa sisältöalueiden painoarvoista, ne kertovat nyky-ymmärryksen mukaan holhoavasta ja elitistisestä asenteesta.

Reith käsitti, että ajanvietteen tarjoaminen kuului yhtiölle, mutta viihdyttäminen ei saanut olla itseisarvo, vaan esitelmissä ja yleensäkin puheohjelmissa kiteytyvä valistus kuuluisi palvelun ytimeen. Ajatus kulki niin, että ohjelmayhtiö viihdyttäisi kasvattavilla sisällöillä. Tällöin korkeakulttuuria vierastava kuuntelija syventyisi Shakespearen draaman populaariin sovitukseen tai saisi vaikuttua kouluille tarjotuista radioluennoista. Tähän oli kirjoittajan mukaan erityinen syy, sillä radio tarjosi maan eri puolille

mahdollisuuden omaksua ”kuninkaan englannin” korrekti ääntäminen.²²

Siinä missä ajanvietteen määrittely ja sen merkityksen ymmärtäminen oli Reithille vaikeaa eikä tuntunut tärkeältä, sitä enemmän häntä kiinnosti kasvattava ohjelmisto. Hänen ajattelussaan koulu-, aikuiskasvatus- ja puheohjelmisto kuuluivat samaan suureen kokonaisuuteen.²³ Ohjelmiston merkitys julkisen palvelun muotoutumisessa on hyvin keskeistä, joten palaan siihen muutamien ohjelma-alueiden kehittämisen kautta myöhemmin, mutta sisältöjen muovaamisessa oli myös eturistiriitojen aiheuttamia haasteita. Nykyisin itsestään selvästi uutisvälineeksi ymmärrettävä sähköinen viestintä ei alun alkaen sitä voinut olla, sillä sanomalehdistö valvoi etujaan, ja postilaitoksen kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti BBC sai käyttää vain uutistoimistojen sähköitä. Alun pitäen ensimmäinen uutiskatsaus oli sallittu vasta iltaseitsemältä, mutta Reithin mukaan neuvottelujen myötä yhtiö sai luvan radioida seremonioita, julkisia puheita ja virallisia tilaisuuksia. Tämä tarkoitti sitä, että mikrofoni välitti tapahtuman kuuntelijoille ilman, että mukana oli toimituksellista analyysiä.²⁴

Uutispalvelun sanomalehdet pystyivät vielä hetken pitämään itsellään. Vaikka BBC pyrki ajankohtaisraportoijaksi, se halusi säilyttää välit omaa uutisointioikeuttaan vaalineeseen lehdistöön. Sanomalehdistö oudoksui kasvavan radioyhtiön mahtia ja vetosi uuden kaupallisen toimijan tunkeiluuteen. Painettu viestintä oli vakiinnuttanut asemansa, ja sähköinen viestintäyhtiö uutiskilpailijana olisi nopeudessaan pelottava. Lehdistö ei kuitenkaan voinut kauan vedota kilpailijan kaupalliseen toimintaperiaatteeseen.²⁵

Sähköisen joukkoviestinnän siirto tiukemmin ei-kaupalliseksi eteni, vaikkakaan se ei käynyt käden käänteessä, vaan kahden komitean työn tuloksena. Ensimmäinen näistä oli vuoden 1923 ryhmä, jota johti parlamentin jäsen Sir Frederick Sykes. Uudistuksiin ei ryhdytty, vaan raportoin-

nin jälkeen yhtiö jatkoi entisellä yhtiömuodollaan ja lupamaksurahoitteisena.²⁶

Monin tavoin Sykesin johtama ryhmä kuitenkin pohjusti tulevaa. Nimittäin suurempia muutoksia ehdotti niin kutsuttu Crawfordin komitea, joka toimi vuosien 1925–26 aikana. Crawfordin jaarlin johtama ryhmä päätyi järjestelmään uutta, yksinoikeudella toimivaa korporaatiota, jonka perustana ei olisi parlamentaarinen asetus, vaan riippumattomuuden takaava kuninkaallinen perustamisasiakirja (Royal Charter). Keskustelun jälkeen uusi järjestys, jossa radioteollisuuden merkitys väheni, astui voimaan vuoden 1927 alusta. Yksityinen yhtiö muuttui täysin valtiojohtoiseksi ja nimessä ollut ”company” vaihtui ”corporationiksi”. Aateloitu Reith aloitti pääjohtajana uudistetussa yhtiössä, jonka muutos ei mullistanut lähetyksiä eikä juuri vaikuttanut kuuntelijoihin.²⁷

BBC:n muuttaminen korporaatioksi sopi Reithille. Monien arvioiden mukaan hän johti BBC:tä alusta alkaen kuin korporaatiota, kansallista instituutiota. Hän puhui myöhemmin ”monopolin brutaalista voimasta”, joka hänen ajattelussaan tarkoitti moraalista velvoittavuutta ja turvattua taloutta. Kruunun luovuttama yksinoikeus sähköiseen joukkotiedotukseen antoi tarvittavan valtakirjan sivistää laajenevaa kuuntelijakuntaa.²⁸

Tärkeä askel tiedotusvälineeksi oli, että BBC sai vapauden radioida varhaisia uutiskatsauksia, toistuvia kommentaariohjelmia ja ajankohtaisselostuksia.²⁹ Vuoden 1927 ensimmäinen kuninkaallinen asetus määritteli yhtiön palvelutehtäviin sivistämisen ja ajanvietteen. Kerrallaan kymmeneksi vuodeksi myönnetty lupa velvoitti, että palvelua tuli kehittää ja toteuttaa kansallisten intressien hyväksi.³⁰ Tätä kirjoitettaessa BBC toimii edelleen samalla tavoin.

Palvelun periaate ja keskustelu massoista

Median julkisen palvelun ihanne ei syntynyt tyhjästä, vaan sillä oli perusta brittiläisessä yhteiskunnassa. Kulttuurintutkija Raymond Williams on pohtinut britannialaista palvelun periaatetta, joka oli peräisin viktoriaaniselta keskikluokalta.³¹ Sen juuret ulottuvat kristilliseen hyväntekeväisyyteen ja varhaiseen sosialismiin. Käytännössä palvelun ajatus tarkoitti vaihtoehtojen tarjoamista, ja tämä päti myös kulttuuriin tuotteisiin: jos ne olivat kelvottomia, oli tarjottava parempaa tilalle.³²

Käsite ”public service” esiintyiikin ennen yleisradio-toiminnan aloittamista muunlaisten yleishyödyllisten palvelujen yhteydessä. Muun muassa Lontoossa ilmestynyt sanomalehti *The Times* kirjoitti tammikuussa 1911 Britannian kaupunkeihin suunnitelluista johdinautoista julkisena palveluna. Ensimmäisen kerran lehti liitti käsitteen tiedonvälitykseen heinäkuussa 1920 artikkelissa ”Imperial Wireless”, jossa kirjeenvaihtaja tiedotti langattoman viestinnän suunnittelutyöstä.³³

BBC:n ymmärrys omasta tehtävästään kumpusi ajatuksesta palvelusta, jossa ei niinkään ollut kyse tasavertaisesta sidoksesta yleisön kanssa, vaan yhtiön tunnistamasta holhouksen tarpeesta. Tämä ajatustapa löi leimansa BBC:n ohjelmapolitiikkaan ja käytännössä paalutti kulttuuripoliittisen ajattelun. BBC:n historiankirjoittajan Asa Briggsin mukaan toisenlaiselle ymmärrykselle yhtiöllä ei 1920-luvun luokkahierarkiassa edes olisi ollut mahdollisuuksia.³⁴

Yhteiskunta oli muuttunut nopeasti 1800-luvun toisella puoliskolla. Jo vuosisadan puolivälissä kaikki Britannian kaupungit olivat rautateitse enintään yhden päivämatkan päässä Lontoosta. Tieto yhteyksistä lisäsi ihmisten ymmärrystä omaa elämänpiiriä laajemmasta kokonaisuudesta, johon he kuuluivat. Matkustaminen ei kuitenkaan kuulunut suurten kansankerrosten arkeen. Todennäköisesti eniten yhteisyyden kuvittelua autoivat painotuotteet, joiden

markkinoille edellytyksen loi lukutaidon yleistyminen.³⁵ Britanniassa tuli 1870-luvulla voimaan yleinen oppivelvollisuus, joka alkoi vääjäämättä lisätä lukutaitoisten määrää. Merkitystä oli myös kiertävien kirjalainaamojen tilalle perustettavilla kiinteillä kirjastoilla, joita syntyi vuodesta 1850 lähtien lainsäädännön turvin.³⁶

Kun Britannian palkkatyöläisten määrä kasvoi, muodostui uusia kuluttajaryhmiä. Kaupungin valkokaulustyöväki halusi kurkottaa kohti kulttuurieliittiä, mutta se oli vailla tarvittavia välineitä. Alempaan keskiluokkaan kuului yhä enemmän siistiä toimistotyötä tekeviä kaupunkilaisia, joilta kuitenkin puuttui paras opillinen sivistys ja sen tuoma hyvä maku. Uudenlaisen ajanvietteen ja tiedon tarve kasvoi, ja nämä tarpeet loivat markkinat lehdistölle. Alempi keskiluokka luki sellaisia päivälehtiä kuin *Daily Mail* ja *Daily Express*. Näitä kustantavat lehtikeisarit tunnistivat asiakaskunnan tarpeet ja tarjoilivat *human interest* -juttuja, jotka veivät palstatilaa johtavan eliitin julkisuudelta, ja sivuja alkoi täyttää keskiluokalle sopiva populaari sisältö.³⁷ Tunteisiin vetoavimmin yhteiskunnan keski- ja alempia ryhmiä osasivat puhutella vaatimattoman koulutuksen saaneet toimittajat, joilla oli kukoistavat työmarkkinat. Erään *Daily Mirrorin* toimittajan mukaan parhaiden yliopistojen kasvateilta puuttui uutisnää.³⁸

Suomessa sanomalehdistön laajetessa kävi samalla tavoin: toimittajien koulutustaso laski. Kun 1800-luvulla toimittaja oli ollut maisteri tai muu oppinut, 1900-luvun ensipuoliskolla journalisti oli tyypillisesti yliopisto-opintonsa tai lukionsa keskeyttänyt. Britanniassa lehdenkustantajat rekrytoivat yleisöön vetoavia kynäniekkoja, joilla ei ollut huippututkintoja. Myös Suomessa lehdentekijät arvostivat itseoppinutta käsityöläisyyttä. Koulutustason heikkeneminen ei kuitenkaan ollut romahdusmaista, vaan toimittajien palkkatason pysyessä vaatimattomana ei oppineita toimistustyö kiinnostanut.³⁹

Kun kasvava lehdistö ja ajanvieteteollisuus olivat löytäneet osaavia tekijöitä ja maksuvalmiita yleisöjä, jotka olivat valmiita asettumaan kuluttajiksi, julkisen palvelun yhtiöllä oli erityinen syy houkutella ihmiset radioidensa ääreen ja luoda heihin yhteys. Joukoille oli tarjolla yllin kyllin kaupallista ajankulua, mutta reithiläinen yleisradioyhtiö halusi tarjota luvanhaltijoille palkitsevamman tavan ymmärtää maailmaa.

Tämän toteuttamiseksi julkisen palvelun oli pystyttävä solmimaan huolenpidolle perustuva side kansalaisiin. Kirjassaan *Broadcast over Britain* Reith ei puhu kuuntelijoista kertaakaan massana, vaan hänen käytössään on sana yleisö sekä yksikössä että monikossa. Yleisö ei ollut hänelle pelkästään mitattava tilastollinen yksikkö, vaan se muodostui kasvavista ja kehittyvistä osayleisöistä, joista tuli Reithin sanoin ”suuri yleisö”.⁴⁰ Tästä joukosta pääjohtaja pystyi kuvittelemaan myös yksittäisen radionkuuntelijan, joka antoi tunnustusta BBC:n ”ystävällisyydelle”.⁴¹

On hyvä huomata, että muutamit mediatutkijat ovat ehdottaneet erontekoa englanninkielisten yleisöä tarkoittavien sanojen ”public” ja ”audience” välille. Tällöin ensiksi mainittu tarkoittaa keskustelevaa ja osallistuvaa yleisöä, kun taas jälkimmäinen viittaa lukevaan ja viestintää vastaanottavaan yleisöön. Suomessa mediatutkijat ovat yleisön rinnalle ehdottaneet käsitettä julkiso, joka tarkoittaisi aktiivista yleisöä.⁴² Vertailun vuoksi voi viitata julkisen palvelun käsitteen ruotsinkieliseen käännökseen ”i allmänhetens tjänst”. Englannin tavoin ruotsissa on kaksi yleisöä tarkoittavaa sanaa ”allmänhet” ja ”publik”. Sanakirjamäärittelyn mukaan ensiksi mainittu viittaa enemmän yleisöön määränä, joten merkityseroa on mahdollista pohtia myös ruotsin kielessä.⁴³

Reith ei teoksessaan pohdi käsitteiden audience ja public semanttisia eroja, joten emme voi tarkalleen tietää hänen näille antamiaan merkityksiä. Tärkeää on kuitenkin

pitää mielessä, että nimenomaan sana public on julkisen palvelun käsitteen ensimmäinen osa. Ja oli miten oli, Reithin ihanteiden mukaan BBC:n luoma suhde kuuntelijoiden oli aktiivinen, kaksisuuntainen, kuten ystävyys.

Ystävyys-suhteen perustassa voi kuitenkin nähdä ristiin, sillä tasa-arvoista kontaktia koko kuuntelijakuntaan ei päässyt syntymään. Toki Reith tarkoitti ystävyydellä ensisijassa varhaisten kuuntelijoiden kertomia kokemuksia. Voi silti otaksua, että brittiläisillä sanomalehdillä oli lukijakuntaansa toisenlainen suhde, sillä menestyäkseen ne myönteivät asiakkaidensa oletettuja toiveita. Suhde lukijoihin saattoi olla erittäin laskelmoiva. BBC:n pehmeys kumpusi siis yläluokkaisesta holhousvelvoitteesta ja mausta, josta ohjelmapolitiikka pyrki tekemään normin. Se näkyi monin tavoin.

Ensinnäkin se ilmeni ihanteiden asettamisena siten, että vaikka pääjohtajalla ei itsellään ollut tutkintoa Oxfordista tai Cambridgestä, hän rekrytoi mielellään näistä yliopistoista valmistuneita. Yhtiön johto halusi kuuluttajien puhuvan huoliteltua englantia ja pukeutuvan iltapukuun lähetyksuulutuksissa.⁴⁴ Kuuntelijat eivät tietenkään voineet tietää, millaisissa asuissa työntekijät esiintyivät, mutta juhlavuus oli tarkoitettu huomaavaisuudeksi huolitellusti pukeutuneita vieraita kohtaan.

Hieman epäsuoremmin toisesta yläluokkaisuuteen kuuluvasta Reithin toimintaperiaatteesta kertoo radiohistorioitsija Todd Avery ja lainaa vuodelta 1926 Reithin illallispuhetta, jossa tämä arvioi yhtiön neljää ensimmäistä vuotta. Sanoissaan Reith kytkee kristillisen maalaisjärjen osaksi kansalaisuutta ja kulttuuria. Hän toistaa näkemyksensä, että kaikki haitalliseksi arvioidut sisällöt kuului jättää pois radioaalloilta. Julkinen palvelu oli lyhyen olemassaolonsa aikana luonut perinteen, jonka tehtävään kuului Reithin määritelmän mukaan humanisuus täydessä merkityksessään.⁴⁵

BBC:n itseymmärryksen mukaisesti yhtiö oli korkeakulttuurinen toimija, joka käytti massojen tavoittamiseen sopivaa välinettä, mutta valistustehtävän hoitaminen ei tarkoittanut joukkojen myötäilemistä, vaan tuttavallista läsnäoloa kodeissa. BBC:lle massakulttuuria välittävää ääniradiota edusti pikemminkin yhdysvaltalainen kaupallinen radio, joka tarjoili joukoille sitä, mitä ne halusivat.⁴⁶ Amerikkalaiselle radiolle yleisö oli tilastollisesti mitattavaa ja se myytiin sponsoreille ja mainostajille. Jo pörssiromahduksen jälkeen mainosradiota pidettiin tärkeänä talouden rattaiden liikkeelle puskemisessa siten, että tavaramarkkinoiden uutuudet saatiin kuluttajien tietoon. Myöhemmin televisio vetosi ohjelmillaan laajeneviin yleisöihin ja vauhditti toisen maailmansodan jälkeistä modernien kulutustavaroiden myyntiä.⁴⁷

Vaikka BBC:ssä ei olisi alkuvuosina puhuttu massoista, virinneellä keskustelulla oli merkitystä. Massayhteiskuntaa ja massamediaa koskevaa ajattelua kiihdyttivät teollistuminen, kaupunkien räjähdysmäinen kasvu, suurilevikkisen lehdistön synty ja elokuva- ja viihdeteollisuuden voimistuminen. Palkkatyöläiset pakkautuivat kaupunkeihin ja kuluttivat uudella tavalla. Muutoksia aistiva kulttuurikritiikki tarttui ajassa havaittavaan levottomuuteen. Ranskalaiselta kulttuurikritikolta Gustave Le Bonilta ilmestyi vuonna 1895 kirja *Psychologie des Foules*, josta tuli vaikutusvaltainen massapsykologian ja joukkojen dynamiikan analyysi. Britanniassa englanninkielisestä käännöksestä oli vuoteen 1920 mennessä otettu kaksitoista painosta.⁴⁸

Teoksen levinneisyydestä kertoo, että sen suomennos nimellä *Joukkosielu* ilmestyi 1912. Teoksessa Le Bon pohdii, miten joukko toimii luonnontieteellisellä mekanismilla ja saa hetkellisesti yhteissielun. Kirjailijan ajattelussa näkyy deterministinen käsitys, miten rotu, ryhmän kokoonpano ja kiihotinten laatu muokkaavat joukkojen psykologista reagointia. Le Bon vaikutti yhtäältä hurmaantuneelta jouk-

kojen voiman ääressä, mutta toisaalta hän myös huomasi ihmisten yhteenliittymiin vedonneet, kielteisinä näyttäytyneet aatteet, jollaisista esimerkiksi sopi sosialismi. Joukko oli kumouksellinen voima, jota taitava johtaja pystyi käyttämään hyväkseen. Mediatutkimuksen ja myöhemmin masakulttuurikritiikin kannalta on kiintoisaa, miten Le Bon korostaa kuvien ja näyttämöllisten esitysten merkitystä: ”Jos tietää, mitenkä voi vaikuttaa joukkojen mielikuvitukseen, niin tuntee niiden hallitsemisen taidon.”⁴⁹

Le Bon havaitsee myös, että toisto on olennaista joukkojen tunteisiin vetoamisessa. Tätä keinoa sanomalehdistö ja mainonta pystyivät hyödyntämään, joten ne olivat tärkeitä.⁵⁰ Silti joukkoviestintä oli ranskalaisajattelijan esimerkeissä suhteellisen vähäisessä osassa, mikä kenties johtuu siitä, että teos ilmestyi jo 1800-luvun lopulla. Sen sijaan lähemmäs joukkoviestintien ja eritoten sähköisen median muovaamia yhteiskuntia pääsi espanjalaisen filosofi Jose Ortega y Gasset, joka tunsikin Le Bonin ajattelua. Vaikkei yhteiskunta-ajattelijatkaan suoranaisesti käsitellytkään joukkoviestinnän merkitystä vaan Le Bonin tavoin arvioi ihmisen käyttäytymiseen vaikuttavaa toimintaympäristön muutosta, myös hän noteerasi uudenlaisen tiedonvälityksen tärkeyden.

Vuonna 1930 ilmestyneessä teoksessaan *La rebellion de la masas* Ortega y Gasset esittää, miten joukot ovat astuneet näkyville ja tunkeutuneet yhteiskunnan etualalle nauttimaan huvituksista, jotka ennen oli varattu vain harvoille. Teos ilmestyi englanninkielisenä käännöksenä ensimmäisen kerran jo vuonna 1932, ja suomeksi teos käännettiin vuonna 1952 nimellä *Massojen kapina*. Yhteiskunta-ajattelijan hahmotuksessa joukot ovat uudenlaisen olemisen tavan ilmentymä. Hän esittelee massaihmissen, keskitason edustajan, joka ei millään tavoin poikkea muista, vaan häntä leimaa tyypillisuus, ja sellaisena hän saattaa olla houkuteltavissa totalitarististen ajatusten kannattajaksi.⁵¹

Joukkosielun ja massaihmissen pohdinnoista ei ole pitkä matka kulttuurin käyttäjäkunnan maun kehitysasteiden kritiikkiin. Le Bonin ja Ortega y Gassetin näkemyksissä ihmisillä oli erilaiset henkiset valmiudet toimia kulttuuristen sisältöjen parissa. Molemmat jäsensivät teksteissään vierauden tunnetta modernisoituvassa yhteiskunnassa. Näin he antoivat oman panoksensa myöhemmin vahvistuneeseen käsitykseen kuluttavasta massasta. Tähän kytkeytyi ajatus kulttuurista hierarkkisenä palvelujen ja sisältöjen systeeminä siten, että oli olemassa yksinkertaisia ja kaavamaisia kulttuurin tuotteita, jotka sijaitsivat alhaalla. Ne olivat halvalla sarjatuotettua matalaa kulttuuria, jollainen sopi suuren yleisön makuun. Tiettyä tuotetta meni kaupaksi valtaville kuluttajamäärille, tai yleisö saattoi kokoontua massaksi julkisiin tiloihin, kuten varieteeteattereihin tai urheilukatsomoihin. Vakiintuneen käsityksen mukaan tällainen kuluttaminen ei vaatinut erityistä harjaantumista ja vaivannäköä, ja juuri siksi kuluttajakunta oli suuri.⁵²

Hierarkian ylimmälle tasolle sijoituivat korkeammat kulttuurin tuotteet, kuten taide, joka edellytti vastaanottajalta maun hienostuneisuutta, opittua tietoa ja taitoa. Sitä loivat koulutetut taiteilijat pyrkien parhaimpiin tuloksiin.

Makujen hierarkkiseen ymmärtämiseen kuului käsitys, että kuluttajan tajunta oli muokkauksen kohteena. Myönteistä muokkaus oli silloin, kun ihminen ymmärsi jalostaa mieltään oikeanlaiseksi tulkituilla, vaativilla taidesisällöillä. Jos ihminen tyytyi pelkkiin kaupallisiin intressein tuotettuihin tuotteisiin, hänen tajuntansa oli kielteisen manipuloinnin kohteena. Akateemista massakulttuurikritiikkiä esitti 1930-luvulla Frankfurтин koulukuntana tunnetuksi tulleiden vasemmistosuuntautuneiden saksalaisten yhteiskuntatutkijoiden kriittinen teoria. Sen vaikutus oli voimakkaimmillaan toisen maailmansodan jälkeen, jolloin populaarikulttuurin markkinat kasvoivat nopeasti.⁵³

Frankfurtin koulukunnan kulttuurikriitikoiden ajattelussa niin gramofoni- kuin radiomusiikki olivat ongelmallisia. Niiden vastaanottaminen tapahtui tilanteissa, joissa kuuntelija joutui passiivisesti ottamaan vastaan sen, mitä laitteesta tuli. Toki äänitallenteen kuuntelemistilanne oli toisenlainen kuin ääniradion musiikkilähetyksen, sillä kuuntelija saattoi valita levykokoelmastaan haluamaansa kuultavaa. Tästä huolimatta toistuva levyvalikoiman kuultaminen saattoi johtaa samankaltaiseen passiiviseen ja yksisuuntaiseen musiikin vastaanottamiseen. Sen sijaan laadukkaamman kommunikaation mahdollisuuden tarjosi elävän musiikin kuuntelu vaikkapa konsertissa. Juuri radiomusiikki näyttäytyi frankfurtilaisten ajattelussa kuuntelijan maun todennäköisenä turmelijana.⁵⁴

Massakulttuurin tultua yhteiskuntakeskustelun teemaksi poliittisesti sekä oikealla että vasemmalla olleet kriitikot tarttuivat aiheeseen ja turvautuivat samankaltaiseen jaotteluun hyvään ja huonoon. Vain perustelut erosivat toisistaan. Vasemmistolainen kritiikki uskoi, että porvarillinen ideologia ja väärä tietoisuus pesiytyivät puolustuskyytyttömiin massoihin. Nämä joukot altistuivat tajunnan muokkaukselle, jonka kohteina he eivät edes ymmärtäneet olevansa. Populaarit tuotteet olivat teollisia samalla tavoin kuin muu sarjatuotanto, joka palveli omistajan intressejä ja kulttuurituotteiden kohdalla sopeutti hyväksymään vallitsevat olot. Porvarillisen sivistysihanteen vaalijoita populaarit sisällöt ärsyttivät yhtä lailla, sillä tuotteet olivat häikäilemättömästä kauppatavaraa. Tällaisen kulttuurin kuluttaminen vei yksilöllisyyden ja vapaan valinnan mahdollisuuden.⁵⁵ Porvarillisen käsityksen mukaan teolliset kulttuurituotteet eivät kuitenkaan ujuttaneet haitallista arvomaailmaa tai suoranaisesti typperryttäneet, mutta ne varastivat tilan paremmalta sisällöltä.

BBC ei ollut massakulttuurikeskustelun ytimessä, vaikka se oli osa sitä. Se oli osa keskustelua siten, että julkisin

varoin ylläpidetty sivistysradio oli reithiläisen näkökannan mukaisesti instituutio, joka piti huolta kansalaisista ja suojeli heitä. Kun kansalaiset olivat julkisen palvelun hoivissa, heistä ei muodostunut massaa eikä johdateltavaa joukkoa (mob), joka saattaisi aktivoitua demokratialle haitallisella tavalla. Periaatteessa tästä piti huolta suotuisasti sujuva kuuntelulisenssien menekki, mutta kulttuuri-instituutiosta tulisi tehdä myös täyden palvelun uutisväline. Näin Reith kaavaili jo kirjassaan *Broadcast over Britain*.⁵⁶ Ajatuksena oli, että vasta se antaisi BBC:lle täyden valmiuden toimia demokratian tukena. Tuolloin yhtiö palvelisi kuuntelijoitaan laajalla uutis- ja ajankohtaisohjelmistolla ja valvoisi heidän etujaan tiedottamalla. Viimeistään silloin kun Britannian yleisradioyhtiö sai oikeuden uutisiin, se kiinnittyi osaksi vallankäyttöä valvovaa tiedonvälitystä lehdistön jatkoksi.

Vapaa lehdistö oli jo 1800-luvulla alettu ymmärtää demokratian osaksi. Modernista mediasta oli tullut niin sanotusti neljäs valtiomahti, parlamentaarisen vallankäytön valvoja ja kansanvallan tuki. Neljäs valtiomahti siis kontrolloi valtiopäivien poliittista päätösvaltaa, valtioneuvoston toimeenpanovaltaa ja näitä edellisiä valvovaa oikeuslaitosta. Tämä malli vallan tasapainosta on kirjattu monen valtion perustuslakiin, ja se ohjaa jossain määrin kaikkia demokratioita.⁵⁷

Kansanvallan ja eurooppalaisen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan periaatteiden synty on syytä asettaa vielä 1920-luvun ajalliseen kontekstiin. Takana oli tuhoisa ensimmäinen maailmansota, jossa vanha Eurooppa monarkioineen oli luhistunut. Mitkään kommunikoinnin keinot eivät olleet pystyneet estämään laajamittaisen joukkotuhon etenemistä. Monet arvelivat, että tulevaisuudessa ääniradio siihen pystyisi. Joukkojen johdateltavuudesta kirjoittaneet filosofit saattoivat teksteillään ikään kuin taustavaikuttajina tukea näkemystä, että sivistysradio on yhteisymmärrystä luova voima. Sen kielteisenä vastakuvana oli joukkojen

mahdollinen seuraava liikekannallepano. Sellainen toteutui varsin pian seuraavassa suursodassa, jonka puhkeamista parantunut kommunikaatioteknologia ei estänyt. Sen sijaan sota-aikana tiedotusvälineille tuli tehtäviä propagandan levittäjinä.

Uudenlainen julkisuus

Julkisen palvelun yleisradiotoimintaa on hyvä tarkastella myös kansallisvaltioiden ja modernin julkisuuden synnyn kautta, jolloin on mahdollista ymmärtää, millaisiin yhteiskuntiin ja niiden tunnistettuihin tarpeisiin palvelu muotoutui. Moderni kansakunta syntyi, kun riittävä määrä ihmisiä oli nykyaikaisen kuljetusteknologian piirissä, käytti joukkoviestimiä tiedon hankintaan ja lavensi näin kokemuspäiriään. Teknologioiden hyödyntäminen takasi hyvinvointia ja vaurautta, ja nämä taas mahdollistivat parhaiden uutuuksin soveltamisen ja levittämisen monien hyödyksi.⁵⁸

Kansakuntaan kuulumisen kokemuksen synnyn reuna-ehtoihin sisältyy olennaisesti julkisuus. Moderniin julkisuuteen siis kuuluivat erilaiset sisällöt kustantajineen ja sisältöjä kuluttavat yleisöt. Tämä tarkoitti kirjan kustantamisen ja lehdistön kaltaisia liiketoimintoja, joille tuli myös kansalaisten palveluun ja demokratian takaamiseen liittyviä tehtäviä. Joukkoviestinnässä ei siis ollut kyse pelkästä yhtiöiden voitontavoittelusta. Saksalainen filosofi Jürgen Habermas on kirjoittanut 1960-luvun alussa teoksessaan *Julkisuuden rakennemuutos* modernin julkisuuden synnystä 1700-luvun eurooppalaisen porvariston suosimissa kahvihuoneissa. Hänen mukaansa tuolloin muodostui kirjallinen kulttuuri, jota kulutettiin yksityisyydessä, mutta jonka sisällöistä keskusteltiin kahvihuoneissa. Näin porvarillinen minuu harjaantui kirjeenvaihdon, romaanien ja lehdistön kautta. Tähän maailmaan vihkiytyäkseen kunkin piti ylittää luku-aidon kynnyk. Kun se oli tehty, avautui pääsy kahvihuo-

neiden ja salonkien enemmän tai vähemmän ajankohtaisiin sisältöihin, ja niiden kautta porvaristo sai itseymmärryksensä.⁵⁹

Habermas esittää ihanteellisen käsityksen demokraattisen ja keskustelevan julkisuuden historiallisesta muotoutumisesta. Näkemystä porvarillisen kahvilajulkisuuden esikuvallisuudesta on arvosteltu, ja hän on itse sitä myöhemmin täydentänyt.⁶⁰ Muun muassa ruotsalainen lehdistötutkija Göran Leth on 1990-luvulla väitöstutkimuksessaan analysoinut journalismin ja julkisuuden muovautumista 1700-luvun Englannissa, jonne Habermas on myös sijoittanut demokraattisen tiedonvälityksen synnyn. Siinä missä saksalaisajattelijat erotti valistuksen ja informaation ajanvietesällöistä, jotka eivät niinkään edistäneet demokraattista julkisuutta eivätkä hänelle olleet olennaisia, ruotsalaistutkijat näkee toisin. Hänen mukaansa englantilainen julkaisutoiminta synnytti erilaiset journalistityypit, jotka olivat tärkeitä julkisuudelle. Yksi tyyppi oli sytyttävä poliittinen kirjoittaja ja toinen moraalinvalvoja. Vaikka nämä saattoivat kukoistaa erilaisissa julkaisuissa, kirjoitustavat ja ilmaisut sekoituivat ja elivät rinnakkain.⁶¹ Lethin ajatukset avautuvat kiinnostavasti nykyaikaan, jossa poliittinen ja viihdejulkisuus ovat kietoutuneet yhä erottamattomammin yhteen.

Monista täydennystarpeistaan huolimatta Habermasin ajatus julkisuudesta keskustelun foorumeina auttaa ymmärtämään joukkoviestimiä demokratioiden osina. Hänen mukaansa julkisuus oli parhaimmillaan keskustelun mahdollistava tila, ei yksisuuntaisen viestinnän kanava, joka ei vaikkapa sähköisessä viestinnässä enää toiminut parhaalla mahdollisella tavalla.⁶² Nykyisessä sosiaalisen median kylästävässä ympäristössä erilaisia viestintä- ja palautekanavia on paljon, joten viestinnän suunnista pitää keskustella toisella tavalla.

Mediahistorioitsijat Paddy Scannell ja David Cardiff ovat avanneet julkisen palvelun radion merkitystä paljon

Habermasia myönteisemmin. Tutkijoiden näkemys on optimistinen, sillä heidän mukaansa britannialainen ääniradio oli merkittävä väline tasa-arvoisen yhteiskunnan mahdollistamisessa. He korostavat sen merkitystä yhteisyyden tunteen luomisessa ja ylläpidossa. Radiolähetykset saattoivat monet britit kuulemaan ensimmäistä kertaa kansallisia seremonioita. Viestintä toi laajojen piirien ulottuville esittäviä taiteita ja ylipäätään sisältöjä, jotka olivat aiemmin olleet useimmille saavuttamattomissa. Radion ohjelmat lisäsivät ihmisten tietoisuutta kansalaisvelvollisuuksista ja ajankohtaisista poliittisista keskusteluista sekä ylipäätään politiikasta. Näin ollen radio oli täysin uudenlainen demokraattinen valistusväline, joka synnytti yhteisiä mielenkiinnon kohteita.⁶³

Scannellin mukaan kokonaiselle yhteiskunnalle suunnatut ääniradiolähetykset onnistuivat kertomaan, miten eri sosiaaliryhmät elivät. Dokumentaariset lähetykset valottivat asuntopulmia sekä työttömyyden ja köyhyyden ongelmia. Nämä olivat aiheita, joista asian itse kokeneet saivat kertoa kuuntelijoille. Scannellin sanoin: ensin radio ja sitten televisio antoivat äänen äänettömille ja kasvot kasvottomille.⁶⁴

Toki jo ennen ääniradiota oli päivittäin ilmestynyt sanomalehti luonut syklisen kalenterin ja avartanut lukijoiden maailmoja. Scannellin ja Cardiffin tulkintoja voikin arvostella siitä, etteivät he pistä tarpeeksi painoa sanomalehdistön merkitykselle.⁶⁵ Kuitenkin historioitsijat tulkitsevat radion välineeksi, joka tarjosi kirjaimellisesti samanaikaisen kokemuksen mahdollisuuden ja uudenlaisen julkisuuden kotien yksityisyyteen. He eivät halua kritisoida BBC:n tarjoamaa ohjelmistoa ja kokonaista maailmankuvaa. Jo maailmankuvaa avartavaksi tulkittujen sisältöjen kuuluville tuominen on Cardiffin ja Scannellin mukaan myönteistä.

Cardiffin ja Scannellin optimismia voi pitää liioiteltuna, samoin kuin John Reithin ajatusta brittiläisestä ääniradios-

ta kuuntelijoiden ystävänä. Reithin toiveikkuuden taustalla oli epäilemättä ensimmäisen maailmansodan aiheuttamien pettymysten ohella voittajavaltion usko modernisaation tuomaan hyvään. Skotti-insinööri kuvitteli Britannian, jolta ei todellisuudessa ollut olemassa, mutta hän uskoi, että lupamaksuin rahoitettu yleisradio pystyi kokonaisvaltaiseen palveluun. Se tarjosi enemmän kuin pelkkää joukkoviestintää. Siinä missä lehdistö ja kirjallisuus tavoittelivat asiakkaitaan myyntiorganisaatioiden välityksellä, lähetyserkkoaan laajentanut BBC sitoutui kansalaisten suoraan huolenpitoon.

Ohjelmistot ja niiden kehittäminen

Laajassa BBC:n sosiaalishistoriassa Paddy Scannell huomauttaa, että jokainen sähköisen joukkoviestinnän kanava perustuu lukuisille oletuksille yleisöstä ja sen tarpeista. Ohjelmien suunnittelijat joutuvat miettimään vastaanottajien makua, identiteettejä ja sitä, millaisin keinoin lähetykset rakennetaan. Lopulta ohjelmistosta rakentuu sosiokulttuurinen universumi, joka voi tuntua kokonaiselta maailmalta. Sen rajat muodostuvat lähetysten kokonaisuudesta.⁶⁶

Varhaiset julkisen palvelun radiolähetysten suunnittelijat tekivät paljon onnistuneita oletuksia yleisöistä, sillä he osoittivat palvelun tarpeelliseksi. Sähköisen viestinnän palvelun yksiköksi vakiintui ohjelma, joka alkoi merkitä otsikoitua ja määrättyä aikana lähetettyä itsenäistä kokonaisuutta. Yleisradio-ohjelmistosta tuli ohjelmien jaksottamaa lähetysten virtaa (flow), kuten Raymond Williams on esittänyt. Hän puhuu televisio-ohjelmista, mutta hänen hahmotuksensa paljastaa myös ääniradion luonteen. Monet ohjelmiksi vakiintuneet sisällöt siirtyivät radioon ja sittemmin televisioon muista kulttuurin muodoista, kuten teatterista tai varieteesta. Lähetysten kokonaisuus oli ajalliseen jatkumoon toimitettu sanomalehtimäinen sisältöjen

mosaiikki. Williams tähdentää, että alun pitäen yleisradio-viestintä mitä suurimmassa määrin välitti jo olemassa olleita kulttuurisia muotoja.⁶⁷

Hyvän käsityksen asiasta saa, jos vilkaisee Lontoossa ilmestyneen sanomalehti *The Timesin* ääniradio-ohjelmien tietoja huhtikuun alusta 1927. Ohjelmistoja esittelevän ”Broadcasting”-otsikon alla toimitus kertoo Giuseppe Verdin oopperan *Trubaduuri* radioinnista. Ohjelmatiedon mukaan esitys Liverpoolista välitettiin Lontooseen, josta se mitä ilmeisimmin releoitiin myös maaseutuasemille. Ohjelmapäivään kuului musiikkia, säätietoja, uutisia ja erilaisia puheohjelmia, kuten kirjallisuuden luentaa.⁶⁸

Kaikkiaan varhaisilla ohjelmistoilla oli korkeakulttuurinen ja lontoolainen ilme, jota muun muassa musiikin tuotannon järjestäminen vahvisti. Vuonna 1930 piti BBC:n oma sinfoniaorkesteri ensimmäisen radiokonserttinsa, ja seuraavana vuonna debytoivat yhtiön teatteri- ja kamariorkesteri.⁶⁹ Suomessa Yleisradio perusti oman orkesterin jo vuonna 1927, ja se laajeni vähitellen sinfoniaorkesterin mittoihin.⁷⁰ Juuri laadukkaan taiteellisen ohjelmiston varmistaminen omien instituutioiden perustamisella on yksi julkisen palvelun yleisradioyhtiöiden toimintaperiaate. Se laajensi ja vahvisti yhtiöiden toimintakenttää, mutta sen sijaan journalismin alueelle eteneminen oli hitaampaa.

Painetulle viestinnälle ääniradio oli kilpailija, mutta silti Britannian lehdistö kannatti monopoliradiota, sillä vaihtoehtona olisi voinut olla mainosmarkkinoilla kilpaileva amerikkalaismallinen kaupallinen toimija. Kun 1920-luvun lopulla BBC sopi uutistoimisto Reutersin ja Press Associationin kanssa palvelujen hankinnasta, yhtiö perusti pienen uutisyksikön. Yhtiö sai myös suoran puhelinyhteyden Reutersin parlamentissa työskenteleviin kirjeenvaihtajiin. Alku oli hankalaa ja kehittäminen eteni pienin askelin. Sähkeuutiset saivat moitteita: mikä toimi sanomalehden palstoilla,

Vuonna 1927 perustettu Yleisradion radio-orkesteri laajeni sinfonia-orkesteriksi. Heti sotien jälkeen kokoonpano esiintyi Helsingin Hietalahden telakan tehdassalissa työpaikkakonsertissa. Kuva: Ylen arkisto.

ei välttämättä sopinut ääneen luettavaksi radiokuuntelijoille. Teksti piti toimittaa uudelleen.⁷¹

Radionomaisen ilmaisun luominen oli osa ääniradion kehitystyötä. Radio-ohjelmien tekijät oivalsivat, että yksi välineen vahvuus olisi uutispalvelun nopeus, silminnäkijähavainnot ja vaaratilanteista tiedottaminen. BBC:n ensimmäisiä katastrofireportaaseja olivat Richard Dimblebyn selostukset vuoden 1936 Lontoon Crystal Palacen tulipalosta ja seuraavan vuoden Fenlandin tulvista, joita selostaessaan hän välitti vaaratiedotteita alueen asukkaille.⁷² Jo vuonna 1931 suomalaisen radiokuuntelijoiden viikkolehden *Yleisradion* pääkirjoittaja oli kiinnittänyt huomiota ääniviestimen ajankohtaisuuteen, josta esimerkkejä löytyi muista maista. Kun Münchenissä paloi kesäkuussa lasipalatsi (Glaspalats), oli kaupunki öinen hullunmylly: ”Mutta ne, jotka keksivät avata radionsa, saivat heti aikaisin aamulla perusteelliset ja oikeat tiedot.”⁷³

Juuri yleisradioviestinnän nopeus uutisten välittäjänä huolestutti sanomalehdistöä. Tähän puuttui englantilai-

nen Hilda Matheson vuonna 1933 ilmestyneessä kirjassaan *Broadcasting*. Hänen mukaansa sanomalehdistön ja ääniradi-
on tuli välttää kilpailua ja löytää omat vahvuutensa, sillä oli
jo nähtävissä, miten radio oli auttanut painettua journalis-
mia. Matheson oli havainnut urheilujournalismin nousun,
jota olivat edesauttaneet urheilukilpailujen radioinnit. Kir-
joittajan mukaan kävi niin, että mitä enemmän ihmisille tuli
informaatiota, sitä enemmän tiedonhalu kasvoi. Näin tilaa
ja kysyntää tulisi myös tulevaisuudessa olemaan eri joukko-
viestimille.⁷⁴

Mathesonin teos oli Reithin *Broadcast over Britainin* ohella
ensimmäisiä julkisen palvelun yleisradiotoimintaa käsitte-
leviä esityksiä. Esipuheen mukaan käsikirja oli kirjoitettu
suurelle yleisölle, jota yleisradio-ohjelmistot kiinnosti. Sa-
malla se opasti myös radiotoimittajia ja määritteli julkisen
palvelun eetosta. Siinä missä John Reith loi ja puolusti pal-
velun ihannetta, Matheson pyrki tunnistamaan puutteita,
sillä kaikki ei ollut hänen mukaansa valmista. Päinvastoin,
kehitettävää hän havaitsi vähemmistöjen ja valtavirrasta
poikkeavien näkemysten sekä poliittisten ja moraalisten
ristiriitojen käsittelyssä.⁷⁵ Teos ilmestyi aikana, jolloin BBC
vakiintui instituutiona, mutta ohjelmistot olivat vasta muo-
toutumassa.

Vuodesta 1927 Matheson toimi noin viisivuotisen ru-
peaman BBC:n puheohjelmien päällikkönä. Hän muun
muassa ohjasi BBC:n tekemään omia radiouutisia sen jäl-
keen, kun toimitus vapautui Reutersin sähköiden ääneen-
luvusta. Scannellin ja Cardiffin mukaan puheohjelmien
osasto teki 1930-luvun ensimmäisellä puoliskolla yhtiön
kiinnostavimpia ohjelmia. Tämän jälkeen siitä tuli yhtiön
tylsin.⁷⁶ BBC:n sosiaalishistorioitsijoiden kärjistys viittaa
siihen, miten puheohjelmat olivat hetken aikaa aktiivisen
kehittämisen kohde.

BBC rekrytoi sekä miehiä että naisia, mutta Matheson
oli sen ensimmäinen naisjohtaja. Häntä oli suositeltu pää-

johtaja Reithille, joka arveli BBC:n tarvitsevan seurapiirisuhteita. Mathesonilla sellaisia oli, sillä hän oli opiskellut historiaa Oxfordissa, työskennellyt Lady Nancy Astorin sihteerinä ja luonut laajan ystäväpiirin muodin, kirjallisuuden sekä politiikan kentiltä. Astor kuului Britannian ensimmäisiin naisparlamentaarikkoihin, ja hän myös vieraili BBC:n ohjelmissa. Yksi puheohjelmien päällikön ohjelmaideoista oli naiskansanedustajien voimin toteutettu ”The Week in Westminster”, jossa naisia opastettiin parlamentin työhön. Arvoiltaan liberaali ja lukenut Matheson oli kiinnostunut naisasiasta, sosialismista sekä kuvataiteen ja kirjallisuuden modernismista.⁷⁷

Osastonjohtaja tutustutti brittejä 1920-luvun englantilaisen sanataiteen uusimpiin virtauksiin rekrytoimalla ohjelmantekijöiksi lontoolaisen Bloomsburyn kirjallisen piirin jäseniä. Mathesonille nämä kirjailijat edustivat kulttuuria, joka piti saada kaikkien kuuluville. Puhujiin lukeutuivat muun muassa Virginia ja Leonard Woolf, E. M. Forster, H. G. Wells ja T. S. Eliot. Siinä missä reithiläiseen julkiseen palveluun kuuluivat evankelinen uskonnollisuus ja nationalistiset painotukset, modernistikirjailijat haastoivat näitä ihanteita. Monien epäluuloja herättivät kirjailijoiden myönteiset asenteet sosialismia kohtaan. Tällainen moniarvoisuus kuului Mathesonin ajatukseen julkisesta palvelusta, mutta se oli ristiriidassa Reithin näkemysten kanssa.⁷⁸

Kyse ei ollut pelkästään uusien sisältöjen esittelemisestä, vaan uudenlaisesta äänimaailmasta. Matheson salli ohjelmantekijöille puhekielen käytön. Tämä epäilytti pääjohtajaa, jonka mukaan se toi mieleen kaupallisin päämäärin toimineen yhdysvaltalaisen radion tavan houkutella kuuntelijoita. Silti lopullinen ristiriita Mathesonin ja Reithin välille syntyi ohjelmien sisällöistä. Matheson erosi vuoden 1932 helmikuussa, pian sen jälkeen, kun Harold Nicholsonin ohjelmasarjaan ”The New Spirit in Literature” kuulunut James Joycen *Odyseusta* ja D.H. Lawrence’n *Lady Chat-*

terleyn rakastajaa käsiteltyt käsikirjoitus sensuroitiin Reithin määräyksestä. Nicholson joutui poistamaan myönteiset arvioinnit romaaneista, mutta ohjelmansa hän sai tehdä.⁷⁹

Tätä vaihetta BBC:n historiassa on käsitelty kiinnostavasti brittiläinen kirjailija Sarah-Jane Stratford. Hän on sijoittanut romaaninsa *Radio Girls* (2016) BBC:n puheohjelmien maailmaan, jossa kunnianhimoiset nuoret ohjelmantekijät lumoutuvat ääniradion mahdollisuuksista. Vaikka kyse on fiktiosta, kirja avaa kulttuurihistoriallisen näkymän mediahistoriaan. Siinä modernistikirjailijat ja juuri saavutettua äänioikeutta juhlivat liberaalit naiset tekevät uudenlaisia puheohjelmia. Teoksessa Hilda Matheson ja John Reith ottavat yhteen radioaalloille sopivasta sisällöstä. Esiin nousee urauurtavaa työtä tehnyt Matheson, jonka merkitys on ehkä sukupuolen ja lyhyeksi jääneen päällikkökauden takia unohtunut.

Erityistä huomiota Matheson ansaitsee julkisen palvelun ohjelmiston varhaisena kehittäjänä, joka oli aikaansa edellä ideoissaan kuulijaa lähelle tulevan ilmaisun osalta. Puheilmaisun varioinnille tuli paremmat mahdollisuudet myöhemmin toimintaympäristön vapautuessa.

Kun Matheson ja hänen seuraajansa Charles Siepmann olivat lopettaneet puheohjelmien vetäjinä, lähetysten ilmaisutapa kävi läpi muutoksia. Stratfordin romaanissa Siepmann edustaa jo edeltäjänsä konservatiivisempaa linjaa, mikä lienee todenmukaista, koska hänen tehtävänsä oli palauttaa tasapaino toimitukseen. Puhujapersoonille ei enää sallittu vapauksia, vaan sanankäyttö palasi takaisin muodolliseksi. Muutos tähän tuli vasta toisen maailmansodan jälkeen, jolloin BBC järjesti ääniradion lisäkanavien myötä siten, että erilaisia puherekistereitä mahtui paremmin radioaalloille.⁸⁰

BBC organisoி 1940-luvun puolivälissä ääniradionsa kolmelle taajuudelle. Ne olivat *the Light*, *the Home* ja *the Third Programme*, joista kukin tavoitteli erilaisia makumielty-

myksiä edustavia kuuntelijoita. Kevyt ohjelmisto suuntasi tarjontansa suhteellisen yksinkertaisia lähetyksiä kaipaaville (lowbrow), koti-kanava haki viihteellistä keskivertoa (middlebrow) ja kolmoskanava tarjoili korkeakulttuurista (highbrow). Tämänkaltaisen makusuuntien mukainen kanavien jaottelu olisi ollut täysin vastoin tuolloin jo toisiin tehtäviin siirtyneen John Reithin ajatuksia. Hänen mukaansa BBC:n palvelun merkitys oli katsomusten avartamisessa ja henkisen kasvun mahdollisuuden tarjoamisessa. Tämä ei eri taajuuksille annostelulla sisällöllä enää olisi onnistunut.⁸¹

Todennäköisesti Reith olisi ajatellut, että kuuntelija, jolla oli jalostunut maku ja riittävä koulutus, osasi etsiä laadukkaita ohjelmia, mutta sivistämisen tarpeessa ollut kansalainen saattoi nyt jäädä BBC:n tarjoaman parhaan kulttuurin ulkopuolelle. Sinällään kulttuurin hierarkkinen jaottelu termein highbrow, middlebrow ja lowbrow oli ollut varmasti jo pääjohtajalle tuttua ja käytössä yhtiön taustalla olevassa ajattelussa. Kuten todettu, Reith oli halunnut eetteriin korkeinta laatua, parasta mitä oli tarjolla.

Näitä kolmea termiä kannattaa silmäillä tarkemmin, sillä ne avaavat hyödyllisen näkökulman yleisradioyhtiöiden sivistysnäkemysten historialliseen perustaan. Erityisesti Yhdysvalloissa oli 1800-luvun lopulla alkanut kulttuuristen makurajojen tiukentuminen, ja aiemmin viihteellistä ja klassista musiikkia yhdistelleet esityskäytännöt joutuivat muutospainaisiin. Vielä vuosisadan puolivälissä esittämissä taiteissa oli vallinnut sekoittaminen ja moninaisuus. Taikatemput, Shakespearen draamojen kohtaukset ja musiikkiesitykset saattoivat suhteellisen mutkattomasti olla osa yhtä esitystä. Samalla tavalla konserttikäytännöt olivat myös Euroopassa varsin vapaita. Ooppera ja erilainen musiikkiteatteri tuottivat populaarilauluja ja muotitansseja.⁸²

Yhdysvallat erosi Euroopasta siinä, että siellä ei ollut jyrkkiä säätyrajoja, vaan luokkajaon perustana oli varallisuus. Silti niin Yhdysvalloissa kuin vanhalla mantereella ta-

pahtui samanlainen muutos, jossa sallivat konserttikäytännöt katosivat vakavan taiteen kunnioittamisen tieltä. Kävi niin, että taloudellinen eliitti, joka oli sijoittanut pääomia sinfoniaorkestereihin ja muihin taideinstituutioihin, liitoutui taidemaailman eliitin kanssa. Näiden yhteiseksi päämääräksi muodostui highbrow-kulttuurin synnyttäminen. Sana oli tullut käyttöön 1800-luvulla, ja se viittasi älylliseen ja esteettiseen ylemmyyteen. Musiikintutkija Vesa Kurkela huomauttaa, ettei termin viittaus korkeaan otsaan ollut sattumaa, vaan sen syntytausta liittyy aikakauden valkoisen rodun ylemmydestä kummunneeseen rotuajatteluun ja sosiaalidarwinismiin. Korkean otsan vastakohtaksi taidekeskustelussa vakiintui 1900-luvun alussa matalaan otsaan viittaava lowbrow, joka osoitti vähäarvoista ja kehittymättömyyttä makua.⁸³

Näiden kahden ääripään välissä oli middlebrow, joka oli anglosaksisessa maailmassa osittain pilkallinen nimitys. Se tarkoitti eliittiä jäljittelevää kirjallisuuden tai musiikin harrastajaa, joka suosi tietynlaista kulttuuria, koska sen katsottiin kuuluvan sivistyspääomaan. Vesa Kurkela on todennut, miten tälle makualueelle sijoittunut keskimusiikki on ollut merkittävä osa suomalaisen yleisradioyhtiön musiikkiohjelmistoa, jossa nimenomaan korkeimmalle taiteen huipulle on haettu ohjelmallista vaihtelua.⁸⁴

Keskimääräisen maun periaate on ollut tyypillinen laajemmin eurooppalaisille yleisradioyhtiöille ja niiden palvelun ajatukselle, sillä musiikkia paljon tarjonneet yleisradiot eivät voineet ripustautua yksipuolisesti länsimaisen musiikin tai taiteen korkeimpaan kaanoniin. Tässä ymmärryksessä toisen maailmansodan jälkeinen BBC jaotteli radio-kanavat makuhierarkioiden mukaan. Olennaista oli, että luokittelut olivat laadullisia, ja näin kuuntelijat nykytermein ilmaisten profiloitiin.

Tämä muutos on mahdollista kytkeä myös Frankfurtin koulukunnan ajattelijoiden ilmaisemaan pelkoon ääniradi-

on musiikin ja ehkä yleisimmin ohjelmien mahdollisesta turruttavuudesta. Ehkä kulttuurikriitikoita huolestutti se, että massiivisen kokoisille yleisöille oli kuitenkin tarjolla paluu entisen kaltaisiin korkean ja matalan sisällön yhdistelmiin. Tarkoitan Williamsin havaintoa, miten radio ja tv rakentuivat vanhoille kulttuurimuodoille ja eri viikonpäiville annosteltuina ohjelmapäivinä kanavilta tuli korkeaa ja matalaa monina kombinaatioina. Eurooppalaisten yleisradioiden, kuten BBC:n, musiikki oli heti sotien jälkeen pääosin middlebrow'ta, mutta ohjelmistot olivat keventymässä kohti lowbrow'ta.

On myös mahdollista palata 1930-luvulle ja tarkastella kuuntelijoiden profiloitua edellä esitellyn Mathesonin salivuuden filosofian kautta. Yleisradioyleisö oli heterogeenisempaa kuin alun alkaen yhtiön johdossa oli haluttu tunnustaa. Tämä ei koskenut pelkästään sen musiikkimakua, vaan myös mieltymyksiä fiktion ja puheohjelmien osalta. Mathesonin 1930-luvulla toteuttama puheohjelmien kehittämissä kertoo, miten julkisen palvelun ääniradio muovautui ilmaisuvälineenä. Hän pohti mediumin vahvuuksia ja keinoja, joilla kuulija saatiin kiinnostumaan sisällöistä. Siihen eivät riittäneet pelkästään merkittävät vieraat, vaan ohjelma tuli ilmaisutapaa myöten tehdä houkuttelevaksi ja helposti lähestyttäväksi siten, että erilaisille mauille oli tilaa. Britanniassa se alkoi 1920-luvun lopun puheohjelmissä, mutta ennen pitkää radio- ja televisiodraamat löysivät ilmaisukielensä.⁸⁵ Muutokset mahdollistivat sen, että yleisradioyhtiöt pystyivät edelleen tuottamaan taiteellisesti korkeatasoisia sisältöjä vaativille osayleisöille.

Tempoileva radio

Valistuneen kansalaisen ihanne

On mahdotonta tarkasti osoittaa, milloin Suomessa voidaan puhua kansallisesta julkisuudesta. Viitteitä siitä saa suomalaisen lehdistön historiasta. Kaksikielisessä maassa suomenkielisten suurin väestöryhmä alkoi 1800-luvun puolivälissä olla varteenotettava mielipideryhmä. Vuonna 1856 Helsingissä ilmestyneellä *Suometar*-lehdellä oli 4 600 tilaajaa. Suomenkielisen lehden alueellista kattavuutta lisäsi sen tapa julkaista sivuillaan maaseutukirjeenvaihtajien kirjeitä. Tällä oikeutuksella se kuvasi itseään kansan ääneksi, joka uskoi pystyvänsä kertomaan ”mitä Suomen kansa ajattelee, tahtoo ja kaipaa”.⁸⁶

Kun valistajat olivat saaneet väestön käsittämään itsensä kansaksi, eri tahojen oli mahdollista vaikuttaa tämän ymmärrykseen. Ennen lehdistöä julkisuus oli koostunut paikallisesta, alueellisesta ja kielellisestä yhteisöllisyydestä. Se oli välttämätön perusta, mutta kansalliselle julkisuudelle oli oltava instituution omaisia työvälineitä.

Näitä oli alettu mahdollisuuksien mukaan rakentaa jo kauan ennen itsenäistymistä, mutta vasta täysivaltaisesta valtiosta muodostui laajenevien palvelujen kokonaisuus. Tähän yhteisö tarvitsi tiedollisen, toiminnallisen ja symbolisen perustan, jota loivat koululaitos, kirkko, valtiopäivät ja taide- ja kulttuurilaitokset. Tälle pohjalle rakentuivat 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla välittömän tai päivittäisen julkisuuden instituutiot, joihin kuuluivat sanomalehdistö ja järjestötoiminta.⁸⁷

Suomalaista 1800-luvun jälkipuolen sanomalehtijulkisuutta leimasi kielikeskustelu ja fennomaaninen liike, joka halusi tehdä suomen kielestä kansallisuuden tunnuksen. Johan Vilhelm Snellman piti sanomalehdistöä tärkeänä jul-

kisuuden välineenä ja kansallishengen levittäjänä. Hänelle sanomalehtien kunkin paikkakunnan tilaajakunta paljasti sivistystason. Lehdet myös tulkittiin entistä vahvemmin kansan äänenä, joka oli palstoilta kuultavissa.⁸⁸

Sanomalehdistö oli kasvanut fennomaaniliikkeen myötä 1870-luvulla, jolloin suomenkieliset lehdet olivat ohittaneet määrässä ruotsinkieliset. Kasvu laantui Venäjän harjoittamien sensuuritoimien aikana. Kun viranomaiset poistivat ennakkosensuurin vuoden 1905 suurlakon jälkeen, tilaajamäärät nousivat. Työväenlehdistö nosti päätään, ja sen määrä ja levikkiluvut kasvoivat. Jo suurlakon aikaan maassa ilmestyi kolme suomenkielistä ja yksi ruotsinkielinen työväenlehti.⁸⁹

Vuosien 1917–18 jälkeen niin Suomi kuin suomalainen julkisuus olivat muuttuneet. Maa oli heti itsenäistyttyään käynyt lävitse ankaran sisällissodan, jossa tappion kärsineet punaiset hävisivät myös julkisuuskamppailun. Sodan jälkeen läpipolitisoitunut lehdistö järjestäytyi uudelleen. Siitä oli tullut entistä tärkeämpi mielipiteiden muokkaaja, joten puolueisiin sitoutuneet julkaisut asettuivat tiiviisiin rintamalinjoihin. Oikeistopuolueiden joukkotiedotuksen voima kasvoi. Vaikka kaikki lehdet eivät olleet taloudellisesti kannattavia, puolueille ne olivat tärkeitä. Työväenliikkeen lehdistölle ajat olivat vaikeita. Lähimenneisyyden tapahtumat olivat syventäneet työväenliikkeen ja valkoisen Suomen välistä kuilua. Vasemmisto jakaantui kahtia sosialismin toteuttamista koskevassa kysymyksessä, jolloin syntyivät kommunistien ja sosialistien lehdet. Työväenlehdistön oli käytännössä mahdoton vastata porvarilehdistön voimaan.⁹⁰

Suomalainen yhteiskunta oli kuitenkin modernisoitumassa. Eturyhmien, poliittisen julkisuuden ja kansanedustuslaitoksen järjestäytyminen ilmaisi, että säätyvalta oli murentunut ja tilalle oli muodostumassa kansalaisyhteiskunta. Valtiollisella tasolla yleinen ja yhtäläinen äänioikeus oli Suo-

nessa toteutettu vuonna 1906, jolloin myös säätyvaltiopäivät korvautuivat eduskunnalla. Vuonna 1921 voimaan tulleen yleisen oppivelvollisuuslain pohjalta kansalaisilla oli oikeus ja velvollisuus saada asianmukaista koulutusta. Laki lisäsi maaseudun ja kaupunkien välistä koulutuksellista tasa-arvoa. Kansakouluun kuului kaksivuotinen alakansakoulu, jota ei ollut aiemmin ollut olemassa läheskään kaikkialla paikkakunnilla. Sitä täydensi nelivuotinen yläkansakoulu ja vapaaehtoinen jatko-opetus.⁹¹

Koululaitoksen vakiintuminen oli tärkeää suomalaisille joukkoviestimille, niin painetulle sanalle kuin ääniradiolle. Ainakin parhaimmillaan koulu istutti tarvittavan pohjasivistyksen ja halun tietää lisää ympäröivästä maailmasta. Kansanvalistusajatteluun kuului aktiivisen ja tiedonhaluisen kansalaisen ihanne. Monet Suomen Yleisradion perustamiseen ja toimintaan mukaan lähteneistä halusivat uuden viestimen toimivan yhdensuuntaisesti koululaitoksen kanssa ja tukevan sivistysjärjestöjen työtä.⁹²

Erityistä toiveikkuutta monissa herätti ajatus poliittisista intresseistä vapaasta ääniradiosta, sillä sellaiselle oli tarve. Vähänkin suuremmassa kaupungissa oli Kansallisella Kokoomuksella, Kansallisella Edistyspuolueella, Maalaisliitolla ja työväellä omat julkaisunsa. Lisäksi oli ruotsinkielinen lehdistö. Toimitukset kommentoivat uutisia ja muuta ajankohtaisaineistoa lehden poliittisen viiteryhmän mukaisesti, joten saatavilla oli monin tavoin väritetty tietoa.⁹³

Yleisradio ja eurooppalaiset esikuvat

Kun O. Y. Suomen Yleisradio — A. B. Finlands Rundradion perustettiin toukokuussa 1926, oli Suomen radioaalloilla ollut ääntä jo usean vuoden ajan. Nuoren Voiman Liiton Radioyhdistys oli saanut vuonna 1921 valtioneuvostolta luvan pienten radioasemien perustamista varten. Sen paikallisyhdistykset toimivat monissa kaupungeissa. Ra-

dioamatöörrien ja radiokerhojen ympärille oli syntynyt jopa varhaisia mainosradioita kuten Helsingin Radiola ja Tampereen radio. Eri puolilla maata aloittaneet pienet asemat eivät kuitenkaan pystyneet tarjoamaan kattavaa palvelua, jolle alettiin nähdä tarvetta. Yleisradioyhtiö syntyi lehdistön ja radioliikkeiden aloitteesta perustetun väliaikaisen radiokomission työn pohjalta. Joulukuussa 1924 komissio oli ehdottanut monopolioikeuksin perustettavaa yhtiötä, joka olisi poliittisesti riippumaton. Se huolehtisi ohjelmien riittävstä tasosta ja maaseudun saattamisesta muun maailman yhteeyteen.⁹⁴

Radiokomissio oli tärkeä keskustelun ja valmistelun vauhdittaja, ja sen linjaukset saivat lehdistön tiedottamaan tulossa olevasta sähköisen viestinnän järjestelystä ja sen merkityksestä. Itse asiassa yleisradioyhtiön toiminnan periaatteet kumpusivat komission ajatuksista. Helsingissä ilmestyneen *Iltalehden* artikkeli helmikuussa 1925 toisti komission ajatuksen sillan rakentamisesta kaupunkien ja maaseudun välille. Artikkelin nimetön kirjoittaja muistutti Yleisradion viestintänopeudesta sotien, ”kulkutautien ja muiden kansallisvaarojen sattuessa”. Muita Yleisradion tehtäviä olisivat niin kuuntelijoille tarjottu oppimisen mahdollisuus kuin myös pörssi- ja säätiöjen välitys.⁹⁵

Yleisradioyhtiön suurimman osakemäärän merkitsi Suomen Radioyhdistys. Muita keskeisiä osakkeiden merkit-sijöitä olivat osuustoiminnalliset keskusjärjestöt, Vainvienti-osuusliike Valio ja Suomen Pankki. Kansanvalistus- ja sivistysjärjestöjen osuus, kuten myös radiokauppiaiden ja sanomalehtimiesjärjestöjen, jäi suhteellisen pieneksi.⁹⁶

Olennaista oli, että Suomeen saatiin eurooppalaisen mallin mukainen epäkaupallinen yleisradioyhtiö, joka ryhtyi kokoamaan eri puolilla maata olevia asemia suojiinsa. Tämä ei tapahtunut käden käänteessä, mutta ennen pitkää maan yleisradiolähetykset tehtiin yhden ohjelmayhtiön nimissä. Julkisesta palvelusta ei tuolloin puhuttu, mutta

radiotoiminnan periaatteet rakentuivat samankaltaiselle perustalle kuin esikuvana olleessa Britanniassa. Perustajat kirjasisivat ne yhtiöjärjestykseen:

Radio-ohjelmien valitsemisessa ja järjestämisessä on yhtiön päämääränä kansansivistyksen edistäminen, hyödyllisten tiedonantojen toimittaminen, jalostavan ja viattoman ajanvietteen hankkiminen varsinkin etäällä liikekeskuksista asuvien tarpeita silmälläpitäen sekä yleensä sivistyskeskuksiin kerääntyneen tiedon ja taiteen levittäminen kansamme laajoille piireille.⁹⁷

Perustamisasiakirjan mukaan sekä suomen- että ruotsinkielisten tarpeet tuli huomioida. Lisäksi toimilupasopimuksen mukaan ohjelmat oli valittava siten, että ne kiinnostaisivat ”huomattavan suurta osaa kuunteluluvan omistajista ja niin että hyväksyttävät eri harrastusalat tulevat tasapuolisesti huomioonotetuiksi”.⁹⁸ Toimilupa määräiteli Yleisradion tehtävän hyvin lajaksi. Sellainen se oli myös britannialaisella yleisradioyhtiöllä, jolle kuului tiedonvälitys, musiikki, erilaiset puheohjelmat, kasvatukselliset sisällöt ja teatteriohjelmat. Se oli myös velvoitettu kehittämään ohjelmistoaan.⁹⁹

Heti alusta lähtien suomalainen yleisradioyhtiö luokitteli ohjelmia lähetyssajankohdan, käytetyn kielen, kohderyhmän ja musiikin kautta. Pääsiasiallisesti lähetykset jakaantuivat puheeseen ja musiikkiin. Keskeisimpien ohjelmatyypien lähetyssprosenttien luvut vuodelta 1934 antavat tietoa alkuaikojen ääniradion luonteesta. Musiikilla oli yli viidenkymmenen prosentin osuus ohjelmistossa. Esitelmiä, pakoita, keskustelua ja selostuksia oli melkein 21 prosenttia. Jumalanpalveluksia oli ohjelma-ajasta vajaa seitsemän prosenttia ja lastenohjelmia vain alle pari prosenttia. Teatteria, kuunnelmia ja lausuntaa Yleisradio tarjosi 4,7 prosentilla. Pienemmällä määrillä radioaalloille kulki uutisia, tiedotuksia, erikoisohjelmia ja ulkomaisia ohjelmia.¹⁰⁰

John Reith oli puhunut vastuullisuudesta ja parhaan mahdollisen kulttuuritarjonnan kattavasta tarjoamista britannialaisille. Suomalaisen yhtiön perusteluissa ei suorasanaisesti mainittu vastuuta, mutta sivistystehtävä oli velvoittava. Vastuu rakentui velvoitteiden sisään.

Suomen Yleisradion toimintaperiaatteiden muotoilijat tutustuivat muissa maissa aloittaneisiin yleisradioyhtiöihin, joista tietysti pisimmällä oli BBC.¹⁰¹ Se oli jo resurssiensa takia mahtava esikuva. Sen mallia myös muut eurooppalaiset yhtiöt kopioivat erilaisin variaatioin. Saksassa yleisradioyhtiö Reichs-Rundfunk-Gesellschaft aloitti vuonna 1923 Britanniaa hajautetummalla järjestelyllä. Jokaisella osavaltioilla oli oma radioyhtiö, jossa aluehallinto oli mukana. Asemat radioivat paikallisia ohjelmia ja Berliinistä välitettyjä lähetyksiä. Maa oli jaettu yhdeksään lähetysalueeseen, jotka noudattivat postilaitoksen aluejakoa. Kullakin seudulla oli päälähetin ja vähempitehoisia lähettämiä huolehtimassa alueellisesta kuuluvuudesta. Postiministeriö omisti kaikista lähetysasemista ja lähetinteknologiasta vähintään 51 prosenttia ja keräsi lupamaksutulot. Loput omistussosuudet jakaantuivat paikallisille toimijoille ja sisäministeriön taloudellisesti tukemalle tuotantoyhtiölle. Lähetyksiä valvoivat valtion hallintoelimet ja toiminta rahoitettiin lupamaksuin.¹⁰²

Siinä missä Britannian yleisradiojärjestelmän pääideologi oli John Reith, Saksassa se oli postiministeriön lennätinosaston johtaja Hans Bredow, joka peräänkuulutti välineen kulttuurimerkitystä ja epäpoliittisuutta. Monia muita eurooppalaisia monopoliradioita enemmän saksalaisen radiojärjestelmän alkua vaikeutti epävakaa yhteiskunta. Weimarin tasavalta oli perustettu vuonna 1919, ja radion perustamisen aikoihin hyperinflaatio laukkasi. Maassa oli separatistiliikkeiden aiheuttamia mellakoita, ja vuodesta 1933 lähtien yleisradio joutui kansallissosialistien valvontaan. Weimarin tasavallan aikana radio-ohjelmien poliit-

tisesta tasapainosta oli pyritty huolehtimaan oikeiston ja vasemmiston edustuksella hallintoelimissä. Ääripuolueet hallinto oli sulkenut ulos, mutta natsien tultua valtaan entiset johtajat saivat lähteä. Samalla ohjelmapolitiikka sai kansallissosialisteille sopivan sisällön, mutta radion perusorganisaatio säilyi miltei ennallaan.¹⁰³

Kansallissosialistisen Saksan yleisradiotoimintaa on syytä silmäillä tarkemmin, sillä käytännössä viestin muuttui jo ennen toisen maailmansodan syttymistä propagandavälineeksi. Natsihallinto muovasi julkisen palvelun ajatuksen omiin tarkoituksiinsa sopivaksi. *Helsingin Sanomien* mukaan valtionrajojen ulkopuolelle suunnattu propaganda alkoi kevättälvella 1934, jolloin Saksan yleisradioyhtiö ryhtyi välittämään lähetyksiä vyöhykejärjestelmän mukaisesti Pohjois- ja Etelä-Amerikkaan, Itä-Aasiaan ja Afrikkaan. Ohjelmien tarkoituksena oli luoda myöteämieltä kansallissosialistista oppia kohtaan ja kumota kielteisiä käsityksiä. Kohderyhmiin kuului muitakin kuin saksankielisiä kuuntelijoita, sillä lähetyksiä oli myös englanniksi ja espanjaksi.¹⁰⁴

Suomalaiset sanomalehdet seurasivat ulkomaisia ääniradioita, joiden 1930-luvun toimia leimasi valtioiden välinen propaganda. *Uuden Suomen* mukaan Berliinin vallanpitäjät ärtyivät neuvostoliittolaisten radioasemien viestinnästä, joka oli heidän mukaansa suunnattu Saksan rajojen sisäpuolelle.¹⁰⁵ Valtiot vastasivat propagandaan propagandalla. Saksan kansanvalistus- ja propagandaministeri Joseph Goebbels piti ääniradiota tärkeänä valtiollisen viestinnän kanavana, sillä välineellä pystyi lähettämään ristiriidattomia viestejä keskuksesta kansakunnan etäisimpiin kolkkiin.¹⁰⁶ Demokraattisen palvelun ajatus oli näin kääntynyt yksinäiseksi puolueen viestinnäksi.

Ruotsissa yleisradiotoiminta muovautui valtiojohtoiseksi siten, että sanomalehtien, uutistoimisto TT:n ja radiovalmistajien yhteenliittymästä muodostettiin valtion ohjaama yksityinen yleisradioyhtiö. Päätös monopolista

syntyi Ruotsissa suurella poliittisella yksimielisyydellä, ja virallisesti yhtiö AB Radiotjänst käynnisti toimintansa vuoden 1925 alussa. Aiemmin radiokerhojen omilla tahoillaan aloittama lähetystoiminta sai muutaman vuoden ajan jatkaa entisellään, eikä yhden yhtiön taakse siirtyminen aluksi merkinnyt suurta muutosta kuuntelijoille. Suomessa yleisradiotoiminta keskittyi Helsinkiin, Ruotsissa Tukholmaan, ja vasta vuonna 1927 länsinaapurimme paikalliset radioasemat velvoitettiin lähettämään pääkaupungin ohjelmaa.¹⁰⁷

Ruotsin yleisradioyhtiön ja maan hallituksen välinen sopimus määritteli ohjelmiston samaan tapaan kuin hieman myöhemmin Suomen Yleisradiossa. Radiotjänstin sisältöjen kuului olla vaihtelevia ja tarjota hyvää ajanvietettä sekä säilyttää kuuntelijoiden mielenkiinto palvelua kohtaan. Lisäksi tarjonnan piti edustaa korkeaa moraalialia ja hyvää kulttuurista sekä taiteellista tasoa. Viestinnän täytyi olla luotettavaa ja puolueetonta. Olennaista oli, että ohjelmat tukivat valistus- ja kasvatustyötä.¹⁰⁸

Vuonna 1925 aloitti Statsradiofonien Tanskassa, ja kattava lähetysverkko nousi nopeasti pinta-alaltaan pieneen maahan. Yhtiön nimi vaihtui aivan 1950-luvun lopulla Danmarks Radioksi (DR). Perustamisvaiheessa Tanskan yleisradio erosi pohjoismaisista ja brittien BBC:stä siinä, että se oli alusta alkaen kokonaan valtio-omisteinen yhtiö, jonka kontrollielin oli 38-jäseninen radioneuvosto. Valtion huomioon siirtyminen tapahtui sekä BBC:ssä että muissa pohjoismaisissa yhtiöissä myöhemmin.¹⁰⁹

Norjalaiset perustivat vuonna 1925 radioteollisuuden ja muiden intressiryhmien yhteenliittymänä Kringkastingselskapet A/S:n. Norjassa yleisradio eteni Ruotsia ja Tanskaa vaisummin, mikä näkyi alhaisena kuuntelulupien menekkinä. Kun valtio hankki vuonna 1933 kaikki yleisradioyhtiön osakkeet haltuunsa, oli vastaanottimia 18 prosentilla kotitalouksista. Kaupan myötä yhtiön nimeksi tuli Norsk Rikskringkasting eli NRK, ja yhtiö lähti mukaan hinnaltaan

edullisten ”kansanvastaanottimien” tuotantoon. Vajaassa kymmenessä vuodessa lupamyynti kasvoi moninkertaiseksi. Kun saksalaiset miehittivät Norjan huhtikuussa 1940, puolet kotitalouksista omisti radion.¹¹⁰

Suomen Yleisradio järjestettiin uudelleen vuonna 1934. Tuolloin erillään olleet ohjelmatoiminta ja posti- ja lennätinhallituksen hoitama jakelutekniikka yhdistyivät samalle osakeyhtiölle, jonka osakkeista 90 prosenttia siirtyi pysyvästi valtion haltuun. Yhtiön nimi lyheni muotoon O. Y. Suomen Yleisradio A. B.¹¹¹ Ruotsin yleisradioyhtiö uudisti seuraavana vuonna sopimuksensa valtion kanssa siten, että Radiotjänstistä tuli valtionyhtiö. Nimensä yhtiö muutti vasta 1957, jolloin siitä tuli Sveriges Radio AB. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin Ruotsi toteutti muista Euroopan maista poikenneen ratkaisun jakamalla julkisen palvelunsa kolmelle itsenäisesti toimineelle yhtiölle, jotka olivat radio-, (SR), televisio (SVT) ja opetusohjelmat (UR).¹¹²

Voittoa tavoittelemattomien yleisradioyhtiöiden toimintaperiaatteeseen kuului puolueettomuus, mutta puoluepolitiikalla oli alusta lähtien merkitystä yhtiöiden hallintoelinten valintojen taustalla. Suomen Yleisradion hallinnon perustana oli seitsemästä varsinaisesta jäsenestä ja kolmesta varajäsenestä muodostettu hallintoneuvosto. Ensimmäiseen johtokuntaan kuului toimitusjohtajan lisäksi kaksi varsinaista jäsentä ja kaksi varajäsentä.¹¹³

Kun eduskunta valtiollisti yhtiön vajaan kymmenen vuoden kuluttua, hallintoneuvostoon tuli 18 henkilöä, joista suurimman osan puoluekannat oli selvillä: kuusi kokoomuslaista, neljä sosiaalidemokraattia ja kolme maalaisliittolaista. Uuden yhtiöjärjestyksen mukaan johtokunta toimi hallituksena, ja siihen tuli kuulua toimitusjohtaja sekä hänen varalleen valittu johtaja. Tämän lisäksi johtokunnassa oli kolme muuta hallintoneuvoston jäsentä varahenkilöineen. Ohjelmien suunnittelua ja tarkastamista varten hal-

lintoneuvosto valitsi ohjelmaneuvoston, jonka jäseninä oli yhtiön toimihenkilöiden ohella muutamia ulkopuolisia.¹¹⁴

Yleisradion hallinnossa näkyi yhteys suomalaiseen poliittiseen järjestelmään. Yhtiö oli itsenäinen joukkoviestin, mutta valtio-omistaja valvoi etuaan. Tästä syntyi jännitteinen suhde, jossa tapahtui liikahduksia poliittisen ilmaston muutosten myötä. Poliittista väriä tunnustaneet hallintoelinten jäsenet pyrkivät pitämään huolta, että palvelutehtävä hoituisi kunkin eturyhmän kannalta suotuisasti, vaikka käytännössä valvontaan kuului toimiluvan puitteiden toteutumisen tarkkailu. Juuri tämä oli tulkinnanvarainen asia, jossa erilaiset intressit kohtasivat. Vastaavasti BBC:n kuninkaallisen lupakirjan tarkoitus oli taata sen toiminnan riippumattomuus. Yhtiön operatiivista toimintaa valvoivat johtokunnan jäsenet.¹¹⁵

Monista eroistaan huolimatta Pohjoismaat ratkaisivat sähköisen joukkoviestinnän kysymykset samansuuntaisin järjestelyin ja viestintäpoliittisin linjauksin. Myös muualla kuin Pohjoismaissa ja Britanniassa yleisradiotoimintaa rahoitettiin lupamaksuin ja toimijana oli yksi yhtiö, jonka hallinnossa oli mukana valtiovalta. Usein yhtiöissä edustettuina olivat radioteollisuus, lehdistö ja erilaiset järjestöt. Ranskassa ja Espanjassa julkisen ääniradion rinnalle tuli kaupallista radiotoimintaa. Neuvosto-Venäjällä yleisradio oli alusta alkaen valtiovallan ohjauksessa. Paikalliset radiolähetykset alkoivat vuonna 1920, ja säännöllisiä niistä tuli vuonna 1924, jolloin maata kutsuttiin jo Neuvostoliitosiksi.¹¹⁶

Suomalaisen radion eetos

Eetos on antiikin Kreikasta peräisin oleva sana, joka retorikassa on yksi suostuttelun välineistä. Tietosanakirjan määrittelyssä se viittaa moraaliseen mielenlaatuun tai katsozumustapaan. Vuoden 1973 *Nyky-suomen sanakirjan* mukaan

oli kyse siveellisestä ryhdikkyudesta ja siveellisistä periaateista, ja voitiin jopa puhua siveellisestä elämänkatsomuksesta.

Brittien julkisen palvelun yleisradiotoiminnasta kirjoittanut David Hendy käsittelee yhden luvun verran julkisen palvelun median eetosta. Hänen mukaansa britannialaiseen palveluun pesiytyi eetos, joka liittyi ammattitaitoon, tunnollisuuteen ja luovuuteen. Hendy ei väitä, että julkisen palvelun journalistit olisivat eettisempiä kuin muut alan ammattilaiset, vaan hän tutkiskelee ja arvioi John Reithin ajoista juontuvan perinteen muotoja, kantavuutta ja haasteita. Käytännössä eetos muodostui julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kytköksistä valistusperinteeseen ja kasvatushanteisiin, joilla tekijät halusivat vaikuttaa kansalaisten elämänlaatuun.¹¹⁷

Käsitykseni mukaan eetosta on hyvä tarkastella jopa Hendyn tekemää ammatillista pohdintaa laajemmin. Työn tekemiseen kuuluva eetos on silti tärkeä. Suomalaisen yleisradioetoksen jäljille pääsee havainnoimalla yhtäältä ääniradioon julkisuudessa kohdistettuja toiveita ja toisaalta yleisradiolaisten omia lausumia.

Selvää oli, että yleisradioyhtiön tehtävä kuuntelijoiden tarpeiden tunnistajana tulisi olemaan haasteellinen. Siksi yhtiön ensimmäisen toimitusjohtaja L. M. Viherjuuri oli jo syyskuussa 1926 radioidussa linjapuheessaan todennut, että radio tarvitsi kaikkien aulista apua alkavalla työsaralla, ”sillä yleisradiotoiminnan tärkeimpänä edellytyksenä lopultakin on hyvä yhteisymmärrys ja hedelmällinen yhteistyö ohjelman lähettäjän ja kuuntelijan välillä”.¹¹⁸ Samassa yhteydessä hän kertoi uuden yhtiön tarvitsevan luottamusta, sillä lähetykset oli käynnistetty Suomen Radioyhdistyksen perustalle ja takana oli tärkeitä yleishyödyllisiä, yhteiskunnallisia ja talousjärjestöjä. Viherjuuren ajatus ei ole kaukana John Reithin pari vuotta aiemmin kirjaansa taltioimasta nä-

Lahteen vuonna 1928 rakennetut radiomastot paransivat merkittävästi ääniradion valtakunnallista kuuluvuutta. Näkymä radiomäelle on 1930-luvun puolivälistä. Kuva: Ylen arkisto.

kemyksestä julkisesta palvelusta ystävyyssuhteena kuuntelijoiden kanssa.¹¹⁹

Niin BBC:n kuin Yleisradion varhaisissa perusteluissa kaikui tavoite sivistävän sanoman ulottamisesta koko kansan kuuluville. Kun Yleisradio otti huhtikuussa 1928 käyttöön Lahden radiomaston, sai presidentti Lauri Kristian Relander kertoa juhlapuheessaan, miten Suomi astui ”radiolähetykseen nähden tasa-arvoiseen asemaan muun maailman kanssa”.¹²⁰ Tällä hän tarkoitti sitä, että lähetysten paremman kantavuuden takia yhä suuremmat joukot olivat tavoitettavissa. Ja vaikka radio ei vielä kuulunutkaan Suomen reuna-alueilla edes uuden aseman myötä, laajentuminen antoi painoa sanoille.

Samassa tilaisuudessa puhunut professori Väinö Voionmaa viittasi lähihistorian ikäviin muistoihin, joista nyt oli syytä nousta ja katsoa eteenpäin. Hän korosti, että yhtäältä kansallinen sivistys oli säilyttävä voima ja toisaalta se loi uudenlaista yhteiskuntaa. Radio sai nyt, Voionmaa uskoi, täysimittaiset mahdollisuudet toimia ”yleiskansallisena laitoksena”, jolloin se voisi siirtyä seuraavaan vaiheeseen: ”Suuri ja monipuolinen sivistystehtävä on siis odottamassa radiotamme sen alkaessa uutta vaikutuskauttaan. Levittäkään se sivistystä kaikkialle kunnes tämä Suomi on yhtenä yliopistona ja avarana akatemiana koko maa!”¹²¹

Voionmaan sanoissa kuului hänen taustansa yliopistomiehenä, työväenliikkeen sivistystahdon puolustajana ja varmasti myös Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen kansanedustajana. Olihan Voionmaa jo ehtinyt toimia Työväen Sivistysliiton alkuunpanijana, ja seuraavalla vuosikymmenellä hän oli mukana Työväen Akatemian perustamisessa.

Tällä tavoin Yleisradio paalutti palvelutehtävänsä. Sano- ja aikakauslehtien toimittajat, samoin kuin yleisönosastojen kirjoittajat, saivat yhä uudelleen pukea sanoiksi velvoitteiden ytimen. Kuten Viherjuuri oli todennut, Yleisradion johto tarvitsi tukea. Se tarvitsi suomalaisen lehdistön, sivistyneistön, elinkeinoelämän ja vallanpitäjien avun, jolla se vakuutti, että suunta oli oikea. Tähän eivät riittäneet yhtiön omat julkilausumat ja eetoksen luominen, saati sen pelkkä ylläpito, vaikka ne olivat kokonaisuuden välttämättömiä osasia. Vähäpätöisintä Yleisradion ja yleisön suhteessa eivät olleet kuuntelijoiden ohjelmia koskevat yhteydenotot. Kun Vilho Suomi laati yhtiön 25-vuotisesta toimintaa muistavan historiateoksen, hänen mukaansa Yleisradiosta oli tullut ”Suomen kansan lempilapsi, jonka kasvattamiseen vähän yksi ja toinenkin on tuntenut itsensä kutsutuksi”.¹²² Käytännössä radio-ohjelmien laatiminen kaikkia tyydyttävästi oli osoittautunut mahdottomaksi. Tä-

män selitti jo se, että alun pitäen kanavia oli vain yksi. Vähitellen yhtiö rakensi rinnakkaisohjelmaa, joka laajassa mittassa mahdollistui vasta 1950-luvulla ultralyhyiden aaltojen hyödyntämisen myötä.

Näyttää siltä, että Yleisradion työntekijät ymmärsivät valistuksen suhteellisen samansisältöisesti. BBC:n tavoin Yleisradio tahtoi tarjota mitä kansallisessa ja länsimaaisessa kulttuurissa oli parasta, mutta samalla tavoitteet tuli pitää kohtuullisina. Kaikille oli selvää, että kuuntelijat toivoivat eetteriin myös muuta kuin puhtaaksi valistukseksi ymmärrettyä sisältöä. Se muu oli viattoman ajanvietteen osuus, jonka yhtiö halusi pysyvän maltillisena. Ohjelmapääällikkö Erkki Kivijärvi ruoti vuonna 1927 *Yleisradio*-lehdessä radio-ohjelmiin kohdistettuja moitteita. Palaute polarisoitui ristiriidaksi maalais- ja kaupunkilaiskuuntelijoiden välillä. Tämä jaottelu tuli nousemaan esille palautteissa tulevana vuosina yhä uudelleen. Kivijärven mukaan maalaisia tyytymättömmät kaupunkilaiset eivät ymmärrettävästi halunneet kuulla maatalousesitelmia tai jo iltalehdistä luettuja uutisia. Mutta maaseudun palveleminen oli tärkeää, sillä heidän ulottuvillaan tiedonlähteitä oli vähän. Ohjelmapääällikkö muistutti myös, ettei radio ollut suinkaan pelkkä huvitteluväline, vaan sen tuli olla kulttuuritekijä. Näin ollen ikävinä pidetyt esitelmät olivat tärkeämpiä ”kuin kaikenkarvaiset jazz-rämpytykset, mitättömät kupletit ja pelkästään naurattamisen tarkoituksessa esitetyt pilat ja leikinlaskut”.¹²³

Kivijärven työsarka Yleisradiossa oli lyhyt. Keskeisempi ja pitkäaikaisempi Yleisradion linjan muotoilija oli ohjelmapääällikkö Ilmari Heikinheimo, joka ymmärsi ääniradion erityisvaatimukset ja kevensi ohjelmistoa. Kansanvalistuksen linjaa hän ei vaarantanut mutta purki sivistysjärjestöjen kanssa tehdyt esitelmien toimittamista koskevat sopimukset. Heikinheimo halusi esitelmien sijaan keskustelevia ja vapaampia ohjelmamuotoja.¹²⁴ Tässä tavoitteessaan hän vertautuu BBC:n Hilda Mathesoniin. Vuonna 1942

Heikinheimo kirjoitti *Valvoja-Aika*-lehdessä suhteellisen laajasti yleisradio-ohjelmiston merkityksistä. Jo artikkelin otsikko ”Radio tekijänä maamme henkisessä elämässä” kertoo hänen painotuksistaan.

Artikkelissa hän muotoili yleisradiolaisen valistuseetoksen toimintaperiaatteita. Yksi kauimmin säilyneistä ohjenuorista lienee ollut se, että kulttuurille altistuminen johti aina vaativampien sisältöjen ääreen. Heikinheimon mukaan juuri radion kevyet musiikkinumerot saattoivat houkutella kuuntelemaan jopa vastenmieliseltä tuntuvaa, vaativaa kappaletta. Radioaalloilla piti kuulua tutunomaisista haitaria tuomassa kuuntelijalle turvallisuuden tunnetta, mutta sitä oli hyvä täydentää sinfonioilla ja muulla taidemusiikilla. Jos radio sai olla auki ajanvietemusiikin vaihduttua muuksi, saattoi korva alkaa erottaa taiteen kauneutta. Voisi käydä niin, että ”Finlandian mahtavat soinnut alkavat elää” ja Tannhäuserin pyhiinvaeltajakuoro alkoi tarkoittaa korkeinta musikaalista nautintoa. Todisteeksi kuuntelijoiden maun kehityksestä Heikinheimo kertoi äänilevyohjelmien toiveista, joissa myös ”yksinkertaisissa oloissa elävät ihmiset pyytävät toivomuskonsertteihin sävellyksiä, jotka edellyttävät varsin kehittyntä musikaalista makua”.¹²⁵

John Reithille BBC:n musiikin merkitys hahmottui samoin periaattein. Kun yleisradioyhtiö lähetti musiikkia eri makusuunnille, se kasvatti kuuntelijoita hyväksymään monenlaisia tyylejä. Esimerkiksi sopi oopperataide, joka oli ollut suhteellisen harvojen ulottuvilla, mutta ääniradion myötä sitä oli monissa kodeissa kuultu ensimmäistä kertaa. Näin ainakin Reith uskoi. Olennaista hänen mukaansa oli, että ennen radioimista teoksia selitettiin ja tehtiin ymmärrettäviksi kuuntelijoille. Tähän viikoittain ilmestynyt *Radio Times* -lehti tarjosi saarivaltakunnassa mahdollisuuden.¹²⁶

Heikinheimon mukaan maun kouluminen päti myös muihin taiteisiin. Jos Yleisradio toi koteihin hyvää teatteria, oppivat kuuntelijat ymmärtämään näyttämötaidetta ja yli-

päätään luovaa työtä sekä arvostamaan teattereita taide- ja kulttuurilaitoksina. Kirjallisuusohjelmat tutustuttivat kuuntelijoita sekä aiempien sukupolvien merkkiteoksiin että kirjamarkkinoiden tuoreimpiin nimiin. Lisäksi Heikinheimo muistutti kouluradio-ohjelmista, joiden tarkoituksena oli yhtäältä syventää koulussa opittua ja toisaalta tarjota vaihtelua päivittäiseen koulutyöhön.¹²⁷

Kouluradio oli yksi yleisradiotoiminnan keskeisistä valistustehtävän alueista. Niin Reith kuin Matheson olivat käsitelleet koulujen kanssa tehtävän yhteistyön tärkeyttä omissa brittiläistä julkista palvelua käsittelevissä teoksissaan. Suomeen kouluradio oli kuitenkin tullut länsinaapurin esimerkin myötä. Toiminnan käynnistämisessä Heikinheimolla oli ollut tärkeä osuus, kun hän oli innostunut asiasta Ruotsissa vieraillessaan. Suomi oli aloittanut omat kouluille suunnatut lähetyksensä vuonna 1934, viisi vuotta Ruotsia myöhemmin.¹²⁸

Heikinheimo oli ennen Yleisradioon tuloaan toiminut muun muassa latinan, suomen kielen ja historian opettajana. Hän oli suorittanut tohtorin tutkinnon ja ollut opettajaseminaarin lehtorina Jyväskylässä. Hänelle koulutusasiat olivat läheisiä ja valistushenki perua jo aiemmalta työuralta. Yleisradion toimittajien arvopohjaan vaikuttivat niin koulutus kuin sosiaalinen tausta. Toimittajien yhteiskunnalliset ja koulutukselliset taustat taas muovasivat Yleisradion arvoja ja eetosta.

Pirkko Tulpon toimittaman Yleisradion historiateoksen mukaan aikavälillä 1926–1939 korkeakoulun tai yliopiston loppututkinnon suorittaneita oli toimittajista 36 prosenttia. Ylioppilaspohjaisen ammattitutkinnon suorittaneita oli ensimmäisellä tilastoperiodilla 27 prosenttia toimittajista. Kaudella 1939–1949 korkeimmin koulutettujen toimittajien määrä tipahti 30 prosenttiin, kunnes se taas kohosi 44 prosenttiin tilastoinnin viimeisellä jaksolla 1949–1957. Alkuaikojen osastopäälliköistä yli puolet tilastoitiin yhteis-

kunnan ylimpään kerrokseen kuuluvaksi. Sotien aikana ja heti niiden jälkeisinä vuosina kuului osaston vetäjistä ylimpään luokkaan vajaa 40 prosenttia. 1950-luvulle tultaessa määrä putosi reiluun 30 prosenttiin. Vastaavasti keskiluokkaisesta taustasta tulevien osuus kasvoi, kunnes se tilastoinnin viimeisellä jaksolla väheni työväenluokkaisten osastopäälliköiden hyväksi, jollaisia oli 1950-luvulla peräti 29 prosenttia.¹²⁹

Yleisradion ensimmäiset toimitustyötä tehneet naiset olivat Ebba Jacobson-Lilius ja Kaisu Puuska. Molempien päätyönä oli lähetysten kuuluttaminen.

Myös instituutiona ja työpaikkana Yleisradio kuvasteli ajan yhteiskuntaa. Ensimmäiset toimitustyötä tehneet naiset Yleisradion palveluksessa olivat kuuluttajat Ebba Jacobson-Lilius, joka aloitti vuonna 1929, ja toisena taloon tullut Kaisu Puuska. Hän aloitti seuraavan vuosikymmenen puolivälissä. Ensimmäinen Yleisradion hallintoneuvoston naispuolinen jäsen oli kokoomuksen riveissä kansanedustajana, osuustoiminta- ja naisasiavaikuttajana toiminut Hedvig Gebhard, joka aloitti vuonna 1934. Sotien jälkeen Yleisradiota johtanut Hella Wuolijoki oli kauan ainoa yh-

tiötä johtanut nainen, kunnes Merja Ylä-Anttila valittiin toimitusjohtajaksi syksystä 2018. Wuolijoen poikkeukselliseen kauteen palaan myöhemmin. Kouluradion päällikkönä aloitti vuonna 1946 Helmi Palmén ensimmäisenä osastoa johtaneena naisena.¹³⁰

Toimittajien sukupuolirakennetta 1960- ja 1970-luvun suomalaismedioissa tutkinut Heidi Kurvinen on todennut ammatin miesvaltaisuuden ja myös sen, että kun yhteiskunta muuttui ja toimittajien työmarkkinat parantuivat, myös naistoimittajien lukumäärä kasvoi. Silti 1970-luvun alussa Yleisradiossa työskenteli tyypillisimmillään 30–35-vuotias mies; naisia oli vuoden 1972 lopussa 35 prosenttia. Keskimäärin 29 prosentilla yhtiön toimittajista oli loppututkinto.¹³¹

Raimo Salokangas on pohtinut yhtiön arvopohjaa juuri työntekijöiden ja hallintoelimissä toimineiden sosiaalisen taustan kautta. Hänen havaitsemansa konservatiivisuus johti muun muassa siihen, että poliittiset sisällöt rajautuivat tarkoin omaan lokeroonsa. Nehän edustivat potentiaalisesti ohjelmiston ristiriitaisinta aineistoa. Yhtiön ohjelmajohto oli herranpelkoista ja kunnioitti korkeassa asemassa olevia päättäjiä säilyttäen heidät koskemattomina. Salokangas pitää tätä ajalle tyypillisenä ilmiönä, joka eristi ja lamautti Yleisradiota. Aihetta käsittelevän luvun nimi on ”Yhteiskunnan sivullinen”, ja se kuvaa hyvin yhtiön tietoista sivuun vetäytymistä mahdollisista konflikteista. Samanlainen varovaisuus oli tunnusomaista niin poliittisille kuin ajanvieteellisille ohjelmille. Salokankaan sanoin sotienjälkeinen Yleisradio edusti sivistyneen keskiluokan maailmaa, jonka normaaliuden rajat se asetti ihanteeksi. Poikkeamat tästä pistivät silmään.¹³²

Varovainen toimintatapa valautui sotienjälkeisen Yleisradion itseymmärrykseksi. Toimintaperiaatteet tarvitsivat toteuttajan. Salokangas nostaa John Reithiä vastaavaksi persoonaksi Yleisradion pitkäaikaisen ohjelmajohtajan Jus-

si Koskiluoman. Hän oli aloittanut yhtiössä jo 1937, mutta seurasi osaston johtajan tehtävässä Ilmari Heikinheimoa vuonna 1945. Taustaltaan hän oli liberaali porvari. Hän oli toimintatavoiltaan varovainen ja pyrki jättämään poliittiset myrskyt Yleisradion ulkopuolelle. Hänelle sopi, että sanomalehtien omistama Suomen Tietotoimisto (STT) hoiti uutispalvelun, jolloin uutiskriteerit tulivat muualta. Vaaratomia eivät olleet edes ajanvieteohjelmat, joiden sisältöjä Koskiluoma valvoi sen verran kuin oli mahdollista.¹³³

Salokangasta mukaillen Koskiluoma oli yleisradiolaisen eetoksen arkkitehti, jonka ohjelmapolitiikka ja yhteiskunnalliset näkemykset vastasivat eurooppalaiselle yleisradio-toiminnalle vakiintunutta linjaa. Siinä eliitin arvot ja maku pyrittiin levittämään koko kansan kulttuuriomaisuudeksi. Näillä välineillä yhtiö muovasi kansakäsitystä, ”jolla olisi yksi yhteinen tosi ja oikea”. Tämä oli Salokankaan mukaan suomalainen sovellus BBC:n sivistyneen keskiluokan identiteetistä. Suomalaisena muunnelmana se oli fenomaanisen projektin jatkumoa, jossa talonpoikaisliikkeen kansakuva sekoittui sivistystahtoisen työväenliikkeen kansaideaaliin.¹³⁴

Suomen agrarisuus antoi ihanteille oman leimansa. Varsin yhtenäisesti Yleisradion tehtävää hahmottaneet mallitilliset ideologit puhuivat maaseudun sivistämisen tarpeesta. Käsittelin aiemmin massan ja joukon käsitteiden nousua 1900-luvun alussa. Suomessa joukkojen hallitsemattomaan mobilisaatioon liittyi sisällissodan muisto. Tuolloin kaupunkilaisesta ja syrjäseutujen työväestöstä oli tullut valkoisen Suomen näkökulmasta hallitsematon joukko. Selvää on, että tällaisen voiman purkautumisen toistumista Yleisradion sivistystahtoiset ideologit eivät halunneet.

Niin Koskiluoman kuin muiden Yleisradion piirissä toimineiden eetos teki yhtiöstä konservatiivisen. David Hendyn mukaan BBC:n työntekijöiden sisäistämät arvot olivat myönteinen seikka. Yhtiössä oli alusta lähtien vetovoimaa,

joka veti mukaan ammattitaitoisia ja työpaikkaansa kunnioittavia työntekijöitä. Toimittajat, ohjaajat ja ylipäättään julkisen palvelun instituutiossa työtä tehneet omaksuivat arvonomaiset toimintaperiaatteet, joita he myös omalla työllään vaalivat. Tätä eivät tehneet pelkästään sisältöjen tuottajat, vaan myös johtajat ja hallintoelimet loivat periaatteita, asettelivat kehyksiä ja osoittivat suuntaa. Tästä muodostui toimintaympäristö, joka oli kokonaisuutena vaikeasti määriteltävä.¹³⁵

Salokankaan näkemystä voi pitää kärjekkäänä, mutta se kuvaa yleisradiolaisen eetoksen yhtä keskeistä – nimenomaisesti – sotienjälkeistä piirrettä. Se pitää asettaa aiemmin tapahtuneen yhteyteen. Yleisradio oli kohdannut 1930-luvulla haasteita, joissa puolueettomuuttaan peräänkuuluttanut yhtiö oli tasapainoillut ja horjunut. Yhtiön eetos oli prosessin tulos. Se oli syntynyt yhtiön työntekijöiden ja hallintoelinten reagoinneista monenlaisiin paineisiin. Toki myös tämän seikan Salokangas ja muut historiateoksen laatijat ovat osoittaneet. Yleisradioyhtiö joutui kohtaamaan monia vaikeita tilanteita jo ennen toista maailmansotaa ja pian sen jälkeen. Vaikeimmat jaksot osuivat 1920- ja 1930-lukujen taitteeseen ja sotienjälkeisiin vuosiin. Jälkikäteen näyttää siltä, että paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa hakenut Yleisradio tempoi ajan virrassa.

Oikeistopuhurit nousevat

Yleisradion aloittaessa toimintansa poliittinen suuntaus oli Euroopassa kääntymässä oikealle, ja tämä muutos näkyi myös Suomessa. Ilmapiiirin kiristyminen vaikutti tiedotusvälineiden toimintaan. Nämä jännitteet olivat osa yleispoliittista epävakautta, jonka historioitsija Henrik Meinander on tulkinnut ainakin osittain johtuneen siitä, että suomalaiset olivat itsenäisyyden alkuaikoina tottumattomia demokratian pelisääntöihin. Poliittista järjestelmää leimasi kyvyt-

tömyys hyväksyä kompromisseja ja kunnioittaa laillisesti tehtyjä päätöksiä. Epävarmuutta sisäpolitiikassa kärjisti Euroopasta kiirivä ideologinen kamppailu, jossa oletettu kommunismin uhka loi maaperää oikeistodiktatuureille. Suomessa oli kommunismin pelkoa, jota sisällissodan muisto ja äärivasemmiston läheiset Moskovan-suhteet voimistivat. Tunnelmaa kiristivät vuoden 1929 kommunistien johtamat lakot. Oikeistopiirien epäluulo johti erityisesti suurtalonpoikien, suojeluskuntalaisten ja vientiteollisuuden edustajien kannattaman lapuanliikkeen muodostumiseen. Liikkeen mukaan valtio ei tehnyt tarpeeksi kommunistien toiminnan kieltämiseksi, ja sen kannattajat tarttuivat oman käden oikeuteen. Varsinkin aluksi lapualaisaktiivien väkivaltaiset toimet saivat tukea ja ymmärrystä laajoissa kansalaispiireissä.¹³⁶

Yleisradion kuului toimilupaehtojensa mukaisesti välttää puoluepolitiikkaa. Hyvin pian oli selvää, että sisältöjen valinnat painotuksineen, kuten myös tiettyjen ohjelmien lähettämättä jättäminen, voitiin ymmärtää luonteeltaan poliittisiksi. Pelkästään radioon esitelmöimään päässeiden henkilöiden oletetut kytkökset taustaryhmiin olivat kiistojen aiheita. Aatekamppailut muuttuivat päivänpolitiikaksi, jota Yleisradio väisteli, mutta oli niissä tahtomattaankin mukana.

Eino Lyytisen mukaan Yleisradio joutui 1930-luvun alkupuolella myrskyn silmään. Jo edellisen vuosikymmenen puolella lapuanliike oli pystynyt vaikuttamaan Kyösti Kallion hallitukseen ajamalla kommunistien toiminnan rajoittamista. Yleisradio siirtyi keskiöön, kun lapuanliike toteutti heinäkuussa 1930 suuren talonpoikaismarssin, jolloin 12 000 miestä saapui Helsinkiin. Valtioneuvostolla oli yhtiön kanssa tehdyn sopimuksen mukaan oikeus ”hallituksen tunniksi” kutsuttuun ohjelma-aikaan. Tämän mahdollisuuden uuden valtioneuvoston muodostanut pääministeri Svinhufvud hyödynsi määräämällä talonpoikaismarssin ra-

dioitavaksi. Muitakin liikkeen toivomia sisältöjä yhtiö päästi eetteriin, tosin ei ilman keskustelua.¹³⁷

Painostus ääniradiota kohtaan näkyi sanomalehtijulkisuudessa, sillä kaikki lapuanliikkeen kannattajien toiveiden mukaiset sisällöt eivät läpäisseet ennakkotarkastusta. Kun Yleisradion johto oli kieltänyt kevättälvella 1932 Vapaussodan Rintamamiesten liitolta esitelmän, tulkittiin päätös oikealla vääräksi, kun taas vasemmalla kiitettiin.¹³⁸ Yleisradion hallintoneuvoston puheenjohtaja Juho Jännes tarkoensi isänmaallisen kansanliikkeen *Ajan Sanan* sivuilla, ettei Vapaussodan Rintamamiesten liiton esitelmän poisjättäminen tarkoittanut puheoikeuden kieltämistä järjestöltä, vaan evääminen koski nimenomaisen esitelmän sisältöä, sillä teksti ei saanut ”mainostaa määrättyä yhdistystä tai järjestöä eikä harjoittaa agitaatiota sen jäsenhankinnan tai rahoittamisen hyväksi”.¹³⁹ Tätä hänen arvionsa mukaan nimenomaan olisi tehty, sillä esitelmä keskittyi yhdistyksen kuvaukseen. Lisäksi se olisi sisältänyt eduskunnan ja hallituksen arvostelua.

Tämänkaltaisen kinastelu oli 1930-luvun mittaan jatkuvaa, ja sen jännitteitä ovat analysoineet Eino Lyytinen Yleisradion vuoden 1996 instituutiohistorian ensimmäisessä osassa, Vilho Suomi yhtiön 25-vuotisjuhlateoksessa ja Pirkko Tulppo vuoden 1976 historiateoksessa. Esimerkit nostavat esille yleisradioyhtiön haasteellisessa vaiheessa, jolloin monet käytännöt olivat vasta muotoutumassa. Koska tarkkoja toimintaohjeita ei ollut olemassa, jäi harkinnalle tilaa. Mitä tahansa päätökset olivatkin, ne nostivat lehdistökeskustelun.

Jo elokuussa 1929 Kieltolakiliiton varapuheenjohtaja, kansanedustaja Väinö Voionmaa oli tehnyt eduskunnalle toivomusaloitteen, johon sisältyi pohdintoja radiotoiminnan epäkohdista ja ehdotuksia niiden poistamiseksi. Aloite pisti liikkeelle yleisradioyhtiön uudelleenjärjestelyn, jonka tuloksena oli huhtikuussa 1934 hyväksytty radiolaki. Sen

mukaan valtioneuvosto sai luovuttaa yleisradioasemat uudelleen perustettavalle yhtiölle. Näin loputkin yksityisten hallussa olleet asemat siirtyivät Yleisradiolle. Sen sijaan sananvapauden kysymyksiin, toiminnan valvontaan tai ohjelmatoiminnan määrittelyyn laissa ei juuri kiinnitetty huomiota.¹⁴⁰

Niinpä työnsä käynnistäneet ohjelmaneuvostot valvoivat itsesäätelyn periaattein. Uusi laki oli siirtänyt yhtiön järjestöiltä valtion hoiviin, mutta hallinnolliset muutokset olivat vähäisiä. Käytännössä hallitoneuvoston poliittiset voimasuhteet säilyivät ennallaan. Kuuntelijakunta laajeni, ja se teki ääniradiosta myös poliittisesti entistä kiinnostavamman välineen. Yleensä sananvaihto koski esitelmien sisältöjä. Monien kriisien jälkeen yhtiö oli reagoinut palkkaamalla vuonna 1933 esitelmäpäällikön, jonka tehtävänä oli hoitaa ohjelmien hankintatyö ja näiden sisältöjen valvonta. Tehtävään tuli Ilmari Heikinheimo, jonka titteli myöhemmin vaihtui ohjelmapäälliköksi.¹⁴¹

Vallanpitäjien suora yhteys kuuntelijoihin

Oikeistoryhmien paine huipentui kevättälvella 1932 Mäntsälän kapinaan. Helmikuussa ryhmä lapualaisaktivisteja esti Ohkolan työväentaloon suunnitellun Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen puhetilaisuuden. Aseistautunut ryhmä siirtyi Mäntsälän suojeluskuntatalolle ja linnoitautui rakennukseen. Se lähetti presidentti Svinhufvudille kirjelmän, jossa vaadittiin hallituksen vaihtamista. Tilanne oli valtakunnallisesti niin kireä, että pääministeri T. M. Kivimäen hallitus julisti poikkeustilan. Presidentti päätti vedota ääniradion välityksellä kapinallisiin. Svinhufvud piti 2.3.1932 radiopuheen, jossa hän arvovaltaansa vedoten kehotti miehiä palaamaan koteihinsa.¹⁴² Alkuperäistä puhetta ei ole olemassa äänitteenä, mutta tekstin pohjalta sen on

esittänyt näyttelijä Esko Salervo, ja tätä kirjoitettaessa se on kuunneltavissa Ylen Elävän arkiston kautta.

Puheella oli kapinallisiin välitön vaikutus. Kävi niin, että Mäntsälään ja myös muille paikkakunnille kerääntyneet ryhmät hajaantuivat. *Radiomailma*-lehden päätoimittaja Erkki Vala nosti asian näkyvästi esille pääkirjoituksessaan kevättalvella 1932. Ymmärrettävästi radiolehti korjasi kaiken mahdollisen tiedotushyödyn siitä, että Yleisradio oli vaikuttanut kapinan kukistumiseen. Vasemmistoa sympathisoinut Vala totesi, että käytännössä presidentti kukisti vallankaappausyrityksen Yleisradion avulla. Hän muistutti kapinoiden menestyvän silloin, kun ihmisjoukkoja kiihottettiin väärien tietojen avulla. Vala uskoi, että väärien tietojen levittäminen kävisi jatkossa peräti mahdottomaksi. Vaikka kirjoittajan optimismi ehkä oli perusteetonta, hän tuli ilmaisseeksi vallanpitäjien ja demokraattisten voimien suhteesta olennaista, kun laillinen valtionpäämies saattoi ”omalla äänellään lausua mielipiteensä kaikkien kuultaviin ja väärinkäsitykset ehkäistyvät”.¹⁴³

Eino Lyytinen korostaa, että Yleisradion merkitys nopeana kriisitilanteiden tiedottajana tuli testatuksi. Hän viittaa arvioon, jonka mukaan 200 000 suomalaista olisi kuullut puheen.¹⁴⁴ Laskelma on rohkea, sillä tuolloin radiolupia oli myyty vasta reilu satatuhatta, mutta kuuntelijoita oli yhtä vastaanotinta kohti useita, joten arvio ei ole vail-la perusteita.¹⁴⁵ Samassa yhteydessä Lyytinen muistuttaa, että oli olemassa aiempia ulkomaisia esimerkkejä, joissa demokraattisesti valitut vallanpitäjät olivat samaan tapaan hyödyntäneet ääniradiota.

Toukokuussa 1926 Britannia oli ajautunut yleislakkoon, jonka taustalla olivat hiilikaivosteollisuuden ongelmat. Omistajat pyrkivät turvaamaan kaivostoiminnan kansainvälisen kilpailukyvyn työntekijöiden palkanalennuksin. Kun sanomalehdet eivät voineet ilmestyä, BBC tiedotti säännöllisesti lakon tapahtumista: se radioi lakon ajan eri-

koislähetykset kaikkien asemien kautta aamuisin klo 10 ja iltapäivällä neljän aikaan. Tämän ohella illalla tuli kaksi tavallista uutislähetystä.¹⁴⁶

Periaatteessa hallitus olisi voinut ottaa radioyhtiön viestinnän hallintaansa, ja se olikin halukas saamaan kantansa etteeriin. John Reith käytti vaikutusvaltaansa estääkseen hallituksen väliintulon ja perusteli, että se olisi vahingoittanut yhtiön uskottavuutta. Pääjohtaja takasi hallitukselle, ettei radio lähetä mitään tilannetta kärjistävää. Sen lisäksi se välitti pääministeri Stanley Baldwinin sovittavan puheen, jonka sanoma oli pehmeämpi kuin hallituksen jyrkkäsanaisen tiedotuslehden *British Gazette*. Radion ja ministerien suhteet säilyivät koko yhdeksän päivää kestäneen työtaistelun ajan jännittyneinä, mutta yhtiöstä ei tullut hallituksen äänitorvea. Kaikkia tämä tasapainoilu ei ollut vakuuttanut, sillä osalle lakkoon osallistuneista BBC näytti kaikesta huolimatta hallituksen käskyläiseltä.¹⁴⁷

Kaikkiaan BBC:n julkisuuskuvalle lakon ajan tiedotuksen hoitaminen oli täysosuma. Vain muutamaa vuotta aiemmin toimintansa aloittanut yhtiö onnistui osoittamaan merkityksensä. Lontoolainen *The Times* jakoi sille kiitosta joustavasta ja nopeasta kriisiajan tiedotustyöstä. Myös kuuntelijat tunnustivat ääniradion mahdollisuudet silloin, kun painetulla sanalla oli rajalliset keinot päiväkohtaiseen viestintään.¹⁴⁸ Kun Suomessa oli keväällä 1956 yleislakko, tapahtumakulku oli toisenlainen. Sanomalehtien ilmestyminen loppui, koska painotyöntekijät olivat lakossa mukana. Puolueettomana pysytellyt Yleisradio ei suonut puhevaltaa osapuolille, vaan vaikenä työtaistelusta. Tämä aiheutti jälkikritiikkiä ja pohdintoja monopolin tarjoaman palvelun haavoittuvuudesta.¹⁴⁹

Yhdysvaltalaisen ääniradion ja valtiovallan suhteiden merkkipaalu olivat presidentti Franklin Delano Rooseveltin takkatulipuheet (Fireside chats). USA oli ajautunut vuoden 1929 pörssiromahduksen myötä syvään talousla-

maan. Mielialoja rauhoittaakseen vastavalittu presidentti käynnisti 1933 kansalaisille suunnatut radiopuheet, joita kertyi kymmenen vuoden aikana kolmisenkymmentä. Puheiden tarkoituksena oli valistaa amerikkalaisia New Dealin periaatteista, joiden mukaisesti hallitusvalta otti aiempaa vahvemman otteen kansalaisten arjesta. Radiotutkija Jason Loviglio on analysoinut yhdysvaltalaisen radion ”intiimiä julkisuutta”, jollaista nämä puheet hänen mukaansa loivat. Tämä oli poliittisille päättäjille uudenlaista yleisradiotoiminnan mahdollistamaa esillä oloa, jonka kuuntelijat saattoivat jakaa kotien yksityisyydessä samanaikaisesti kuuden miljoonan muun kanssa.¹⁵⁰

Julkisen palvelun ajatuksen kannalta kiinnostavaa oli, että maiden hallitusten ministerit ja presidentit saivat sähköisellä joukkoviestinnällä suoran yhteyden kuuntelijoihin. Britannian vuoden 1926 lakkoviestinnässä BBC:n tarjoama puhetila oli hallituksen virallista lehteä välittömämpi, sillä pääministeri pystyi puhuttelemaan kuuntelijoita eikä välissä ei ollut toimitusta viestiä muotoilemassa.

Suomalaiset vallanpitäjät olivat oppineet Mäntsälän tapahtumista. Kun Suomen yleisradiotoiminta täytti kymmenen vuotta syksyllä 1936, valtiovalta tervehti ja esitti toiveitaan. Presidentti Svinhufvudin ohella suorassa lähetyksessä puhui ääniradion valvonnasta vastannut yleisten töiden ja kulkulaitosten ministeri K. E. Linna, jonka mukaan ”hallitus voi käyttää radiota erinomaisen tehokkaasti hyväkseen antaessaan oikeita tietoja alaansa kuuluvista erikoiskysymyksistä ja suunnitelmistaan”. Lisäksi ministeri tähdensi, miten ”radion tuoma suuri etu on viihtyisyyden tunne, jonka se verraten vähin kustannuksin tuo maaseudun syrjäisimpiinkin seutuihin saakka”.¹⁵¹ Pyrkimys oikeiden tietojen välittämiseen ja viihtyisyyden tunteen tarjoaminen tuli olemaan demokraattiseksi ymmärretyn yleisradioviestinnän ydintä. Siinä oli mukana hyöty ja huvi.

Kun johtajat kertoivat valtiollisten asioiden hoidosta, ongelmien ja mahdollisten ratkaisujen luonteesta, joukkoviestin saattoi tuoda kuuntelijat ikään kuin lähemmäksi päätöksentekoa. Ensimmäiset tapaukset loivat käytäntöjä. Yhdysvalloissa presidentit ovat Rooseveltistä lähtien puhuneet säännöllisesti sähköisissä viestimissä kansalaisille. Suomen Yleisradiossa presidentit ovat viestineet niin kriisin kuin rauhan aikaan. Valtionjohtajan vuotuiset esiintymiset alkoivat Svinhufvudin uudenvuoden puheella 1.1.1935. Puheen alussa presidentti viittaa jo edellisvuonna perustettuun sovinnollisuuden viikkoon. Vuoden aloittava sovinnollisuuden viikko oli uusi käytäntö, jolla valtiovalta halusi alleviivata kansallista yhtenäisyyttä. Sehän oli tuolloin hauraalla pohjalla, sillä sisällissota ja Mäntsälän kapina olivat lähihistoriaa. Kieliriita jakoi poliittisia ryhmiä. Puheen tallenne on Yleisradion vanhin tallessa oleva äänite.¹⁵²

P. E. Svinhufvud oli Suomen presidenteistä ensimmäinen, joka hyödynsi tehokkaasti radion mahdollisuuksia. Hän komensi maaliskuussa 1928 Mäntsälän kapinalliset koteihinsa ja aloitti vuonna 1935 vuotuiset presidentin uudenvuoden puheet. Kuva: Ylen arkisto.

Selvää oli, että päivänpoliittisella läsnäolollaan ääniradio oli hankkinut painoarvoa tiedotusvälineenä, vaikka uutis-
lähetykset toimitti STT, jonka omistivat *Helsingin Sanomat*,
Uusi Suomi, *Hufvudstadsbladet* ja *Turun Sanomat*. BBC:n ja
monen muun eurooppalaisen radion tavoin Yleisradio oli
joutunut alusta lähtien hakemaan paikkaansa ajankohtais-
viestijänä. Kävi kuitenkin niin, että sanomalehdistö joutui
hyväksymään uuden toimijan välttämättömänä pahana.
STT:n toimitusjohtaja Eero A. Berg pohti vielä vuonna
1933 luottamuksellisessa muistiossaan, miten radiouutis-
ta voitaisiin tehdä mahdollisimman vähän mielenkiintoa
herättäviä. Hän pelkäsi radion kilpailevan lehdistölle hai-
tallisesti ja uskoi painetun sanan tarvitsevan suojautumis-
keinoja.¹⁵³

Vasemmisto ottaa paikkansa

Itsenäisen Suomen poliittista historiaa on usein hahmotet-
tu jaolla ensimmäiseen ja toiseen tasavaltaan. Sen mukaan
ensimmäisen tasavallan jakso taittui sotaan, jonka jälkeen
Suomen häviö Neuvostoliitolle aiheutti sekä sisä- että ul-
kopolitiikan uudelleen järjestelemisen. Helsingissä toimi
liittoutuneiden valvontakomissio, jonka kautta neuvosto-
liittolaiset pystyivät vaikuttamaan Suomen sisäpolitiikkaan.
Valtiojohton, järjestömaailman ja joukkotiedotusvälinei-
den piti arvioida suhteet itänaapuriin uudelleen. Suuri sisä-
poliittinen käänne oli kommunistien toiminnan salliminen.
Monet aktiiviset vasemmistolaiset olivat olleet jatkosodan
aikaan vangittuina. Vapauduttuaan heistä tuli poliittisesti
aktiivisia, mikä näkyi myös Yleisradion toiminnassa. Näin
vasemmiston taholta kohdistui paineita Yleisradioon, ja
sen sisältöjä määrittelemään tuli uusia toimijoita.¹⁵⁴

Yleisradio reagoi vasemmalle kääntyneeseen poliittisen
suuntaukseen. Tärkeää oli saada johtopaikoille uusia kas-
voja; Yleisradion hallintoneuvoston kokoonpano ja johto-

kunta vaihtuivat. Yhtiön pääjohtajan J. V. Vakion tilalle tuli virolaissyntyinen kirjailija Hella Wuolijoki, joka oli valittu tehtävään maan hallituksen määräyksellä. Pian kävi ilmi, ettei Ilmari Heikinheimolla ollut tarvittavaa luottamusta, jotta hän olisi voinut työskennellä pääjohtajan alaisuudessa. Niinpä hän erosi. Wuolijoki oli sotienjälkeisessä eduskunnassa kommunistien yhteistoimintajärjestön Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) eli kansandemokratien edustaja. Varasija oli vaihtunut parlamenttipaikkaan. Hänellä oli hyvät suhteet Neuvostoliittoon, joten valinta viestitti valvontakomission kautta Neuvostoliitolle poliittisen johdon muutoshalukkuudesta.¹⁵⁵

Tässä yhteydessä en syvenny laajasti poliittiseen kontekstiin, vaan pelkästään kuvaan välttämättömmän, sillä sotienjälkeistä Yleisradiota on tutkittu suhteellisen paljon. Wuolijoen ajan yhteiskunnalliset jännitteet ovat tiedossa, ja näihin teemoihin voi perehtyä tarkemmin instituutiohistorioiden sekä ohjelmistoja käsittelevien tutkimusten kautta.¹⁵⁶

Sotavuosina Yleisradio oli luovuttanut aikaa valtiolliselle propagandalle. Suomalaisten oli ollut vaikeaa ja jopa mahdotonta erottaa, kenen tuottamaa ohjelmaa he olivat kuunnelleet. Propagandaradion leima oli Yleisradiolle poliittisen suuntauksen muututtua rasite. On toki todettava, että painettu sana oli ääniradion tavoin alistettu tasavallan suojelulain mukaiseen poikkeusolojen ennakkosensuuriin. Valtion tiedotuslaitos (VTL) oli julkaissut sotien aikana 2 400 lehtikirjoitusta, joista noin kolmannes oli pääkirjoituksen tyyppisiä. Näillä sodanjohto oli pyrkinyt vaikuttamaan siihen, miten kansalaiset ajattelivat poliittisista ja sotilaallisista asioista. Vaikka suuret lehdet eivät kirjoituksia sellaisenaan julkaisseet, pienemmät näin tekivät. Kun näitä oli luettu Yleisradion lehtikatsauksissa, viestintä oli saavuttanut suomalaiset todella laajasti.¹⁵⁷

VTL:n kotirintamalle suuntaaman vaikuttamisen ohella yleisradioteitse oli kulkenut paljon muunlaista sisältöä. Viestijät saattoivat tavoitella objektiivista ja neutraalia sävyä, mutta kyse oli propagandasta. Sävyiltään voimakkainta lienee ollut Neuvostoliiton Suomeen suuntaama suomenkielinen propaganda, jonka vastapainoksi suomalaiset yrittivät saavuttaa naapurimaan kuuntelijoita venäjänkielisillä radioinneilla. Englannin BBC oli laatinut Suomen oloihin sovitettua propagandaa, jonka kuuntelua viranomaiset olivat yrittäneet hillitä lisäämällä omaan ohjelmistoonsa pakoita ja toivekonsertteja. Kiinnostavan ohjelman oli uskottu vievän halun kuunnella ulkomaan lähetyksiä.¹⁵⁸

Viranomaisten paheksunnasta huolimatta ulkomaisten asemien kuuntelua ei Suomessa ollut kielletty. Näin kansalaiset saivat kuuluville monenlaista eetteriviestintää. On arveltu, että tämän takia radion suosio kasvoi sotavuosina merkittävästi. Ennen talvisotaa lunastettuja radiolupia oli 337 000 kappaletta. Vuoden 1944 loppuun mennessä luku oli kasvanut 496 000 myytyyn lisenssiin.¹⁵⁹ Jo kuuntelijamääränsä takia radio oli sotien jälkeen vaikutusvaltainen väline.

Muutoksen tuulet puhalsivat voimakkaasti toukokuun viimeisenä päivänä 1945 radioidussa pääjohtajan virkaanastujaispuheessa. Wuolijoki teki pesäeron sekä sotia edeltävään että sota-ajan Yleisradioon, joka oli ollut ”voimakas poliittinen ase hallituksen käsissä”, vaikka sen olisi pitänyt valistaa ja sivistää. Radion nykyiseksi tavoitteeksi hän nimesi ikkunoiden avaamisen vapaaseen maailmaan. Sieltä kantautuisi uusia tuulia ja ääniradiosta tulisi nyt entisestä poikkeava poliittinen toimija, sillä työväestö ja vasemmisto olisivat mukana keskusteluissa. Korviinsa kantautuneita toiveita epäpoliittisesta radiosta Wuolijoki piti mahdottomina, sillä politiikan vaimentaminen olisi mitä poliittisin pyrkimys. Kaiken lisäksi hänen mukaansa toiveita olivat esittäneet tahot, jotka olivat vastuussa entisen radion po-

liittisuudesta. Se taas oli ollut vaikuttamista, jota oikeisto oli pitänyt epäpoliittisuutena.¹⁶⁰

Samana päivänä pidettiin pääjohtajan kutsumana Yleisradion neuvottelukokous, jossa Hella Wuolijoki esitteli vieraille ohjelmapoliittikkaansa, luotasi yhtiön menneisyyttä ja korosti kulttuuriohjelmien merkitystä. Pääjohtajalle läheisiin vasemmistolaisiin ajattelijoihin kuulunut Raoul Palmgren kiitteli uusia avauksia, joilla suomalaisia johdateltiin pois käpertyneisyydestä ja kohti kansainvälisyyttä, sillä ”suurilla piireillä ei ole lainkaan käsitystä maailmanpoliittisista realiteeteista”. Lisäksi Palmgren korosti ”yhteiskunnallista valistustyötä, jota yleisradion oli suoritettava yhteiskunnallisen ajattelutavan kehittämistä silmälläpitäen”.¹⁶¹

Muistio kertoo Wuolijoen tarpeesta muuttaa ohjelmisto ja hakea vahvistus linjalleen. Ilmeisesti Wuolijoki olisi halunnut rekrytoida Palmgrenin yhtiöön, mutta tämä piti itseään ensisijaisesti kirjoittajana, ei radiotoimittajana. Hän teki erillisin sopimuksin ohjelmia esitellen suomalaisen kulttuurin pitkää perinnettä Runebergista, Snellmanista ja Yrjö-Koskisesta aina Leinoon saakka. Ajatukset sisältyivät Palmgrenin vuonna 1948 julkaisemaan teokseen *Suuri linja*.¹⁶²

Palmgren oli SKDL:n taustavaikuttaja, joka oli muun muassa mukana laatimassa kansandemokraattien vuoden 1947 kulttuuriohjelmaa. Se, että kommunistien järjestö laati kokonaisen ohjelman kulttuuria varten, kertoo päämäärätietoisuudesta. Tämänkaltaisia ohjelmia ei poliittisilta puolueilta aiemmin ollut ilmestynyt. Tekstissä yhteistoimintajärjestö määritteli kotimaista kulttuuria ja radiosta tehtiin ”kansan tulkki ja kasvattaja”. Lisäksi ohjelma tähdensi, että kolme neljäsosaa radionkuuntelijoista oli työväestöön kuuluvia, joten ”Yleisradion on määrätietoisesti pyrittävä ohjelmillaan tyydyttämään erikoisesti tämän väestökerroksen tarpeita”.¹⁶³

Vasemmistolaisten ajattelijoiden muotoilut kuuluivat yleisradio-ohjelmistossa. Wuolijoen myötä taloon tuli hänen poliittista suuntaustaan edustavia ohjelmantekijöitä, osa kuukausipalkkaisiksi, osa avustajiksi. Näitä olivat Palmgrenin ohella Lauri Kantola, Kalevi Kilpi, Matti Kurjensaari, Unto Miettinen, Olavi Paavolainen ja Erkki Vala. He toivat radioaalloille Wuolijoen toivomaa yhteiskunnallisuutta. Uuden pääjohtajan mukaan Yleisradio ei ollut sotien jälkeen yhtään poliittisempi kuin aiemmin, mutta nyt kuuluville pääsi porvarillisen poliittisen suunnan ohella vasemmisto. Tällöin muodostuivat eri yhteiskuntaryhmille suunnatut ohjelmat tai ohjelmapaikat, joista ensimmäinen oli metsätyöntekijöille tarkoitettu ”Metsäradio”. Teollisuustyöväkeä varten syntyi ”Työmiehen tunti”, jonka vastapainona oli maataloustyöntekijöiden ”Maamiehen tunti”.¹⁶⁴

Kun talonpoikaistolle ohjelma ei kelvannut, syntyi myös ”Maamiehen ilta”. Tämä kertoo sen, ettei uusi suuntaus missään tapauksessa merkinnyt koko ohjelmiston muuttumista vasemmistolaiseksi. Pikemminkin se tarkoitti sitä, että yhteiskunnalliset ohjelmat herättivät eri tahoja toivomaan omalle ryhmälleen ohjelma-aikaa. Pääjohtajan mukaan valistuspitoiset ammattiryhmien ohjelmat tähtäsivät tuotannon kohottamiseen, sillä Suomessa elettiin vaikeita aikoja. Merkittävää oli se, että Wuolijoen aloitteesta ruotsinkieliset ohjelmat järjestettiin kokonaan omaksi osastokseen ja radion kuunnelmatuotantoa kehitettiin. Vuonna 1948 aloitti omalla näyttelijäkunnalla Radioteatteri.¹⁶⁵

Ensimmäinen sotienjälkeisen Yleisradion yhteiskunnallisista ohjelmista oli ”Keskustelukerho”, joka myöhemmin nimettiin ”Pienoisparlamentiksi”. Wuolijoki toimi puheenjohtajana ja nimesi ohjelman esikuvaksi BBC:n suosittu keskusteluohjelman ”Brains Trust”. Siinä missä brittiläinen ohjelma käsitteli kuuntelijoiden antamia aiheita ja tavoitteli epämuodollista kasvatuksellisuutta, suomalaisessa lähetyk-

sessä puhuivat kansanedustajat. Aluksi keskustelijat painot-
tuivat laitavasemmistoon, sillä kaksi sosiaalidemokraattien
jäsentä loikkasi kansandemokraatteihin. Vuodesta 1949
lähtien Pienoisparlamenttiin kutsuttiin edustajat kustakin
kuudesta eduskuntapuolueesta. Wuolijoen kerrotaan ko-
rostaneen jälkeenpäin, että tämä keskusteluohjelma korvasi
eduskuntalähetykset, joita ei saanut lähettää.¹⁶⁶

Ensimmäinen suomalaisen radion poliittinen keskusteluohjelma oli
vuonna 1945 alkanut *Pienoisparlamentti*. Avauslähetykseen kokoontu-
neet jäsenet vasemmalta: ministeri Urho Kekkonen, professori Alvar
Wilska, kansanedustaja Sylvi-Kyllikki Kilpi, Yleisradion pääjohtaja
Hella Wuolijoki, kansanedustajat Hertta Kuusinen, Nils Meinander ja
Lasse Hiekkala. Kuva: Ylen arkisto.

Eduskunnasta tehdyissä lähetyksissä oli rajoituksia, mutta
jo radion alkua ajoista saakka oli yleisö parlamentaarikkoja
kuullut. Ensimmäisen kerran täysistunnon osia oli ollut
kuuluvilla jo syksyllä 1926, jolloin Yleisradio lähetti tär-
keimpiä budjettia valmistelevia puheita.¹⁶⁷ Samankaltaisia
vaikeuksia oli sotien jälkeen ollut Ruotsin Radiotjänstillä,
joka ei ollut saanut lupaa kokonaisten valtiopäiväkeskuste-
lujen radioimiseen. Ylipäätään Radiotjänst piti haastavana

kiinnostavan ohjelman rakentamista näin vaikeasta materiaalista.¹⁶⁸

Timo Vihavainen on kuvannut Hella Wuolijoen pääjohtajakauden yhteiskunnallisen ohjelmiston nostattamia jännitteitä. Pulmallisimpia eivät olleet kotimaata käsitelleet ohjelmat, vaan Neuvostoliittoa esitelleet lähetykset, joiden sävy oli tuntunut monien vanhojen työntekijöiden korvissa vieraalta. Näiden asiantuntijana oli käytetty Suomi-Neuvostoliitto-Seuraa. Jotkut olivat havainneet lähetyksissä naapurivaltion politiikan kritiikitöntä ihailua, jota ei aina myöskään ohjelmaneuvosto purnaamatta ollut hyväksynyt.¹⁶⁹

Ohjelmat olivat osa kansainvälisyyttä korostanutta ohjelmapolitiikkaa, jossa tutustuttiin muihin kulttuureihin. Itänaapurin tuntemista kansandemokraattien piirissä pidettiin erityisen tärkeänä, jotta äskeisen sodan haavoja voitaisiin hoitaa kulttuurityöllä. Jo toukokuussa 1945 Hella Wuolijoki oli Skandinavian-matkansa jälkeen vakuuttanut: ”Radiomme pyrkii entistä läheisemmin kosketuksiin muihin maihin.”¹⁷⁰ Pyrkimys sisälsi Neuvostoliiton yhteiskunnan seuraamisen lisäksi Pohjoismaat ja muun Euroopan.

Poliittinen suunta muuttuu taas

Jotta Yleisradion uudet ohjelmasisällöt tulisivat ymmärrettäviksi, on niitä arvioitava tarkemmin suomalaisen yhteiskunnan sotienjälkeistä tilannetta vasten. Sotia edeltävä kansallinen suuntaus oli vaihtunut vasemmiston vyöryyn, joka johtui seuraavista seikoista: Vuoden 1944 välirauhansopimus oli edellyttänyt toimenpiteitä, sillä sen mukaan oli lakkautettava fasistiseksi määritellyt järjestöt, vapautettava poliittiset vangit ja poistettava maasta saksalaisjoukot. Vuoden 1945 eduskuntavaaleissa kommunistit olivat menestyneet siten, että loikkausten jälkeen SKDL:stä oli tullut eduskunnan suurin ryhmä 51 edustajallaan.¹⁷¹

Sotienjälkeistä noin neljän vuoden jaksoa on poliittisessa historiassa kutsuttu vaaran vuosiksi, jolla on viitattu kommunistien mahdolliseen vallankaappausuhkaan tai Neuvostoliiton aikeisiin puuttua Suomen sisäpolitiikkaan. Kylmäksi sodaksi kutsuttu ajanjakso oli alkamassa, ja Neuvostoliitto varmisti etupiiriään. Monenlaista epävarmuutta oli ilmassa.

Siinä missä sotienjälkeiset vuodet olivat oikeistolle vaaran vuosia, suomalaiselle äärivasemmistolle ne olivat optimisin ja eteenpäinmenon aikaa. Samaan aikaan kuitenkin voimistui Yleisradion arvostelu sekä lehdistössä että eduskunnassa. Sosiaalidemokraatit tulkitsivat jääneensä kansandemokraattien ja Maalaisliiton varjoon. Pirkko Tulpon mukaan Wuolijoen kauden Yleisradio-kriittisyys huipentui vuosina 1947–48, jolloin sekä sosiaalidemokraattiset että oikeistolaiset päivälehdet arvostelivat Yleisradiota. Sen sijaan SKDL:n äänenkannattaja *Vapaa Sana* keskittyi sitä puolustamaan. Samaan aikaan hallitus oli vastannut kahteen Yleisradion väitettyä yksipuolista ohjelmapolitiikkaa koskeneeseen välikysymykseen. Sosiaalidemokraattien kansanedustaja Yrjö Kilpeläisellä oli vireillä suurisuuntaisempi suunnitelma Yleisradion kansanvaltaistamiseksi. Hänen lakialoitteensa pääjohtajan valinnan siirtämisestä Yleisradion hallintoneuvostolta eduskunnalle meni lopulta lävitse. Ensimmäisen allekirjoittajan lempinimellä kutsutua Lex Jahvettia vastaan äänestivät vain kansandemokraattien edustajat. Jahvetti oli ollut Yrjö Kilpeläisen sodan aikainen pakinoitsijanimimerkki.¹⁷²

Vuoden 1946 lakialoitteen suhteellisen laajat perustelut sisältävät kannan, jonka mukaan olisi parempi, jos Yleisradion hallintoneuvoston valitsisi eduskunta kuin maan hallitus. Muodollisesti Wuolijoen oli tehtävänsä valinnut yleisten töiden ja kulkulaitosten ministeriön nimittämä hallintoneuvosto. Lakialoite jäi SKDL:n edustajien äänestämänä lepäämään yli seuraavien vaalien. Ratkaiseva käänne

olivat vuoden 1948 eduskuntavaalit, joiden tulos oli kansandemokraateille tappiollinen. He saivat vain 38 paikkaa. Tämä enteili vaikeuksia Yleisradion kansandemokraateille. Suurin vaalien voittaja oli Maalaisliitto, mutta myös sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen paikkaluku nousi. Uusi eduskunta hyväksyi lain ja valitsi Yleisradiolle hallintoneuvoston, jonka kausi alkoi kesäkuun alussa 1949. Vaalitappion myötä heikentyneet kansandemokraatit eivät pystyneet säästämään heille mieluisaa pääjohtajaa. Ensimmäisessä kokouksessaan hallintoneuvosto vapautti Hella Wuolijoen pääjohtajan tehtävästä.¹⁷³

Tappiollisten vaalien myötä suomalaisen ääriivasemmiston eteneminen pysähtyi yhtä nopeasti kuin se oli alkanutkin. Monet suomalaiset ääriivasemmiston ajattelijat ja ideologit ottivat etäisyyttä kommunistiseen puolueeseen, kun he saivat lisää tietoa Stalinin vainoista. Yleisradio oli ollut laitavasemmiston erityisenä mielenkiinnon kohteena, sillä sen kautta vaikuttaminen oli osoittautunut mahdolliseksi. Ja olihan kyseessä vaikutusvaltainen viestin, jonka kuuntelupien määrä oli sotien aikana kasvanut merkittävästi.¹⁷⁴

Timo Vihavainen on puhunut ”Hellan hengestä”. Hän on kiinnittänyt huomiota tuolloiseen viestintäfilosofiaan, jossa monet kuuntelijat ja työntekijät aistivat ympärillään itselleen vieraan ilmapiiriin. Vihavainen kyselee, millainen tämä henki oli ja miten se kenties vaikutti pääjohtajan tappioon. Tietysti oli kyse poliittisesta valtataistosta eikä kaikesta voi syyttää ohjelmapolitiikkaa, joka kiistattomasti tarjoili kuuntelijoille uudenlaisia yhteiskunnallisia sisältöjä. Vihavaisen mukaan monet suomalaiset tunnistivat herkästi propagandana pitämiään sävyjä. Vaikka Wuolijoki otaksui, etteivät suomalaiset tienneet itänaapurin todellisista oloista, asia ei ollut niin. Monilla oli ollut kontakteja Neuvostoliittoon, ja naapurista lähetyksissä annettu ruusuinen kuva saattoi tuntua valheelliselta.¹⁷⁵

Selvää on myös, ettei Wuolijoki voinut yksin muovata ohjelmistoaan haluamakseen, vaikka hän vaikuttikin ohjelmiin ja henkilöstöön. Vihavaisen mukaan kansandemokraatit eivät tehneet kokonaisvaltaista hyökkäystä ajan ilmapiiriä vastaan, vaan yhteiskuntaa eri perspektiiveistä avanneet lähetykset olivat mukana kokonaisuudessa. Mutta niistä aistittu henki ei ollut sopinut suomalaisten enemmistölle. Monet olivat emotionaalisesti kiinni sotia edeltävässä ja sota-aikana syntyneessä maailmankuvassa. Yleisradiota pidettiin suomalaisena äänenä, ja kiinnekohtana monelle oli ääniradion lyhyt historia ja sen tarjoilema sivistyksellinen maailmankuva. Tämä oli sitä sivistyneen keskiluokan maailmaa, joka tuntui kelpaavan suurelle osalle kuuntelijoita, vaikkeivät he itse tähän yhteiskuntaluokkaan olisikaan kuuluneet. Vihavaisen mukaan uuden hengen hyväksyntä olisi edellyttänyt kulttuurivallankumousta. Sellaisen aika ei ollut vielä, mutta sellainen tuli 1960-luvulla, kun sotienjälkeinen sukupolvi haastoi edellisen polven arvomaailmaa.¹⁷⁶

Käytännössä yleisradioyhtiö oli ollut 1930-luvun kamppailujen jälkeen jo toisen kerran poliittisen myrskyn silmässä. Miten kansalaisten palvelemiseksi perustettu yhtiö näistä haasteista oli selvinnyt? Lapualaisaktiivismin aikoina Yleisradio oli joutunut taipumaan painostuksen alla, eikä se ollut täysin pystynyt pitämään kiinni toimituksellisesta riippumattomuudestaan. Samankaltaista rajanvetoa tapahtui wuolijokelaisessa ääniradiossa. Sotienjälkeisen uuden ohjelmapolitiikan noudattaminen saattoi koetella henkilöstöä. Helmikuussa 1949 ohjelmajohtaja Jussi Koskiluoma oli todennut, että olisi parempi hävetä ja vaieta yhden Neuvostoliittoa käsitelleen ohjelman tasosta. Ohjelmajohtajan huonoksi arvioima lähetys oli kuitenkin päässyt eetteriin. Yleisradion työntekijät tulivat eri taustoista, ja ehkä useimmille heistä itänaapuria käsitelleet ylistyspuheet eivät sopineet.¹⁷⁷ Vierasta arvomaailmaa ne olivat edustaneet myös monille kuuntelijoille. Silti Koskiluoman huomio oli kos-

kenut ensisijaisesti ohjelman huonoa laatua, mutta toimitus oli joutunut antamaan periksi.

Lisäksi on huomattava, että parlamentaarisesti valvottu Yleisradio toimi konflikteissa osana julkisuutta, jossa puolueiden ja aatteiden taakse ryhmittynyt lehdistö hoiti valvontatehtäväänsä. Kansanedustuslaitos säänteli yleisradioyhtiön liikkumatilaa, jossa poliittisten voimasuhteiden muutokset heijastuivat hallintoon ja sitä kautta ohjelmapolitiikkaan. Kun poliittisesti valittu pääjohtaja erotettiin, tilalle tuli täysin toisenlainen johtaja. Siinä missä Wuolijoki oli tuonut ääniradion palvelutehtävään uutta ajankohtaisuutta yhteiskunnallisilla ohjelmasisällöillä, talousjohtajan paikalta pääjohtajaksi noussut Einar Sundström ei ideoinut ohjelmia. Hänen henkilöään koskevia keskusteluja ei käyty eduskunnassa. Hänestä ei siis puhuttu myönteisesti eikä kielteisesti. Käytännössä tämä lienee tarkoittanut, että hänen toimintansa sopi suomalaiselle parlamentille, sillä pääjohtajia ei juuri koskaan kiitelty, vaan keskustelut käsittelevät heidän toimintansa parantamista. Wuolijoesta ja hänen myöhemmästä seuraajastaan Eino S. Revosta kansanedustajat käyttivät paljon puheenvuoroja.¹⁷⁸

Eduskunnan näkökulmasta Wuolijoen eroamista vaati Yleisradion ympärillä käyty jatkuva julkinen keskustelu. Maalaisliiton kansanedustaja Lennart Heljas oli selittänyt kuuntelijoille radion ”Tänään”-ohjelmassa pääjohtajan erottamisen syitä. Hänen mukaansa häly oli tarkoitus saada hiljentymään, sillä radiota kohtaan oli olemassa laajaa epäluuloa. Koska radio tunkeutui kotiin perheiden keskuuteen, oli haitallista, jos suvaitsevaisuuden sijaan väline levitti vihaa ja ylipäättään kielteisiä asioita.¹⁷⁹ Sanoista voi saada käsityksen, että ohjelmat olisivat suoranaisesti viljelleet tällaisia sisältöjä. Näin ei asianlaita koskaan ollut. Kyse oli siitä, että keskustelu ohjelmien ja joidenkin ohjelmantekijöiden ympärille velloi jatkuvasti. Tämän poliittiset päättäjät arvioivat luoneen rauhattomuutta Yleisradion ympärille.

Erotettu Wuolijoki piti 27.6.1949 kuuntelijoille jäähyväispuheen, jossa hän tulkitsi omalta kannaltaan kulunutta neljää vuotta. Hän muistutti, ettei ollut hakenut tehtävää, vaan hänet oli valittu siihen vaikeassa tilanteessa Paasikiven hallituksen määräyksellä. Päätös oli syntynyt vastentahtoisen hallintoneuvoston ylitse. Kuitenkin Wuolijoki piti ansionaan yhtiön demokratisoimista, sillä ”sodan jälkeen kasvoi kansamme yhdellä neljänneksellä”. Tällä hän tarkoitti vasemmiston tuomista mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Lisäksi yhteiskunnallistuminen toi radioaalloille uudenlaisen poliittisuuden, jota hän piti tärkeänä, sillä ennen kaikkea parlamentaarikkojen keskusteluohjelmassa ”Suomen kansanedustajat kaikista puolueista ovat saaneet vapaasti vaihtaa mielipiteitään kaikista polttavista kysymyksistä”.¹⁸⁰

Lopulta yleisradiopoliittinen keskustelu oli tiivistynyt kysymykseen propagandasta. Oikeistosuuntautuneet arvostelijat olivat nähneet ohjelmistossa ja pääjohtajassa kommunistipropagandistin. Vasemmistolaiset epäilivät, että samat voimat, jotka olivat pitäneet yhden neljänneksen suomalaisia hiljaisina, ottaisivat taas entiset vaiientamiskeinot käyttöönsä. Tilanne oli umpikujassa, vaikka molemmat puolet arvelivat ajavansa vapaan tiedonvälityksen asiaa. Onkin hyvä huomata, että wuolijokelainen poliittisten äänten tuonti ettertiin oli sinänsä ja muodollisesti täysin Britanniassa vakiintuneen julkisen palvelun idean mukaista, sillä sen periaate korosti puolueettomuutta. Miten se sitä toteutti? Asioiden eri näkökannat tuli saada kuuluville, jotta yleisö voisi tehdä omat johtopäätöksensä. Tämän mukaan mikään näkökanta ei saisi jäädä pimentoon, jotta demokraattinen viestintä voisi toteutua.¹⁸¹

BBC:n yleisperiaatteet eivät suorasanaisesti ohjeistaneet, miten poliittisia sisältöjä olisi tullut tarkastella, mutta luultavasti samaan tapaan kuin Ruotsin radiossa. Sotien jälkeen Radiotjänstissä ei politiikkaa haluttu sulkea pois ohjelmis-

tosta, sillä se oli olennainen yhteiskuntaelämän osa ja piti ”jotenkin selviytyä puoluepoliittisen puolueettomuuden hyvin kaidalla ja vaivalloisella tiellä”, totesi toimittaja Lennart Dansk. Hänen mukaansa viranomaisten ohjelmaehdotuksiin piti suhtautua pidättyväisesti. Puolueettomuuden tuli toteutua pitkällä aikavälillä siten, että jos kommunistien puoluejuhla oli eetterissä, toisena päivänä oli kenties vuorossa talonpoikaisliiton nuorisojärjestö.¹⁸²

John Reith kirjoitti vuonna 1924 makutottumuksista, jotka sulkevat meidät omiin lokeroihimme. Jos kuuntelija vastenmielisyydestään huolimatta pääsee tutustumaan toiseen makulokeroon, hän ei ehkä pidä siitä ja hylkää sen. Mutta törmätessään seuraavalla kerralla samaan asiaan se on tutumpi. Hän ei ehkä pidä ohjelman sisällöstä edelleenkään, mutta saattaa ymmärtää sen paikan miljoonayleisöille suunnatun tarjonnan kokonaisuudessa.¹⁸³ Näin Reithin ajatus laajenee julkisen palvelun velvoitteeseen tarjoilla eri lokeroiden sisältöjä siten, että jokaisella olisi mahdollisuus testata oman makunsa rajoja.

Toisen maailmansodan jälkeinen Yleisradio kertoi kuuntelijoille suomalaisen radioyleisön koostuvan moninaisemmista makulokeroista kuin mitä yhtiö oli aiemmin ohjelmistollaan pystynyt palvelemaan. Samalla se kertoi ohjelmillaan, että yhteiskunnallisilta näkemyksiltään erilaiset ihmiset saattoivat arvostaa erilaista ohjelmistoa. Vaikka monet Wuolijoen ohjelmapoliittiset linjaukset aiheuttivatkin laajaa vastustusta, osa kuuntelijoista niitä myös kiitti. Tämän Wuolijoki tiesi itsekin, sillä hän muistutti jäähyväis sanoissaan, miten tuoreen Gallup-kyselyn mukaan suurin osa kuuntelijoista ilmoitti seuraavansa ”Pienoisparlamenttia”.¹⁸⁴ Aiemmin hän oli kirjannut havaintojaan toisesta suosikkiohjelmasta:

Mutta hauskinda Metsäradion suhteen on ollut se, että näitä ohjelmia eivät kuuntele ainoastaan metsätyöläiset vaan

yleensä kaikki kansalaiset. Ohjelma on kevyttä, ja monelle kaupunkilaisellekin se on antanut jonkinlaisen käsityksen työläisten elämästä ja vaikeuksista metsissämme.¹⁸⁵

Tämä todisti Wuolijoelle ja kenties monille kuuntelijoillekin Yleisradion palvelutehtävän menestyksestä. Kiistattomasti Wuolijoen uudistukset jättivät pysyvän jäljen suomalaiseen yleisradiotoimintaan. Mainittakoon, että metsänhoitoa, luontoa ja retkeilyä käsittelevä ”Metsäradio”-niminen ohjelma löytyy tätä kirjoitettaessa Yle Radio Suomen ohjelmistosta. Lähetys on toki ollut välillä poissa radioaalloilta. Kaikkiaan Wuolijoen aikana Yleisradion näkemys yhteiskunnan kokonaisuudesta ja ylipäätään suomalaisuudesta laajeni. Näin lienee käynyt myös niille, jotka olivat ensimmäistä kertaa kuulleet radiossa kommunisteja.

Informatiivisuudesta taivaskanavien uhkaan

Ularadio, televisio ja yhteiskunnan murros

Varovaisen alun jälkeen televisio yleistyi länsimaissa nopeasti. Saksan ohella Britannian BBC oli varhainen televisiotekniikan ja ohjelmatoiminnan kokeilija. Yhtiö oli käynnistänyt kokeiluluontoiset lähetykset vuonna 1936, ja näistä kertoi *Helsingin Sanomien* juttu marraskuussa 1938. Sen mukaan briteillä oli 10 000 vastaanotinta ja lähetysstudio sijaitsi Pohjois-Lontoon Alexandra Palacessa. Huomionarvoista on, että jutussa mainitaan yhtiöllä olleen ulkolähetysmahdollisuus. Katsojille oli tarjottu muun muassa lontoolaista teatteria.¹⁸⁶

BBC:n lähetykset keskeytyivät sodan ajaksi, mutta kuvaruuduille tuli käyttöä uudelleen vuonna 1946. Tarinan mukaan BBC televisioi ensimmäiseksi sen Disney-yhtiön Mikki Hiiri -piirretyn, jonka esittäminen oli jäänyt kesken sodan puhjettua vuonna 1939. Yhdysvalloissa taas suuret radioketjut NBC ja CBS olivat aloittaneet New Yorkissa vuonna 1941 säännölliset televisiolähetykset.¹⁸⁷

Suomessa ei aluksi käytetty sanaa televisio, mutta väline tunnettiin juuri sanomalehtien juttujen perusteella. Toiveita oli sekä ”näköradion” tulosta että radion paremmasta äänenlaadusta. Ääniradio kärsi alinomaa erilaisista taajuushäiriöistä, joille niin sanotuilla pitkillä ja keskiaalloilla kulkevat lähetykset olivat alttiita. Eri maiden asemien aallot eivät pysyneet valtakuntien rajojen sisäpuolella, eikä niitä aina ollut edes tarkoitettukaan pysymään. Kun 1950-luvulla teknologinen kehitys mahdollisti ultralyhyisiin aaltoihin perustuvan ulaverkon käyttöön ottamisen, Yleisradio tarttui siihen yhtenä ensimmäisistä eurooppalaisista yhtiöistä. Yleisradioyhtiön ohella tämä merkitsi myös kuunteliaille lisäkuluja, sillä entiset radiolaitteet eivät ottaisi vastaan eri-

koislyhyitä aaltoja, vaan radioteollisuuden piti olla mukana rakentamassa uudenlaisia vastaanottimia.¹⁸⁸

Käytännössä uusi verkko mahdollisti rinnakkaisohjelmajärjestelmän luomisen. Tämä tarkoitti sitä, että suomalaiset saisivat vähitellen palveluiltaan täyteen mittaan laajenevan toisen kanavan. Rinnakkaisohjelma mahdollisti myös ruotsinkielisille kuuntelijoille entistä yhtenäisemmän ohjelma-ajan. Vuonna 1954 Yleisradio palveli suomenkielisiä kuuntelijoita jo 679 tunnilla ulaohjelmia, joista 87 prosenttia oli musiikkia. Vuonna 1965 rinnakkaisohjelmaverkko kattoi koko maan.¹⁸⁹

Ulaverkon pystyttämisen aikaan aktivoitui keskustelu suomalaisesta televisiosta. Haasteena oli, että melkoinen osa osaavista insinööreistä suunnitteli radioverkkoa. Vaikka Yleisradion tekniikan ammattilaisten parissa oli kiinnostusta, pääjohtaja Sundström piti televisiota kalliina ja viivytti kehittämistyötä. Yleisradion teknillinen neuvottelukunta, ja myös Sundström, olivat toki huolestuneita siitä, että Tallinnan televisio lähetti ohjelmaa. Ymmärrettiin, että olisi tärkeää aloittaa omat lähetykset, sillä neuvostoliittolaisilla oli Viron lähetysten kautta mahdollinen propagandaväline käytössään. Valtion teknillinen tutkimuskeskus (VTI) ehdotti yhteispeliä ja yleisradioyhtiön oma teknillinen neuvottelukunta kannatti kokeilujen aloittamista. Samaan aikaan Tekniikan edistämissäätiö rahoitti suojissaan televisiokerhoa, joka aloitti säännölliset tv-lähetykset maaliskuussa 1956 nimellä TES-TV; myöhemmin se toimi yhtiönimellä Tesvisio. Yleisradion vastustuksesta huolimatta posti- ja lennätinhallitus antoi sille määräaikaisten toimiluvan. Tuloja se hankki mainosajan myynnillä, mikä oli laillista. Kun Tekniikan edistämissäätiö oli ryhtynyt tekoihin, yleisradioyhtiö vielä selvitti muun muassa opintomatkoin, miten televisio pitäisi toteuttaa.¹⁹⁰

Suomalainen valistusradio seurasi myös viihdejulkisuutta. Vuonna 1955 Tauno Rautiainen haastatteli amerikkalaista näyttelijää Danny Kayeta. Esko Tommola jututti vuonna 1959 Armi (entinen Kuusela) ja Gil Hilariota. Kuva: Ylen arkisto.

Kiinnostava dokumentti on Yleisradion tiedotusosaston päällikön Veli Virkkusen muistio vuoden 1955 Yhdysvaltain-stipendimatkalta, jolla hän keräsi kokemuksia Pohjois-Amerikan kaupallisista asemista suomalaisen televisiosuunnittelun tarpeisiin. Laajan muistion perusteella myös hän piti televisiota kalliina. Tämän takia Virkkusta yleisradiomiehenä kiinnosti, miten se palvelisi suomalaisia kustannustehokkaimmin. Täällä on ensimmäistä kertaa suomalaisen yleisradiotoiminnan historiassa käytössä sana julkinen palvelu, tosin toistaiseksi englanniksi:

Jos televisiossa ohjelmasisältö meilläkin voitaisiin jaoitella [sic] siten, että public service, ”hyvien asioiden auttaminen” muodostuisi yhdeksi ohjelmalajiksi, jota televisio sitoutuu ottamaan 30–40 % ohjelma-ajasta, silloin ei tiedotustoiminnasta ole syytä maksaa esiintyjäkorvausta eikä liioin maksuja tiedotuselokuvista. Public service on television suuri palvelus yhteiskunnalle.¹⁹¹

Virkkunen näki tulevan ohjelmasisällön yhdistävän kaupalliselle televisiolle ominaisen viihteen, tiedotuspalvelun ja ”opetustelevisioon yleissivistävät aiheet”.¹⁹² Yleisradion piirissä vakiintui ymmärrys, että televisio oli ääniradiota viihteellisempi väline. Kuitenkaan toimiluvan muutoksiin ei havaittu olevan tarvetta, vaan ääniradiota varten määritellyt ohjelmien vaihtelevuus, arvokkuus, asiallisuus, puolueettomuusvaatimus ja ilmaus sopivasta ajanvietteestä katsottiin sopivan televisioon. Monien vaiheiden jälkeen televisiosta tuli totta, ja välineen kustannusten hoitamiseksi yhtiö pystytti erikoisen mallin. Rahoitusta varten yleisradioyhtiö perusti keväällä 1957 yhtiön Oy Mainos-TV Reklam Ab:n. Elinkeinoelämän ilolla vastaanottama yhtiö toimi Yleisradion kanavalla ja myi mainostilaa tuottamiensa ohjelmien lomaan. Kanavavuokralainen siis sekä hankki ohjelmia että teki niitä itse, mutta uutis- ja ajankohtaisohjelmia sillä ei saanut olla. Yleisradio lähetti omaa ohjelmaansa Suomen

Television nimellä ja vastaavasti Mainos-TV omilla tunnuksillaan.¹⁹³

Aivan omaa keksintöä kaupallisen television mukaan tuominen julkisen palvelun valtionrahoitteisten lähetysten rinnalle ei ollut. Vaikka muissa Pohjoismaissa ei tällaista toteutustapaa harkittu, Britanniassa oli vuodesta 1954 lähtien toiminut alueellisista yksiköistä muodostunut Independent Television (ITV), jota hallinnoi Independent Television Authority (ITA). Mainosrahoitteisen television tarkoitus oli tarjota vaihtoehtoja BBC:lle. Kahden yhtiön malli oli luonut tasapainon, jossa julkisesti rahoitettu BBC ja alueellisesti toimineet ITV-yhtiöt kilpailivat pelkästään yleisöistä. Kummallakin oli oma rahoituslähteensä, jolle toisella ei ollut asiaa: vain julkisen palvelun yhtiöllä oli oikeus lupamaksujen käyttöön, kun taas toisella yhtiöllä oli oikeus tv-mainontaan.¹⁹⁴ Suomessa Britannian kaltainen kokonaisen kaupallisen kanavan pystyttäminen ei olisi ollut edes taloudellisesti mahdollista.

Mainos-TV:n toiminnan myötä alkoi suomalaisen television duopoliksi eli kaksoismonopoliksi kutsuttu kausi, jossa julkisrahoitteista Yleisradiota tuki apuyhtiö maksamalla tuloistaan vuokraa isännälleen. Omaa toimilupaa kaupallisella televisiolla ei siis ollut.¹⁹⁵ Näin osa Yleisradion liikevaihdosta perustui alusta lähtien tv-mainostuloihin huolimatta siitä, ettei yhtiöllä koskaan ollut oikeutta mainontaan. Tekniikan edistämissäätiön aloittama kaupallinen mainostelevisio toimi Helsingin ohella Tampereen sisarkanavalla, kunnes 1964 Yleisradio osti TES-TV:n ja muodosti perustan toiselle kanavalleen. Tämän jälkeen valtiollisella televisiolla oli kaksi kanavaa: Helsingin TV-ohjelma 1 ja Tampereelle sijoitettu TV-ohjelma 2. Näin yleisradiotoiminnan monopoli oli palautunut yhdelle yhtiölle, ja duopoli jatkui vuoteen 1993 asti, jolloin MTV sai oman kanavan. Tätä ennen, vuodesta 1987 lähtien, oli muuttuvien media-

markkinoiden tunnustelijana toiminut Yleisradion, MTV:n ja Nokian yhteinen Kolmoskanava.¹⁹⁶

Televisio osoittautui vastoin Yleisradion epäilyjä suurmenestykseksi. Katseluun tarvittavia lupia oli 1960-luvun puolivälissä myyty yli puoli miljoonaa. Lupatilitykset mahdollistivat ripeän lähetysverkon laajentamisen. Ohjelmia ei aluksi ollut viikon jokaiselle päivälle, mutta tarjonta kasvoi. Karkeasti arvioiden noin kolmasosa lähetyksistä tuli Mainos-TV:ltä.¹⁹⁷

Jos television tuloa tarkastelee palvelun näkökulmasta, on ilmiselvää, että suomalaiset uskoivat välineen ja sen tarjoamien sisältöjen olevan hintansa arvoisia, sillä laite oli vielä 1960-luvun alussa monille kallis. Television yleistymistä muistitietokeruun pohjalta tutkinut Hilikka Helsti on todennut: ”Kun lukee suomalaisen televisionkatselijan elämäntarinaa, näkee muuttokuormat maalta kaupunkiin, lähiöiden nousun ja sosiaalisten suhteiden muuttumisen.”¹⁹⁸

Television tullessa Suomi kävi lävitse rajua rakennemuutosta, jossa pientilavaltaisen maaseudun mahdollisuudet tarjota toimeentuloa heikkenivät ja kasvukeskusten todelliset ja oletetut työpaikat houkuttelivat. Maa oli hitaasti muuttumassa hyvinvointivaltioksi, mutta kaikilta osin kehitys ei ollut tasainen. Väestöä siirtyi työttömyysuhan alla ja paremman elintason perässä suurin joukoin siirtolaisiksi Ruotsiin. Jo aikalaiskeskustelijat luonnehtivat vuosikymmentä ja seuraavan alkua sekä suuren muuton että siirtomaasuomen ajaksi. Sanat viittasivat siihen, miten maa oli revennyt vetovoimaisiksi teollistuneiksi osiksi ja kehitysalueiksi. Työpaikat olivat kehitysalueilla kiven alla ja lähtö kotiseudulta houkutti.

Vaikka yhteiskunta muuttui, yleisradioyhtiön palvelu lepäsi monien arvioiden mukaan ääniradion ajassa. Tämä tarkoitti sitä, että yhtiön johdolta arvioitiin puuttuvan aktiivinen ote, jolla muuttuvaan toimintaympäristöön olisi tartuttu. Hallintoneuvostossa kypsyi näkemys, että yhtiö

tarvitsisi uudenlaista määrätietoisuutta ja että eläkeikään tulleen Einar Sundströmin jälkeen piti saada ohjelmapoliittikkaan aktiivisesti osallistuva johtaja. Sellainen uskottiin löytyneen Maalaisliiton tukemasta Eino S. Revosta, jonka hallintoneuvosto nimitti yksimielisesti pääjohtajaksi. Muut keskeiset puolueet saivat laajasti päivitettyyn johtajistoon omat henkilönsä. Tämä oli ensimmäinen Yleisradion poliittinen johtajapaketti.¹⁹⁹

Hella Wuolijoenkin valinta oli toki ollut poliittinen, mutta hallintoneuvosto ei ollut tuolloin järjestellyt kokonaista nimitysrulettia, jossa parlamentaarisia voimasuhteita olisi arvioitu laajemmin ja neuvoteltu johtavista päälliköistä. Syntyi ennakkotapaus, ja poliittisista johtajavalinnoista tuli Yleisradiossa käytäntö. Ne tulivat osaksi julkisen palvelun yleisradioyhtiön ja koko maan toimintatapaa, sillä julkiset hallintotehtävät laajenivat. Poliittiset puolueet valvoivat etujaan sekä valtakunnallisissa että alueellisissa nimityksissä. Yleisradion kohdalla ajatuksena oli jakaa vastuuta ja viestinnän kontrollointia parlamentaaristen voimasuhteiden mukaisesti. Päätös enteili Yleisradion läpipolitisoitumista, ja vuosien saatossa nimitysruleteista tuli taakka. Nimitysten ennakkoinnit nousivat toistuvasti lehdistökeskustelun aiheiksi, kun määräaikaisiksi valittujen johtajien vaihtamisen aika koitti.

Reporadio suunnittelee ja uudistaa

Revon pääjohtajakausi vaikutti laajasti yleisradiolaisiin toimintaperiaatteisiin, ja se puhutti myös monin tavoin suomalaisessa yhteiskunnassa. Hallintoneuvosto nimitti pääjohtajan Maalaisliiton tuella, mutta pian hänestä tuli uudistaja, jonka päättä hallintoneuvosto ei pystynyt kääntelemään. Vuosien 1965–69 Yleisradiolle vakiintui pilkkanimi Reporadio, joka on Raimo Salokankaan mukaan ajan myötä muuttunut neutraaliksi. Lisäksi Yleisradion ja perinteisen

eliitin yhteentörmäys, kuten hän konfliktia tulkitsee, olisi joka tapauksessa tapahtunut, vaikka johtajana olisi ollut joku muukin. Yleisesti oli kyse sukupolvikonfliktista, jossa kapinoiva nuoriso haastoi valtaa pitävien rintamamiesten ja heitä edeltävän sukupolven arvot.²⁰⁰

Suomalaisen julkisen palvelun yleisradiotoiminnan kannalta jakso on kiintoisa, sillä vielä sanoiksi pukematon palvelun ajatus asettui uudelleen työstettäväksi. Uudet toimijat määrittelivät itseään ja sitä, millaista yleisradio-ohjelmiston tulisi olla. Heillä oli oletuksia yleisöstä ja ylipäättään siitä, mikä oli sille hyväksi. Reporadion ohjelmapolitiikkaa on myös aiemmin tutkittu ja muisteltu. En toista tulkintoja järjestelmällisesti, vaan hyödynnän niitä kuvatakseni, miten Reporadio haastoi sivistävän palvelun ajatusta ja mitä se siihen toi.

Tulkinnat 1960-luvun puolivälissä alkaneesta Reporadion kaudesta eivät ole yksimielisiä. Salokankaan mukaan 1960-luvulla Revon johtajuus sattui ajankohtaan, jossa yhteiskunnalliset muutospaineet löysivät yhden purkautumisreitit Yleisradiosta. Tiedotustutkija Pertti Hemánus oli mukana Revon asiantuntijaryhmissä ja julkaisi jo 1972 raportin *Reporadion nousu ja tuho*, jossa hän tulkitsee muutosta samansuuntaisesti. Hän ei siis ole muistelijana puolueeton tai ulkopuolinen tarkkailija, vaan asianosainen.

Hemánukselle Repo oli sallija, joka tarjosi nuorelle sukupolvelle mahdollisuuden vaikuttaa. Se, miksi muutos kärjistyi valtakamppailuksi ja poliittiseksi taistoksi, johtui ainakin osittain poliittisen tasapainon muutoksesta. Vuoden 1966 eduskuntavaaleissa parlamenttiin tuli vasemmistoennemmistö luvuin 103–97. Hemánuksen mukaan keskenään kyräilleet vasemmistopuolueet olivat lähentyneet toisiaan. Maahan oli syntynyt keskiryhmien muodostama kansanrintamahallitus samaan tapaan kuin sotienjälkeisinä vuosina, jolloin Hella Wuolijoen johtama Yleisradio oli nostattanut viestintäkeskustelun aaltoja.²⁰¹

Oppositioon jäivät kokoomus ja pienet ei-sosialistiset puolueet. Hemánuksen mukaan maan henkistä ilmapiiriä alkoivat muuttaa keskusteluun mukaan tulleet nuoret radikaalit, joista monet kannattivat vasemmistoa. Alettiin puhua uusvasemmistolaisista, jotka olivat kärkeä kritisoimaan instituutioita ja sosiaalipolitiikkaa. Heidän kantansa tulivat hyvin kuuluville radion ja tv:n kautta.²⁰² Vasemmisto eteni monella suunnalla: muun muassa Yleisradioon tuli joukko vasemmistolaisia toimittajia.

Mediavaikuttaja Jarmo Viljakaisen vuoden 2008 ”tietopamfletti” *Reporadio ja Yleisradion vaaran vuodet 1965–72* kertoo jo otsikollaan kirjoittajan lähtökohdan. Hän on laatinut porvarilliseksi ja oikeistolaiseksi nimeämänsä tulkinnan siitä, miten Yleisradio 1960-luvun toisella puoliskolla teki yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseen tähdänneitä ohjelmia. Yleisradiosta käytiin taistelua, johon kuului Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen ja tiedustelupalvelu KGB:n suunnitelma ohjata Suomi mahdollisimman rauhanomaisesti sosialismiin. Hänen mukaansa yleisradioyhtiö oli Eino S. Revon johtajakaudella vasemmistolaisen solutustyön ja vallankumoukseen tähtäävään vaikuttamisen kohde.²⁰³

On silti hyvä muistaa, että Yleisradion hallintoneuvosto edusti parlamentaarisia valtasuhteita. Vaikka tietyllä poliittisella ryhmällä oli enemmän edustajia, kaikki suuret puolueet vaikuttivat mukana. Kaiken lisäksi hallintoneuvosto valittiin kolmivuotiskaudeksi, kun taas parlamentti neljän vuoden välein, joten vaikkapa vuoden 1966 vaalien vasemmiston voiton jälkeen jatkoi porvarienemmistöisen eduskunnan valitsema hallintoneuvosto kevääseen 1967. Seuraava hallintoneuvosto istui kesään 1970 ja vastasi kokonpanoltaan vasemmistoenemmistöisen parlamentin voimasuhteita.²⁰⁴

Raimo Salokankaan tulkinnan mukaan Reporadio haastoi Yleisradion sivistyneen keskiluokan maailman. Yhtiön itseymmärryksen mukaan käytännöksi oli tullut toimia hy-

vien tapojen mukaan, jolloin keskimääräiset sopivuuden rajat olivat ohjelmatekijöiden sisäistämät. Salokankaan sanoin ”yleisradioideologia” oli perinteen muovaamia käytäntöjä ja reagointeja yksittäistapauksiin. Näiden pohjalta syntyivät toimintaperiaatteet, joita yhtiö oli säädellyt ja pitänyt toimintaa valvovat poliitikot pääosin tyytyväisinä ja hiljaisina. Tämä sisäsiisteys ei vastannut uuden moniarvoisen viestinnän vaatimuksia.²⁰⁵

Kuvasin aiemmin ohjelmatoiminnan eetosta, jossa analyttinen toimintaperiaatteiden kansainvälinen vertailu oli väistämättä ollut vähäistä. Silti on pidettävä mielessä, että yleisradioajatus oli levinnyt käytäntöinä, usein vierailukontaktien kautta. Aatteet saattoivat suodattua Britanniasta muihin Pohjoismaihin Suomea nopeammin. Varsinkin Ruotsista ne levisivät meille. Radioilmaisua tutkinut Pekka Gronow arvelee kuitenkin, etteivät alkuaikojen suomalaiset yleisradiotoimijat tunteneet John Reithin palvelun perusteita käsittelevää kirjaa. Tarkemmin perustelematta hän esittää, että kotimaisen sivistysradion ideologeilta saattoi puuttua Reithin lukemiseen tarvittava englannin kielen taito.²⁰⁶

Oli syy mikä tahansa, teos on mitä ilmeisimmin ollut Suomessa huonosti tunnettu, eikä sitä edelleenkään löydy kirjastoistamme. Vaikka suomalaiset eivät olleet Reithin tekstiin tutustuneet, samantapaisia ajatuksia oli julkaistu muuallakin. Gronow otaksuu yleisradioajattelun periaatteiden levinneen Suomeen Saksasta. Euroopassahan oli vaikuttanut kaksi vahvaa linjanvetäjää, John Reith ja Saksan Hans Bredow. Gronow kuitenkin pitää kahta edellä mainittua insinööreinä, joille ääniradio oli ensisijaisesti teknologia valmiiden sisältöjen lähettämistä varten.²⁰⁷

Näin saattoi olla, mutta Reithin kirjan mittainen linjaus julkisen palvelun toimintaperiaatteista kertoi tarpeesta ymmärtää lähetystoiminta yhteiskunnan osana. Tämä oli kuitenkin julkisen palvelun varhaishistoriaa, josta oli yleisra-

dioyhtiöissä edetty kauas. Ohjelmia oli tehty ja kehitetty yli kolmekymmentä vuotta, ei siis pelkästään radioitu julkisia tapahtumia. Tekniikka oli kehittynyt. Yleisöt olivat suuria ja televisio kasvatti entisestään kiinnostuneiden joukkoa. Samalla kuuntelijoiden ja katsojien sukupolvet vaihtuivat. Yhteiskuntien vaurastumisen ja koulutuksen paranemisen myötä sekä yleisöt että toimitusten työntekijät olivat aiempaa oppineempia. Tuntuu myös siltä, että televisio välineenä edellytti uudenlaista ajankohtaisuutta, ketteryyttä ja asioihin tarttumista.

Kun Eino S. Repo aloitti Suomen Yleisradion johdossa, muutos näkyi sekä teoissa että periaatteissa. Nämä on kuitenkin erotettava toisistaan, toteaa Raimo Salokangas. Yhtäällä uusi pääjohtaja luotsasi Yleisradion oman uutis- ja aluetoiminnan kehittämistä, toisaalla alkoi toimintaperiaatteita luodannut suunnittelu. Edelliset olivat käytännöllisiä hankkeita, joiden toteuttaminen oli yksinkertaisempaa kuin jälkimmäisten, kokonaisvaltaisten suunnitelmien. Kaikki suunnitelmat eivät toteutuneet, mutta niistä tuli tärkeitä keskustelunaiheita yhtiön ajanmukaistamisessa. Revon johdolla käynnistyi vuonna 1965 pitkän tähtäyksen suunnittelun (PTS) toimikuntatyö. Myöhemmin toimikunnasta tiivistyi operatiivinen työryhmä, johon kuuluivat Revon lisäksi ohjelmapäällikkö Ville Zilliacus, apulaisjohtaja Mauno Tamminen ja seuraavana keväänä sihteeriksi palkattu Nils-Börje Stormbom. Syksyllä 1966 mukaan tuli yli-insinööri Kari Ilmonen.²⁰⁸

PTS-suunnittelun piirissä oli monia henkilöitä, ja heitä tuli mukaan lisää. Tutkimusosaamista työskentelyyn toivat tutkimuksen suunnittelija Kaarle Nordenstreng, tutkija Yrjö Ahmavaara ja ohjelmatoiminnan koordinaattori Pertti Hemánus. Ryhmä muovautui erityiseksi tutkimustyötä toteuttaneeksi PTS-elimeksi.²⁰⁹

Myöhemmin mukaan tulivat ohjelmatoiminnan tarkkaajat. Se, että asiantuntijat edustivat yhteiskuntatieteel-

listä osaamista, ei ollut sattumaa. Hallinnan ja ohjauksen käsitteille oli tarvetta myös maan poliittisella johdolla, joka halusi vastata yhteiskunnan rakennemuutokseen. Pekka Kuusen vuoden 1961 teos *60-luvun sosiaalipolitiikka* raamitti suuntaa hyvinvointivaltiolle. Ihmisten toimintaa ja motiiveja oli suuri tarve ymmärtää, ja tähän sosiologinen osaaminen tuntui monien mielestä antavan vastauksia.

Pekka Kuusi valmisteli työryhmän kanssa hyvinvointivaltiolle sosiaalipolitiikkaa. Kirja ilmestyi vuonna 1961.

PTS-työn tärkeä ohjelmapoliittinen linjaus oli kolmiosainen sarja raportteja pääotsikolla *Yleisradion suunta*. Vuonna 1967 ilmestynyt ensimmäinen osa ”Yleisradiotoiminnan tehtävät ja tavoitteet” on julkisen palvelun tehtävän pohdinnan kannalta keskeisin, sillä siinä hahmotellaan Reporadion periaatteelliset pyrkimykset. Nimensä mukaisesti se avasi yleisradiotoimintaa 1960-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa menneisyyteen pysähtynyt tehtävän mää-

rittely tarvitsi ajanmukaistamista. Tekijät huomasivat, ettei ”meillä ole määritelty vielä kertaakaan perusteellisesti yleisradiotoiminnan linjoja; tämä mietintö on ensimmäinen yritys siinä suhteessa”.²¹⁰

Raportti karisti pölyt Yleisradion palvelutehtävän määrittelyistä, sillä siinä todettiin, että yhtiöjärjestykseen ja toimilupaan sisältyneet muotoilut olivat ”vielä naiivin ihanteellisia”. Kirjoittajien mukaan ne eivät asiasisältöjensä eivätkä ajattelutapojensa osalta olleet tasolla, jolla nykyisiä yleisradiotoiminnan tehtäviä olisi tullut hahmottaa. Raportti antoi ymmärtää, että ohjelmantekijät tarvitsivat konkreettisia ohjeita ohjelmatoiminnan suunnittelulle.²¹¹ Radio ja tv olivat kasvaneet niin vaikutusvaltaisiksi ja tehokkaiksi, että niiden vastuu oli aiempaa suurempi.

Yleisradioviestintä ei voinut enää tyytyä passiiviseen asioiden heijasteluun, vaan sen tuli olla ”elävä, aktiivinen ja tietoisesti keskustelua virittävä tekijä yhteiskunnassaan”.²¹² Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut pyrkimystä mielipiteiden muokkaamiseen, vaan oli tarjottava rikasta aineistoa mielipiteen muodostusta varten. Aktiivisen ohjelmanteon ajatus tuo mieleen parin vuosikymmenen takaisen Hella Wuolijoen peräänkuuluttaman yhteiskunnallisuuden, jonka mukaisesti radio ei saanut vaientaa erilaisia näkemyksiä, vaan ne oli esiteltävä kansalaisille, kuten uskottiin tehtävän vaikkapa ”Pienoisparlamentin” suorissa lähetyksissä.

Tavoitteena oli, että kansalaisille piti tarjota oikeisiin tietoihin ja tosiasioihin perustuvan maailmankuvan ainekset. Se tuli tehdä siten, että maailman muuttuessa, tietojen täydellistyessä, myös kuva maailmasta sai muuttua. Tärkeää oli, että kuvan omasta yhteiskunnasta oli oltava tosipohjainen ja huonoja puolia kaihtamaton. Yleisöjen tuli saada epäkohdista informaatiota ja demokraattisten periaatteiden mukaisesti tilaisuus ottaa kantaa niihin. Viestinnässä ei saanut unohtua se, että yleisö ”koostuu useista suuremmista tai pienemmistä eri asioita harrastavista ryhmistä”.²¹³

Koska yleisradiotoiminta oli aktiivista, se pyrki virikkeellisyys- ja erilaisten tarpeiden tyydyttämiseen. Eikä tämä riittänyt, vaan parhaimmillaan se pystyi myös luomaan uusia tarpeita ja rikastuttamaan kuuntelijoiden ja katsojien elämää. Raportti ennakoii opetusohjelmien merkityksen kasvavan tulevaisuudessa. Samoin arveltiin käyvän nopean ja luotettavan informaation ja uutisvälityksen tarpeelle.²¹⁴

Jo ensimmäinen *Yleisradion suunta* -raportti loi perustan ohjelmapolitiikalle. Teoreettista pohjaa syvensi PTS:n tutkimusasiantuntijan Yrjö Ahmavaaran kirja *Informaatio* (1969), joka esitteli älyllistä aktivointia ja yksilön herättelyä koskevia ajatuksia. Kirjan mukaan toimien kohteena oli kansalainen, jota vaikkapa uutisvälitys aktivoi. Esimerkiksi sopisi tapaus, jossa informaatiota saanut yksilö tiedosti epäkohdan ja ryhtyi toimiin sen korjaamiseksi.²¹⁵

Jos yleisradioajanvietteestä oli keskusteltu jo edellisinä vuosikymmeninä, keskustelu voimistui 1960-luvulla. Sana ajanviete korvautui vähitellen sanalla viihde, joka aluksi tarkoitti kevyttä musiikkia, mutta viittasi pian ylipäättään keveisiin ohjelmasisältöihin. Ennen pitkää neutraaliksi tarkoitettu viihde sai kielteisen vivahteen. PTS-työryhmä sisällytti viihteen yleisradiotoiminnan tehtäviin, kuten se oli ollut yhtiöjärjestyksessä aiemmin viattomana ajanvietteenä ja vuonna 1961 vahvistetussa yhtiöjärjestyksessä soveliaana ajanvietteenä. Kuuluihan viihde yleisön tarpeisiin siinä missä muukin virkistys.

Muotoilussa uutta oli se, etteivät yleisradiotoiminnan tavoitteiden laatijat halunneet vetää tarkkaa rajaa viihde- ja kulttuuriohjelmien välille. ”Hyvä kulttuuriohjelma on myös viihdettä sanan parhaimmassa merkityksessä ja hyvin tehty viihdeohjelma on kulttuuria.”²¹⁶ Kansalaisten monipuolisen palvelun ja demokraattisten ihanteiden kautta Reporadion ohjelmapoliittiset periaatteet olivat paradoksaalisesti kiinni 1920-luvulla Britanniassa määritellyissä julkisen palvelun ihanteissa. Melkein samoin sanoin oli Hilda Mat-

heson vuonna 1933 kysynyt, oliko viihteen, viihteellisyyden ja muiden yleisradioviestinnän tehtävien kesken syytä vastakkainasettelulle. Hänen mielestään ei ollut, sillä huvi ja kasvatuksellisuus voitiin kietoa yhteen. Huolta ei ollut, sillä huvittuminen ja nauru saattoivat sekoittaa mitä erilaisimpiin asiayhteyksiin ja näin palvella yleisöä parhaiten.²¹⁷

Silti ensimmäisen PTS-raportin muotoilut Yleisradion tehtävistä ja tavoitteista sisälsivät paljon entuudestaan sanomatonta. Paperilla jäsennykset nivoutuivat yleisradioeetokseen, mutta aktivoituneen yhtiönjohdon suusta kuuluttuna ne alkoivat kenties kerätä enemmän merkityksiä kuin oli tarkoitus. Selvää kuitenkin oli, etteivät ohjelmaideologiset tekstit olisi pelkästään riittäneet nostamaan voimakasta keskustelua Reporadiota vastaan tai sen puolesta. Siihen tarvittiin muuta.

Vaikuttaa siltä, että joillakin ohjelmantekijöillä oli asia ajettavanaan. Sinällään ohjelmatoimintaan sai sisältyä erilaisia yhteiskunnallisia kantoja, kunhan kokonaistasapaino säilyisi. Juuri tästä tuli kiistaa, sillä Yleisradion televisiokanavilla näkyi ohjelmia, jotka ärsyttivät osaa katsojista. Mitä ilmeisimmin kärjekkyyks oli tarkoituksellista. Televisioteatterin johtaja Timo Bergholm on Pertti Hemánuksen mukaan todennut: ”Me halusimme todella vilpittömästi olla piikki porvarillisen yhteiskunnan lihassa. Me halusimme osoittaa epäkohtia, ei ärsyttää – mutta ei meillä ollut mitään sitä vastaan jos porvarit ärähtäisivät.”²¹⁸

Kolmen mietinnön kokonaisuus *Yleisradion suunta* ei koskaan päätynyt yhtiön hallintoneuvoston käsiteltäväksi, sillä silloinen hallintoneuvoston puheenjohtaja Erkki Raatikainen arvioi sen sinne liian suureksi kokonaisuudeksi, jonka läpimeno ei olisi ollut mahdollista. Mietinnön ensimmäisestä osasta vaikutteita ja sisältöjä saanut ohjelmatoinnin säännöstö kuitenkin syntyi ja hyväksyttiin 1967. Säännöstöä täydensi eduskunnassa 1971 hyväksytty radio-

vastuulaki, joka sisälsi muun muassa vastaaville ohjelmatoimittajille valvontavelvollisuuden.²¹⁹

Reporadion kehittämistyö alkoi törmätä poliittisiin realiteetteihin. PTS-ryhmä henkilöityi vasemmistolaiseksi, ja moni asia radio- ja tv-ohjelmistoissa rupesi porvarillisissa piireissä tuntumaan epäilyttävältä. Tähän oli monia syitä. Voimakkain kritiikki kumpusi tietyistä radikaaleiksi tai peräti vasemmistolaisiksi tulkituista ohjelmista. Reino Paasilinnan johtama erikoistoimitus teki vuodesta 1966 lähtien reportaaseja, joissa toimitusryhmä kärjisti ja saattoi yhdistää faktaa ja fiktiota. Ohjelma ”Vakuutusasia on sydämen asia” kritisoi kärjekkäästi vakuutusyhtiöiden toimintaa. Se pahoitti vakuutusalan johtajien mielet, mutta keräsi katsojilta enemmän kiitosta kuin moitteita.²²⁰

Muutamista Yleisradion toimittajista alettiin puhua kansantribuuneina viitaten antiikin Rooman alemman yhteiskuntaluokan etujen valvojien. Tämä hiveli toimittajien itsetuntoa, sillä alun pitäen ivaksi tarkoitettu heitto osoitti, miten toimittajat hoitivat vallan vahtikoiran tehtäväänsä. Osalle yleisöstä tämä osoitti, että yhtiö oli palvelutehtävänsä ytimessä, kun taas toisille se merkitsi repivää ja yhteiskuntarauhaa vahingoittavaa journalismia. Vallanpitäjiä arvostelleet ohjelmat kansan syvät rivit hyväksyivät, mutta vaikkapa tv-teatterin kevään 1968 kabaree ”Luule kanssamme” pilkkasi tekokristillisyyttä kärjistyksin, jotka ohjelmajohtaja Koskiluoma vain vaivoin hyväksyi. Lähetys pahoitti suuren katsojajoukon mielen. Yleisen tulkinnan mukaan tv-teatteri ja jopa Yleisradion uutiset alkoivat näyttää punasävyisiltä.²²¹

Tilannetta ei parantanut se, että yhtiö oli jatkuvasti julkisuudessa. Oikeistoon lukeutuvien lehtien uutisointi alkoi olla valtaosin kielteistä. Nykykäsittein ilmaisten se ei pystynyt kontrolloimaan omaa julkisuuttaan, vaan muut ottivat määrittelyvallan. Hallitsemattomuus oli kiistatonta. Muun muassa PTS-asiantuntijoista tehtiin henkilöjuttuja, joissa

he saivat kertoa yleisradio-näkemyksistään. Tällöin heidän aatteelliset taustansa eivät jääneet kertomatta. Tuon ajan julkisuudessa niiden kertomatta jättäminen olisi ollut mahdotonta tai vähintään poikkeuksellista. PTS-elimen johtaja Nils-Börje Stormbom kertoi käsityksiensä tärkeimmistä asioista lyövän yksin pääjohtaja Revon kanssa. Poliittisilta näkemyksiltään hän sijoitti itsensä sosiaaliliberaalien ja varsinaisen vasemmiston välimaille. Jutussaan toimittaja asetteli, sinällään täysin oikein, Revon samaan poliittiseen maastoon.²²²

Vuoden 1969 alussa Yleisradiossa aloittaneet ohjelματοiminnan tarkkaajat Keijo Savolainen ja Max Rand olivat vasemmistolaisia. He olivat PTS-työn tärkeitä käytännön toteuttajia arvioidessaan Yleisradion koko ohjelmatarjontaa. Edellinen oli SKDL:n *Hämeen Yhteistyön* entinen päätoimittaja ja jälkimmäinen vasemmistolainen kulttuuriradikaali. *Helsingin Sanomien* jutussa nämä tv-ohjelmien ”supermaistajat” kielsivät olevansa punaisia sensoreita ja kertoivat tekevänsä virkamiestyötä, jossa poliittisella vakaumuksella ei ollut merkitystä. Heidän mukaansa Yleisradion ohjelmapolitiikan tuli olla moniarvoista, mutta siihen suuntaan vasta oltiin menossa: ”Jo tällainen pyrkimys on kohdannut voimakasta vastarintaa: siitä ovat todisteena mm. eräät Yleisradion ulkopuoliset ohjelmapolitiikkaan tyytymättömyyttä esittävät painostusryhmät.”²²³

Moniarvoisuutta vai poliittista yksipuolisuutta

Painostusryhmiä oli syntynyt ja Yleisradion julkinen kuva heikkeni polarisoituneessa sanomalehtijulkisuudessa. Silti ohjelmatarkkaajien ajatukseen Reporadion ohjelmapolitiikan pyrkimyksestä moniarvoisuuteen kannattaa palata. Se on hyvä tehdä ensinnäkin siksi, että yhden esimerkin kautta on mahdollisuus havaita, miten 1960-luvun Yleisradiossa seurattiin muiden maiden yleisradiokeskustelua. Toiseksi

esimerkki kertoo, että jotkin reporadiolaiset ajatukset olivat yleisliberaaleja ja näyttivät kumpuavan varhemmista britannialaisista linjauksista.²²⁴

Britannian parlamentille oli vuonna 1962 luovutettu julkisen palvelun joukkoviestinnän tulevaisuutta arvioinut mietintö. Puheenjohtaja Harry Pilkingtonin mukaan nimetty komitea oli kiinnittänyt laajimmin huomiota televisioon, sillä se herätti laajimmin keskustelua ja huolta. Yleisradion johto tunsu komitean johtopäätökset. Pertti Eteläpää oli laatinut marraskuussa 1962 mietinnöstä ”Report of the Committee on Broadcasting” suomenkielisen tiivistelmän. Britannialainen komitea oli tunnustanut julkisen palvelun ja kaupallisen television työnjaon, jossa mainosrahoitteinen tv toimi kuninkaallisen käskykirjeen valtuutuksella työskentelevän valtiollisen yhtiön rinnalla. Sisällöllinen yhteys suomalaiseseen Reporadioon näyttäisi löytyvän komitean johtopäätösten tiivistelmästä. Toimikunta hahmotteli sähköisen joukkoviestinnän nykyisyyttä ja tulevaisuutta tilanteessa, jossa yleisöjen vaativuus oli huomioitava. Eteläpään mukaan:

Yleisradioyhtysten ei tule ohjelmissaan ainoastaan kuvas-
taa ympärillään olevaa yhteiskuntaa vaan kiinnittää hu-
miota siihen, mikä on merkityksellistä; parhaisiin asioihin
siksi, että ne ovat parhaita ja myös huonoimpiin, jotta op-
pisimme tuntemaan nekin. Ohjelmissa täytyy tuoda esiin
se, mikä on uutta ja tarjota katselijoille mahdollisuus ottaa
kantansa siihen. Yleisradiotoiminnassa täytyy ottaa hu-
mioon myöskin kuuntelija- ja katsojakunnan monitaho-
iset toiveet kaikessa laajuudessaan unohtamatta myöskään
vaativimpaa yleisönosaa. Tämä on komitean käsityksen
mukaan yleisradiotoiminnan harjoittajien vastuu.²²⁵

Mietinnön mukaan yleisradioyleisöillä tuli olla mahdolli-
suus tutustua ympäröivän yhteiskunnan eri puoliin ja muo-
dostaa mielipiteitä uusista asioista, kuten oli tavoitteena

myöhemmin myös Reporadion suunnitelmassa. Brittiraportin johtopäätöksissä mainitaan vielä, että sekä BBC:n että kaupallista puolta valvovan ITA:n olisi taattava vähemmistöpuolueille mahdollisuus osallistua poliittisiin keskusteluohjelmiin.²²⁶ Yhteiskunnan marginaalien palvelu oli vielä laajemmin esillä PTS-raportin ensimmäisessä osassa, jossa käsiteltiin ohjelmapolitiikan ongelmia, kuten alueellinen kattavuus, ruotsinkielisen väestön palvelu ja erilaisten vähemmistöryhmien huomiointi.²²⁷

Yleisradio oli PTS-työn myötä saanut perustan, jolle ohjelmatyö voitiin rakentaa, vaikkei mietinnöille oltu saatu virallista hallintoneuvoston vahvistusta. Kirjoitetut periaatteet takaisivat riippumattomuuden paremmin kuin pelkästään käytännöiksi vakiintuneet toimintatavat. Yleisradion tilanne oli ollut täysin toinen 1930-luvulla, jolloin ohjelma-johto oli taipunut ulkoisen painostuksen alla, ainakin osittain siksi, ettei toimintaohjeistusta ollut olemassa. Sotien jälkeen eduskunnan valvonnan mahdollisuutta oli lisätty. Nyt itseohjautuvuus parani ohjelmatoiminnan säännösten myötä.

Kaikki ei kuitenkaan ollut kunnossa, sillä yhtiö rypi julkisuusmyrskyissä. Onkin katsottava vielä lähemmin, mistä 1960-luvun loppua kohti kiihtynyt Yleisradion kritiikki kumpusi. Tämä on tärkeää siksi, että arvostelu kertoo epäsuorasti, millaista sähköisen joukkoviestinnän palvelua suomalaiset kaipaivat. Tai tarkemmin: voimme saada selville, millaista kritiikkiä eri yhteiskunnallisia näkemyksiä edustanut lehdistö tarjoi lukijoilleen. Tämä siis paljastaa välillisesti ilmapiiriä tai vähintäänkin tuolloisia toiveita ja pelkoja.

Oikeiston epäluuloihin johdattaa edellä mainittu Jarmo Viljakaisen jälkikäteistulkinta. Kun Yleisradio järjesti itsensä uudelleen monopoliasemaan ostettuaan kilpailevan Tesvision, se toimi lopulta ääriivasemmistolaisten etujen mukaan poistamalla kilpailevan viestimen. Näin Viljakai-

nen tulkitsee. Revon johtama Yleisradio pyrki täydelliseen monopoliin myös tavoitteellaan lopettaa Mainos-TV. Viljakaisen mukaan sähköisen joukkoviestinnän monopoli oli vasemmistolaisille tehokas työväline, ja samankaltainen vallankumoustavoitteita tukeva toimenpide oli myös Yleisradion pyrkimys luopua kokonaan STT:n uutispalvelusta oman uutistoimintansa hyväksi. Tämä olisi tehnyt yleisradioyhtiöstä entistä yksiaanisemmän. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan STT:n uutiset jäivät tuolloin täydentämään 1965 alkanutta Yleisradion omaa palvelua.²²⁸

Tilanne oli kuitenkin muuttunut Yleisradiossa siten, ettei sille enää kelvannut pelkästään STT:n varovainen tyyli, vaan se halusi käyttöönsä omat uutiskriteerit. Kun yhtiön omaa uutistoimintaa järjestettiin, saattoi vaikkapa hallinto-neuvoston oikeistolaisen jäsenen näkemys rakentua ajatukselle, ettei sanomalehtien omistama STT ollut keskitettyä uutispalvelua. Sen sijaan vasemmistolaisen jäsenen perspektiivistä parlamentaarisesti valvottu yleisradioyhtiö takaisi uutisten puolueettomuuden.²²⁹

Oli näkökulma uutisiin millainen tahansa, Yleisradion tulevaisuuden kannalta oma uutistuotanto oli ratkaisevan tärkeä. Se teki ohjelmayhtiöstä entistä itsenäisemmän tiedonvälittäjän. Sen oli mahdollista muovata uutistarjonnan kärjet omassa uutishuoneessaan, eivätkä ne välittyneet suhteellisen valmiiksi tulkittuina yksinomaan STT:n tai kansainvälisten uutispalvelujen kautta.

Pelkästään kysymys uutisista ei nostanut lehdistökeskustelua, mutta huoli niiden puolesta kulki mukana. Pömin kaksi aikalaisesimerkkiä eri tahojen näkemyksistä. Kuusikymmentäluvun lopulla oli siis ajankohtaistunut keskustelu Yleisradion omaan uutistoimintaan siirtymisestä. Kansandemokraattien *Hämeen Yhteistyö* pohti 5.1.1969 pääkirjoituksessaan ”Oikeisto radion kimpussa”, miten ahdasmielinen oikeisto on ottanut radion ja television silmätikuksi. Tekstin mukaan arvostelijat olivat kahmineet

itselleen enemmän valtaa kuin heille kuului. He eivät kirjoittajan mukaan edustaneet kansan enemmistöä, mutta olivat äänekkäimpiä. ”Sattuu vain olemaan niin, että radion ja television ohjelmapolitiittisen suunnan hyväksyvät ovat vaiti.”²³⁰

Mikkelissä ilmestynyt *Länsi-Savo* oli sitoutumaton oikeistolainen lehti, joka kirjoitti tammikuun 11. päivänä 1969 otsikolla ”Täydelliseen monopoliin”. Pääkirjoittaja oli ensinnäkin murheissaan Yleisradion PTS-mietinnöissä esillä olleesta aikeesta luopua Mainos-TV:stä ja ohjata mainonta yleisradioyhtiön tehtäväksi. Toiseksi huolta aiheutti PTS-ryhmän tavoite keskittää uutistoiminta: ”Käytännössä se merkitsisi, että radion kautta tulevat STT:n uutislähetykset loppuisivat ja radioyhtiö saisi täydellisen uutismonopolin televisiossa ja radiossa.”²³¹

Epäilemättä lehdistöä oli Yleisradion uutistoimintaa koskevassa toimeliaisuudessa askarruttanut niiden oma talous, jota uuden uutiskilpailun arveltiin voivan vahingoittaa. Tahollaan Mainos-TV oli tosiasiallisesti uhattuna, sillä PTS-toimielin oli päätenyt kantaan, että Yleisradiolle olisi sopivampaa siirtää mainonta itselleen. Lisäksi PTS-analyysin mukaan mainonta oli ristiriidassa ohjelmatoiminnan säännösten kanssa: eihän mainonta ollut informatiivista, kuten ohjelmien tuli olla.²³² Yhtiön toimitusjohtaja Pentti Hanski on kuvannut muistelmissaan jaksoa otsikolla ”MTV myrskyn silmässä”. Sellaiseen se oman tulevaisuutensa osalta oli joutunut. ”Äänestyksessä tulos oli eduksemme 11–10, ja niin oli tämä taisto päättenyt”, laitoi Hanski muistelmiinsa. Monien vaiheiden, vaikuttamistyön ja erilaisten ehdotusten jälkeen Yleisradion hallintoneuvosto säilytti toimiluvassaan maininnan Mainos-TV:stä.²³³

Jos kirjaus olisi poistettu, Yleisradio olisi halutessaan voinut luopua kumppanistaan ja siirtää mainonnan itselleen. Vaikka ehdotus Yleisradiosta mainonnan hoitajana tuntuu ristiriitaiselta, sille oli selitys. Mainostulot olivat

välttämättömiä. Ja jos Yleisradio olisi huolehtinut välttämättömyydestä, haitalliseksi arvioitu kaupallinen taustaohjelmisto olisi poistunut.²³⁴ Tämä kaikki huolestutti oikeistopiirejä, jotka näkivät mielellään Mainos-TV:n osana suomalaista televisiota. Lisäksi 1960-luvun loppua kohden velloi laajeneva keskustelu Reporadion ohjelmapolitiikasta ja nimityksistä. Salokangas on käsitellyt aihetta laajasti, joten en paneudu asiaan tässä yhteydessä.²³⁵

Sen sijaan Salokankaan arvio Reporadion vaikutuksista valaisee Yleisradion muutoslinjoja, joten tarkastelen sitä lähemmin. Hänen mukaansa Yleisradiota ajanmukaistamaan nimitetty Repo tukijoiheen sai paljon aikaan. On kuitenkin tarkastelijan näkökulmasta kiinni, miten seuranneita muutoksia arvottaa. Konservatiivien mukaan Yleisradiossa avattiin portit olemassa olleelle radikalismille, jota vahvisti kasvanut julkisuus. Arvostelevat sananvaihdot kiteytyivät radion ja tv:n punaisuuteen. Punaisuus piti Salokankaan mukaan paikkansa entiseen Yleisradioon verraten, sillä yhtiö oli aiempaa vasemmistolaisempi, mutta samalla se hänen arvionsa mukaan heijasteli maailmaa moninaisemmin. Siinä missä vanha Yleisradio oli välttänyt kiistoja ja yhteiskunnallista debattia, uusi Yleisradio heittäytyi aktiivisesti mukaan.²³⁶

Tilannetta kärjisti se, että muutakin sattui samaan aikaan. Yhteiskunnan rakennemuutoksen tempomat ja muutosta vastustaneet ryhmät hyljeksivät radikaaliksi arvioitua sanomaa. Vasemmiston voittokulun jälkeen vuosien 1970 ja 1972 eduskuntavaalit nostivat oikeiston parlamentin enemmistöksi. Monien tulkintojen mukaan laajojen piirien tyytymättömyydellä Yleisradioon oli osuutta vaalitulokseen ja muun muassa Suomen Maaseudun Puolueen (SMP) vaalimenestykseen. Yksi myllerryksen lopputulos oli, että Reporadion tapahtumat kiristivät Yleisradion poliittista valvontaa. Hallintoneuvosto vähensi pääjohtajan valtaa ohjelmistoihin ja valutti sitä poliittisin perustein valittaville

yksiköiden johtajille. Tapahtui monia asioita, joiden vaikutus ulottui kauas tulevaisuuteen.²³⁷

Revon muistelmien mukaan ohjelmapolitiikan tavoitteena oli ollut ”tiedonvälityksen demokratisoituminen ja vallitsevan kansalaisten eriarvoisuuden vähentäminen tiedon ja muun virkistuksen saannissa”. Kävi kuitenkin niin, että poliittiset päättäjät murtautuivat hallintoneuvoston kautta sisään. Hyökkäys ei kuitenkaan edennyt ennen kuin seuraavalla vuosikymmenellä. Lopputulos oli haitallinen siksi, että se vähensi tiedonvälityksen uskottavuutta ja sitä kautta sen merkitystä.²³⁸ Repo viittaa samaan asiaan kuin Salokangas. Yleisradio puoluepolitisoitui 1970-luvulla.

Konservatiivien pelontunteita, joita Jarmo Viljakainen esittelee, on moniaalla käsitelty. Oliko olemassa yhtenäinen kommunistinen suunnitelma ja strategia, joka olisi voinut kääntyä vallankumouksen kautta suomalaisen demokratian uhaksi? Oliko niin sanottu Reporadio neuvostojärjestelmän renki? Yhtiössä oli varmasti monenlaisin motiivein toimineita päälliköitä ja toimittajia. On tulkitsijasta kiinni, mihin suuntaan vastauksia haluaa viedä.

Silti on vaikea vakuuttua siitä, että täysin yhtenäinen ja vallankumoukseen tähdännyt poliittinen strategia olisi ollut olemassa. Pikemminkin vaikuttaa siltä, että ohjelmapoliittista suunnitelmaa vietiin välillä räikein sävyin ja painotuksin eteenpäin, mutta tavoitteena oli yleisradioyhtiön omien etujen varmistaminen. Etuja taattiin omalla uutistoiminnalla ja Mainos-TV:n haastamisella sekä monilla muilla keinoilla. Demokraattisen ja moniarvoisen viestinnän kannalta monet pyrkimykset näyttävät ristiriitaisilta, mutta tarkastelussa on huomioitava asiayhteys. Vasemmistolaisesti värittyä PTS-elin suhtautui epäilemättä kielteisesti kaupallisuuteen. Tämä on jälkikäteen arvioiden kapea näkökulma vapaaseen ja demokraattiseen joukkoviestintään, mutta se oli ideologinen linja, jonka mukaan Reporadio

yleisradiomonopolia varmisteli ja takasi omien perusteidensa mukaan moniarvoista palvelua.

Asiayhteyteen kuuluu myös Suomen erityinen asema Neuvostoliiton naapurina, johon kytkeytyivät ulkopoliitiikka ja yleisradioyhtiön rooli joukkoviestimenä. Lauri Haataja, Jyrki Pietilä ja Tuomo Pietiläinen ovat käsitelleet vuoden 1996 raporttikirjassaan sitä, miten valtiojohto on edellyttänyt Yleisradiolta tukea idän käsittelyssä. Tätä se on halunnut kansallisen edun nimissä. Kirjan tekijöiden mielestä poliittinen herkkyys naapuria kohtaan on ylittänyt kahteen otteeseen vähimmäisedellytykset. Heidän näkemyksensä mukaan yhtiö on käännetty ”Jaltan Euroopan” äänitorveksi ensimmäisen kerran Wuolijoen aikana, jonka perintönä Neuvostoliiton asioiden käsittely Yleisradiossa jäi vasemmistolaismyönteisille toimittajille. Toisen kerran idänsuhteet korostuivat Revon aikana, sillä hänen ”poliittisena silmämittanaan oli sisäpolitiikassa kansanrintama ja ulkopoliitiikassa ystävyysspolitiikka Neuvostoliiton kanssa”. Kirjoittajat muistuttavat, että yleisradioyhtiö teki tiivistä yhteistyötä itäblokin yleisradioyhtiöiden ja uutistoimistojen kanssa. Samaan aikaan vasemmistolaiset toimittajat ja tutkijat pystyivät journalistijärjestöjen kautta tukemaan sosialismin etenemiseen tähtääviä tavoitteita, ja Yleisradio oli osa tätä toimintaa.²³⁹

Hyvissä ajoin ennen Eino S. Revon viisivuotiskauden päättymistä näytti selvältä, ettei hänelle tulisi jatkokautta. Jälleen kerran yleisradioyhtiön keulakuvaksi mielletystä pääjohtajasta oli kasvanut ongelma. Johtoon siirtyi Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen puoluesihteeriksi Erkki Raatikainen, joka oli jo vaikuttanut yhtiön sisällä hallintoneuvoston puheenjohtajana. Repo jatkoi Yleisradiossa yhden kauden ääniradion johtajana kansandemokraattien johtajakiintiössä. Pääjohtajan vaihtamisen tarkoitus oli palauttaa vakaus yleisradioyhtiöön. Uusi pääjohtaja itse käytti sanaa normalisointi, joka viittasi Tšekkoslovakian vuoden

1968 miehitystä seuranneeseen linjaan. Muistelmiinsa hän kirjasi: ”Toiminta-ajatukseksi tuli, että radio ja televisio piti irrottaa kohtuullisen ajan kuluessa siitä hyökkäävästä ilmapii-
piiristä, joka oli alkanut muodostua Yleisradion ympäril-
le.”²⁴⁰

Viihteellistytminen, kasetti-tv ja taivaskanavat

Yleisradion suunnan ensimmäisessä osassa tekijät kiinnitti-
vät huomiota ”väkivaltapulmaksi” kutsumaansa ilmiöön. Eritoten ulkomaisissa sarjaohjelmissa esiintyi väkivaltaa, ja huolena oli se, että ”varsinkin nuoret kypsymättömät ihmiset saattavat ajatella, että ristiriidat ratkaistaan maailmassa kätevimmin väkivallan keinoin”. Ja vaikka väkivallan esittämisen suoranaiset vaikutukset eivät olisikaan suuria, esitellyt toimintamallit saattoivat olla ristiriidassa kansojen välisen yhteisymmärryksen ja yhteenkuuluvuuden periaatteiden kanssa, jotka kuuluivat yleisradiotoimintaan. PTS-työryhmän mukaan tällaiset ohjelmat olivat myös voimakkaan passivoivia.²⁴¹

Nämä samat asiat askarruttivat yleisradioyhtiöitä myös muualla. Ruotsissa vuonna 1965 raportoinut valtiollinen komitea havaitsi viihteellisten televisio-ohjelmien vangitsevan katsojat erityisellä tavalla. Niiden liikaan kuluttamiseen saattoi liittyä pölevästi todellisuuskuvaa ja arvostuksia haittaavia seurauksia. Komitea ehdotti panostusta tutkimukseen, jossa television vaikutusta lapsiin selvitettäisiin.²⁴²

Yleisradio puuttui väkivaltaisiin sarjaohjelmiin ohjelmapoliittisin toimin. Hallintoneuvosto keskusteli ja rajoitti. Konkreettinen huolen ilmaus oli ohjelmatoiminnan tarkkaajien Joan Harmsin, Max Randin ja Keijo Savolaisen laatima raportti *Sarjafilmiä maailmat*, jossa he analysoivat Yleisradion ja Mainos-TV:n vuoden 1969 sarjaohjelmistoa vajaan puolen vuoden jaksolta. Johtopäätös oli, että vain

pienessä osassa sarjafilmeistä toteutuivat ohjelmatoiminnalle asetetut tavoitteet.²⁴³

Keskustelu liittyi sähköisen viestinnän vaikutuksia koskevaan huoleen. Aihe on keskeinen, sillä se kytkeytyy toistuvaan pohdintaan julkisen yleisradiotoiminnan tehtävien ja sisältöjen välisestä suhteesta. Millaista sisältöä on kulloinkin pidetty hyvänä ja millaista huonona tai haitallisena? Millaista sisältöä on kuitenkin katsottu tarpeelliseksi välittää yleisöille, vaikka se ei olisikaan yhtiön mukaan ydin sisältöä? Kuten aiemmin on tullut ilmi, kaikkea lähetettyä yhtiöt eivät ole pitäneet samanarvoisena.

Mediatutkija Katja Valaskiven mukaan on ollut kyse muuttuvasta asian ja viihteen suhteesta. Asiasisällöt on helppo ymmärtää kuuluvaksi yleisradio-ohjelmiston ytimeen, kun taas huviksi mielletyt lähetykset ovat olleet pulmallisempia. Valaskivelle se on suomalaisessa televisiossa hankala leivän ja rinkelin liitto. Topeliuksen sadussa Tutteli ja Putteli kävivät leivänhankintareissulla ja joutuivat pohtimaan ruisleivän ja rinkelin eroa. Ruisleivän tielle lähtenyt Tutteli sai vatsansa täyteen ravitsevaa täysjyvää, kun taas Putteli ahmi rinkelinsä ja piparinsa jo matkalla. Vatsa vain tuntui kurnivan edelleen. Valaskiven rinnastuksen mukaan julkisen palvelun ruisleipää ovat olleet vakavat asiasisällöt ja rinkelii viihde, jota ei pitäisi nauttia liikaa, sillä rinkeli ja piparkakut johtivat ahmimiseen ja makeaa saanut kaipasi samaa lisää. Se taas oli yleisradioinstituution näkökulmasta pulmallista, sillä se vei aikaa ja tilaa hyväksi katsotulta valitkselta ja saattoi myös olla haitallista maulle.²⁴⁴

Valaskiven kärjistys on hyödyllinen, sillä se auttaa katsomaan tarkemmin arvostuksien perustaa. Kaikupohjana on aina reithiläisen palvelun henkinen maisema. Yleisradiot ja niiden yleisöt ovat arvottaneet sekä radio- että televisio-ohjelmia niiden laadun mukaan. Kaikille laadukkuus ja viihdyttävyyys eivät ole voineet muodostua samoista sisällöistä. Rinkelin probleemi korostui television yleistyessä

nopeasti, sillä sen ymmärrettiin olevan jo ohjelmatarjonnan luonteen vuoksi alttiimpi viihteen ylivallalle. Radio tarjoi suomenkielistä ohjelmaa, kun taas televisioon voitiin ostaa ulkomaista sarjaohjelmistoa. Tekstityksellä varustetun ohjelman ymmärtämiseen riitti lukutaito. Huolena oli se, että lukutaidottomat lapset saattoivat ymmärtää sarjoja kuvakerronnan kautta joko oikein tai väärin.

Ruisleivän ja rinkelin liitossa yhtä on usein ollut liikaa ja toista niukasti. Monesti yleisö on tulkinnut saavansa ruisleipää liian kanssa. Ratkaisevaa on ollut, mikä ohjelmasisältöihin ja teknologioihin liittynyt haaste on ollut ajankohdainen. Tämän kirjan hypoteesin mukaan leivän ja rinkelin liitto tai vastakohtaisuus liittyy yleisradiotoiminnan kulloiseenkin ulkoiseen haasteeseen. Ulkomaiset sarjafilmit olivat 1970-luvulle tultaessa keskeinen keskustelun aihe, mutta samalla sähköisen viestinnän ympäristö muuttui kehittyvien teknologioiden myötä siten, että ilmaantui uusia ratkaistavia kysymyksiä. Näihin kaikkiin oli reagoitava. Kyse ei tietenkään ollut pelkästään teknologian muuttumisesta, vaan siitä, miten teknologia mahdollisti uudenlaisia sisältöjä tuottavia palveluja. Jos sisällöt ja tarjoajat olivat kaupallisia, kyse oli yleisradioyhtiölle potentiaalisesta uhasta tai vähintäänkin huolenaiheesta. Kaikki muutokset vaativat yleisradioyhtiöiltä oman tehtävän ja roolin analysoimista. Syvennyn muutamiin kysymyksiin esimerkein.

Seitsemänkymmentäluvulla televisiokeskustelun perusvire muuttui. Se tapahtui suunnilleen samaan aikaan, kun mustavalkoiset kuvaruudut alkoivat ensimmäisissä suomalaiskodeissa vaihtua värivastaanottimiksi. Valaskiven mukaan Reporadio puhui moniäänisyydestä, mutta seuraavalla vuosikymmenellä ihanteena oli tasapuolisuus. Tämä oli seurausta 1960-luvun yleisradiopolitiikan kuumentumisesta, jota hoidettiin tarjoamalla poliittisten voimasuhteiden mukaisesti tilaa eri äänille. Joka tapauksessa joukkoviestinnän toimintaympäristö oli muuttunut niin paljon, ettei asi-

an ja viihteen tai korkean ja matalan kulttuurin suhde enää ollut helposti hallittavissa.

Niin moniäänisyyden kuin tasapuolisuuden aikaan kuului pelko television väkivaltaisten sisältöjen kielteisistä vaikutuksista lapsiin, mutta suurempia huolenaiheita oli tulossa. Haaste muodostui siitä, että entinen huoli tv:n haitallisista vaikutuksista säilyi, mutta väkivallan ja mahdollisesti seksuaalisten sisältöjen välittämislle näytti avautuvan uusia reittejä. Jo 1970-luvun alussa kiiri huhuja satelliittitelevisiosta ja videosta, vaikka nämä käytännössä olivat suomalaisille arkea vasta seuraavalla vuosikymmenellä.²⁴⁵ Silti ennakoitua uutuudet alkoivat näkyä suomalaisessa keskustelussa yhtäältä kiinnostavina ja toisaalta harmin aiheina.

Ensimmäisenä kantautui uutisia Yhdysvalloista, jossa tallennettujen televisio-ohjelmien enteiltiin ensimmäiseksi mullistavan katselutottumuksia. Jo vuosikymmenen alussa keskustelu kasetti-tv:stä vilkastui. Oli siis kyse myöhemmin videokasetteina ja nauhureina tunnettujen tallenteiden, tallennustekniikan ja katselulaitteen alkumuodoista. Sanomalehti *Kansan Uutiset* kertoi tammikuussa 1971 pian yleistyvästä kasettitelevisiosta, jota yhdysvaltalaiset olivat päässeet kokeilemaan. Muutaman vuoden kuluttua arvioitiin amerikkalaisperheissä olevan useita laitteita, jolloin perheenjäsenet voisivat kukin katsella omaa ohjelmaansa. Jutun mukaan kehityssuunta tarkoitti sitä, että ihmiset keskittyisivät haluamiinsa sisältöihin, eivätkä suostuisi maksamaan muusta. Tämä johtaisi valtakunnallisten televisioverkkojen käytön vähenemiseen ja sitä kautta kiristyvään kilpailuun.²⁴⁶

Mainos-TV:n tiedotuspäällikkö Matti Höök ennakoi *Turun Sanomille* tammikuussa 1971 suomalaisten television katselun monipuolistuvan parin vuoden kuluessa, kunhan tv-kasettinauhoja saataisiin markkinoille. Hänen mukaansa järjestelmä olisi aluksi kallis, mutta hinnat laskisivat, mikäli kysyntä kasvaisi.²⁴⁷

Kasettien ohella suomalaiseen sanomalehtijulkisuuteen ilmestyi puhe kaapelitelevisiosta. Kaapelitelevision perustana olivat kerrostalojen keskusantennijärjestelmät, jotka eritoten Yhdysvalloissa olivat syntyneet vahvistamaan heikkoja yleisradiolähetysten signaaleja. Suomessa kaapelitv muodostui toisiinsa kytketyistä keskusantenniverkoista. Kunhan teknologinen alusta tilaajineen olisi valmis, palveluntarjoaja saattaisi periaatteessa välittää niin yleisradiolähetyksiä, paikallisia ohjelmia kuin satelliittiteitse välitettyä tarjontaa.²⁴⁸ Taivaalla sijainnut tv-satelliitti oli tekniikaltaan vahva haastaja. Maasta saattoi välittää satelliitille lähetyksen, joka kantoi monen maan alueelle, kunhan vastaanottajalla oli erikoisantenni. Tavallisen tv-lähetyksen kantama oli lyhyt, ja se tarvitsi suuren määrän alueellisia lähettimiä.²⁴⁹

Kuopiossa ilmestyneen keskustapuoluelaisen *Savon Sanomien* Reino Myöhänen kytki asiat yhteen: kasetti-tv:n ratkaisee raha, kaapeli-tv:n raha ja politiikka. Kasettitelevisiota ei enää voitu monopolisoida Yleisradiolle, mutta Myöhäsen mukaan kaapelitelevisiosta tällaistaakin keskustelua käytiin. Toimittajan mukaan vasemmisto halusi lisätä Yleisradion vaikutusvaltaa, kun taas oikeisto puolsi vapaata kilpailua. Kumpikaan malli ei sinällään sopisi Suomeen, arveli Myöhänen, vaan keskustaryhmien tehtäväksi jäisi kansalaisia parhaiten palvelevan ratkaisun löytäminen.²⁵⁰

Pullon henki oli päässyt vapaaksi. Henkenä olivat yhtäältä lähetys- ja tallennusteknologioiden kaupalliset kehittäjät, jotka tarvitsivat laitteille käyttäjiä ja markkinoita. Toisaalta pullon henkenä voi pitää myös viestintäideologioiden taistelua, jossa vastakkaisia käsityksiä edustivat sähköisen viestinnän varsin tiukkaa sääntelyä kannattaneet ja toisena rintamana mahdollisimman vapaata kilpailua ajaneet tahot. Poliittinen vasemmisto ja keskiryhmät kannattivat kaupallisen toiminnan sääntelyä, jolla ajateltiin suojattavan kansallista kulttuuria, mutta oikeistoa houkutteli monopolien purkaminen. Huhtikuussa 1971 aikakauslehti *Suomen*

Kuvalehdessä Heikki Peltosen artikkelin ingressi kysyi: ”Puhutaanko laitteista liikaa niiden käytöstä välittämättä?” Jutussa kaksi täysin eri mieltä olevaa viestinnän vaikuttajaa, Mainos-TV:n toimitusjohtaja Pentti Hanski ja Yleisradion tutkija Kaarle Nordenstreng, saivat kertoa kantansa.²⁵¹

Hanskin mukaan Nordenstreng olisi valmis jättämään suomalaiset Yleisradion informaatiovirran armoille, vaikka uudet tekniset mahdollisuudet olisivat tuomassa vaihtoehtoja. Pelkkä yleisradiomalli oli kaupallisen tv-yhtiön johtajan mielestä yksipuolinen.²⁵²

Nordenstreng epäili Hanskin oletusta, että valinnanvapaus paranisi, jos laitteita ja kanavia olisi enemmän. Hänen mukaansa vapaus voisi toteutua vain, jos kanavilta tulisi toisistaan poikkeavia asiasisältöjä. Tekniikan monipuolistumisesta ei Nordenstrengin mukaan muuallakaan ollut seurannut sisällön monimuotoistumista, sillä uudet viestimet tulivat samojen piirien haltuun, joilla jo entiset tuolla hetkellä olivat. Näitä tahoja olivat talouselämä ja sitä kautta mainostajat. Sen sijaan, että kaupallisten toimijoiden sallittaisiin vahvistua, Nordenstrengin mukaan tiedonvälitystä tulisi käyttää kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestelmän eri intressipiirien viestintään.

Samaan aikaan radiotekniikan professori Martti Tiuri, joka oli ollut mukana TES-TV:n käynnistämisessä, tuki sähköisen viestinnän vapaata kilpailua. Hän korosti vahvasti sananvapautta, jota vastaan soti monopoliajattelua. Hänen kärjistyksensä mukaan painoviestinnässä ei voitu ajatella, että olisi yksinoikeudella valtion virallinen lehti, valtioneuvoston kirjapaino ja valtion kasettiyhtiö, kun taas sähköinen viestintä toimi juuri näin.²⁵³ Taas kerran julkisuudessa olivat vastakkain kaupallisen tv:n ja markkinavetoisuuden kannattajat sekä vasemmistoliberaali Yleisradion puolustaja. Näkemykset eivät olisi juuri voineet olla kauempana toisistaan.

Palvelu purkautuvan sääntelyn aikana

Viestintämaisema muuttuu

Jälkikäteen voi tuntua jopa huvittavalta, että keskustelu kaapeli- ja kasetti-televisiosta oli poliittisesti äärimmäisen latautunutta, vaikkei välineitä juuri ollut koko maassa olemassa saati toiminnassa. Säännellyn ja liberaalin viestintäpolitiikan välinen köyden veto jatkui vuonna 1972 valtioneuvoston asettaman viestintäpoliittisen komitean työssä.²⁵⁴ Siinä mielessä poliittisessa kiihkossa oli kuitenkin mieltä, että monet aavistivat muutoksia olevan tulossa. Komitea istui, ja vähäiset kokeilut etenivät omaan tahtiinsa.

Pietarsaassa alkoi vuonna 1972 kaapeliyhtiö välittää Ruotsin tv:n ohjelmia, ja Pohjanmaalla oli muitakin kokeiluja. Vuonna 1973 perustettu Helsingin Kaapelitelevisio Oy lähetti 1970-luvun puolivälissä Yleisradion ohjelmaa. Tämä Helsinki Televisioksi vuonna 1977 muuttunut pääkaupunkiseudun kaapeliyhtiö tarjoili ilmaisella kanavallaan paikallisuutisia ja jääkiekkoa. Seuraavana vuonna se aloitti maksullisen Viihdekanavan, joka oli laatuaan Euroopan ensimmäinen. Tilaaajat saivat ulkomaisia elokuvia ja sarjafilmejä. Lainsäädännöllistä estettä ei ollut, sillä radiolaitelaki ei koskenut kaapelilähetyksiä. Kiintoisaa oli, että kaapelitelevisio haastoi Yleisradion yksinoikeutta, vaikkei se mitoitakaan merkittävää ollutkaan. Kaapelilähetykset yleistyivät hitaasti, mutta toivat muutoksia mukanaan.²⁵⁵

Komiteat seurasivat toisiaan. Vuoden 1979 lopulla työnsä oli aloittanut kansliapäällikkö Juhani Perttusen johtama radio- ja tv-toimintaa selvittänyt ryhmä. Se tajusi, että kotimaisen ohjelmiston sijasta kaapelitelevisiosta tulisi pian jakelureitti ulkomaisille satelliittikanaville. Lopulta kaapelikanavia koskenut lainsäädäntö toteutui vuonna 1987, jolloin maailma oli muuttunut muutaman vuoden aikana

ratkaisevasti. Yleisradiosatelliitit lähettivät uudenlaisten viihdekanavien ja erilaisten teemakanavien tarjontaa. Säädetystä laista tuli vapaamielinen, eikä sen tavoitteena ollut kahlita ulkomaisten taivaskanavien toimintaa. Valtioneuvosto nimittäin myönsi luvan, jos toimiluvan hakija pystyi säännölliseen lähetystoimintaan.²⁵⁶

Viestintäpoliittisessa ilmapiirissä oli tapahtunut varsin nopea käänne. Vuonna 1980 Yleisradion pääjohtajana aloittanut Sakari Kiuru puhuu muistelmissaan viestintämaisteman muutoksesta. Hänen mukaansa käsite oli 1980-luvulla tullut muotiin, ja sitä hän ensitehtävänänsä kartoitti. Oli käynyt niin, että perinteisen yleisradion merkitys oli asetettu kyseenalaiseksi. ”Yleisradiot leimattiin monopoliksi. Vapaan markkinatalouden nimessä monopolit olisi murrettava”.²⁵⁷

Se, mitä edellä kuvasin, oli ollut vasta alkua, sillä paljon mittavampia muutoksia oli tulossa. Vuonna 1980 työnsä aloittanut Kiuru oli Yleisradion pääjohtaja, joka valmisti yhtiötä monopolin murtumiseen. Jälkikäteen tuntuu siltä, että niin maan ylimmässä johdossa kuin viestintäpolitiikassa tapahtui suuria liikkahduksia. Ne eivät ehkä vaikuttaneet valtavilta, mutta niiden merkitys kantoi kauas. Neljännesvuosisadan maata johtanut presidentti Urho Kekkonen oli syksyllä 1981 luopunut tehtävästään, ja maan johtoon nousi sosiaalidemokraattien riveistä Mauno Koivisto. Siinä missä Kekkonen oli keskittänyt itselleen valtaa, Koivisto pyrki kahden kautensa aikana madaltamaan presidentin profiilia. Ainakin periaatteessa poliittinen yksinäisyys antoi myöten parlamentarisimmille. Yleisradioyhtiö taas valmistautui olemaan yksi pelaaja muiden joukossa. Julkisen monopolin oikeutus olisi perusteltava maailmassa, jossa vaikkapa kaupunkikulttuuri tarjoi nuorille aikuisille kulutusmyönteistä elämäntapaa.

Kiuru oli ristiriitaisessa roolissa, jos ajattelemme, että yleisradioyhtiön korkeimman johdon tehtävänä oli turvata

oma asema ja parhaimmillaan kehittää vahvuuksia. Toisin kävi, jos asiaa tarkastelee tapahtumien kautta. Mainos-TV (vuodesta 1982 MTV Oy) sai jo syksyllä 1981 kauan kaipaamansa omat uutiset. Tämä teki kaupallisesta yhtiöstä varteenotettavan ja legitimiin viestintäorganisaation ja loi sille uudenlaisen itsetunnon. Tämä ei onnistunut ilman uutiskamppailua, kuten MTV:tä tutkinut Maiju Kannisto on todennut. Taistossa oli kaksi puolta. Yksinkertaistaen, oikeisto tervehti kisaa ilolla, kun taas vasemmisto sitä kaivahti. Puolustajien mukaan haastaja toisi laatua ja moniäänisyyttä, vastustajien mukaan uhkana oli epätasa-arvo ja markkinatalouden arvojen ylivalta. Myös Sanomalehtien Liitto vastusti kaupallisen yhtiön uutishanketta mainostulojen menetyksiä ennakoiden.²⁵⁸

Kamppailu osoittaa, miten yleisradioyhtiö toimi yhteiskuntakeskustelun osana ja puolusti asemiaan, mutta samalla yhtiössä ymmärrettiin, että julkista palvelua ohjaava poliittinen järjestelmä oli hylkäämässä monopoliajattelun. Kun Mainos-TV sai haluamansa, yleisradioyhtiö sopeutui muutokseen.²⁵⁹

Vuosikymmenen puolivälissä käynnistyi monivaiheisen poliittisen väännön tuloksena Kolmoskanava, joka oli Yleisradion, MTV:n ja Nokian yhdessä omistama yhtiö. Yleisradion motiivina oli vastata satelliitti- ja kaapeli-TV:n haasteisiin kotimaisella kaupallisella kanavalla, jonka lähetykset näkyisivät eteläisessä Suomessa. Osallistumalla suomalaisen kaupallisen kanavan rakentamiseen Yleisradio halusi puolustaa omalle tehtävälleen tärkeää kotimaista kulttuuria ja omistusta.²⁶⁰

Kolmoskanavan historian kirjoittaneen Heikki Hellmanin mukaan hankkeesta tuli televisiotoiminnan liberalisoinnin koelaboratorio, sillä MTV ei voinut olla Yleisradion toimiluvalla ja kanavilla itsenäinen kaupallinen toimija. Koelaboratorio tarkoitti myös sitä, että uusi yhtiö testasi

kohderyhmäajatteluun perustunutta ohjelmistorakennetta ja alueellisesti kohdennettua mainonnan myyntiä.²⁶¹

Yleisradio tuki aktiivisesti uutta kanavaa, mikä oli tarkkaan harkittua reagointia viestintämaiseman muutokseen. Vain kuuden vuoden päästä Kolmoskanava oli saavuttanut tavoitteensa, ja oli muodostunut kotimainen kaupallinen toimija. Se oli ainakin symbolisesti vastannut ulkomaiden tv-satelliittien haasteeseen, joten yhtiön taival päättyi, ja MTV siirtyi vuoden 1993 alussa kanavan paikalle. Tullevaisuuden takuuna sillä oli oma toimilupa. Yleisradio sai tuolloin omalle palvelulleen kaksi aiemmin MTV:n kanssa jakamaansa kanavaa. Kolmoskanava oli ollut television kaupallistaminen keskeinen moottori, sillä yleisradioyhtiö oli hyväksynyt muutoksen väistämättömäksi.²⁶² Väistämättömiin muutoksiin reagoijana Sakari Kiuru ehkä sittenkin onnistui siinä, että hän ohjasi yleisradioyhtiötä joustavasti poliittisesti vaikeissa käänteissä.

Kolmosella ei ollut ollut omatuotantoisia ohjelmia, vaan se oli ostanut ne riippumattomilta televisiotuottajilta. Aluksi yhtiö oli käyttänyt olemassa olleita vanhoja yhtiöitä, mutta samalla alkunsa oli saanut kokonaan uusi tuottajien sektori. Vaikka Yleisradio hankki 1980-luvulla ulkopuolelta pääasiassa vain elokuvia, senkin tuotantotavat tulivat muuttumaan. Euroopan unionin televisiodirektiivi edellytti tv-yhtiöitä varaamaan ohjelmabudjeteistaan 10 prosenttia riippumattomilta tuottajilta tehtäviin ostoihin.²⁶³

Näiden muutosten pyörteissä alkoi toistua käsite deregulaatio. Tällä on tarkoitettu sähköisen viestinnän ja viestintäpolitiikan liberalisoitumista. Se on tapahtunut aktiivisin toimin, joilla voimassa ollutta lainsäädäntöä ja hallinnollista sääntelyä on vähennetty. Viestinnän sääntelyn purku koski yleisradiotoiminnan ohella teleliikennettä ja datasiirtoa. Se oli alkanut telefax-liikenteestä, kun viranomaistoimin oli poistettu operaattoreiden monopoleja. Vuonna 1988 datasiirto vapautui avoimelle kilpailulle. Itse asiassa matka-

puhelinjätti Nokian historiankirjoittaja Martti Häikiö pitää Suomen varhaista deregulaatiota yhtenä yhtiötä menestykseen siivittäneistä toimista.²⁶⁴

Kaikki eivät kuitenkaan ole olleet sähköisen joukkotiedotuksen muutoksen suunnasta yksimielisiä, sillä kyse on ollut viestintä- ja yleispolitiikasta. Markkinoiden vapauttamisen hyötyä epäroinyt vasemmisto on sitä vastustanut, kun taas oikeisto on markkinaliberalismin nimissä kannattanut kontrollin vähentämistä. Keskeisiä argumentteja viestinnän sääntelyn purkamisen puolesta ovat olleet tiedonvälityksen demokratisoimisen vaatimus ja vapaiden markkinoiden laajentaminen.²⁶⁵

Paikallisradiot haastajina

Ratkaisevasti eurooppalaisiin yleisradioyhtiöihin vaikuttanut kehityskulku hahmottui 1960-luvulle tultaessa. Tuolloin käynnistyi pitkäkestoinen murros, jonka myötä Yleisradion musiikkitarjonta keventyi jossain vaiheessa erittäin nopeasti. Jälleen sysäys tuli ulkoa päin. Kimmokkeen antoi amerikkalaisperäinen nuorisokulttuuri, joka rantautui kaikkiin Pohjoismaihin liki samanaikaisesti. Musiikki oli koko yleisradioyhtiön historian ajan jakanut kuuntelijoita eri leireihin, ja tästä yhtiöllä oli entuudestaan tietoa.

Yleisradio oli pyrkinyt erilaisin tutkimuksin selvittämään kuuntelijoiden mieltymyksiä, ja erityistä kiinnostusta sillä oli ollut suomalaisten musiikkimakua kohtaan. Yhteistyö Suomen Gallupin kanssa oli alkanut 1940-luvun puolivälin jälkeen. Ohjelmien kuuntelua koskenut vuoden 1949 selvitys kertoi, että vähiten suosiota saivat sinfoniat ja uusi tanssimusiikki. Paljon myönteistä palautetta keräsivät vanha tanssimusiikki, kansanmusiikki ja viihdemusiikki. Raportin mukaan kaikista uusimmaksi nimetty tanssimusiikki sai kannatusta vain 16–24-vuotiaitten joukossa.²⁶⁶ Kyselyssä saatiin suuntaa antavasti tietoa parin tuhannen kuunte-

lijan mieltymyksistä, ja selvityksen toteuttaja totesi muun muassa sanan sinfonia merkinneen jo sinällään kielteistä asiaa lukuisille vastanneille. Tuloksiin ei ole tässä yhteydessä tarpeen perehtyä tarkemmin, mutta ne paljastavat, ettei ääniradiolla ollut yhtenäistä yleisöä, vaan se muodostui eri yhteiskunta- ja ikäryhmistä ja eri alueilla asuvista ihmisistä, jotka olivat aina valmiita kertomaan mieltymyksistään. Merkille pantavaa oli, että nuoret erottuivat omana makuryhmänään.

Pian teinit astuivat julkisuuteen entistä vaativampina. Kun 1960-lukulainen populaarikulttuuri rantautui Skandinaviaan ja Suomeen, äänessä olivat vuosina 1945–55 syntyneet suuret ikäluokat. Vaurastuvan nuorison arjessa populaarimusiikin harrastus ja kuluttaminen alkoivat kulkea käsi kädessä.

Muutamat liikemiehet olivat aistineet nuorison tarpeissa mahdollisuuden, ja Britannian sekä Pohjoismaiden alueveisirajojen ulkopuolelle oli ilmaantunut laivoille sijoitettu kaupallista radio-ohjelmaa lähettäviä kanavia, merirosvoradioita, jotka haastoivat yleisradioiden ohjelmia täysin amerikkalaistyyllisillä juonnetuilla musiikkiohjelmissä. Tämä vaati yleisradioilta nopeaa reagointia. Ruotsissa valtiollinen radio oli pidentänyt ohjelma-aikaa ja lisännyt kevyttä musiikkia perustamalla yksikön nimeltä Melodiradion.²⁶⁷

Suomen Yleisradion vastaus oli Sävelradio-toimitus, joka tarjosi kevyttä musiikkia päivittäin jopa kymmenen tuntia aiempaa enemmän. Ohjelma-ajan lisäys ja täysimittaisen toisen kanavan rakentaminen oli ulajärjestelmän myötä mahdollista. Samantyyppiset ohjelmistomuutokset toteutettiin myös Norjassa ja Tanskassa. Tämä hillitsi valtiollisten radioiden musiikkiohjelmistoihin kohdistettua arvostelua, ja samaan aikaan merirosvoradiot hiljennettiin yhteispohjoismaisella lainsäädännöllä. Populaarimusiikin harrastajien vaatimuksiin ja merirosvoradioiden uhkaan

oli kanavaprofilien järjestelyin reagoinut myös jättimäinen BBC.²⁶⁸

Raimo Salokankaan sanoin Yleisradion kohdalla kyse oli symbolisesti sinfonian tappiosta jazzille. Korkeakulttuurin kannattajat taipuivat populaarikulttuurin edessä. Ulkoisen paineen alla Yleisradion musiikista vastanneet joutuivat tinkimään valistusperiaatteesta huvina pidetyn tarjonnan hyväksi. Kuitenkaan mikään ei perustavanlaatuisesti muuttunut, sillä vain lähetetyn musiikin suhteet heilahtivat. Klassinen musiikki ei vähentynyt vaan lisääntyi, mutta populaarimusiikin määrä kasvoi enemmän.²⁶⁹

Sävelradion aloittamisen myötä taittui äänekkäin keskustelu Yleisradion musiikkipolitiikasta, mutta täysin se ei vaimentunut. Kävi niin, että sähköisen viestinnän ympäristö muuttui sääntelyn purulle myötämielisemmäksi. Tämä näkyi mitä selkeimmin hieman ennen Kolmoskanavan muodostamista silloin, kun kysymys paikallisradiosta ajankohtaistui 1980-luvun alussa. Yhtäällä olivat joukkoviestinnän demokratisoinnin ja lähidemokratian kannattajat ja toisaalla amerikkalaistyylistä kaupallista musiikki-radio-toimintaa kaivanneet. Nämä tahot yhdistivät voimansa.²⁷⁰ Moni uskoi, että myös muilla radiotoimijoilla saattaisi olla kiintoisaa tarjontaa, jopa kiintoisampaa kuin Yleisradiolla.²⁷¹

Lukemattomat kevyen musiikin kuuntelijat tunsivat oman makunsa mukaisen musiikin kuuluvan ääniaalloilla liian niukasti. Yleisradioyhtiöt kehittivät palveluaan komiteavetoisesti, eivätkä ne kovin ketterästi pystyneet huomioimaan yleisöjen tarpeita. Juuri tämä kankeus oli valtiojohtoisen viestintäpolitiikan haaste, jossa Suomen Yleisradio luovi poliittisten päättäjien ohjauksessa.

Yleisradioyhtiön yksinoikeus sähköiseen viestintään oli haastettu vuonna 1979 Suomen länsinaapurissa, jossa lähiradiokokeilu oli murtanut Sveriges Radion monopolin. Kokeilussa kansalaisjärjestöillä oli 17 eri paikkakunnal-

la ääniradiotoimintaa. Sääntely oli kuitenkin tarkkaa, sillä mukana olevien järjestöjen kuului olla paikallisia eikä mainosrahoitus ollut sallittua. Hanke sai kannatusta, sillä se oli vuonna 1980 laajentunut televisiotoimintaan. Norjassa ensimmäiset lähiradion ja paikallistelevision kokeilulähetykset olivat alkaneet vuonna 1981. Sääntelyn purku eteni asteittain siten, että valtio myönsi lisää kokeilulupia paikallisradioille ja kaapeli- ja satelliittikanavienkin jakelu alkoi vapautua. Yhdeksänkymmentäluvun alussa Norja perusti valtakunnallisen mainosrahoitteisen televisiokanavan ja myös valtakunnallinen mainosradio sai toimiluvan.²⁷²

Suomessa paikallisradioiden synnylle antoi sysäyksen Juhani Perttusen komitean kirjaama myönteinen kanta kokeiluluonteiseen paikallis- ja lähiyleisradiotoimintaan.²⁷³ Kun komitea työskenteli, samaan aikaan ääniradion perustaa pohtivat toisaalla liike-elämän ja kaupallisen median toimijat. Promootoreina toimi elinkeinoelämän vaikuttajia ja MTV:n johtoa. Vuonna 1983 viitisenkymmentä paikallislehtitaloa oli perustanut Suomen Paikallisradioliiton, jonka tehtävänä oli ajaa asiaa. Ajatus kulki niin, että kun paikallinen sanomalehdistö oli mukana, ei mainoskukun jakamisesta tulisi kynnyskysymystä.²⁷⁴

Painoarvoa liiton toimille takasi puheenjohtajaksi suostunut opetusministeriön kansliapäällikkö Jaakko Numminen. Hänen tehtävänään oli antaa kulttuuriset perustelut paikallisradioille. Perusteluihin sisältyi Nummisen usko, että niistä tulisi alueasioiden tiedottajia. Ensimmäisessä haussa liikenneministeriö myönsi 22 toimilupaa, joista kaksi oli Helsinkiin, muut sijaitsivat eri puolilla Suomea. Omistajina oli muun muassa lehtitaloja, ammattiyhdistysliikkeen järjestöjä, yhdistyksiä ja julkisoikeudellisia yhteisöjä. Kaikki hakeneet eivät kuitenkaan käynnistäneet toimintaansa. Yleisradion ääniradion monopoli murtui ensimmäisenä Nivalassa, kun Radio Lakeus aloitti huhtikuussa 1985. Vapunaattona ääneen pääsi Helsingin Radio City.²⁷⁵

Elävän musiikin yhdistyksen (ELMU) perustama Radio City on tämän kirjan teeman kannalta tärkeä, sillä se kertoi jo nimellään siitä, mistä monien mielestä Yleisradion ohjelmissa oli puute. Yleisradion kahdelta kanavalta ei tullut tarpeeksi rock-musiikkia eikä nuorten kaupunkilaisten elämää käsitteleviä ohjelmia. Suomalaisen paikallisradiotoiminnan historian kirjoittaneen Pentti Kemppaisen sanoin Radio Cityssä ”[r]ockia tuli aamusta iltaan ja juontajien sallittiin Ylestä poiketen puhua puhekieltä lähetyksissään”. Ohjelmien lähtökohtiin kuului perinteisen journalismikäsityksen haastaminen. Tekijät halusivat muovata vapaan toiminnan välineen ja kuvata maailmaa uudella tavalla.²⁷⁶

Koko olemassaolonsa ajan Yleisradio oli yhtiönä sitoutunut periaatteisiin, joihin kuului kasvattavuus. Kokonaisuuteen lukeutuivat ohjelmantekijöiden moitteeton puheilmaisuus ja säännelty kevyen musiikin tarjonta. Nämä olivat olleet brittiläisen julkisen palvelun ihanteita, jotka elivät Yleisradiossa. Muun muassa Hilda Matheson oli korostanut, miten BBC:n ohjelmistossa eri maanosien musiikin radiokuuntelu lisäsi kulttuurien tuntemusta ja kiinnostusta niiden elämää kohtaan.²⁷⁷ Musiikki oli muun taiteen ja niin sanottujen kulttuurisisältöjen ohella osa yleisradioyhtiöiden kansalais- ja kansainvälisyyskasvatusta. Nyt perinteen velvoitteesta oli arvostelijoiden mielestä tullut rasite.

Kun paikallisradiot aloittivat 1980-luvulla, Yleisradio menetti nuoret kuuntelijansa. Ketterät paikallisstudiot osoittautuivat viihteen välittäjiksi, eikä niistä muodostunut alueiden kulttuurisampoja, mutta ne kaappasivat yhden kuuntelijaryhmän. Tiedotusopin professori Pertti Hemánus kirjoitti elokuun 1986 *Turun Sanomissa*: ”Nuoret kuuntelijat ovat vähän kaikkialla ottaneet uudet kanavat paremmin vastaan kuin varttuneet.”²⁷⁸

Ennen kilpailun aikaa eivät kuuntelijaluvut ja kuuntelijoiden profiloinnit olleet Yleisradiolle ratkaisevia, mutta toisin oli nyt. Jos yleisöt pienenisivät kovin paljon, sen po-

liittinen asema heikentyisi. Vuosikymmenen loppupuolella ääniradio tavoitti yhä useammat, mutta mittausten mukaan tavoittaja oli yhä useammin paikallisradio. Yleisradio oli kuitenkin varautunut paikallisradioiden tuomaan muutokseen organisoimalla radioverkkoaan. Se oli vahvistanut paikallistoimintojaan ja varmistanut itselleen kolmannen radiotaajuuden.²⁷⁹

Yleisradion ääniradion palvelu oli säilynyt vuosikymmeniä suhteellisen samanlaisena. Tarjonta rakentui ykkösverkon asiaohjelmista, konserttimusiikista, kuunnelmista ja hartauksista. Kolmannes lähetyksistä oli aluetoimituksista. Kakkosverkon rinnakkaisohjelma lähetti ajankohtaista ja viihteellistä. Paikallisradioiden myötä yleisradioyhtiö oli herännyt siihen, että kuuntelijat eivät niinkään hakeneet ohjelmia, vaan kanavia, ja pysyivät niillä lyhyemmän aikaa kuin ennen. Varsinkin nuoret olivat löytäneet omaa kuunneltavaa musiikkitalenteista, mutta havainneet myös jotain mieluisaa kaupallisella puolella. Vastauksena markkinoiden haasteeseen Yleisradio järjesti ääniradionsa kolmen kanavan mukaan siten, että Ylen Ykkösestä tuli perinteinen valistuksen ja sivistyksen tarjoaja, Radiomafia-nimellä aloitti nuorille suunnattu populaarikulttuurin taajuus ja kolmantena oli Radio Suomi, maakunnallinen ääni, jossa painottuivat uutiset ja urheilu.²⁸⁰

Kokonaista populaarikulttuurin kanavaa oli edeltänyt vuonna 1980 Yleisradion silloisella kakkoskanavalla aloittanut Rockradio. Sen käynnistämiseen olivat vaikuttaneet yhtiön omien kevyen musiikin toimittajien vaatimukset ja tamperelaisen musiikkilehti *Soundin* kokoama 16 128 nimen adressi. Kyse oli rockista pitävälle nuorille suunnatusta ohjelmapaikasta, jota täydensivät muutamat muut eri ajankohtiin sijoitellut populaarimusiikkia esitelleet ohjelmat. Lyhyen nousun jälkeen rockin lähetystunnit vähenivät, ja tämä saattoi vaikuttaa siihen, että nuoret kuuntelijat jätti-

vät Yleisradion kanavat jo ennen kaupallisten radioiden tuloa.²⁸¹

Radiomafia oli Yleisradion valistusperinteen huomioiden merkittävä avaus. Ensimmäinen ohjelmapäälikkö Pentti Kemppainen on kuvannut kanavan rakentamisen haasteita, kun yleisradioyhtiö halusi voittaa menettämänsä nuoret takaisin valtiollisille taajuuksille. Vaikka radiokanavien 1990-luvun alun ryhmittelyssä musiikki profiloitaa taajuudet, se ei ollut missään tapauksessa ainoa erottelija. Radiomafian ohjelmisto muodostui pop-musiikin eri genrejä käsitelleistä erikoislähetyksistä, leikkisistä kulttuuriohjelmista ja kuultiinpa myös fiktiota sekä sanallista komiikkaa. Tamperelaisesta paikallisradiosta saatu Alivaltiosihteeriryhmä nousi valtakunnalliseen kuuluisuuteen absurdilla huumorillaan. Ajatelmat ”Sanasta miestä, yhdyssanasta yhdysmiestä” tai ”Ex oriente lux – idästä tulee saippua” antavat viitteitä menon luonteesta. Suoraa lähetystä oli paljon ja tekijät olivat valtaosin nuoria. Resursseiltaan täysin omassa sarjassaan toiminut Radiomafia onnistui vetoamaan tavoittelemiinsa ryhmiin, ja selvityksen mukaan vuoden kuluttua aloittamisesta kolmannes radion ääressä olleista nuorista seurasi kanavaa.²⁸²

Radiomafiaa johtanut Pentti Kemppainen on sittemmin toiminut myös tutkijana ja havainnoinut koko ääniradion kentän muutosta. Radioammattilaisen näkemyksiä on syytä arvioida hänen työuransa ja kokemustensa valossa. Kemppaisen ja monen muun tutkijan mukaan yksi ääniradion muutoslinja on kulkenut radiomusiikista musiikkiradioon. Tämä tarkoittaa sitä, että vuosituhaten vaihteeseen mennessä radioista oli tullut viihdekonsepteja, joita musiikki profiloitaa. Oikeastaan musiikista tulikin vain ja ainoastaan osa kanavatuotteiden ilmiasua, jolla houkutteltiin haluttua kuuntelijakuntaa ja jolla voitiin kaupata mainosaikaa tuotemarkkinointiin. Kun kaupallinen radio oli selvinnyt 1990-luvun lamasta ja Radio Nova sai vuonna

1997 valtakunnallisen toimiluvan, oli mainosradion asema mediakentällä vahva. Yleisradio oli väistämättä mukana markkina-asemia koskevassa kisassa, joka merkitsi kaikille kamppailua kuunteliyoista.²⁸³

Kemppaisen pohdinnoissa tuntuu häivähtävän huoli, miten julkinen radio vastaa haasteisiin. Hänen mukaansa kuuntelijat odottavat valtiollisen yhtiön ohjelmilta vaihtoehtoja, sillä tarjolla on paljon teollisesti tuotettua kaupallista viihdettä. Niinpä Yleisradion olisi vahvuksiensa mukaisesti ”turvauduttava vanhaan perusosaamiseensa merkittävien sisältöjen tuottajana”. Pelkkä kilpailuun vastaaminen ei voi toimia, sillä kaupallisen radion keskittyminen ja pelkistyminen näyttää jatkuvan. Käytännössä ratkaisuna olisi entistä selkeämpi työnjako kaupallisten ja julkisen palvelun radioasemien kesken.²⁸⁴

Edelliset havainnot koskevat eniten musiikkiohjelmia ja niitä koskevaa ohjelmapolitiikkaa. Radion asiaohjelmien tarjoajana Yleisradio on resurssiltaan ja ammattitaidoltaan kaupallisiin asemiin verrattuna omaa luokkaansa. Sitä aluetta musiikilla profiloituneet kaupalliset radiot tuskin haluavat haastaa. Silti nykyisin erilaiset mobiilit kuuntelun muodot ovat nostaneet keskustelun puheohjelmien merkityksestä uudella tavalla esille. Haaste voi tulla ketterien netin palvelujen kautta.

Joka tapauksessa Kemppaisen esittämää huolta on syytä pohtia enemmän. On vielä laajennettava näkökulmaa koko sähköisen viestinnän kenttään ja palattava sekä toimijoiden työnjakoon että palvelun periaatteen pohdintaan.

Julkisen palvelun ajatus sanoiksi

Yleisradion pääjohtaja Sakari Kiuru oli marraskuussa 1985 Yleisradion Radio Mikkelin avajaisten kutsuvieras. Yhtiö oli aloittanut aktiivisen paikallisverkon kehittämisen, jonka päämääränä olivat maakunnalliset radiot. Puheessaan hän

tarttui viestinnän tarjonnan kasvuun, joka asetti kansalaiset uuteen tilanteeseen. Siinä missä ennen oli pulmana tiedon saatavuus, oli edessä nyt vaihtoehtojen runsaus. Kiurun mukaan ”[t]avallisten kansalaisten ja perheiden olisikin siirryttävä tarjonnan passiivisista vastaanottajista tietoisiksi valitsijoiksi”.²⁸⁵ Yleisradion pääjohtajalle, jonka tausta oli osuustoimintaliikkeen valistustyössä, sanat olivat mitä sopivimpia. Sivistystä ja aineksia kriittisen maailmankuvan rakentamiseksi oli yllin kyllin tarjolla. Seuraava askel oli yleisöillä.

Kiuru siirsi vastuun entistä enemmän kansalaisille. Hänen edustamansa yhtiö ei enää voinut kontrolloida kaikkea ilmassa ja kaapeleissa kulkevaa. Mikkelin aseman aloittaessa Kolmostelevisio ei vielä ollut toiminnassa, mutta Kiuru näki, mihin kehitys kulki. Käytännössä uudet tv-kanavat tulisivat moninkertaistamaan viihteen tarjonnan. Kiurun tavoin moni aavisteli, etteivät kaupalliset radiot päätyisi paikallisen kulttuurin vaalijoiksi, vaan niistä muodostuisi jotain ihan muuta.

Selvää oli, että uusien välineiden saatavuus vaikutti katselu- ja kuuntelutottumuksiin. Katsojien symbolisen vallan väline oli kaukosäädin, jolla saattoi käyttää 1981 alkanutta Yleisradion teksti-tv-palvelua ja siirtyä kanavalta toiselle. Kaukosäädin yleistyi hitaasti, mutta vuonna 1988 sellainen oli 40 prosentilla kodeista. Verkalleen kasvoi myös teksti-tv:n käyttö, sillä vanhoilla vastaanottimilla palveluun ei päässyt, mutta vuosikymmenen loppupuolella suuri osa Suomen väritelevisioista tuki tekstitelevisiota. Vapautta katsojille toivat koteihin ilmestyneet videolaitteet, joiden myötä itse tallennetuille ohjelmille sai valita katseluajan tai hankkia ruutuun vaikkapa vuokrafilmejä.²⁸⁶ Koska erillisestä radioluvasta oli luovuttu vuonna 1977, halvimmalla uutta mediaympäristöä hyödynsi radionkuuntelija, joka sai kanavasäätimellään kuuluville paikallisradion ohjelmaa, ellei Yleisradion ohjelma miellyttänyt.

Mediatutkija Heikki Hellman on havainnut, että käsite julkinen palvelu ilmaantui Yleisradion omaan strategiseen kielenkäyttöön 1980-luvun puolivälissä. Kun Veli Virkunen viittasi public serviceen raportoidessaan 1950-luvun puolivälissä yhdysvaltalaisesta televisiosta, hän halusi erottaa kaupallisen ja palveluohjelmiston. Käsite ei juurtunut kotimaiseen yleisradiokeskusteluun. Hellmanin mukaan Yleisradion ja Mainos-TV-duopolin aikaan käsite ei vaikuttanut tarpeelliselta, sillä palvelutehtävä oli itsestään selvästi perusteltu säännöllisesti tarkistettavissa toimiluvissa. Kun kilpailu oli arkea, palvelun käsite kertoi yhtiön sopeutumisesta muuttuneeseen toimintaympäristöön.²⁸⁷

Ensimmäistä kertaa Yleisradion toimintaa luonnehditaan käsitteellä julkinen palvelu Radio- ja televisiokomitean vuoden 1984 osamietinnössä, joka antoi ehdotukset yleisradiotoiminnan järjestelyiksi, yleisradiolaiksi ja tekniseksi radiolaiksi. Yleisradioyhtiön toimialaa määrittävä osa toteaa: ”Julkisen palvelun yleisradiotoimintaa harjoittavana laitoksena yhtiö tuottaa ja hankkii yleisradio-ohjelmia ja saattaa ne yleisön saataviin rajoituksetta kotimaassa ja ulkomailla kaikkia eri jakeluteitä käyttäen.” Määrittelyn mukaan palveluun sisältyi kaikenlainen lähetystoiminta eri jakeluteitse, joihin kuuluivat ”eetteri-”, satelliitti ja kaapeli-viestintä sekä tulevaisuudessa myös tallenteiden levittäminen. Maksu-tv:tä ja ohjelmatoimintaan liittyvää kustannustoimintaa ei tuolloin suljettu pois. Mietinnön mukaan yhtiö saattoi osallistua ”sellaiseen äänitallenne-, video- ja filmituotantoon, jonka avulla se täyttää velvoitteitaan julkisen palvelun yleisradioyhtiönä”.²⁸⁸

Suomalaista televisiopolitiikkaa tutkinut Ismo Silvo on kutsunut 1980-luvun alun viestintäpolitiikkaa ”ratkaisua hakevaksi kaudeksi” ja vastaavasti ohjelmapolitiikan kannalta ”kilpailun kaudeksi”. Muun muassa Perttusen johtama viestintäkomitea oli etsinyt ratkaisuja uuden viestintätekniikan ja sen mukana levinneen kansainvälisen oh-

jelmatoiminnan haasteisiin. Kilpailun näkökulmasta Yleisradio ja MTV hallitsivat vielä yleisöjen ajankäyttöä, mutta varsinkin uudet viestimet olivat valtaamassa alaa nuorten keskuudessa.²⁸⁹ Silvon tutkimus osoittaa sen, miten julkisen palvelun yleisradioyhtiö alkoi siirtyä viestintäpolitiikan keskiöstä yhdeksi audiovisuaalisen mediakentän osaksi. Se toki oli edelleen mahtavin toimija, mutta sen asema oli haastettu. Raimo Salokangas kuvaa Yleisradion historiateoksessa tilannetta sattuvalla otsikolla ”Yhtenä markkinoilla (1982–1995)”.

Yleisradion aseman muutos oli peruuttamaton, ja sen tunnustaminen vaikutti yhtiössä siihen, miten se ymmärsi julkisen palvelun. Kipein tarve uudelle ohjelmapolitiiselle itseyttämiselle oli tuoreen kanavajaon takia ääniradiossa. Matti Nukarin ja Erja Ruohomaan vuoden 1992 raportissa *Ohjelmien summasta lähetysvirtaan* yhtiön asiantuntijat analysoivat ohjelmakäsitteistön muutosta. Ääniradion kanavat oli nyt profiloitu monenlaisille yleisöille, joille tuli tehdä erilaisia ohjelmia jopa toisistaan poikkeavin keinoin. Aiemmin ohjelma oli määriteltä oletuksella, että kuuntelija kaipasi mielihjelmaansa tiettyyn aikaan ja tunnisti sen otsikosta. Uusi sana oli lähetysvirta, joka häivytti entisen ohjelman käsitteen ja tarjoili lyhyempiä ja pidempiä juttuja ”tässä ja nyt”.²⁹⁰ Kaikki ääniradiosta ulos tullut ei ollut lähetysvirtaa, mutta sitä oli ennen kaikkea nuorille suunnatulla populaarikulttuurin kanavalla, Radiomafialla.

Muutos oli enemmän kuin tekninen, sillä se sisälsi ajatuksen siirtymisestä lähettäjakeskeisestä ohjelmanteosta yleisölähtöisyyteen. Julkisen palvelun yleisradioyhtiöt olivat olleet sivistystehtävänsä mukaisesti kiinnostuneita siitä, mitä viestimet tekivät ihmisille, mutta raportin mukaan nyt oli mietittävä, mitä yleisö teki viestimillä. Vielä vuonna 1980 yhteiskuntatieteilijä Dan Steinbock esitti teoksessaan *Sisäistetty herruus*, miten joukkoviestimet pehmensivät ja hygienisoivat todellisuuden ”epämaailmaksi”.²⁹¹ Hän ehdotti ym-

märtämisen välineeksi Frankfurtin koulukunnan kriittistä teoriaa, joka kyseenalaisti markkinatalouden lakien mukaan toimineen massakulttuurin. Tämänkaltaisen argumentointi muistutti vielä Reporadion väkivalta- ja sarjafilmi-viihteen kritiikistä, josta nykyiset yleisradio-ohjelmistoa analysoineet tutkijat etenivät kovaa vauhtia toiseen suuntaan. Toki julkisen palvelun yhtiön tutkimukseen kuului myös huoli suomalaisen sisällön tulevaisuudesta. Pian Steinbock itsekin analysoi Yleisradion suunnittelu- ja tutkimusosastolla, miten kansalliset audiovisuaaliset sisällöt säilytetään elinvoimaisina ja houkuttelevina. Tähän ei riittänyt pelkästään kansainvälisen massaviihteen uhan torjuminen.²⁹²

Lähetysvirta-ajattelussa oli kyse ääniradion tuotantotavan muutoksesta, ei ulkomaisesta sarjaviihteestä. Silti populaarikulttuurikanavan lähetysvirta toi kansainvälisen populaarikulttuurin uudella tavalla ääniradion yleisön kuulluville. Samalla yleisradiotutkijoiden mukaan ohjelma-ajattelua väistämättä haastoivat markkinoiden arvot:

Uudessa tilanteessa yhtiö ilmaisee halunsa pysyä julkisena yhtiönä ja korostaakin tätä tavoitetta, samalla kun se alkaa käyttäytyä kuin kaupalliset kilpailijat. Perinteisten arvojen välille oli näin syntynyt kilpailevia käsityksiä, joissa esiintyi osia kummastakin perinteisestä näkökulmasta.²⁹³

Vaikka Yleisradion asiantuntijoiden havainnot koskevat ääniradion ohjelmafilosofian muutosta, ne kertovat koko julkisen palvelun toimintaperiaatteen uudelleen arvioinnista. He vihjaavat, että ääniradio oli siirtymässä postmoderniin aikaan, jossa eivät pelkästään sekoittuneet ohjelmistot, vaan myös arvot alkoivat muuttua.²⁹⁴

Yhdysvaltalainen kulttuurifilosofi Susan Sontag kirjoitti jo 1960-luvulla uudesta sensibiliateetistä, herkkyyydestä, jossa taiteen muuttuvat ilmaisukeinot ja populaarit sisällöt tekisivät kulttuurin hierarkioista peräti tarpeettomia.²⁹⁵ Viih-

teellisten sisältöjen tärkeydestä oli kirjoitettu toki jo ennen Sontagia, mutta hänen havaintonsa sijoittuu kiintoisasti aikaan, jolloin media alkoi tulvia populaaria. Entiset arvottamisen käytännöt eivät hänen mukaansa enää riittäneet, vaan kategorisoinnit marginalisoivat kiinnostavia sisältöjä kulttuurikeskustelun ulkopuolelle. Kun Yle oli käynnistänyt kokonaisen populaarikulttuurikanavan 1990-luvun alussa, se oli tunnustanut laajamittaisesti moniarvoisen sensibilitiitin olemassaolon. Olkoon niin, että populaari oli rajattu omalle kanavalleen ja että myös tätä ennen poppia oli yhtiön kanavilla tarjoiltu, mutta nyt se oli tunnustettu osaksi itseymmärrystä. Yhtiön tutkijat hakivat käsitteitä kaupallisten kilpailijoiden kautta, mutta Radiomafian toimittajat olivat tarjonneet muutoksen kuuluvuuden sisältöinä.

Heikki Hellman oli huomannut vuonna 1988 ilmestyneessä kirjassaan *Unstelevision aika?*, miten televisiotutkijat olivat ymmärtäneet, että yleisöt käyttävät välinettä ikään kuin keskustelukumppanina, jonka parissa puhutaan eri asioista. Tämä tarkoitti sitä, että yleisöjen kyky lukea ja tulkita television kieltä oli monipuolistunut. Kun katsojat käyttäytyivät järkevämmiin kuin oli oletettu, oli syytä arvioida, minkä verran heitä tulisi holhota niin sanottujen oikeiden ohjelmien ääreen. Kirjoittajan mukaan yleisökäsityksen muutoksen pitäisi vaikuttaa näkemykseen ”koko televisiosta ja siitä, miten koko yleisradiojärjestelmän tulisi toimia”.²⁹⁶

Hellman esitti havaintonsa Nukaria ja Ruohomaata aiemmin. Edellinen kosketteli pääasiassa televisiota, kun taas jälkimmäiset kertoivat toteutuneesta ääniradion muutoksesta. Silti molempien tekstien lähtökohdat ja johtopäätökset ovat samaa perua. Julkisen palvelun yleisradioyhtiöt olivat tulleet 1980-luvulla tilanteeseen, jossa ne tarvitsivat puolustajia ja myös uusia ideoita. Tämä oli alkanut Kiurun mainitsemasta viestintämaiseman muutoksesta, jonka myötä yleisradioyhtiöt arvioivat filosofiaansa kilpailutilanteessa.

Oli kysyttävä, oliko aika ajanut ohi entisten toimintaperiaatteiden määrittelyjen. Yleisradioyhtiöiden haasteeksi tuli, että ne eivät voineet hylätä perinnettään, mutta toiminta oli perusteluineen sopeutettava uuteen kilpailuympäristöön. Kun 1990-luku alkoi, tilanne ei vaikuttanut yleisradioyhtiöille seesteiseltä, vaan haasteelliselta.

Hyvä uutinen niiden kannalta oli, että tutkijat olivat löytäneet yleisradioille ajattelevan yleisön, joka saattoi käyttää populaarikulttuuria luovemmin ja aiemmin oletettua kriittisemmin. Nyt piti katsoa tarkemmin, miten ihmiset arkeaan elivät. Katja Valaskiven mukaan televisiotutkimus siirtyi 1980-luvulla elämäntapatutkimukseen. Tämä johti siihen, että yleisön ja jopa yksittäisen katsojankin kokemukset tulivat tärkeiksi. Näin pohdinta television yhteiskunnallisesta merkityksestä häipyi taka-alalle ja olennaisempaa oli tietää, mitä ihmiset halusivat televisiosta ja miten he sitä käyttivät. Kuvaava oli, että Yleisradio juhlisti 60-vuotista taivaltaan tutkijapuheenvuoroilla *Kymmenen esseitä elämäntavasta*.²⁹⁷ Esipuheessa pääjohtaja Kiuru muun muassa muistutti, miten joukkoviestimistä oli tullut entistä keskeisempi osa elämää; miten ne toimivat kansalaisten välisten keskustelujen välittäjinä, niiden virittäjinä, tiedonvälittäjinä ja viihdyttäjinä. Niinpä oli tärkeää pohtia, mitä radio ja tv merkitsivät suomalaisille ja miten tätä merkitystä voitiin tutkia.²⁹⁸

Vuodesta 1987 alkaen Yleisradio ja MTV käynnistivät yhteisen katsojamittaritutkimuksen, jossa kolmeen ja puoleen sataan satunnaisesti valittuun perheeseen sijoitettiin katseluaikaa ja kanavan vaihtamista tallentava pieni tietokone. Vaikka yhtiöt olivat aiemminkin tutkineet yleisön käyttäytymistä, mittaaminen teki seuraamisesta intensiivisempää. Kun lukujen seuraaminen oli aloitettu, paluuta ei ollut. Se alkoi väistämättä merkitä aina enemmän, sillä katsoja- ja kuuntelijamääristä tuli säännölliset tiedot. Heikki Hellmanin vuoden 1988 havainnot osoittivat, että suomalaisessa televisiojärjestelmässä vallitsi tasapaino, eikä kas-

vanut keskinäinen tai ulkomaisten kanavien kilpailu ollut horjuttanut julkisen palvelun merkittävää asemaa.²⁹⁹

Populaarikulttuurin hyväksyminen, kiinnostus elämäntapoja kohtaan ja mittaamisen tulo olivat muutosilmaisimia. Populaarit sisällöt olivat tunnustettu osa palvelua. Valintoja tekevä yleisö oli aiemmasta poikkeavalla tavalla julkisesta palvelusta käyttävän keskustelun keskiössä. Juuri mitattavat ja tutkitut yleisöt pystyivät haastamaan palvelua entistä suuremmin, kun aiemmin keskustelu muovautui valtaosin eri yhteiskunnallisia näkemyksiä edustaneen lehdistön suodattamana. Tämä merkitsi sitä, että puhe julkisesta palvelusta oli myös keskustelua yleisöosuuksista.

On syytä palata vielä Hellmanin television muutosta analysoineen kirjan *Uustelevisio aika?* nimeen. Italialaisen semiootikon Umberto Econ lanseeraama uustelevisio viittasi lisääntyneen tarjonnan myötä kasvaneisiin valinnan mahdollisuuksiin. Myöhemmin television historiaa tarjonnan mukaisiksi kausiksi on järjestelty brittiläinen media-tutkija John Ellis, jonka mukaan muutos on edennyt niukuuden ajasta kasvavien palvelujen kautta runsauteen.³⁰⁰

Hellmanin johtopäätös uustelevisiokeskustelussa oli, etteivät valinnan vapaus tai entisen kaksoismonopolin murtuminen olleet poistaneet julkisen palvelun yleisradio-toiminnan tarvetta. Sellainen oli edelleen olemassa. Hänen otsikkonsa oli varustettu kysymysmerkillä. Hänen tulkintansa mukaan voimistuvassa viestinnän tulvassa yleisradiojärjestelmät kyllä reagoivat muutoksiin. Hän tuntui ajattelevan, että niiden muutoksissa kulki mukana oma perintö, jota ei pitäisi hylätä. Se teki niistä erikoislaatuista.

MTV itsenäistyy

Tammikuun 3. päivänä 1990 oli pääjohtaja Reino Paasilinnan toinen työpäivä. Lehdistötilaisuus järjestettiin Yleisradion Kesäkadun toimitilojen kahdeksannessa kerroksessa.

Tuore pääjohtaja esitteli linjauksiaan. Hän vertasi Yleisradiota kansainvaltaisesti hallittuun toriin. Sosiaalidemokratina tehtävään valitulla Paasilinnalla oli menneisyys Reporadion yhteiskuntaohjelmien toimittajana. Hän korosti karistaneensa kannoiltaan nuo haamut, sillä yhtiö ei enää ollut oppimestari, vaan se herätteli ihmisiä ajattelemaan.³⁰¹

Raimo Salokangas kuitenkin huomauttaa, että monet pääjohtajan ajatuksista toivat mieleen Reporadion – vaikkapa puhe ihmisten oman oivalluksen herättelystä.³⁰² Tunnelma oli korkealla ja suunnitelmat otettiin julkisuudessa hyvin vastaan. Mutta kaudesta tuli vaikea, ja sen merkit näkyivät pian.

Innokkaana uudistajana aloittanut Paasilinna joutui avainpaikaltaan todistamaan Suomen syöksymistä ennennäkemättömään talouskriisiin. Euroopan maissa oli viestintäjärjestelmien sääntelyn lisäksi ryhdytty purkamaan rahamarkkinoiden valvontaa, mikä oli johtanut hallitsemattomaan lainanantojen kasvuun. Pörssikurssit ja asuntojen hinnat kohosivat. Muutos tapahtui keväällä 1990, jolloin koko Länsi-Euroopan talous kääntyi taantumaan. Muun ohella Euroopan poliittiset mullistukset vaikuttivat kielteisesti talouteen. Saksan demokraattinen tasavalta (DDR) oli romahtanut 1989, ja jo seuraavana vuonna Saksat yhdistyivät. Jälleenyhdistymisen kustannukset rasittivat sinällään vahvaa Saksan taloutta. Vaikutukset heijastuivat Suomeen saakka. Talouden syöksyn sinetöi se, että Neuvostoliiton kaupassa alkoi olla vaikeuksia, ja vuoden 1991 loppuun mennessä koko suurvalta oli romahtanut.³⁰³

Yleisradiopolitiikassa tapahtui samaan aikaan paljon ja nopeasti. Voimakkaasti laajentuneen Yleisradion taloustilanne heikkeni vuoden 1992 aikana, mikä tulkittiin julkisuudessa yhtiön kriisiksi. Yleisradion odottamaa lupamaksun korotusta ei ollut tullut eivätkä tulot riittäneet kuluihin. Irtisanomisia oli odotettavissa. Samalla ohjelma-aikaa tuli

lisää, ja edessä oli kahden oman kanavan täyttäminen ohjelmilla.³⁰⁴

Vuoden 1993 kanavauudistuksessa oli syntynyt Yleisradion kahden valtakunnallisen kanavan rinnalle maanlaajuinen MTV3, joka oli siirtynyt Kolmoskanavan paikalle. Se rakensi tarjontansa Ylen kanavilta ja Kolmostelevisiolta vapautuneista ohjelmista ja onnistui paremmin kuin Yleisradion ykköskanava, jonka asiapitoinen profiili ei katsojia toivotusti houkutellut. Yleisradio joutui tunnustamaan kanavauudistuksen epäonnistuneen etenkin ykköskanavan profiloinnissa. Monien vaiheiden jälkeen yhtiön johtajistoa vaihdettiin ja organisaatiota muutettiin. Samana syksynä maan hallitus myönsi MTV3:lle oman toimiluvan, mutta yhtiö joutui edelleen maksamaan verkon käytöstä entiselle isännälleen.³⁰⁵

Julkisen palvelun tulevaisuuden kannalta erittäin merkittävää oli, että eduskunta hyväksyi vuoden 1993 lopussa lain Yleisradiosta. Se määritteli Yleisradion julkisen palvelun yhtiöksi, jonka suurin omistaja oli Suomen valtio. Sen tehtävä oli:

[– –] tuoda monipuolinen ja kattava julkisen palvelun televisio- ja radio-ohjelmisto siihen liittyvine oheis- ja lisäpalveluineen jokaisen saataville yhtäläisin ehdoin. Näitä ja muita julkisen palvelun sisältöpalveluja tulee tarjota yleisissä viestintäverkoissa valtakunnallisesti ja maakunnallisesti.³⁰⁶

Lain myötä määräaikaikaiset toimiluvat siirtyivät historiaan. Velvoitteensa mukaisesti yhtiön piti taata täyden palvelun yleisradio-ohjelmisto kaikille. Määrittely sisälsi eri ohjelmatyypeistä laajasti muodostettavan kokonaisuuden, myös viihteestä, jota mainoskanavatkin suosivat. Tekstiin tulivat kirjatuiksi sekä toimivan kansanvallan että kansallisen kulttuurin tukeminen, sivistys- ja tasa-arvonäkökohdat sekä eri vähemmistöjen palveleminen. Tärkeä oli merkintä velvolli-

suudesta lähettää viranomaistiedotuksia ja varautua televisio- ja radiotoiminnan hoitamiseen poikkeusoloissa. Näitä tehtäviä täsmennettiin asetuksin.³⁰⁷

Sittemmin EU:n yleispalveludirektiivin muutokset ovat tuoneet televisioyhtiöiden velvoitteisiin täsmennyksiä. Niiden myötä palveluvelvoitteita on myös muilla niin sanotuiksi yleisen edun kanaviksi määritellyillä MTV3:lla, Nelosella ja Suomi-TV:llä, joiden tulee tarjota näkö- ja kuulorajoitteisille ääni- ja tekstityspalvelut.³⁰⁸

Vähän ennen yleisradiolain säätämistä oli ilmestynyt selvitysmies Seppo Niemelän 1990-luvun julkista palvelua käsittelevä raportti. Joulukuun 1992 loppuun päivätyn tekstin tarkoitus oli valmistaa yhtiötä muutoksiin. Tässä yhteydessä se on todiste tuolloisesta julkisen palvelun tehtävän hahmotuksesta. Noin kuusikymmentäsivuinen kokonaisuus sisälsi monia painotuksia, joista vain tämän kirjan teeman kannalta olennaisimpia on tässä syytä ottaa esille. Raportti haki henkisen selkänöjan britannialaisen julkisen palvelun perinteestä ja siellä esitetyistä palvelutehtävän ajanmukaistamisvaatimuksista. Raportin mukaan julkiselle palvelulle kuuluivat kaupallisesti tai yleisöodotuksiltaan haastavat sisällöt. Sellaisten tarjoamiselle oli ollut ja tulisi olemaan merkitystä, sillä kaupallisista ohjelmistoista ”puuttuvat useimmat dokumenttityypit, taide- ja useat kulttuuriohjelmat, opetusohjelmat, vähemmistö- ja etniset ohjelmat sekä erityisesti radiossa kuunnelmat, dokumentit ja syventävät analyysit”.³⁰⁹

Raportin mukaan julkiseen palveluun on kuulunut riippumattomuus poliittisista ja kaupallisista eduista. Riippumattomuus jatkuisi vain, jos ohjelmantekijöillä olisi toimituksellinen itsenäisyys ja riittävä vapaus. Sen takuuna toimisi tarpeeksi itsenäinen toiminta- ja toimituskulttuuri. Samaan yhteyteen raportin laatija oli poiminut yleisön määrittelyä koskevan erottelun: julkisrahoitteisen yhtiön yleisö ymmärrettiin kansalaisina, ei kuluttajina, kuten raportti

vihjasi kaupallisella puolella ajateltavan. Ja vielä: ”Julkinen palvelu voi hakea perusteensa siitä, että se voi palvella demokration yhtenä perustavana instituutiona.”³¹⁰

Selvää oli, että kaupallisen television suhde yleisöihin rakentui toisella tavoin kuin julkisella palvelulla. Mainosrahoitteinen MTV toimi kaksivaiheisella ansaintalogiikalla, jonka mukaan se tuotti sisältöjä yleisöjen houkuttelemiseksi. Ohjelmien yleisöistä kanava teki analyysihin perustuvia kuluttajaoletuksia, joita se myi mainostajille. Oman kanavan myötä MTV pystyi entistä tarkempiin erittelyihin.³¹¹

Kaupallisen tv:n haasteen ymmärtäen Niemelän raportti tunnusti, että julkisen palvelun entisistä perusteista osa oli vanhentunut. Se kiteytti sääntelyn purun myötä nousseita huolenaiheita selkeiksi johtopäätöksiksi ja haasteiksi, sillä oli ilmeistä, ettei Yle selviäisi 90-luvusta muuttumatta itse.

Viidestä haasteesta ensimmäinen oli teknisten rajojen murtumisen aiheuttamat muutokset. Yleisradioiden hallitsevat maanpäälliset lähetysverkot tarjosivat rajallisen määrän taajuuksia, joiden kontrolli toimi monopolien eduksi. Kaupunkien ja taajamien kaapeloinnit, satelliitit, laajakaislateknikka ja maanpäällisten lähetysverkkojen digitalisoinnit tulisivat poistamaan teknisiä rajoitteita. Näin julkista palvelua ei enää voisi perustella teknisin argumentein, vaan sen yhteiskunnallinen merkitys olisi ilmaistava muuten.

Tuolloin ongelmallisemmaksi haasteeksi muodostuivat viestinnän talouden kasvun tuomat uhat. Ennen kaikkea mainoskakun kasvu näytti sellaiselta, että paine sähköisten viestimien suuntaan oli suuri. Mahdollista olisi, että entistä julkisen palvelun viestinnän aluetta kaupallistettaisiin. Tämä johtaisi siihen, että julkinen palvelu rajoittuisi erityispalvelujen ja niin sanottujen laatuohjelmien tuottamiseen. Tähän haasteeseen raportti kytki mainosmarkkinoille pyrkiviä yhtiöitä tukeneen talouspoliittisen uusliberalismin, jonka mukaan julkisen vallan toimet oli minimoitava kai-

killa aloilla. Pulmana saattoivat olla yleisradioyhtiöiden väitetyt heikot hallintokulttuurit, joita vasten uusliberalistiset yksityistämistä puoltavat argumentit tarjoaisivat ammatillisempaa otetta hallintoon.

Hallinnon ohella yleisradioyhtiöiden tuotantotapojen ja -kulttuureiden väitettiin olleen tehottomia, kun taas markkinavetoiset alat olivat kasvattaneet tehokkuuttaan. Raportti totesi paljon jo tehdyn, mutta myönsi alueella olevan kehityspotentiaalia. Kilpailun myötä näkyville olivat tulleet julkisen palvelun yhtiöiden yleisösuhteen haasteet. Yleisöjen puhuttelutavoissa olisi parannettavaa, sillä yhtiöt olivat jähmettyneet ”eräänlaiseen yliyhteiskunnallisuuteen, vaikka 80-luvun muuttuvat arvot liittyivät enemmänkin nuoruuteen, yksilöllisyyteen, nautintoon, kulutukseen ja elämäniloon”.³¹² Näitä oli siis enemmän tarjolla kaupallisilla kilpailijoilla. Raportin mukaan tosin suomalaisen yleisradiojärjestelmän etuna muihin Pohjoismaihin nähden oli ollut julkisen palvelun puoliksi omistama Kolmoskanava, joka oli keskittynyt kahdeksankymmentäluvun arvoihin.

Yleisösuhteen pulmallisuuteen liittyi raportin esittelemä viides riskitekijä: umpioituminen. Julkisen palvelun viestintäjättien kasvu oli taittunut, ja ne rekrytoivat vähän uusia työntekijöitä. Nuoren sukupolven silmin firmat saattoivat vaikuttaa laiskoilta ja massiivisilta. Tuoreille ammattilaisille ja heidän maulleen ei ehkä ollut tarpeeksi tilaa.³¹³

Niemelän johtaman selvitystyön ehdotuksista toteutuiivat julkisen palvelun ja kaupallisen sähköisen viestinnän erotteleva yleisradiolaki ja MTV:n toimilupa. Kun yleisradiolakia valmisteltiin, Yleisradion organisaatio oli ajautunut tv:n kanavauudistuksen takia vaikeuksiin. Se oli menettänyt katseluosuuksia tärkeissä aikablokeissa ja ohjelmaluokissa, ja eritoten alkuillan yleisö oli karannut muualle. Yhtiö päätyi selvityksen rohkaisemana selkiyttämään vastuuta ja luomaan liiketoiminnallisen johtamismallin. Hallintoneuvosto katkaisi johtajien määräaikaiset kaudet, ja samalla myös pää-

johtaja vaihtui Paasilinnasta Arne Wessbergiin. Liikkeenjohdollisuutta viestitti myös hänen tittelinsä vaihtuminen toimitusjohtajaksi. Vaikka hallintoneuvosto oli keskustellut poliittisista mandaateista luopumisesta, pääjohtajan paikka pysyi sosiaalidemokraateilla. Raimo Salokangas kuitenkin toteaa, että tapahtumien myötä hallintoneuvosto luopui äärimmäisestä vakanssien poliittisen jakamisen periaatteesta. Hän vihjaa, että hallintoneuvoston olisi pitänyt osata päätyä ratkaisuun jo aiemmin. Tämä olisi kenties säästänyt yhtiön kanavauudistuksen aiheuttamalta Yleisradion aseman heikentymiseltä.³¹⁴

Yleisemmin voi todeta, että politisoitunut johtajaruletti lamaannutti toimintaa, sillä paikoille ei välttämättä saatu pätevimpiä vaan poliittisesti sopivimmat. Yleisradion politisoituminen alkoi purkautua hallintoneuvoston kautta, vaikkei tämä tietenkään merkinnyt puoluepoliittisen ajattelun katoamista hallinnosta kokonaan. Sellainen ei parlamentaarisesti valvotussa yleisradioyhtiössä edes olisi mahdollista. Entistä liiketoiminnallisempaan työtapaan siirtyminen oli kuitenkin yksi vastaus Niemelän raportin avaamiin haasteisiin.

Yhtiön vetovastuiden vaihtuessa ovat poliittiset intohimot olleet myös myöhemmin pinnalla. Kun yhtiön toimitusjohtaja vaihtui Wessbergin siirryttyä eläkkeelle 2005, tehtävä kuului edelleen sosiaalidemokraateille. Mikael Jungner tuli tietokoneyhtiö Microsoftilta. Hallitusvaltaa piti tuolloin keskustalaisen pääministeri Matti Vanhasen ensimmäinen hallitus, jossa sosiaalidemokraatit olivat mukana. Jungnerin viisivuotisen johtajuuden jälkeen tehtävään 2010 valittu kokoomustaustainen Lauri Kivinen sai toistaiseksi voimassa olevan työsopimuksen. Hän tuli yhtiöön Nokia Siemens Networksin yhteiskuntasuhteiden johtajan tehtävästä.³¹⁵ Se, että Jungnerin toimitusjohtajuus jäi yhteen kauteen, paljasti, että hän menetti tehtävän hoitamiseen tarvittavan poliittisen luottamuksen, sillä hän olisi

ollut halukas jatkamaan toiselle kaudelle.³¹⁶ Sosiaalidemokraatit olivat tuolloin pääoppositiopuolue, ja hallitusta johti keskustapuolueen Mari Kiviniemi.

Kahdeksan vuotta Yleisradiota johtanut Kivinen ilmoitti tammikuussa 2018 jättävänsä yhtiön ja siirtyvänsä muihin tehtäviin.³¹⁷ Yleisradioyhtiön kaksi viimeistä johtajaa ovat tulleet tietotekniikan alalta, mikä kertonee toimintaympäristön muutoksesta ja siitä, millaista osaamista yhtiö arvioi tarvitsevana. Suomi oli 1990-luvun puolivälin jälkeen toipunut lamasta, ja maan elektroniikkateollisuus oli nousemassa Nokian vetämänä kansainväliseksi talousihmeeksi. Samaan aikaan maan mediakentällä rakenteet muuttuivat. *Helsingin Sanomia* kustantanut Sanoma Oy oli ollut kiinnostunut Kolmoskanavasta, mutta se oli aiemmin hävinnyt kilpailun Yleisradion, MTV:n ja Nokian liittoutumalle. Sanoma alkoi tavoitella erilaisin yhtiöjärjestelyin neljättä maanpäällistä kanavaa, jolle oli tarjolla taajuus. Vuonna 1997 Aamulehti-yhtymä ja MTV3 fuusioituivat Alma Mediaksi, jonka suuri osakas oli ruotsalainen media-konserni Bonnier. Seuraavan vuoden puolella Sanoma Oy, Helsinki Media ja WSOY sulautuivat SanomaWSOY:ksi. Jälkimmäinen sai Neloskanavan ja edellinen haettavana olleen valtakunnallisen kaupallisen radiokanavan, josta syntyi Radio Nova.³¹⁸

Tässä vaiheessa on tarpeellista lyhyesti viitata näiden yhtiöiden omistusjärjestelyjen myöhempiin muutoksiin. Alma Media nimittäin luopui vuonna 2005 radio- ja tv-liiketoiminnoistaan, mikä merkitsi MTV3:n ja Radio Novan siirtymistä Bonnierille. Vuonna 2015 Radio Novan pääomistajaksi vaihtui saksalainen Bauer Media Group. Tätä kirjoitettaessa kesällä 2018 Bonnier päätti myydä MTV3:n teleoperaattori Telialle, joka vahvasti ostavansa ruotsalaisyhtiön televisioliiketoiminnan. Telian mukaan kauppa on täysin varma vasta EU:n kilpailuviranomaisten hyväksynnän jälkeen. Tämän vuoksi merkittävät muutok-

set MTV:n ohjelmistoissa näkyvät todennäköisimmin vuodesta 2020 eteenpäin.³¹⁹ Kauppa kertoo siitä, että teleoperaattorit ovat vahvasti mukana audiovisuaalisten sisältöjen liiketoiminnassa. Yhä useammin puhelinliittymiä myydään erilaisilla maksu-tv:n kanavapaketeilla.

Jo keväällä 2011 Sanoma luopui WSOY:n liiketoiminnoista, jotka siirtyivät Bonnierille. Sinällään ei ole poikkeuksellista, että mediatalojen omistusjärjestelyt vaihtuvat. Muutoksia on aina ollut ja tulee olemaan. Yhtiöt voivat joko keskittää tai laventaa toimintojaan mediamarkkinoiden kehityssuuntia ennakoiden tai niihin reagoiden. Muutosnopeus tuntuu silti kiihtyneen entisestään.

Teknologian lisäksi muutakin muuttuu

Sähköisen joukkoviestinnän lähetystekniikan uudistukset ovat lukuisia kertoja ohjailleet median käyttäjät hankkimaan uusia vastaanottimia. Ulaverkon myötä vaihdettiin radioita, värilähetykset taas houkuttelivat television vaihtamiseen. Kun maan hallitus keväällä 1996 oli tehnyt periaatepäätöksen televisiotoiminnan digitalisoimisesta, se pakotti suomalaiset ennen pitkää digisovitinten tai uusien vastaanotinten hankintaan. Digitaalinen tv-signaali kulkisi maanpäällisen lähetysverkon kautta, sillä satelliittijakelua ei pidetty kriisitilanteissa riskittömänä.³²⁰

Käyttäjille siirtymisen perusteena oli palvelun paraneminen, sillä digitaalisuus auttaisi taajuusshauteen, korjaisi televisiokuvan ja -äänen laatua sekä mahdollistaisi lisäpalveluja. Uudistuksen yhteydessä Yleisradion jakelutekniikka päätettiin yhtiöittää, ja ennen pitkää se myytiin ulkomaisille omistajille tarkoituksena kattaa digitalisoinnin kustannukset. Muun muassa Norjassa ja Ruotsissa maanpäälliset yleisradioverkot eivät ole koskaan edes olleet yleisradioiden omistuksessa, vaan ne ovat valtio-omisteisten verkkoyhtiöiden hallussa.³²¹

Suomessa ajatus kulki niin, että ohjelmien välittämiseen tarvittava verkko ei olisi enää digitelevision aikana yksittäisen tv-toimijan omistuksessa. Sittenministeriö avasi haun digi-tv:n luville, joita myönnettiin kanavanippuina nimenomaisesti vain televisiotoimintaan. Digitaaliset lähetykset käynnistyivät kuten suunniteltiin, mutta analogisten lähetysten lopettaminen venyi. Vuonna 2007 analogiset lähetykset päättyivät maanpäällisessä verkossa, ja seuraavan vuoden maaliskuun jälkeen niitä ei enää voinut katsoa myöskään kaapeliverkossa.³²²

Tätä tekstiä kirjoitettaessa valtioneuvosto on jakanut vuoden 2017 alussa tv:n ohjelmistotoimiluvat seuraavalle kymmenvuotiskaudelle. Sähköisen viestinnän muutoksesta kertoo se, että toimilupien haltijoita on parisenkymmentä, ja kaikki hakijat saivat luvat. Digi-kanavanipuissa oli tarjolla kapasiteettia, joten kilpailua ei syntynyt. Jaossa Yleisradiolle tuli kolme kanavaa: Yle TV1, Yle TV2 ja Yle Teema & Fem. Viimeksi mainittu on yhdistelmä, johon siirtyivät aiemmin erilliset Yleisradion kulttuuri- ja ruotsinkielinen kanava.³²³

Vaikka yleisradiotoiminta oli lakiin kirjattu, kivenä julkisen palvelun tarjoajan kengässä hiersi yhtiön rahoituksen epävakaus. Todennäköisesti digitelevision siirtyminen joudutti Yleisradion rahoitusjärjestelyn muutosta. Lupamaksuilmoitusten lasku oli jatkunut voimakkaana. Kun analogiset lähetykset lakkasivat näkymästä, jotkut siirtyivät katsomaan netin kautta ja irtisanoivat tv-lupansa. Suomalaisia televisionkatsojilla oli valittavanaan vaikkapa maksutelevisio, jonka tilausmäärät olivat moninkertaistuneet. Yleisradion piirissä oli näkemys, että televisiolaitteeseen sidottu lupamaksu ei vastannut muuttunutta mediankäyttöä, sillä yhtiö korosti palvelevansa television lisäksi monilla muilla tavoilla.³²⁴

Poliittisten kamppailujen jälkeen Suomessa luovuttiin laiteomistukseen kytketystä maksusta. Tv-maksun korvasi

vuoden 2013 alusta alkaen niin kutsuttu Yle-vero. Veronluonteinen julkisen palvelun maksu oli korvamerkitty yleisradioyhtiölle, ja sen piiriin kuuluivat sekä yksityishenkilöt että liiketoimintaa harjoittavat yhtiöt ja yhteisöt.³²⁵

On hyvä huomata, että vaikka kaupalliset yhtiöt toimivat omilla toimitiluvillaan, ne olivat maksaneet valtion televisio- ja radiorahastoon toimitilupamaksua. Maksu oli ennen vuotta 1998 ollut nimeltään julkisen palvelun maksu, ja se oli eräänlainen korvaus siitä, ettei mainoskanavia velvoitettu tarjoamaan kaupallisesti kannattamattomia, mutta niin sanottuun täyteen palveluun kuuluvia ohjelmia: sellaisia, joita yleisradioyhtiö lähetti. Verorahoituksen myötä yleisradioyhtiö ei enää saanut periä kaupallisilta kanavilta toimitilupamaksuja.³²⁶

Digitaaliseen lähetyjärjestelmään siirtyminen viimeistään näytti konkreettisesti, että julkisen palvelun yleisradioyhtiö oli yksi toimija joukkoviestinnän kentällä. Se oli riippuvainen yleisöistään, ja jos yleisöt sen hylkäisivät, keskustelu palvelun merkityksestä voimistuisi. Ja vaikka Yleisradio sai veroluonteisen maksun, mikä oli yhtiölle voitto, se vaikeutti Yleisradion, sanomalehdistön ja kaupallisen television keskinäisiä suhteita. Se tuli esille jatkossa, ja palaan asiaan tässä luvussa. Karheutta väleihin toivat monet samaan aikaan edenneet muutokset, jotka heijastuivat ihmisten medioiden käytössä.

Kun Seppo Kangaspunta tutki 2008 digitaalisen television kotoutumista Suomeen, hän havaitsi muuttuvat katselemisen käytännöt ja eri medialaitteiden tulon arkeen. Alle 35-vuotiailla tietokonepelaaminen ja internet näyttivät vieneen aikaa muulta median käytöltä. Hänen johtopäätöksensä oli, että internet oli noussut nuorilla merkittäväksi mediaksi. Tv:llä ei ollut enää yhtenäistä sohvalta istuvaa yleisöä. Tallentamisen tuoma ajansiirron mahdollisuus ja pienkanavien tarjonta olivat nekin muuttaneet katselutottumuksia.³²⁷

Selvää oli, että yleisöt olivat aivan uudenlaisten media-
virtojen ympäröimiä. Monet tahot tunsivat tarvetta arvioi-
da julkisen palvelun tehtävää, ja sitä tekivät muutkin kuin
Yleisradion oma tutkimus- ja selvitystyö. Vuonna 2004 val-
mistunut liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu oli synty-
nyt yliopistoyhteistyön tuloksena. Siinä tutkija Eero Pau-
ku korosti digitalisoinnin ja konvergenssin aiheuttamia
haasteita julkiselle palvelulle. Konvergenssilla hän tarkoitti
sitä, että samaa informaatioisisältöä voitiin jakaa erilaisissa
sähköisissä joukkoviestimissä ja erilaisilla alustoilla. Tätä
Yleisradio teki vedoten kattavan palvelun velvoitteeseen.
Raportin mukaan konvergenssin myötä julkinen palvelu
työnty esimerkiksi sanomalehdistön alueelle, jossa se ei
ollut aiemmin ollut.³²⁸ Sinällään sanomalehdistön ja Yleis-
radion työnjaosta oli keskusteltu ääniradion alkuvuosista
lähtien.

Edelliseen liittyen Paukun raportti käsitteli myös sitä,
miten eurooppalainen julkinen palvelu oli määritelty hyvin
yleisin muotoilu. Julkisen palvelun yhtiöt tekivät käytän-
nössä jo ennen 2000-lukua asioita, joita ei oltu nimetty nii-
den tehtäviin, mutta yleisradioiden mielestä ne kyllä heille
kuuluvat. Muiden viestintäalojen tavoin yleisradioyhtiöt-
kin olivat seuranneet 1990-luvulla alkanutta kilpajuoksua,
jossa haettiin liiketoimintamalleja digitaalisilla palveluilla.

Perinteisistä lehti- ja tv-yhtiöistä oli tullut monime-
diataloja, jotka olivat ryhtyneet siirtämään journalistisia
sisältöjään internetiin. Nettiliiketoiminnan varhaisia suo-
malaisia omaksujia tutkinut Tom Lindholm on todennut
viestintäyhtiöiden mittavat virheinvestoinnit. Kaupallisesti
kannattavia verkkopalveluja oli vaikea keksiä. Lindblomin
mukaan Yleisradio onnistui toimintojensa uudistamisessa
suhteellisen hyvin, sillä se ei monien muiden yhtiöiden ta-
voin sijoittanut mittavasti uuteen mediaan. Sellaista se ei
olisi voinut tehdääkään. Sen sijaan historiansa ja perinteensä
tunnistaen yhtiö eteni rauhallisesti ja kehitti omia ratkai-

sujaan. Yleisradion aktiivisuus nosti kaupalliset kilpailijat vastarintaan, sillä näiden mukaan julkisrahoitteinen toimija oli siirtynyt pois omalta alueeltaan.³²⁹

Käytännössä mediayhtiöt eivät olleet nähneet muita vaihtoehtoja kuin selvittää uudenlaisia ansaintamalleja. Toimintaympäristön muutos oli koetellut kovimmin printtimediaa. Vaikeuksia pahensi vuoden 2007 jälkeen alkanut maailmantalouden taantuma, joka oli käynnistynyt yhdysvaltalaisen rahamarkkinoiden ajauduttua kriisiin. Suomalaisen päivälehtien talouden haasteista kertoo se, että vielä 1980-luvulla ne saivat yli 70 prosenttia tuloistaan ilmoituksilla, mutta finanssikriisin jälkeen ilmoitustulot painuivat 50 prosenttiin eivätkä ole noista lukemista kohonneet. Lehtitalojen verkosta saamat mainostuotot eivät ole riittäneet menetysten korvaamiseen, sillä verkkomainonta on perinteistä mainontaa halvempaa. Yhä tällä hetkelläkin verkkojulkaisujen menestyksen takaaminen on lehtitalojen keskeinen ongelma, vaikka myös onnistumisia on ollut. Helmikuussa 2018 *Helsingin Sanomat* ilmoitti tilaajamääränsä kääntyneen kasvuun ensimmäistä kertaa 1990-luvun laman jälkeen. Jo aiemmin puolet painetun lehden tilaajista oli maksanut myös sen digitaalisesta versiosta.³³⁰

Viestinnän professori Hannu Nieminen esitti syksyllä 2009 laatujournalismin pelastamiseksi julkista tukea, jolla olisi voitu turvata laajalevikkisen uutisjournalismin elinkelpoisuus. Niemisen mukaan tällaista sanomalehtitukea oli myönnetty muun muassa Ranskassa. Hieman samansuuntaisen ajatuksen muotoili keväällä 2013 sanomalehti *Keskisuomalaisen* päätoimittaja Pekka Mervola. Hän pohti, voitaisiinko Yle-verosta irrottaa muutama prosentti Suomen Tietotoimistolle, jotta taattaisiin suomalaisen tiedonvälityksen monipuolisuus. Huoleen lieene ollut syynä se, että Yleisradio oli säästösyihin vedoten luopunut STT:n palveluista. Lehdistön toimintaedellytyksiä haastoi myös vuoden

2013 alusta lähtien kerätty arvonnalisävero, joka oli vähintään kuukaudeksi tilatulta sanomalehdeksi 10 prosenttia.³³¹

Mervolan ehdotusta kommentoinut Hannu Nieminen ei taas pitänyt mahdollisena Ylen rahoitukseen koskemista, sillä lakiin televisio- ja radiorahastosta ei ollut kirjattu sanomalehdistön tukemista. Lisäksi Nieminen arvioi, että hänen aiempi ehdotuksensa sanomalehtituesta ei ollut saanut kannatusta lehdistöltä. Professorin mukaan ajatus julkisesta tuesta saattoi epäilyttää lehdistöä, joka varjeli riippumattomuuttaan.³³² Kun lama ja mediakentän levottomuus jatkuivat, poliittiset päättäjät palasivat arvioimaan verorahoitukseen siirtyneen Yleisradion tulevaisuutta.

Liikenne- ja viestintäministeriön elokuussa 2015 asettama ja Nokian entisen johtoryhmän jäsenen, Anssi Vanjoen, vetämä työryhmä selvitti Ylen tilannetta ja ehdotti kilpailun lisäämistä yhtiön omaa tuotantoa vähentämällä.³³³ Vuonna 2016 kokoomuksen kansanedustaja Arto Satosen johtaman parlamentaarisen työryhmän tarkoitus oli selvittää Yleisradion ja kaupallisen median työnjakoa ja pohtia yhteistyötä. Tilanne edellytti mediajätiltä myönnytyksiä. Selvityksessä Yleisradio ilmoitti luopuvansa alueellisista verkkouutissivuistaan, millä haluttiin parantaa maakunnallisten medioiden kilpailutilannetta. Konkreettisin yhteistyön avaus oli, että Yleisradio palasi STT:n uutispalvelujen käyttäjäksi. Ehdotuksiin kuului myös yhtiön strategiasta päättämisen siirto hallintoneuvoston tehtäväksi, kun se oli aiemmin kuulunut yhtiön hallitukselle. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että toimintasuunnittelu tulisi lähemmäksi poliittisia päättäjiä. Yleisradion toimintaedellytykset säilyivät ennallaan, mutta taloudellisissa paineissa Yle-veron indeksikorotuksesta luovuttiin määrääjäksi.³³⁴

Sanomalehdistö olisi toivonut selkeämpiä linjauksia kaupallisen ja julkisen palvelun tehtävistä. Alueellisista uutissivuista luopuminen ei ollut kylliksi. *Hämeen Sanomien* Pauli Uusi-Kilposen kolumnissa kesäkuussa 2016 tiivistyi-

vät tyytymättömyyden syyt. Hänen mukaansa yhtiön maksuton tarjonta heikensi merkittävästi maksullisten ja mainosrahoitteisten sisältöjen kehittämistä. Kun Yle tarjosi eri alustoille ilmaisia uutisia, niistä oli muiden vaikea paketoida maksullisia. Pulmallista oli myös se, että hänen mukaansa sekä Ylen radio- että tv-ohjelmisto oli päällekkäistä kaupallisten kanavien kanssa. Näistä asioista kaupallinen media halusi uudelleenarviointia, mutta ”uudistukset jäivät näpertelyksi ja epäoleellisuuksiin painottuvaksi”. Kirjoittaja viittasi vähäpätöisiin muutoksiin Ylen tehtävien muotoilussa, muun muassa siihen, että monikulttuurisuuden edistäminen muutettiin kulttuurien moninaisuuden tukemiseksi.³³⁵

Sanomalehdistön yhteinen näkemys oli, että Yleisradiosta oli tullut Yle-veron myötä ylivahva jätti, joka kilpaili epäterveesti. Eritoten printti- ja sähköisen median markkinoilla toimiva Sanoma-yhtiö oli *Helsingin Sanomien* palstoilla pitänyt asiaa esillä silloin, kun palvelun rahoituspohjan poliittinen vääntö oli kuumimmillaan. Päätoimittaja Mikael Pentikäinen käytti palstatilaa muistuttaakseen lukijoille, millainen monikanavainen mediamammutti maassa verorahoja käytti. Viesti oli suunnattu etenkin poliittisille päättäjille. Muun muassa lokakuun 19. päivänä 2011 Pentikäinen tähdensi, että Ylen rahoitus tulisi kerätä reilulla tavalla. Lisäksi hän vihjasi korjaamista kaipaavasta asiasta, ”sillä vielä tärkeämpää on edellyttää Ylestä todellista julkista palvelua, joka myös valistaa kansaa. Viihdytystä hoitaa myös kaupallinen televisio ja radio ilman veronmaksajien rahaa.”

336

Varsinkin Yleisradiossa toistuva kirjoittelu koettiin kampanjaksi, jossa yhtiön täyden palvelun valtuutusta haluttiin kaventaa. Toimitusjohtaja Mikael Jungnerin tulokinnan mukaan Sanoma-yhtiö piti Yleisradiota uhkana ja kokosi kaupallisen median mukaan kamppailemaan rinnalleen. Jungnerin muistelmien mukaan vaikutusyritys ulottui jopa Ylen hallintoneuvoston jäseneen saakka.³³⁷ Millainen

tosiasiallinen tapahtumien kulku olikin, lehtiartikkelit ja muistelmat kertovat julkisen palvelun tulevaisuuden kiinnostaneen monia ja kiihdyttäneen tunteita. Toki Yle on mitoiltaan valtava verrattuna muihin kotimaan medioihin. Se toimii alueyksiköineen maanlaajuisesti. Ja vaikka yhtiö on pakon edessä leikannut kulujaan henkilöstöä vähentämällä, vuoden 2017 lopussa vakituisessa kuukausipalkkaisessa työsuhteessa työskenteli 2 786 henkilöä.³³⁸

Silti mediatoimijat tuntuivat myöntävän, että Yleisradio oli tarpeellinen ja välttämätön, sillä se huolehti alueista, joille muut mediat eivät menneet. Tämä oli juuri julkisen palvelun osuus, johon hyväksyttiin kuuluvan ohjelmien tekemisen ohella musiikki- ja elokuvatuotannon tukeminen. Sen sijaan Yleisradion tapaa tarjota uusissa mediaympäristöissä journalistisia sisältöjä ilmaiseksi oli printtimedian ammattilaisten vaikea hyväksyä. Toki sanomalehdistön piirissä tunnustettiin, että kannattavuuspulmat eivät johtuneet pelkästään yleisradioyhtiön kilpailusta samalla toimialalla. Pauli Uusi-Kilponen päätti edellä mainitun kolumninsa: ”Yleä kurittamalla ei kaupallisen median ahdinko poistu, jos kohta se voi sitä vähän helpottaa.”

Toimittajan itseironinen virke kertonee eniten voimattomuuden tunteesta muutosten edessä. Mediatatolot ovat joutuneet vähentämään väkeään, vaikka ne ovat samalla pyrkinneet tekemään sisältöjä eri alustoille. Selvää on, että kaikki journalismia tekevät yhtiöt ovat kohdanneet samankaltaisia haasteita, vaikka niiden ratkaisut ovat kenties eronneet toisistaan. On kuitenkin hyvä tunnustaa, että jos arvioimme yhtiöitä journalismin kautta, ne ovat enemmän samanlaisia kuin erilaisia.

Journalismi instituutioineen kasvoi nykyiseen itsenäisyyteensä toisen maailmansodan jälkeen. Tämän mahdollisti yhteiskunnallinen, taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen kehitys. Itsenäinen media on pystynyt ottamaan etäisyyttä muihin instituutioihin, jolloin sen valvontatehtävä on vah-

vistunut. Melko yksiselitteisesti voidaan todeta, että journalistiseen ammatti-ideologiaan kiinnittyivät julkinen palvelu, objektiivisuus, autonomia, nopeus ja etiikka. Viimeaikoina on kuitenkin näyttänyt siltä, että toimittajat ovat tunteneet monien keskeisten periaatteiden tulleen uhatuiksi.³³⁹

Lisäjännitteen median roolista käytyyn keskusteluun on tuonut vakiintuneen ammattitoimittajan identiteetin haastaminen. On kysely, tarvitaanko entisen kaltaista viestintää ylhäältä alas suuntaavaa portinvartijaa. Palvelisiko kansalaisjournalismi paremmin ja osallistaisi yleisöjä?

Mediatutkija Esa Väliverronen on todennut, että yhteinäiset toimintaperiaatteet ovat muodostaneet viestintätalojen toimittajien ammattikuvan. Näin julkinen palvelu ei ole kuulunut vain yleisradiotoimintaan, vaan se on ollut lehdistön ymmärrystä omasta tehtävästään. Tämä on tarkoittanut sitä, että missään niin kutsutussa laatumediassa journalisti ei ole voinut käsitellä yleisöjään pelkästään kuluttajina, eikä ole pelkästään ennakoitu heidän mieltymyksiään, vaan muun julkisen palvelun tapaan printtimedia on ollut yhteiskunnallisesti merkittävän tiedon välittäjä.³⁴⁰ Sama pätee myös kaupallisen television journalismiin. MTV:n historiaa tutkineen Maiju Kanniston mukaan jo Yleisradion informatiivisen ohjelmapolitiikan linjaukset näkyivät kaupallisessa yhtiössä, ja myöhemmin yhtiön johto pyrki nostamaan yhteiskunnallista painoarvoaan. Aikanaan yksi merkkipaalu oli omien uutisten aloittaminen. Jopa kaupallisen tv-toiminnan Suomessa aloittanut TES-TV sisällytti tehtäviinsä koulutuksen ja opetuksen edistämisen.³⁴¹

Tässä valossa näyttäisi siltä, että laatumediaksi itsensä tunnistavien toimijoiden olisi muuttuvassa toimintaympäristössä hyödyllisintä etsiä entistä vahvemmin omia vahvuuksia. Jos ne löytyvät, niistä tulee mitä todennäköisimmin kilpailuvaltteja.

Onko luottamusta?

Vaikka yleisradioyhtiöiden tilanne vaikutti talouden uusliberalismin voimistuttua synkeältä, pahinta ei ole tapahtunut, sillä niiden olemassaololle on edelleen löytynyt perusteluja. Huonoiten kävi talousvaikeuksissa kamppailleen Kreikan kansalliselle yleisradioyhtiö ERT:lle, jonka hallitus lakkautti vuonna 2013. Myös Itä-Euroopassa viimeaikaiset hallitukset ovat ajaneet demokraattisen tiedonvälityksen ahtaalle. Unkarin julkisen palvelun mediayhtiöstä on erotettu suuri määrä toimittajia ja maahan on perustettu hallitukselle uskollinen viranomainen hoitamaan tiedotusvälineiden asioita. Puolassa valtiovarainministeri sai valtuudet erottaa julkisen palvelun median johtajia. Myös Kroatiaassa, Tšekissä ja Turkissa toimittajien sananvapaus on heikentynyt.³⁴²

Näissä maissa poliittinen johto on menettänyt luottamuksen yhtiöihin, ja hallitukset ovat aktiivisesti pyrkineet rajoittamaan kriittistä keskustelua. Keskimäärin eurooppalaiset julkisen palvelun yleisradioyhtiöt ovat kuitenkin pysyneet toimintakykyisinä. Ne ovat riittävästi resursoituja ja pystyvät hoitamaan tehtäväänsä.

Suomessa julkinen palvelu on pärjännyt kilpailussa. Mediankäyttöä seuraavan Finnpanelin mukaan Yleisradio tavoitti vuonna 2017 neljällä tv-kanavallaan 81 prosenttia suomalaisista. Kanavista katsotuin oli 70 prosentin viikoittaisella osuudella Yle TV1. Käytännössä samansuuruisella osuudella – 80 prosenttia – tavoitti kanavillaan MTV (MTV3, Sub, AVA, C More Total). Nelosen osuus oli 77 prosenttia (Nelonen, Jim, Liv, Hero ja maksukanavat).³⁴³ Tilastot kertovat, että suomalaiset katsovat yhä televisiota ja että Yleisradio on säilyttänyt uskottavuutensa, vaikkei se olekaan ylivoimainen. Yleisradioyhtiön Taloustutkimuksella teettämien vuoden 2016 asennetutkimusten mukaan 74 prosenttia suomalaisista koki saavansa erittäin tai melko hyvin vastinetta Yle-verolle. Kaikkiaan 94 prosenttia

suomalaisista katsoi Ylen onnistuneen julkisen palvelun tehtävässään vähintäänkin melko hyvin. Yleisradion julkaisemien Finnpanelin tietojen mukaan Ylen verkkopalvelut tavoittivat päivittäin 16 prosenttia suomalaisista. Yhtiön radiokanavien päivätavoittavuus oli 38 prosenttia, kun taas kaikkien kaupallisten kanavien yhteinen osuus oli 50 prosenttia.³⁴⁴

Se, että suomalaiset käyttävät Yleisradion palveluja ja että niihin luotetaan, on välttämätöntä yhtiön uskottavuuden takia. Moneen otteeseen kriisiytynyt Yleisradio selvisi lamasta uuden rahoitusmallin myötä. Se kävi laihdutuskuurin ja vähensi väkeä. Jo Sakari Kiurun 1990-luvun alun muistelmateoksessaan havainnoima viestintämaiseman muutos on edennyt vääjäämättä. Kiurun aikana keskustelun ytimessä olivat radio ja televisio. Tv onkin yhä Yleisradion käytetyin mediumi, mutta silti entinen kahtiajako on käynyt vanhanaikaiseksi. Pitkään jatkuneesta muutoksesta kertoo sekin, että yhtiö on häivyttänyt taustalle vanhan nimensä ja toimii Ylenä ja erillisten palvelujensa tunnuksilla.

Tähän asiaan liittyy David Hendyn arvio siitä, mitä julkisen palvelun toimintaympäristön muutos merkitsee BBC:lle. Hänen mukaansa termistä broadcasting olisi mahdollista luopua ja puhua ennemmin julkisen palvelun mediasta (the public service media) tai julkisen palvelun kommunikaatiosta (communication). Englanninkieliset termit eivät aina käännä toimivasti suomen kieleen, mutta myös suomalaisessa tutkimuksessa on ehdotettu käsitettä julkisen palvelun media.³⁴⁵ Tämä muutos kertoisi juuri siitä, että yleisradioyhtiöiden palvelu toteutuu sekä entisillä sähköisillä välineillä että tietoverkkoja hyödyntäen. Enää ei ole kysymys yksisuuntaisesta tarjonnasta, vaan myös yleisöillä on yhteys tekijöihin lukuisten mediakanavien kautta. Saatapa yleisö päästä myös entistä enemmän tuottamaan itse sisältöjä yleisradioiden tarjoamilla materiaaleilla.

Hendyn mukaan uusi sanayhdistelmä ei poista varsinaista pulmaa, sillä analysoitavaksi jää julkisen palvelun käsite, joka valinnanvapauden kasvun myötä tuntuu kuluneelta. Se viestii menneen ajan sääntelystä ja vanhanaikaisesti valistusperiaatteella kootuista ohjelmistoista. Joku päätti puolestamme ja palveli hyviksi arvioimillaan sisällöillä. Nykyiselle mediankäyttäjälle ajatus voi olla kiusallinen, sillä hän pääsee internetissä hetkessä haluamaansa sisältöön. Hän voi tuottaa itse mediasisältöä alusta loppuun ja julkaista sen haluamallaan alustalla, Hendy kärjistää. Hänen mukaansa avoimen datan myötä on avautunut suuri määrä tiedonsaannin mahdollisuuksia. Sosiaalisen median voittoihin on liitetty esimerkiksi vuoden 2011 arabikevät, jonka aikana liikehdintään osallistuneet hyödynsivät Twitteriä ja Facebookia joukkojen informoinnissa.³⁴⁶

Tätä on kutsuttu viestinnän demokratisoitumiseksi. Hendy kysyy, mihin enää tarvitaan julkisen palvelun mediaa. Kysymys ei ole pelkästään retorinen, vaan hän vastaa siihen itse. Hänen mukaansa sitä tarvitaan luottamuksen takia, sillä uudet informaatioteknologiat häivyttävät käyttäjiltä mahdollisuuksia tarkistaa tiedon luotettavuutta. Uudenlaisissa mediaympäristöissä faktojen tarkistaminen ja tiedon alkuperän paikantaminen on entistä tärkeämpää, mutta myös vaikeampaa. Hendy arvioi, että julkisen palvelun media voisi löytää tätä kautta tarkoituksen itselleen.³⁴⁷

Mediatutkija Arild Fetveit on pohtinut luottamusta ja mediaan liittyviä mielikuvia esimerkkinään Rupert Murdochin yhtiön omistama sanomalehti *The News of the World*. Jättiyhtiö joutui lopettamaan lehden laittoman tiedonhankinnan aiheuttaman skandaalin takia. Fetveit siteeraa Murdochin vuoden 2008 Boyer-luentoa, jonka hän piti ennen skandaalia. Luento kuului australialaisen ABC-mediayhtiön puheenvuorojen sarjaan. Lehtien levikkien maailmanlaajuinen lasku oli jo käynnissä. Luennon aiheena oli sanomalehdistö, mutta sisältö sopisi mihin tahansa mediayhtiöön.

Vaikka tummia pilviä näkyi taivaalla, Murdoch vakuutti, että mediayhtiöt voivat olla suhteellisen huolettomia niin kauan kuin ne pystyivät tarjoamaan yleisöille luotettaviin lähteisiin perustuvaa journalismia. Tulevaisuuden journalismi voisi toimia millä alustalla tahansa, mutta sille olisi kysyntää, jos sisältö oli hyvää. Feitveit haluaa esimerkillään tähdentää, että mediaparoni puhui lehtien muuttumisesta brändeiksi. Ne olivat tuotemerkkejä, jotka kauppasivat luottamusta.³⁴⁸

Fetveitin ironinen tapauselostus vahvistaa Murdochin käsityksen luottamuksen merkityksestä ja kertoo sen, että riittävän massiivinen luottamuspula murentaa brändin hetkessä. Näin kävi *The News of the Worldille*.

Voisiko jättimäisen yleisradioyhtiön brändi murentua hetkessä *The News of the Worldin* tavoin? Ylipäätään, voiko vaikkapa Ylen kohdalla puhua brändistä? Ehdottomasti voi. Yleisradio rakentaa mediamarkkinoilla julkiselle palvelulle perustuvaa luottamuksen tuotemerkkiä. Mutta yleisradioyhtiöt ovat myös muiden mediayhtiöiden tavoin erittäin herkkiä vahingoittumaan skandaaleissa. Vastaus vahingoittumisuhaan on siis myönteinen, vaikka kokonaisen yhtiön kaatuminen yhteen skandaaliin olisikin epätodennäköistä. On hyvä muistaa, että yleisradioyhtiöiden kohdalla luottamuskriiseistä tulee nopeasti poliittisia. BBC on eurooppalaisista yleisradioyhtiöistä tunnetuin brändi. Kirjainyhdistelmä on monille yksinkertaisesti merkinnyt laatu- ja luotettavuustakuuta. Muutamat viime aikojen tapahtumat ovat osoittaneet, että vaikka ohjelmat olisivat hyviä, politisoituvat skandaalit vahingoittavat yhtiötä. Nehän tekevät rahoittajat epäluuloisiksi ja haluttomiksi kustantamaan palvelua.

Vuonna 2011 paljastui, että BBC:n entinen suosikkijuontaja Jimmy Savile oli pedofiili, jonka toimia oli ohjelmayhtiössä peitelty. Tapaus selvisi käytännössä hänen kuolemansa jälkeen monivaiheisessa tutkinnassa, jossa BBC:n

toimintatavat näyttäytyivät kyseenalaisina. Tutkimukset johtivat toimittajien eroihin ja vaikuttivat myös pääjohtaja George Entwistlen lähtöön yhtiöstä marraskuussa 2012. Toisaalla BBC on saanut kielteistä julkisuutta johtajien suurien erorahojen ja tähtiesiintyjien runsaiden palkkioiden takia. Vaikka Suomessa ei tämänkaltaisia skandaaleja ole ollut, ne eivät ole täysin mahdottomia, toteaa mediatutkija Marko Ala-Fossi käsitellessään julkisen palvelun poliittisia haasteita.³⁴⁹

BBC:n pääkonttori Lontoossa kuvattuna viime kesänä. BBC:n roolista on käyty Britanniassa keskustelua jo pitkään. Se kulminoitui tänään kulttuuriministerin raportin julkaisuun.

Brittihallitus vaatii BBC:ltä läpinäkyvyyttä

BBC:n maine on tahrينتunut 2000-luvulla. Keväällä 2016 konservatiivihallitus halusi yhtiön muun muassa julkistavan kovapalkkaisten julkisjuontajiensa tulot. *HS* 13.5.2016.

Julkisen palvelun luotettavuutta on syytä arvioida median riippumattomuuden kautta. Yleisradio joutui ennen selkeitä toimituksen suojelemiseen tarkoitettuja ohjeita poliittisen vaikuttamisen kohteeksi. Näin kävi muun muassa 1930-luvulla. Tässä kirjassa on ollut esillä myös yleisradioyhtiön politisoitumiseen liittyviä syytöksiä, joissa on

keskusteltu niin johdon kuin toimittajien aatteen väristä. Kautta Yleisradion historian on suhde poliittisiin päättäjiin ollut jännitteinen. Kun yhtiö laati ohjelmatoiminnan säännösten ja kirjautti sinne vaatimukset tasapuolisuudesta, toimihenkilöiden puolueettomuudesta ja asiallisuudesta eli tosiasioiden erottamisesta henkilökohtaisista käsityksistä, kaikki kävi helpommaksi.³⁵⁰ Näin yhtiö sai toimintaa ohjaavat periaatteet.

Yleisradio on Suomen eduskunnan alainen laitos siten, että parlamentti nimittää yhtiön korkeimman päättävän elimen, 21-jäsenisen hallintoneuvoston, jonka ”jäseniksi on valittava tiedettä, taidetta, sivistystyötä ja elinkeino- ja talouselämää tuntevia sekä eri yhteiskunta- ja kieliryhmiä edustavia henkilöitä”.³⁵¹

Tällaisen hallintomallin pyrkimyksenä on varmistaa, ettei Yleisradio joudu maan hallituksen määräysvallan alaiseksi, vaan pysyy parlamentaarisessa kontrollissa. Alun perin yhtiön ylimmän päättävän elimen nimitti maan hallitus, kunnes vuoden 1948 Lex Jahvetin säätämisen myötä valinta siirtyi eduskunnalle. Yleisradioyhtiön riippumattomuuden takaamiseen pyritään myös sillä, että Yle-veron tuotto käsitellään valtion budjetissa muista verotuotoista irrallaan yleisradiotoiminnan rahoittamiseen korvamerkittynä kokonaisuutena. Tavoitteena on turvata yhtiölle rahoituksen vakaus, jottei tuottoa voida käyttää muihin tarkoituksiin.³⁵²

Yleisradion journalistisen itsemääräämisoikeuden suojaamiselle on ollut vuosien saatossa tarvetta. Eduskunnan valvonnasta huolimatta yleisradioyhtiö on joutunut jatkuvasti poliittisten intressien kohteeksi. Jos yhtiö olisi hallituksen pihdeissä, intressit ilmenisivät eri tavalla. Parlamentaarisesti valvotun valtionyhtiön haasteena on siis ollut luotettavuuden säilyttäminen siten, ettei journalistista päätösvaltaa siirretä toimitusten ulkopuolelle. Yleisradioyhtiön pääjohtajan, nykyisin toimitusjohtajan, ei kuulu puuttua

suoraan toimitukselliseen työskentelyyn, vaan hän johtaa yhtiön yhteiskuntasuhteita ja takaa toimintaedellytykset.

Menneistä haasteista mieleen palautettavaksi sopii esimerkiksi 1980-luvun puolivälin sitaattikiista, joka koski presidentti Mauno Koiviston vanhojen haastattelujen käyttöä Yleisradion ohjelmissa. Presidentti oli pahastunut siitä, että hänen aiemmat sanansa olivat hänen tulkintansa mukaan joutuneet väärään asiayhteyteen. Pääjohtaja Sakari Kiuru vihjaa muistelmissaan, että hallituksella olisi ollut vaikuttamishalua, sillä sosiaalidemokraatti Kalevi Sorsan hallitus viivytteli riidan aikana Yleisradion lupamaksukorotuksen hyväksymistä. Presidentillä ei ollut suoraa vaikuttamisväylää yhtiöön. Kiuru kuvaa, miten hän ratkoi kuu-kausia kestänyttä välikirkkoa ja oman todistuksensa mukaan selvitti konfliktin siten, ettei yhtiön itsenäisyys mennyt, vaan journalistiset käytännöt saivat jatkaa entiseen tapaan. Kiuru kiteytti seuraavasti: ”Presidentti varasi itselleen oikeuden päättää aina esiintymisensä yhteydessä, saako ohjelmaa käyttää uusintana. Jokaisella radion ja tv:n esiintyjällä on itse asiassa tämä oikeus. Yleisradio puolestaan totesi, ettei presidenttiä varten luoda erillissääntöjä.”³⁵³

Yleisradion altistuminen poliittiselle painostukselle on ollut esillä muutaman melko äskettäisen tapauksen yhteydessä. Nämä tapahtumat ovat nostaneet ristiriitoja yhtiön johdon ja toimittajien välille jopa siten, että entiset työntekijät ovat kirjoittaneet pamfletinomaisia tekstejä, joissa asioita on katsottu toimitusten näkökulmasta.

Syksyllä 2009 Ari Korvola toimitti TV2:n *Silminnäkijä*-ohjelmaan raportin, joka käsitteli Nuorisosäätiön ja sen puheenjohtajan, pääministeri Matti Vanhasen toimia. Pääministeri oli keskustapuolueesta, jota lähellä tämä nuorten asuntoja rakennuttava ja ylläpitävä säätiö toimi. Ohjelma ruoti yleishyödyllisen säätiön keskustalaisille poliitikoille jakamaa vaalitukea ja siinä esitettiin väite, että Vanhanen oli saanut omakotitaloonsa rakennustarvikkeita ilmaiseksi yri-

tykseltä, joka urakoi Nuorisosäätiölle. Ohjelman mukaan pääministerille ilmaisella rakennustarvike-erällä yhtiö varmisti jatkourakoitaan Nuorisosäätiöltä. Ohjelmantekijän mukaan tiedonantajana oli nimetön lähde, joka suostuisi tulemaan esiin vasta oikeudessa, mutta sellaiseen prosessiin pääministeri ei asiaa halunnut viedä. Ajankohtaisohjelma oli keskustapuolueelle kiusallinen, sillä muutamat sen kansanedustajat olivat joutuneet jo aiemmin vaalirahoitusta koskeneen kohun keskelle.

Kahden pamfletin mukaan tapaus asetti Yleisradion uutistoiminnan pulmalliseen tilanteeseen, sillä samaan aikaan yhtiön koko uutisorganisaatio siirtyi yhden päätoimittajan ohjaukseen. Toimittajien mukaan päätoimittaja Atte Jääskeläinen otti poliittisen paineen alla liian varovaisen linjan, joka koitui myöhemmin taakaksi.³⁵⁴ Juttu lautakasasta kuivui kokoon, mutta jäi monien tulkintojen mukaan hiertämään puolueen ja Ylen välejä.

Päätoimittajan, maan pääministerin ja toimittajien näkemykset törmäsivät uudelleen Ylegateksi nimetyssä tapahtumakulussa, joka huipentui marraskuussa 2016 niin kutsuttuun Terrafame-kohuun. Yleisradion ajankohtaistoimittajat selvittivät keskustalaisen pääministeri Juha Sipilän sidonnaisuuksia Katera Steel -yhtiöön, joka oli saanut tilaukset Terrafame-kaivosyhtiöltä. Ylen uutissivuston jutusta ärtynyt pääministeri lähetti yhdelle toimittajista lukuisia sähköposteja. Yleisradion toimittajien ja uutispäätoimittajan välille tuli ristiriitaa siitä, miten asia pitäisi uutisoida. Monivaiheinen tapahtumakulku on kuvattu toimittajien näkökulmasta Jussi Erosen, Jarno Liskin ja Salla Vuorikosken raportissa *Ylegate*. Heidän mukaansa päätoimittaja vaikeutti asiaa koskeneen kriittisen journalismin tekemistä.

Journalistien itsesääätelyelin Julkisen sanan neuvosto käsittelee vuonna 2017 asiaan liittyviä kanteluita. Yleisradio sai vapauttavan päätöksen kantelussa, jonka mukaan pääministerin taloudellisia kytköksiä koskeva uutinen olisi ollut

erittäin kielteinen häntä kohtaan (6449/YLE/16).³⁵⁵ Toisen kantelu koski Yleisradion verkkosivuilla olleen jutun asiavirheitä, joita toimitus jälkeinpäin oli korjannut. Julkisen sanan neuvoston mukaan ”Yle ei ole rikkonut hyvää journalistista tapaa” (6403/YLE/16).

Sen sijaan Yleisradio sai langettavan päätöksen kante-
lusta, jonka mukaan Ylen päätoimittaja Atte Jääskeläinen olisi toimituksessa kieltänyt pääministeriä koskevien verkkojuttujen levittämisen. Pääministeri oli ollut yhteydessä myös Jääskeläiseen, joka muotoili uudelleen tekstejä, vaikkei niissä ollut merkittäviksi arvioitavia asiavirheitä. Julkisen sanan neuvoston mukaan Yleisradio oli luovuttanut painostuksen alla päätösvaltaa toimituksen ulkopuolelle (Kantelu 6401/YLE/16). Kaiken lisäksi Julkisen sanan neuvosto laati lausuman, joka käsitteli pääministeri Sipilän yhteydenpitoa Yleisradion toimitukseen. Neuvosto käytti pääministerin oikeuskanslerille tekemän selvityksen tietojaa ja totesi: ”Tässä tapauksessa pääministerin lähettämien viestien määrää ja sävyä voi kuitenkin pitää niin poikkeuksellisenä, että viestit on mahdollista tulkita painostusyritykseksi” (6450/L/17).

Yleisradio päätyi henkilövaihdokseen työrauhan palauttamiseksi. Keväällä 2017 päätoimittaja Jääskeläinen jätti tehtävänsä, ”koska edellytyksiä tehtävän menestykselliseen hoitamiseen ei enää ollut”, kertoi Ylen oma uutinen.³⁵⁶ Prosessi vaikutti myös siihen, että Suomi tipahti Toimittajat ilman rajoja -järjestön ylläpitämän sananvapausindeksin ykköspaikalta kolmannelle sijalle.³⁵⁷

Olen esitellyt tiivistäen ja yksinkertaistaen monivaiheista prosessia. Tapahtumakulku ja sen käsittely kertovat, miten painostukselle herkässä ympäristössä yleisradioyhtiö toimii. Julkisen sanan neuvoston pääministeriä koskenut lausuma korosti, että myös vallanpitäjillä on vastuuta sananvapauden säilymisestä, sillä sen mukaan sananvapautta rajoittava toiminta on yleistynyt. Neuvosto ei viittaa mihin-

kään erityisiin tapauksiin, mutta toteaa ministeritasoisten poliitikkojen valikoivan tiedotusvälineitä, joihin he haluavat olla yhteydessä (6450/L/17).

Mediatutkija Anu Koivunen on käsitellyt demokrati-
an ja median sidosta. Hänen mukaansa oletuksemme on,
että ”demokratiaa kannattelee median välittämä julkisuus”.
Tätä demokraattista julkisuutta hoitavat journalistit ja
journalismi. Huoleen on Koivusen mukaan aihetta, sillä
kansalaisten luottamus poliittisiin instituutioihin ja tiedo-
tusvälineisiin on pienentynyt. Yhdysvalloissa presidentti
Donald Trump on hallintoineen hyökännyt laatumedi-
aa vastaan. Epäluottamuksen merkkejä on myös meillä.
Monet muutokset viittaavat siihen, etteivät demokratian
eivätkä journalismin ihanteet ole haavoittumattomia. Jos
niihin kosketaan, on niitä aktiivisesti puolustettava. Se, että
yleisradioyhtiön hallintoneuvosto tulevaisuudessa päättää
strategisista asioista, merkitsee haastetta. Yhtiön on entistä
vahvemmin perusteltava, että journalismi säilyttää välimat-
kan poliittisiin vallankäyttäjiin, Koivunen toteaa.³⁵⁸

Selvitysten mukaan demokratian arvostuksessa on vii-
me vuosikymmeninä tapahtunut muutoksia. Propagandan
historiasta kirjoittanut Joonas Pörsti on todennut, että
Yhdysvalloissa ja Euroopassa yhä useammat ihmiset ovat
epäileviä demokratiaa kohtaan tai arvioivat autoritaarisen
yhteiskuntajärjestyksen vähintään hyvänä vaihtoehtona.
Kansainvälisen World Values Survey -tutkijaryhmän ko-
koaman aineiston mukaan enemmistö ennen toista maa-
ilmansotaa syntyneistä amerikkalaisista ja eurooppalaisista
arvostaa demokratiaa, kun taas nuoremmille ikäryhmille
demokratialla on vähemmän merkitystä. Jopa huolestutta-
vana voinee pitää tietoa, että USA:ssa 1980-luvulla synty-
neistä vain 30 prosenttia piti demokratiaa ensiarvoisena.³⁵⁹

Tällaiset muutokset ihmisten arvostuksissa ovat haas-
teita perinteiselle medialle ja sen itseyttämiselle. Kuu-
luuhan sille demokraattisten hallintojärjestelmien valvon-

ta. Eritoten julkisen palvelun ohjelmatoiminnan tulee jo Yle-lain perusteella ”tukea kansanvaltaa ja jokaisen osallistumismahdollisuuksia tarjoamalla monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluja sekä vuorovaikutusmahdollisuuksia”.³⁶⁰ Yleisradion haasteena tulee olemaan luottamuksen ylläpitäminen ja kontaktien luominen, jotta sen monensuuntainen kommunikaatio pysyisi merkityksellisenä mahdollisimman monille.

Lopuksi: Julkisen palvelun tulevaisuuksia

Tulevaisuutta koskeva ennuste kertoo enemmän omasta ajastaan kuin tulevaisuudesta. Kun joku arvioi vaikkapa julkisen palvelun tulevaisuutta, hän havainnoi nykyisyydessä orastavia merkkejä, joiden perusteella hän päättelee edessä olevaa. Se, että visio osuu harvoin kohdalleen, ei vähennä sellaisen kiinnostavuutta. Median tulevaisuuden arvioiminen on muuttunut sitä kiinnostavammaksi mitä tärkeämmäksi osaksi arkea, liiketoimintaa ja yhteiskunnallista toimintaa se tullut.

Vuonna 1970 kokonaisvaltaisen skenaarion suomalaisten edessä siintäneestä maailmasta tarjosi Kalevi Haikaran toimittama kirja *Suomi vuonna 2000*, jossa eri alojen asiantuntijat katsoivat kolmenkymmenen vuoden päähän tulevaisuuteen.

Teoksessa Kaarle Nordenstrengin teksti ”Tiedotusvälineet” hahmotteli ihmisen, jonka terve tiedonhalu oli voittanut viihteen nälän. Näin sähköisen viestinnän toinen vuosituhat alkoi toteutuneen valistuksen utopian merkeissä. Yhteiskunnan monimutkaistuminen oli johtanut siihen, ettei tieto ollut ylellisyyttä vaan välttämätön hyödyke. Pelkästään ajan tasalla pysyttelemisen ja päivittäinen kuluttajavalistuksen hoitaminen edellyttivät tiedonhalua. Tämä kuvasi Nordenstrengille vasemmistolais-liberaalin tiedonvälityspoliittikan voittoa, jolle poliittisen oikeiston viihdemyönteisyys oli hävinnyt. Yleisradio, kuten myös lehdistö, voi tamperelaisen tiedotusopin professorin visiossa hyvin. Yleisradion kahdella tv-kanavalla ohjelma-ajasta 80 prosenttia oli ajankohtais- ja asiaohjelmia. Poliittista realismia Nordenstrengin hahmotelmassa oli oletus, että kansakunta yhdistämään suunniteltu maailmantelevisio ei ollut toteutunut suurvaltojen takia, sillä ne olisivat halunneet maailmanlaajuiset kanavat omien ohjelmiensa lähettämiseen.³⁶¹

Vaikka Nordenstrengin lyhyt essee olisikin ollut itseironinen ja ”puolivakavaksi tarkoitettu tulevaisuudennäky”, kuten hän on myöhemmin todennut, se on tulkittava Reporadiosta käydyn keskustelun asiayhteydessä.³⁶² Näin visio kertoi utooppisesta Suomesta ja maailmasta, jossa pahaksi tulkittu joukkoviestintävälineiden viihteellistyminen oli saatu hallintaan. Kansalaiset olivat tunnistaneeet oman parhaansa ja vapaaehtoisesti luopuneet vaatimasta huvia määrättömästi.

Vuonna 1985 Pekka Gronow sommitteli viestinnän tulevaisuutta toisesta perspektiivistä Työväen Sivistysliiton kustantamassa kirjasessa. Tuolloin kaupalliset paikallisradiot olivat käynnistyneet kokeiluluvun ja yhä useammilla paikkakunnilla kaapeliohjelmat kilpailivat Yleisradion kahden tv-kanavan kanssa.

Viestinnän koko kenttää arvioineessa tekstissään Gronow pohti yleisradiotoiminnan mahdollisuuksia kiristyneessä kilpailussa. Hänelle yleisradioyhtiön haasteet olivat kovempia kuin viisitoista vuotta varhemmassa Nordenstrengin näkemyksessä. Yleisöjen viihteen kaipuu ei 1980-luvulla ollut vähentynyt, vaan Gronowin mukaan Yleisradio toimi sivistysihanteineen vaikeassa toimintaympäristössä, jossa sen tulisi jättää viihteellisimpiä ohjelma-alueita kaupallisille kilpailijoille, sillä julkisrahoitteiselle yhtiölle oli tärkeämpää yleisön laatu kuin määrä.³⁶³

Silti Yleisradion tuli hoitaa tehtävänsä kuuluneet alueelliset peruspalvelut syrjäseuduille, joista kaupalliset toimijat eivät olisi kiinnostuneita. Tästä seuraisi haasteita. Ohjelmiston kaventaminen pienentäisi yleisöjä, mutta palvelun kustannukset eivät pieneneisi, vaan päinvastoin, ne nousisivat yleisen kustannustason mukana. Minkään toimijan viestintäpalvelut eivät säästyisi hinnankorotusten paineilta. Yhtälö oli Gronowin mukaan visainen, sillä viihteellä kilpailu johtaisi syytöksiin valtionyhtiön epäreilusta toisten reviirille tunkeutumisesta. Samalla liiallinen kevyt

ohjelmisto saattaisi jättää pienet kohderyhmät erityistarpeineen huomiotta, jolloin yhtiö kaivaisi maata omien jalkojensa alta.³⁶⁴

Gronow katseli viestinnän tulevaisuuteen yleisradiotoiminnan vaikeina vuosina. Jälkikäteen näemme, että yleisradiotoiminta on julkisena palveluna selvinnyt varsin hyvin, mutta sama jännite kaupallisen ja julkisvaroin rahoitetun median välillä vallitsee edelleen. Näillä näkymin kaupallisen median ja Ylen välinen nokittelu tulee jatkumaan suomalaisessa mediamaisemassa, vaikka julkisen palvelun yhtiö olisi hieman vetäytynyt verkon alueuutisoinnistaan.

Mitä todennäköisimmin jatkuu myös keskustelu julkisen palvelun sisällön laadusta ja siitä, millaisella palvelujen kokonaisuudella yleisöjä tulisi lähestyä. Vuonna 2004 toimittaja Eero Silvasti osallistui aktivoituneeseen ajatus-tenvaihtoon Yleisradion tehtävästä ja tulevaisuudesta. Keskustelun pontimina oli vuoden 2003 julkisen palvelun radiokanavien uudelleenjärjestely. Se herätti huolta ja synnytti Pro Yleisö -kansanliikkeen, jonka aktiivisuudesta syntyi tekstikokoelma.

Ylestä eläkkeelle siirtynyt Silvasti muisteli 1970-luvun lopulla TV2:n tuottamaa ja Matti Tapion ohjaamaa historiasarjaa ”Sodan ja rauhan miehet”, joka tulkitsi talvisotaan johtaneita poliittisia käänteitä ja herätti laajan julkisen keskustelun. Silvastin mukaan yleisradioyhtiö pystyi tuolloin yhdistämään kansakuntaa ja terapoimaan menneisyyden traumaa. Tämä mahdollisuus oli televisiolta kadonnut, päätteli kirjoittaja. Syynä oli kuvaruudun välittämän todellisuuskuvan pirstoutuminen. Muutos oli myös yleisön ja ohjelmantekijöiden oletetuissa tarpeissa, sillä Silvastin mukaan ”[k]uvaruuduissa vilisevä jälkimoderni maailma ei kaipaa sen enempää sivistystä kuin edistystäkään”.³⁶⁵

Silvastin pessimistisen näkemyksen mukaan yleisradiotoiminta olisi kadottanut merkityksensä ja tehtävänsä silloin, kun se ei enää kyennyt kokoamaan kansakuntaa poh-

timaan omaa menneisyyttään tai identiteettiään. Hän kysyi, mutta jätti vastaamatta kysymykseen, mihin yleisradiotoimintaa tulevaisuudessa tarvitaan. Kokeneen toimittajan esille nostamat seikat olivat tärkeitä, vaikka moni epäilemättä näki tuolloin ja näkee nytkin tilanteen toisin. Vaikkei yleisradioyhtiö pystyisi kokoamaan miltei kansakunnan kokoista yleisöä vaalimaan itseymmärrystään, se osallistuu tähän työhön yhä. Yleisradio on yhä mukana suomalaisuuden tulkitsemisessa omin ohjelmasisällöin, osto-ohjelmin ja suuria elokuvahankkeita rahoittamalla. Vaikkapa Aku Louhimiehen ohjaama Suomen satavuotisen itsenäisyyden virallinen juhlaelokuva *Tuntematon sotilas* on saavuttanut miljoonayleisön. Yle on ollut mukana mahdollistamassa elokuvan tekemistä. Kenties julkisen palvelun suomalaista itseymmärrystä rakentava ja tukeva rooli on tulevaisuudessa nykyistä pienempi, mutta se voi näkyä moniaalla.

Kieltämättä Yleisradio on vuosien saatossa tehnyt ajassa kiinni olevia tulkintoja suomalaisista suomalaisille. Se on ollut rakentamassa ja vaalimassa hyvinvointivaltiota, kuten Eeva Mäntymäki näkee vuonna 2006 ilmestyneessä väitöskirjassaan. Hänen mukaansa perinteensä ja historiansa painolastia kantavan yhtiön tulevaisuus sisältää sekä uhkia että mahdollisuuksia. Uhkana voi olla se, että yleisradiotoiminta voi näyttäytyä manipulatiivisena valtiojohtoisuutena, vaikkakin historiallisesti Suomessa valtioon voi samastua myös myönteisesti. Mahdollisuus voi olla se, että mainoksettomat yleisradioyhtiöt saattavat erottua positiivisesti, sillä juuri se erottaa ne kaupallisista toimijoista ja myös sijoittaa ne eri kentälle. Ruotsin SVT:n ja Britannian BBC:n tavoin Yle voi rakentaa ei-kaupallista brändiä.³⁶⁶

Eero Silvasti oli 2000-luvun alkupuolella huolissaan mediaympäristön pirstaloitumisesta ja kärsimättömistä merkitysten hakijoista. Maailma oli jo tuolloin muuttunut. Teppo Turkin Elinkeinoelämän valtuuskunnalle 2009 laatima raportti *Nykyaikaa etsimässä – Suomen digitaalinen tulevai-*

smms antaa koordinaatteja. Sen mukaan suomalaisten olisi hyvä entistä paremmin ymmärtää digitaalisen maailman mahdollistamaa pienten ajatusten, päiväkirjamaisuuden ja kokemusten jakamista. Raportin mukaan Facebook ja Twitter olivat synnyttämässä uutta yhteisöllisyyttä. Samalla etäosallistuminen ja jakaminen olivat jo muuttaneet käsitteiksi kansalaisten yksityisyydestä. Raportin mukaan "[m]ediassa kuvan, äänen ja animaation sekä pelien lähes rajaton digitaalinen manipulointi on synnyttänyt kokonaan uuden todellisuuden tason, jossa faktan ja fiktion raja hälvenee entisestään".³⁶⁷

Faktan ja fiktion rajan hälveneminen voi olla juhlinnan aihe peliteollisuudelle ja viihdesovellusten kehittäjille sekä näihin tuotteisiin tottuneille nuorille. Toden ja fiktion rajojen häivyttäminen on kuitenkin osoittautunut suureksi huolenaiheeksi tiedotusvälineille, jotka haluavat välittää uutisia ja tukea demokratiaa. Julkisen palvelun yleisradioyhtiöillä on avainhetki hoitaa omaa tehtäväänsä ja arvioida kriittisesti toden ja epätoden välisiä suhteita. Sen tekeminen voi olla jopa keskeisin takuu julkisen palvelun yleisradiotoiminnan tulevaisuudelle. Se voi olla tärkeää laatulehdistön säilymiselle.

Miten puhutella ryhmiä, jotka ovat tottuneet sekoittamaan totta ja fiktiota? Miten tulisi kertoa tiedonlähteiden sidonnaisuuksista? Miten pitää tosi ja fiktio tarvittaessa erillään ja houkutella nuoria yleisöjä? Mediatutkija Marko Ala-Fossin mukaan nuorten tavoittaminen kytkeytyy julkisen palvelun toiminnalliseen haasteeseen, sillä yleisradioiden uskollisimmat yleisöt ikääntyvät nopeasti. Toiminnallinen haaste tarkoittaa sitä, että siihen pitää vastata. Ongelma on yhteinen koko maanosalle, joten nuorten yleisöjen puhutteleminen on yksi Euroopan yleisradioliiton EBU:n strategisista painopisteistä. Ala-Fossin mukaan onnistumisia on tullut sellaisilla tuotannon ja kerrontatapojen yhdistelmillä, joissa internet ja sosiaalinen media ovat olleet keskeisiä.

Ylen ”Docventures”-sarja on tuonut 2010-luvulla julkisen palvelun piiriin nuoria tv-dokumenttien ystäviä ja luonut ympärilleen kokonaisen yhteisön.³⁶⁸

Menneisyydestä kiinnostunutta yleisöä saattaa houkuttaa se, että yleisradioyhtiöt ovat löytäneet yhtäältä oman historiansa ja toisaalta tunnustaneet sen, että niiden taltioinnit ovat massiivinen lähihistorian lähde- ja tutkimusaineisto. Tämä voi palvella varttunutta yleisöä, mutta myös kaikkia historiasta kiinnostuneita. Monien eurooppalaisten yleisradioyhtiöiden tavoin Yleisradio on rakentanut sisällöstään palvelun. Vuonna 2006 avatussa Elävässä arkistossa on jatkuvasti kasvava määrä sekä kokonaisia ohjelmia että fragmentteja menneisyyden radio- ja tv-lähetyksistä. Yhtiön tulevaisuuden kannalta voi pitää merkityksellisenä, että ymmärrämme arkiston avaamisen julkisen palvelun velvoitteen hoitamisena. Yhtiön menneisyys näyttäytyy tärkeänä resurssina, jolla se perustelee kulttuurista merkitystään.³⁶⁹

Suurin julkisen palvelun haaste lienee kuitenkin digitaalisessa taloudessa, jossa tuotannon ja kulutuksen raja piirtyy uudelleen. Viestinnän kuluttaja voi siis samalla olla sisältöjen tuottaja. Yleisradioyhtiöt ovat satsanneet kaksisuuntaiseen viestintään ja yhteisöllisyyteen, ja ne ymmärtävät netin toimintaperiaatteita yhä paremmin. Kuluttaja on verkossa tottunut maksuttomuuteen, ja yleisradioyhtiöiden monipuolistuvat sisällöt ovat rauhallisia vyöhykkeitä. Valtaosin niin netin selailija kuin sisällöntuottaja törmää massiiviseen mainontaan. Suomessa digitaalisessa mainonnassa suurta tulosta tekevät hakupalveluyhtiö Google ja sosiaalisen median alusta Facebook. Verkkomainonta on kasvanut sanomalehdistön ilmoitustulojen jälkeen suurimmaksi mediamainonnan lohkoksi.³⁷⁰ Vaikka perinteiset mediayhtiöt vielä toistaiseksi pärjäisivät tutuilla tuotteillaan, ne tutkivat ja hyödyntävät verkon mahdollisuuksia.

Yleisradioyhtiö on alkanut hankkia entistäkin tarkempaa tietoa yleisöistä. Siinä missä 1980-luvulla ote oli sosiologinen ja kyselevä, nyt yleisöt ovat massiivisia datalouhinnan segmenttejä. Verkkoyleisöjä seuraamalla Yle lisää ymmärrystään palvelujen käyttäjien mieltymyksistä. Vuoden 2017 toimintakertomus lupasi, että tulevaisuuden työkaluja ovat älykäs data, tekoäly ja notkeat työtavat.³⁷¹

Moni on sitä mieltä, että uuden talouden ymmärtäminen on kaiken medialiikeytoiminnan elinehto. Sisällöntuotannon muutokseen perehtyneet Jaakko Tapaninen ja Marko Ahtisaari hahmottavat pienessä kirjassaan *10X Finland* suomalaisille kymmenen kertaa lupaavampaa tulevaisuutta, jos he osaavat tarttua aineettoman talouden haasteeseen. Kaksikon pohdinnat koskevat digitalisoituneen bisneksen invaasiota, joka on vaikuttanut nuorten sukupolvien ajatteluun ja toimintaan.

Vuonna 2015 ilmestyneen kirjan keskeinen havainto on digitalisaation liikkeelle sysäämä purkautuminen, joka on erityisesti mullistanut media-alaa. Tapanisen ja Ahtisaaren mukaan viimeisin vallankumous alkoi silloin, kun määräämittaiset kulttuuriteollisuuden tuotepaketit avattiin ja markkinoitiin toisin. Ensiksi purkautuivat musiikkipaketit erilaisiksi palveluiksi. Kuunneltava kokonaisuus ei ollut perinteinen albumi, vaan vaikkapa yksittäinen kappale tai tilaajan itse järjestelmä soittolista. Sanomalehdet purkautuivat verkkosivuiksi, joita sai lukea uutinen kerrallaan. Palveluun tulivat mukaan twiitit ja blogit. Painetun lehdistön purkautuminen siirsi pienilmoituksia verkon palveluihin. Tapanisen ja Ahtisaaren mukaan samalla tavoin purkautuvat tv-kanavat ja kaapelipaketit. Perinteisten radiokanavien rinnalle ovat tulleet podcastit, ”joissa mieliajattelijoihinsa keskusteluja voi tilata yksi kerrallaan”.³⁷²

Tulevaisuusraportin kirjoittajien mukaan massamedioiden suosima valmiiksi editoitu versio todellisuudesta on myös purkautunut. Tämä on tuonut ihmisten omia motii-

veja ja maailman moninaisuutta näkyväksi ja mitattavaksi. Samalla se on horjuttanut median portinvartijoiden asemaa ja kentälle on tullut uusia toimijoita. Yllättäen Tapaninen ja Ahtisaari kuitenkin löytävät mahdollisuuden eurooppalaisille yleisradioyhtiöille, jotka voivat mediatalous myllerryksessä olla ”eräänlainen jokeri”. Tämä tarkoittaa sitä, että julkisvaroin rahoitettuna palveluina ne voivat hoitaa erityisagendoja. Esimerkkinä on Tanskan yleisradioyhtiön DR:n ohjelmakokeilu, jossa toimittajat etsivät kritisoitavan epäkohdan. Journalistit laativat kriittisen jutun, mutta he tekivät myös lähetysten, jossa ongelmaa ratkaistiin.³⁷³

Tapanisen ja Ahtisaaren pohdinnoissa jokerina toimiminen tarkoittaisi juuri erityisyleisöjen etsimistä, paikantamista ja puhuttelua. Ehdotus perää julkiselta palvelulta vielä notkeampia ratkaisuja. Entistä enemmän yleisradioyhtiöt saisivat toimia julkisena palveluna demokraattiseksi ymmärretyn kansalaisuuden rakentamisen tukena. Yleisradioyhtiön rooli olisi demokratian takuumiehen tai avustajan tehtävä. Tällöin yleisradio tuskin olisi kansakuntien itsemääräyksen ja kokonaisnäkemysten välittäjä tai tulkitsija. Eero Silvastin havainto pirstoutuneesta maailmasta saa tukea siitä, että myös kulttuurituotteet ovat aiempaa selvemmin kustomoituja viipaleita, joita voi nauttia haluamaltaan alustalta omavalintaisella aikataululla. Kuitenkin Suomen suosituimpiin tv-ohjelmiin yhä kuuluu Ylen välittämä itenäisyyspäivän vastaanotto, jossa maan silmäätekevät juhlivat presidenttiparin kutsumina. Televisio kokoaa miljoonayleisön yksinkertaisella ohjelmaidealla. Julkisen palvelun radio on välineenä toisenlainen. Osayleisöjen myötä se on hakenut oman paikkansa joko kokonaisen päivän rytmittäjänä tai pisteohjelmien tarjoajana.

Kaikesta huolimatta julkisen palvelun yleisradiotoiminnalla on yhä mahdollisuus koota suuria yleisöjä. Ehkä on niin, etteivät muutokset ole koskaan yhtäkkisiä ja totaalisia. Britannian julkisesta palvelusta kirjoittanut Richard Collins

on pohtinut BBC:n tulevaisuutta. Hänen havaintojaan voi sovittaa myös suomalaiseen asiayhteyteen. Collinsille yleisradiotoiminta on niin kutsuttu meriittihyödyke. Sellainen on välttämätön ja pitkällä aikavälillä hyödyllinen, mutta kukaan ei halua maksaa siitä täyttä hintaa. Muita meriittihyödykkeitä ovat korkeakulttuuri, tieteellinen tutkimus ja koulutus, joita markkinatalous ei omaehtoisesti tuota. Tämän takia nämä ovat palveluita, jotka mieluiten hoidetaan julkisin varoin. Yleisradiotoiminta välittää meriittihyödykkeitä massiivisen kokoisille käyttäjäryhmille.³⁷⁴

Collinsin mukaan näiden yleisradiohyödykkeiden on kuitenkin oltava sen verran laadukkaita, että niitä kulutetaan. Julkisen palvelun ohjelmat muuttuvat meriittihyödykkeinä arvottomiksi, jos niitä ei kuunnella eikä katsota. Tämä merkitsee sitä, että onnistunut julkinen palvelu on riittävän suosittua. Sen pitää siis olla tarpeeksi suurta ja vaikuttavaa, jotta sillä olisi painoarvoa. Collinsin pohdinta velvoittaa julkisen palvelun toimijoita vastuuseen. Hän ei kuitenkaan määrittele suosion määrää. Millainen suosio riittää veronmaksajille ja äänestäjille? Se tulee olemaan yksi julkisen palvelun tulevaisuuden avainkysymyksistä.

Riittävän suosion pohdinta kytkeytyy kysymykseen koko mediatalouden kiristyneestä kilpailusta, jossa yhtiöitä on yhdistynyt. Samalla ne ovat tehostaneet ja karsineet rönsyinä pitämiään osa-alueita. Julkisen palvelun toimijat ovat olleet muutoksessa mukana, vaikka yhtiöiden tilanne onkin tyystin erilainen kuin kaupallisella puolella. Ja vaikka julkisen palvelun merkitys on muuttunut 1920-luvulta, sillä on edelleen sidos Britannian BBC:n asettamaan ihanteelliseen sivistyksen ja demokraattisten arvojen vaalinnan tehtävään.

Tehtävän hoitamisen ympäristö on jo väestöjen koulutustason osalta toisenlainen nykyisin kuin yleisradioiden aloittaessa. Vuonna 1924 Suomessa suoritti ylioppilastutkinnon kirjallisen kokeen 1 365 opiskelijaa. Maassa oli vajaa kolme ja puoli miljoonainen väestö. Vuonna 2006 oli

Suomessa ylioppilastutkintojen huippuvuosi, jolloin lähes 33 000 suomalaista suoritti ylioppilastutkinnon. Määrä on tullut huipusta tuhansittain alaspäin ikäluokkien pienenemisen takia, mutta on edelleen korkea. Lisäksi korkea-asteen tutkinnon suorittaneita oli vuonna 2005 jo 25 prosenttia yli 15-vuotiaista. Väestön määrä oli yli 5 miljoonaa.³⁷⁵

Jo Suomen kohdalla voimme todeta, että kansalaisten koulutustaso on yleisradioyhtiöiden perustamispäivistä parantunut huikeasti. Tämä kertoo, että sivistystehtävän sisältö on vuosien saatossa pitänyt säätää uudelleen ihmisten lisääntyneen opinkäynnin myötä. Koulusivistys ei ole kuitenkaan jakaantunut tasaisesti, vaan jyrkkiä eroja on edelleen. Se haastaa yhä julkisen palvelun yhtiöitä tehtävänsä hoidossa.

Julkisen palvelun yhtiöt kohtaavat valtavia ristipaineita. Niiden on säilytettävä suosionsa ja palveltava muuttuvia yleisöjä. Kiinnostavat sisällöt ovat elinehto. Mielellään sisältöjen pitäisi osallistua kulttuuristen identiteettien tulkinnaan, esitellä ja jopa luoda uutta kulttuuria.

Olen hahmottanut julkisen palvelun yleisradiotoiminnan tulevaisuutta yhden kansallisen yhtiön vastuuna ja velvollisuutena. Mutta pitääkö laadukkaan julkisen palvelun tarjoajan olla kokonaan asialle omistautunut toimija? Millaiset ovat minimivaatimukset? Jos lehdistö parhaimmillaan tarjoaa julkista palvelua journalismin muodossa, voiko sitä tarjota kaupallinen televisioyhtiökin? Tanskassa saivat tv-asetat jo yli kymmenen vuotta sitten hakea rahoitusta julkisen palvelun ohjelmien toteuttamiseen. Valtio myönsi avustusta draama- ja dokumenttituotantoihin sekä ohjelmaideoiden kehittämiseen. Avustus ei kattanut koko ohjelman kustannuksia, vaan hakijan tuli itse sitoutua maksamaan osa produktiosta.³⁷⁶

Tämä on yksi tapa hoitaa julkista palvelua. Voiko se olla yleistyvä keino ratkaista epäkaupallisten, mutta yhteiskunnan tärkeiksi arvioimien aiheiden esille nostaminen? Suo-

messä tämänkaltainen ratkaisu ei ole nykyisen lainsäädännön vuoksi mahdollinen saati ajankohtainen, mutta malli kertoo yhteiskuntien hakevan erilaisia ratkaisuja julkisen palvelun hoitamiseen.

Viitteet

- ¹ Salokangas 1996, 432.
- ² Eisenstein (1979) 1980, xv–xvi; Gutenberg-esimerkki, Michelsen 2000, 68–72. Vrt. Eisensteinin tulkinnasta, Briggs & Burke (2005) 2008, 17–19.
- ³ Briggs 1985 9–10.
- ⁴ Briggs 1985 16.
- ⁵ Ala-Fossi 2015, 150.
- ⁶ Briggs 1985, 3–5, 17–18.
- ⁷ Hendy 2013, 8–9.
- ⁸ Briggs 1961, 20. Ks. myös Suomi 1951, 19–20.
- ⁹ Gronow, 2010, 18.
- ¹⁰ Huhtamo 1992, 6.
- ¹¹ Tulppo 1976a, 25.
- ¹² Briggs 1985, 20.
- ¹³ Ala-Fossi 2015, 150.
- ¹⁴ Scannell 2013, 358. Perustajayhtiöistä, Reith 1924, 58.
- ¹⁵ Briggs 1961, 3, 135–136.
- ¹⁶ Reith 1924, 15–19.
- ¹⁷ Reith 1924, 34–35.
- ¹⁸ LeMahieu 1988, 147.
- ¹⁹ Avery 2006, 15, 25–26.
- ²⁰ Ks. esim. Bauman 2011, 51–53; Rantala 2013, 72–73.
- ²¹ Reith 1924, erit. 57–64, 147–154.
- ²² Reith 1924, 147–154 passim, 157–162 passim.
- ²³ Briggs 1961, 253.
- ²⁴ Reith 1924, 137–140.
- ²⁵ Briggs 1961, 263–266.
- ²⁶ Briggs 1961, 164–197 passim.
- ²⁷ Briggs 1961, 327–360 passim.
- ²⁸ Briggs 1961, 234–238 passim.
- ²⁹ Briggs 1961, 265.

- ³⁰ BBC Royal Charter Archive, www.bbc.co.uk/historyofthebbc/charter-archive#heading-1927-charter (Haettu 7.11.2018).
- ³¹ Briggs 1961, 246–247. Palvelun ihanteesta, Williams (1958) 1971, 312.
- ³² Hendy 2013, 14.
- ³³ ”Public Service Vehicles And Road Up-Keep”. *The Times* (London, England), Tuesday, Jan 17, 1911; pg. 16; Issue 39484; ”Imperial Wireless”. *The Times*, Saturday, Jul, 1920; pg. 12; issue 42453.
- ³⁴ Briggs 1961, 246–247.
- ³⁵ Colls (2002) 2004, 58.
- ³⁶ Kallioniemi 1995, 35.
- ³⁷ LeMahieu 1988, 8–23 passim.
- ³⁸ LeMahieu 1988, 20.
- ³⁹ Tommila & Salokangas 1998, 199.
- ⁴⁰ Briggs 1961, 239.
- ⁴¹ Ks. Reith 1924, 64.
- ⁴² Pietilä 1999, 4.
- ⁴³ Tarkemmin määrittelystä, Dahlström & Johansson 2011, 17.
- ⁴⁴ LeMahieu 1988, 183; Briggs 1985, 367.
- ⁴⁵ Avery 2006, 7.
- ⁴⁶ Avery 2006, 13–14.
- ⁴⁷ Gatarski 2008, 27.
- ⁴⁸ LeMahieu 1988, 107–108. Sigmund Freud käsittelee vuonna 1921 ilmestyneessä tutkielmassaan *Joukkopsykologia ja egoanalyysi* (Massenpsychologie und Ich-Analyse) kokonaisen luvun verran Le Bonin ajattelua. Freud (1921) 2010.
- ⁴⁹ Le Bon (1895) 1912, 19–24, 62, 65.
- ⁵⁰ Le Bon (1895) 1912, 118–120.
- ⁵¹ Ortega y Gasset (1930) 1952, 8–9, 14, 94–95.
- ⁵² Populaarikulttuurista teollisuutena, Kallioniemi & Salmi 1995, 17–22.
- ⁵³ Eritoten Adornon massakulttuurikritiikistä, Ampuja 2004, 18–28 ja passim.
- ⁵⁴ Edström 1992, 33.
- ⁵⁵ Kallioniemi & Salmi 1995, 17–18.
- ⁵⁶ Reith 1924, 111–115.

- ⁵⁷ Alhanen ja Perhoniemi 2017, 86.
- ⁵⁸ Ks. McNeill & McNeill (2003) 2011, 394.
- ⁵⁹ Habermas (1962) 2004.
- ⁶⁰ Malmberg 2004, passim.
- ⁶¹ Leth 1996, ks. esim. 68–75 ja passim.
- ⁶² Habermas (1962) 2004, 249–252.
- ⁶³ Scannell & Cardiff 1991, 13.
- ⁶⁴ Scannell 1992, 323.
- ⁶⁵ Nieminen 2000, 69–70.
- ⁶⁶ Scannell & Cardiff 1991, xi.
- ⁶⁷ Williams (1975) 1990, 87–88.
- ⁶⁸ Ks. esim. *The Times* (London, England), Friday, Apr 1/1927; pg 25; Issue 44545.
- ⁶⁹ The BBC Story: 1930s Key dates. <http://www.bbc.co.uk/historyofthebbc/resources/fact-sheets> (Haettu 5.3.2018).
- ⁷⁰ Lyytinen 1996, 55–56, 62–64.
- ⁷¹ Scannell & Cardiff 1991, 41, 113–116.
- ⁷² Briggs 1985 120.
- ⁷³ ”Reportaashi – yleisradion tulevaisuudenala – myöskin Suomessa!” *Yleisradio* 25/1931, 379.
- ⁷⁴ Matheson 1933, 102–107.
- ⁷⁵ Matheson 1933, 36–37.
- ⁷⁶ Scannell & Cardiff 1991, 153.
- ⁷⁷ Scannell & Cardiff 1991, 153–154; Avery 2006, 45; History of the BBC: Women at the BBC. <http://www.bbc.co.uk/historyofthebbc/resources/fact-sheets> (Haettu 5.3.2018).
- ⁷⁸ Avery 2006, 44–45.
- ⁷⁹ Avery 2006, 45–47.
- ⁸⁰ Avery 2006, 50.
- ⁸¹ Scannell 1992, 320.
- ⁸² Kurkela 2017, 7–8.
- ⁸³ Kurkela 2017, 9–10.
- ⁸⁴ Kurkela 2017, 14–15 ja passim.
- ⁸⁵ Hendy 2013, 51.
- ⁸⁶ Tommila & Salokangas 1998, 48.

- ⁸⁷ Nieminen 2006, 155–160 passim.
- ⁸⁸ Tommila & Salokangas 1998, 43.
- ⁸⁹ Tommila & Salokangas 1998, 72, 77.
- ⁹⁰ Salokangas 1987, 200–201.
- ⁹¹ Lyytinen 1996, 16.
- ⁹² Lyytinen 1996, 16.
- ⁹³ Tommila 1976, 19.
- ⁹⁴ Lyytinen 1996, 22; Gronow 2010, 60–63.
- ⁹⁵ ”Maaseudun radioiminen”. *Iltalehti* 4.2.1925.
- ⁹⁶ Lyytinen 1996, 22–24 passim.
- ⁹⁷ Suomi 1951, 47; Lyytinen 1996, 23.
- ⁹⁸ Sopimuskirja 8.12.1927. Yleisradion arkisto, Helsinki.
- ⁹⁹ Briggs 1962, 127.
- ¹⁰⁰ Nukari & Ruohomaa 1992, 5–6, 24.
- ¹⁰¹ Lyytinen 1996, 31.
- ¹⁰² Badenoch 2008, 12–14; Gronow 2010, 23–24.
- ¹⁰³ Gronow 2010, 23–24.
- ¹⁰⁴ ”Natsipropagandaa ulkomaille radion välityksellä. Uusi vyöhykejärjestelmä käyttöön.” *Helsingin Sanomat* 8.2.1934. Ks. myös Vihonen 2010, 38.
- ¹⁰⁵ ”Saksalaisvenäläinen radiosota”. *Uusi Suomi* 29.8.1936.
- ¹⁰⁶ Hendy 2013, 284.
- ¹⁰⁷ Weibull 2013, 37–38
- ¹⁰⁸ Weibull 2013, 38.
- ¹⁰⁹ Gronow 2010, 25–26.
- ¹¹⁰ Bastiansen & Dahl (2003) 2018, 246–248.
- ¹¹¹ Lyytinen 1996, 85–86.
- ¹¹² Gronow 2010, 25. Yhtiöiden jaosta, Hulten 2010, 161–163.
- ¹¹³ Suomi 1951, 49–52; Lyytinen 1996, 27–28, 85–86.
- ¹¹⁴ Lyytinen 1996, 86–87.
- ¹¹⁵ Briggs 1985, 92.
- ¹¹⁶ Tulppo 1976, 25.
- ¹¹⁷ Hendy 2013, 70–89 passim.
- ¹¹⁸ Suomi 1951, 53.

- ¹¹⁹ Reith 1924, 64.
- ¹²⁰ ”Radio kansansivistyksen välineenä”. *Suomen Sosialidemokraatti* 26.4.1928.
- ¹²¹ ”Radio kansansivistyksen välineenä”. *Suomen Sosialidemokraatti* 26.4.1928.
- ¹²² Suomi 1951, 90.
- ¹²³ Erkki Kivijärvi: ”Meidän ohjelmamme”. *Yleisradio* 1927, 5.
- ¹²⁴ Lyytikäinen 1996, 72.
- ¹²⁵ Heikinheimo 1942, 105–106.
- ¹²⁶ Reith 1924, 175–177.
- ¹²⁷ Heikinheimo 1942, 108–111.
- ¹²⁸ Heikinheimo 1942, 108–111. Heikinheimon osuudesta kouluradiossa, Lyytikäinen 1996, 72.
- ¹²⁹ Tulppo 1976, taulukko 21, taulukko 11, taulukko 3.
- ¹³⁰ Oinonen 2015, 77; Tulppo 1976, liite 4. Palmenista, Vihavainen 1996, 246. Ks. myös Kurvinen 2013.
- ¹³¹ Kurvinen 2013, 66–68.
- ¹³² Salokangas 1996, 55, 58.
- ¹³³ Salokangas 1996, 56.
- ¹³⁴ Salokangas 1997, 117–118.
- ¹³⁵ Hendy 2013, 70–89 passim.
- ¹³⁶ Meinander 2017, 210–211.
- ¹³⁷ Lyytinen 1996, 81–82.
- ¹³⁸ Johannes: ”Radioriita”. *Uusi Suomi* 3.2.1932; ”Yleisradion puolueettomuus”. *Suomen Sosialidemokraatti* 3.2.1932.
- ¹³⁹ Juho Jännes: ”Kielletty esitelmä ja Yleisradion johto”. *Ajan Sana* 9.2.1932.
- ¹⁴⁰ Lyytinen 1996, 69–80 passim; ohjelmatoiminnasta, Tulppo 1976, 113–114.
- ¹⁴¹ Suomi 1951, 129–130; Tulppo 1976, 114–116.
- ¹⁴² Lyytinen 1996, 82. Olen käsitellyt tapausta myös artikkelissa, Oinonen 2018, 12–14.
- ¹⁴³ Erkki Vala: ”Yleisradio – neljäs valtiomahti”. *Radiomailma* 11/1932, 211.
- ¹⁴⁴ Lyytinen 1996, 82.
- ¹⁴⁵ Saraneva 1982, liite 5.

- ¹⁴⁶ ”Broadcasting”. *The Times* (London) 13 May 1926: 2. The Times Digital Archive. Web. 13 Dec. 2017. <http://find.galegroup.com/ttda/infomark.do?&source=gale&prodId=TTDA&userGroupName=turkecco&tabID=T003&docPage=article&searchType=BasicSearchForm&docId=CS35592877&type=multipage&contentSet=LTO&version=1.0> (Haettu 13.12.2017).
- ¹⁴⁷ Briggs 1961, 360–364; Rudin 2011, 9–10.
- ¹⁴⁸ ”Programmes”. *The Times* (London), Wednesday, May 19, 1926; pg. 28; Issue 44275; ”Thanks. To The B.B.C. Aberdeen and Temair”. *The Times*, Tuesday, May 18, 1926; pg. 9, Issue 44274. The Times Digital Archive (Haettu 13.12.2017).
- ¹⁴⁹ Salokangas 1996, 15–16.
- ¹⁵⁰ Loviglio 2005, 1–3, 8–9. Ks. myös Hobsbawm 1999, 250–251.
- ¹⁵¹ ”Suomen Yleisradio lähetti eilen juhlaohjelman”. *Helsingin Sanomat* 10.9.1936.
- ¹⁵² ”Kansalaiset, medborgare” ovat uudenvuoden avainsanat. Yle Elävä arkisto. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/12/30/kansalaiset-medborgare-ovat-uudenvuoden-avainsanat> (Haettu 8.3.2018).
- ¹⁵³ Manninen & Salokangas 2009, 595–599.
- ¹⁵⁴ Vihavainen 1996, 255–258 passim.
- ¹⁵⁵ Vihavainen 1996, 259–261.
- ¹⁵⁶ Suomi 1951; Tulppo 1976; Vihavainen 1996; Oinonen 2004.
- ¹⁵⁷ Tommila & Salokangas 1998, 233–234.
- ¹⁵⁸ Vihavainen 1996, 213–241 passim.
- ¹⁵⁹ Vihonen 2010, 308–310.
- ¹⁶⁰ Pääjohtaja Hella Wuolijoen työsuunnitelma uuden luudan aikana 31.5.1945. Yle Elävä arkisto <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/08/26/hella-wuolijoen-virkaanastujaispuhe> (Haettu 12.11.2018).
- ¹⁶¹ ”Yleisradion neuvottelukokous” 31.5.1945. H9.1. Koskiluoman, Heikinheimon ja Rissasen asiakirjat. Yle, ELKA.
- ¹⁶² Oinonen 2004, 70.
- ¹⁶³ ”Kulttuuri koko kansan omaisuudeksi”. *Vapaa Sana* 1.2.1947.
- ¹⁶⁴ Vihavainen 1996, 261, 263; Tulppo 1976, 198–201; ks. myös Turunen 2003, 115–120.
- ¹⁶⁵ Vihavainen 1996, 261, 263; Tulppo 1976, 198–201.

- ¹⁶⁶ Vihavainen 1996, 262–263. Brains Trustista, Hendy (2007) 2008, 26, 71.
- ¹⁶⁷ Suomi 1951, 106.
- ¹⁶⁸ Dansk 1947, 57–59.
- ¹⁶⁹ Vihavainen 1996, 266–270.
- ¹⁷⁰ ”Yleisradiolla paljon suunnitelmia”. *Helsingin Sanomat* 19.5.1945.
- ¹⁷¹ Tulppo 1976, 191–192.
- ¹⁷² Vihavainen 1996, 291–296 passim; Tulppo 1976, 217–218.
- ¹⁷³ Vihavainen 1996, 291–296; Tulppo 1976, 184, 215–216.
- ¹⁷⁴ Kuuntelijamääristä, Saraneva 1982, Liite 5.
- ¹⁷⁵ Vihavainen 1996, 296–302 passim.
- ¹⁷⁶ Vihavainen 1996, 296–302 passim.
- ¹⁷⁷ Vihavainen 1996, 269.
- ¹⁷⁸ Tulppo 1976, 213.
- ¹⁷⁹ Vihavainen 1996, 295–296.
- ¹⁸⁰ Hella Wuolijoen jäähyväispuhe 27.6.1949. Yle Elävä arkisto, yle.fi/aihe/artikkeli/2008/03/26/hella-wuolijoen-jaahyvaaispuhe (Haettu 12.12.2017). Ks. myös Vihavainen 1996, 296.
- ¹⁸¹ Hendy 2013, 28.
- ¹⁸² Dansk 1947, 54–55.
- ¹⁸³ Reith 1924, 123.
- ¹⁸⁴ Hella Wuolijoen jäähyväispuhe 27.6.1949. Yle Elävä arkisto.
- ¹⁸⁵ Wuolijoki 1947, 65.
- ¹⁸⁶ Joan Littlefeat: ”Englannin näköradio”. *Helsingin Sanomat* 28.11.1938.
- ¹⁸⁷ Ks. esim. Salokangas 2007, 37.
- ¹⁸⁸ Salokangas 1996, 24–29.
- ¹⁸⁹ Salokangas 1996, 30–31; Tulppo 1976, 234–235.
- ¹⁹⁰ Salokangas 1996, 109–115, 119 (opintomatkoiista).
- ¹⁹¹ Veli Virkkunen: Amerikkalainen TV, 2134 [Painamaton muistio, 31.12.55]. H. Radio- ja tv-toiminnan historia, Yle, ELKA, 37.
- ¹⁹² Veli Virkkunen: Amerikkalainen TV, 38.
- ¹⁹³ Salokangas 1996, 116–119.
- ¹⁹⁴ Hellman 1988, 13.
- ¹⁹⁵ Hujanen 2002, 14; Brown 2005, 224. Ks. myös Keinonen 2011, 49–57.

- ¹⁹⁶ Hujanen 2002, 14.
- ¹⁹⁷ Salokangas 1996, 123, 125.
- ¹⁹⁸ Helsti 1988, 1.
- ¹⁹⁹ Salokangas 1996, 153–154.
- ²⁰⁰ Salokangas 1996, 151.
- ²⁰¹ Hemánus 1972, erit 75–77, passim.
- ²⁰² Hemánus 1972, erit 75–77, passim.
- ²⁰³ Viljakainen 2008, erit 16–18.
- ²⁰⁴ Salokangas 1996, 158.
- ²⁰⁵ Salokangas 1996, 165.
- ²⁰⁶ Gronow 2010, 31–32.
- ²⁰⁷ Gronow 2010, 31–32.
- ²⁰⁸ Salokangas 1996, 167–169.
- ²⁰⁹ Repo 1975, 232.
- ²¹⁰ *Yleisradion suunta* 1967, 38.
- ²¹¹ *Yleisradion suunta* 1967, 41.
- ²¹² *Yleisradion suunta* 1967, 12.
- ²¹³ *Yleisradion suunta* 1967, 12–13.
- ²¹⁴ *Yleisradion suunta* 1967, 13–14.
- ²¹⁵ Salokangas 1996, 169–170.
- ²¹⁶ *Yleisradion suunta* 1967, 13–14.
- ²¹⁷ Matheson 1933, 174–175.
- ²¹⁸ Hemánus 1972, 86–87.
- ²¹⁹ Salokangas 1996, 173–175, 177–178.
- ²²⁰ Salokangas 1996, 220–221.
- ²²¹ Salokangas 1996, 221, 225–227; Hemánus 1972, 153–162 (erityisesti uutisista).
- ²²² P. Klemola ja Urpo Rouhiainen: ”Mies Revon takana”. *Anna* 7.1.1969.
- ²²³ Carl Henning: ”Yleisradion kuopukset: Supermaistaja ei ole radion punainen sensori”. *Helsingin Sanomat* 26.1.1969.
- ²²⁴ Ks. aiheesta, Salokangas 1996, 174.
- ²²⁵ Pertti Eteläpää: Report of the Committee on Broadcasting. Suomenkielinen lyhennelmä Pilkingtonin komitean raportista, 2.11.1962.

- Television Yleisradiotoiminta Englannissa 2133, H. Radio- ja tv-toiminnan historia, Yle, ELKA, 22.
- ²²⁶ Pertti Eteläpää: Report of the Committee on Broadcasting, 27.
- ²²⁷ *Yleisradion suunta* 1967, 70–72.
- ²²⁸ Viljakainen 2008, 90, 95–97.
- ²²⁹ Salokangas 1996, 181.
- ²³⁰ ”Oikeisto radion kimpussa”. *Hämeen Yhteistyö* 5.1.1969.
- ²³¹ ”Täydelliseen monopoliin”. *Länsi-Savo* 11.1.1969.
- ²³² Salokangas 1996, 202–204.
- ²³³ Hanski 2001, 202.
- ²³⁴ Salokangas 1996, 203.
- ²³⁵ Esim. Salokangas 1996, 217–245.
- ²³⁶ Salokangas 1996, 245–246.
- ²³⁷ Salokangas 1996, 245–246.
- ²³⁸ Repo 1975, 256–257.
- ²³⁹ Haataja, Pietilä ja Pietiläinen 1996, 97–98.
- ²⁴⁰ Raatikainen 1980, 160–161. Raatikaisen linjasta, Salokangas 1996, 270–271.
- ²⁴¹ *Yleisradion suunta* 1967, 76–77.
- ²⁴² Radions och televisions framtid i Sverige II 1965, 138–141.
- ²⁴³ Salokangas 1996, 233–234.
- ²⁴⁴ Valaskivi 2002, 1–2.
- ²⁴⁵ Valaskivi 2002, 8–9.
- ²⁴⁶ ”Kasetti-tv tekee katselukumouksen USA:ssa 5 vuodessa”. *Kansan Uutiset* 8.1.1971. Olen käsitellyt aihetta myös toisaalla. Valmisteleminen Maiju Kanniston kanssa *Lähi kuva*-lehteen (4/2018) artikkelia ”Vallankumous kuvaruudussa”. Kasetti-tv ja keskustelu teknologisesta uutuudesta 1970-luvun alussa”.
- ²⁴⁷ ”Tv-kasettinauhut tulossa Suomeen”. *Turun Sanomat* 18.1.1971.
- ²⁴⁸ Ks. Salokangas 2007, 47.
- ²⁴⁹ Ks. Gronow 1985, 27–29.
- ²⁵⁰ Reino Myöhänen: ”Television uudet ulottuvuudet”. *Savon Sanomat* 25.4.1971.
- ²⁵¹ Heikki Peltonen: ”Television tulevaisuus kiistan aiheena”. *Suomen Kuvalehti* 30.4.1971.

- ²⁵² Heikki Peltonen: ”Television tulevaisuus kiistan aiheena”. *Suomen Kuvalehti* 30.4.1971.
- ²⁵³ Martti Tiuri: ”Helsingin Sanomain toimitukselle: Kaapelitelevisio”. *Helsingin Sanomat* 30.4.1971.
- ²⁵⁴ Toimikunnan jakautuneisuudesta kertoo, että liikenneministeri Pekka Tarjanne asetti sen työskennellessä oman yhden miehen komitean, jonka mietintöä ei kuitenkaan julkaistu. Salokangas 1996, 257–258.
- ²⁵⁵ Hellman 2012, 55–56. Ks. myös Salokangas 1996, 388–390.
- ²⁵⁶ Hellman 2012, 55–56. Ks. myös Salokangas 1996, 364–367, 388–390.
- ²⁵⁷ Kiuru 1992, 57–58.
- ²⁵⁸ Kannisto 2012, 105–112 ja passim.
- ²⁵⁹ Salokangas 1996, 343.
- ²⁶⁰ Salokangas 1996, 393–403 passim.
- ²⁶¹ Hellman 2012, 15–16.
- ²⁶² Hellman 2012, passim, erit. 21.
- ²⁶³ Hellman 2012, 250.
- ²⁶⁴ Häikiö 2001, 184–185.
- ²⁶⁵ Hellman 2012, 34–37.
- ²⁶⁶ Kuuntelijoiden elintavoista ja ohjelmien kuuntelusta. Gallup-tutkimus tammikuussa 1949, 150–151. Yleisradion arkisto (Helsinki). Kuuntelijatutkimuksista, Nukari & Ruohomaa 1992, 32.
- ²⁶⁷ Hallingberg 2000, 126–135.
- ²⁶⁸ Kemppainen 2011, 83–106 passim; Kemppainen 2018, 17. Ks. myös Salokangas 1996, 98–108. BBC:stä, Hendy 2008, 14.
- ²⁶⁹ Salokangas 1996, 98.
- ²⁷⁰ Vilkkö 2010, 24–25.
- ²⁷¹ Kemppainen 2011, 267–277 passim.
- ²⁷² Sisättö 1980, 79–80 (Ruotsi); Kemppainen 2001, 89–96 (Norja), 102–15 (Ruotsi).
- ²⁷³ Salokangas 1996, 364–365.
- ²⁷⁴ Kemppainen 2011, 241–246; Kemppainen 2015, 91–92, 98–100, 157–158.
- ²⁷⁵ Kemppainen 2011, 241–246; Kemppainen 2015, 91–92, 98–100, 157–158.

- ²⁷⁶ Kemppainen 2015, 169–173.
- ²⁷⁷ Matheson 1933, 155–156.
- ²⁷⁸ Pertti Hemánus: ”Kun uho on ohi”. *Turun Sanomat* 24.8.1986. Ks. myös ”Paikallisladiot viihteen välittäjiä”. Eteenpäin 23.9.1986.
- ²⁷⁹ Salokangas 1996, 367–375 passim.
- ²⁸⁰ Kemppainen 2011, 267–269. Yle on myöhemmin profiloitunut edelleen radiokanaviaan. Vuonna 2018 pääkanavat ovat Yle Radio 1, Yle Radio Suomi, YleX ja Yle Puhe. YleX on nykyinen nuorille suunnattu populaarikulttuurin kanava ja Yle Puhe keskittyy nimensä mukaisesti puheohjelmiin ja suoriin urheilukilpailujen radiointoihin. Hujanen ja Ala-Fossi 2017, 155–156.
- ²⁸¹ Kemppainen 2018, 32.
- ²⁸² Kemppainen 2018, 32, 136, 168 ja passim.
- ²⁸³ Kemppainen 2011, 291 ja passim.
- ²⁸⁴ Kemppainen 2011, 291–293.
- ²⁸⁵ ”Paikallisladiot torjumaan ylikansallista ohjelmatulvaa”. *Länsi-Savo* 28.11.1985.
- ²⁸⁶ Hellman 1988, 22–23; teksti-tv:stä Saarikoski 2014, 61.
- ²⁸⁷ Hellman 1999, 279–280.
- ²⁸⁸ Radio- ja televisiokomitean IV osamietintö 1984:7, 46.
- ²⁸⁹ Silvo 1988, 119, 209.
- ²⁹⁰ Nukari & Ruohomaa 1992, 6.
- ²⁹¹ Steinbock 1980, 28.
- ²⁹² Steinbock 1986, 6.
- ²⁹³ Nukari & Ruohomaa 1992, 65, 75–76.
- ²⁹⁴ Nukari & Ruohomaa 1992, 63–64.
- ²⁹⁵ Sontag (1966) 2018, erit. 51–55 ja passim.
- ²⁹⁶ Hellman 1988, 9–10.
- ²⁹⁷ Valaskivi 2002, 9–10.
- ²⁹⁸ Kiuru 1986, VII.
- ²⁹⁹ Hellman 1988, 112 ja passim.
- ³⁰⁰ Ellis 2000. Ks. jaottelusta suomalaisen television historiassa, Kortti 2007.
- ³⁰¹ Marja Sjöberg: ”Ei peili, vaan tori”. *Aamulehti* 3.1.1990; ”Reino Paasilinna haluaa kabinettien salat julki”. *Helsingin Sanomat* 27.1.1990.
- ³⁰² Salokangas 1996, 415–422.

- ³⁰³ Meinander (2006) 2017, 297–299.
- ³⁰⁴ Mm. pääkirjoitus: ”Jättiläinen vaikeuksissa” ja Reijo Rutanen: ”Ale á la Yle”. Suomen Kuvalehti 31.2.1992.
- ³⁰⁵ Salokangas 2007, 49–50.
- ³⁰⁶ Laki Yleisradio Oy:stä. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380#L3P7> (Haettu 27.2.2018).
- ³⁰⁷ Laki Yleisradio Oy:stä. Ks. myös Salokangas 2007, 49–50.
- ³⁰⁸ Media- ja viestintäpolitiikan nykytila ja mittaaminen 2018, 86, 91.
- ³⁰⁹ Niemelä 1993, 8.
- ³¹⁰ Niemelä 1993, 9.
- ³¹¹ Kannisto 2016, 254–255 ja passim.
- ³¹² Niemelä 1993, 14.
- ³¹³ Niemelä 1993, 12–15.
- ³¹⁴ Salokangas 1996, 432–433. Salokankaan tulkinnan mukaan suurimmiksi syntipukeiksi joutuivat irtisanotut Paasilinna ja TV1:n johtaja Aarno Kaila.
- ³¹⁵ Ks. esim. Konttinen 2012, 30–37.
- ³¹⁶ Jungner on muistelmissaan itse arvioinut tapahtumia, Jungner 2010, 318–325.
- ³¹⁷ ”Toimitusjohtaja Lauri Kivinen jättää Ylen – tahtoo siirtyä uralla eteenpäin: ”Tämä lähtee ajoituksesta”” 25.1.2018. Yle <https://yle.fi/uutiset/3-10040431> (Haettu 18.11.2018).
- ³¹⁸ Salokangas 2007, 51–53.
- ³¹⁹ Petri Sajari ja Heta Hassinen: ”Bonnierin tv-liiketoiminta Telialle”. Helsingin Sanomat 21.7.2018; Joonas Laine: ”Liigakiekko pysyy pois- sa kanavilta toistaiseksi”. *Helsingin Sanomat* 21.7.2018.
- ³²⁰ Salokangas 2007, 53–54.
- ³²¹ Salokangas 2007, 53–54; Kangaspunta 2008, 7; jakeluverkoista, Media- ja viestintäpolitiikan nykytila ja mittaaminen 2018, 84 (Haettu 25.5.2018). Jakelutekniikan myynnistä, Soramäki 2017, 76.
- ³²² Salokangas 2007, 53–54; Kangaspunta 2008, 7.
- ³²³ Wiio ja Uronen 2017, 174–175.
- ³²⁴ Sauri ja Picard 2017, 45. Ks. myös Kortti 2007, 197–216 passim.
- ³²⁵ Sauri ja Picard 2017, 45; Ala-Fossi 2015, 163.
- ³²⁶ Salokangas 2007, 51–53.
- ³²⁷ Kangaspunta 2008, 73.

- ³²⁸ Paukku 2004, 48–49.
- ³²⁹ Lindblom 2009, 227–228.
- ³³⁰ Sauri ja Picard 2017, 49, 51. Tilaaajamäärän kasvusta, Anni Lassila: ”Helsingin Sanomien tilaaajamäärä kääntyi kasvuun”. *Helsingin Sanomat* 8.2.2018 <https://www.hs.fi/talous/art-2000005557433.html> (Haettu 26.3.2018).
- ³³¹ Hannu Nieminen: ”Journalismin pelastaminen vaatii julkista tukea sanomalehdistölle”. *Helsingin Sanomat* 9.10.2009; Rai Suihkonen ja Janne Linnovaara/STT: ”Hallitus nuiva veromuutoksille”. *Karjalainen* 11.5.2013.
- ³³² Rai Suihkonen ja Janne Linnovaara/STT: ”Hallitus nuiva veromuutoksille”. *Karjalainen* 11.5.2013.
- ³³³ Pätevät pärjäävät. Kotimaisia mediamarkkinoita arvioivan työryhmän raportti. Valtioneuvoston julkaisuarkisto, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-243-468-5> (Haettu 26.3.2018).
- ³³⁴ Parlamentaarisen työryhmän muistio: Yleisradio oy:n julkisen palvelun tehtävät ja siihen liittyvät muut uudistukset. LVM <https://www.lvm.fi/tyoryhmat-ja-selvitysmieshankkeet/-/mahti/asianasiakirjat/69654> (Haettu 26.1.2018); ks. Mikael Mikkonen: ”Yle-vero säilyy – Satosen työryhmä kertoi työnsä tuloksista”. 16.6.2016. Yle <https://yle.fi/uutiset/3-8963484> (Haettu 23.1.2018).
- ³³⁵ Pauli Uusi-Kilponen: ”Ylen tehtävä jäi määrittelemättä”. *Hämeen Sanomat* 18.6.2016 <https://www.hameensanomat.fi/kolumnit/309844-ylen-tehtava-jai-maarittelematta> (Haettu 21.1.2018).
- ³³⁶ Mikael Pentikäinen: ”Valistunut kansa, terve yhteiskunta”. *Helsingin Sanomat* 19.10.2011 <https://yritysarkisto.sanoma.fi/article/HS20111019SI1YO01txo/SFNfMjAxMV9fXzNfWWxlaXNyYWRpb24gcmFob2l0dXNflVBWTQ> (haettu 2.11.2018). Ks. myös Mikael Pentikäinen: ”Yle-farssi, seuraava näytös”. *Helsingin Sanomat* 27.11.2011. Antti Bläfield: ”Mikä on Ylen julkinen palvelus?”. *Helsingin Sanomat* 9.11.2013.
- ³³⁷ Jungner 2010, 285. Sanomalehdistön toimista, ks. myös Konttinen 2012, 18–20.
- ³³⁸ Ylen toimintakertomus ja tilinpäätös 2017. Yle <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/03/21/ylen-toimintakertomus-ja-tilinpaatos-2017#Henkilöstö> (Haettu 8.6.2018).
- ³³⁹ Väliaverron 2009, 28.
- ³⁴⁰ Väliaverron 2009, 29.
- ³⁴¹ Kannisto 2018, 54–57; Keinonen 2011, 209–214 (TES-TV:stä).

- ³⁴² Benkö 2017, 21.
- ³⁴³ Finnpanel, Katseluosuudet ja tavoittavuudet 2017. Finnpanel <https://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vuosi/sharev/viimeisin/> (Haettu 25.1.2018).
- ³⁴⁴ Tanja Rasila: ”Noin 93 prosenttia suomalaisista seuraa Ylen sisältöjä tv:ssä, radiossa tai verkossa joka viikko”. Yle <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/01/10/mita-tiedamme-yleisoistamme> (Haettu 25.1.2018).
- ³⁴⁵ Ala-Fossi 2015, 175.
- ³⁴⁶ Hendy 2013, 106–110 passim.
- ³⁴⁷ Hendy 2013, 106–110 passim.
- ³⁴⁸ Fetveit 2012, 45–47.
- ³⁴⁹ Ala-Fossi 2015, 170; ks. myös Collins 2010, 110–111.
- ³⁵⁰ Ohjelmatoiminnan säännöstö (1967) 1972, 2–3.
- ³⁵¹ Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta vuonna 2016, 4. Yle <https://yle.fi/aihe/yleisradio/vuosi-kertomukset> (Haettu 18.11.2018).
- ³⁵² Wiio ja Uronen 2017, 171.
- ³⁵³ Kiuru 1992, 125–128.
- ³⁵⁴ Konttinen 2012, 204–207; Eronen, Liski ja Vuorikoski 2017, 19–23.
- ³⁵⁵ Päätökset neuvoston sivuilla, <http://www.jsn.fi>.
- ³⁵⁶ Marja Niemi: ”Jääskeläinen jättää tehtävänsä” 29.5.2017. Yle <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/05/29/ylen-uutistoiminnan-johtaja-atte-jaaskelainen-jattaa-tehtavansa> (Haettu 18.11.2018).
- ³⁵⁷ Hanna Vaittinen: ”Pääministerin painostus pudotti Suomen lehdistönvapauden ykköspaikalta” 26.4.2017. <http://toimittajatilmanrajoja.com/fi/2017/04/26/paaministerin-painostus-pudotti-suomen-lehdistonvapauden-ykkospaikalta/> (Haettu 26.3.2018).
- ³⁵⁸ Koivunen 2017a, 27–29; ks. myös Koivunen 2017b.
- ³⁵⁹ Pörsti 2017, 366–367.
- ³⁶⁰ Laki Yleisradio Oy:stä 7 §, Julkinen palvelu <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380> (Haettu 14.2.2018).
- ³⁶¹ Nordenstreng 1970, 133–143 passim. Ks. maailmantelevisiosta myös, Salmi 2012.
- ³⁶² Kirjoittaja jatkoi viestinnän tulevaisuuden pohdintaa 1974 kirjaan *Tajuntateollisuus*, jossa hän arvioi lyhyesti myös Reporadioon koh-

distettua kritiikkiä. Kirjassa uudelleenjulkaistu viestinnän tulevaisuutta käsittelevä teksti sisältää lyhyen jälkikommentin, josta siteeraus on poimittu. Nordenstreng 1974, 102.

³⁶³ Gronow (1985) 1987, 78–79.

³⁶⁴ Gronow (1985) 1987, 78–81.

³⁶⁵ Silvasti 2004, 48–49.

³⁶⁶ Mäntymäki 2006, 358–361.

³⁶⁷ Turkki 2009, 40–41.

³⁶⁸ Ala-Fossi 2015, 172–174.

³⁶⁹ Pajala 2011, 163.

³⁷⁰ Sauri & Picard 2017, 53.

³⁷¹ Ylen toimintakertomus ja tilinpäätös 2017. Yle <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/03/21/ylen-toimintakertomus-ja-tilinpaatos-2017#Toimintaymparisto>.

³⁷² Tapaninen & Ahtisaari (2015) 2016, 14–15.

³⁷³ Tapaninen & Ahtisaari (2015) 2016, 16, 78.

³⁷⁴ Collins 2010, 115–117.

³⁷⁵ Suomen tilastollinen vuosikirja 1925 <http://www.doria.fi/handle/10024/69243> (Haettu 20.2.2018). Koulutus Suomessa: yhä enemmän ja yhä useammalle <https://www.stat.fi/tup/suomi90/mar-raskuu.html> (Haettu 2.7.2018).

³⁷⁶ Mieritz 2008, 146–147.

Lähteet

Arkistot

Elinkeinoelämän keskusarkisto ELKA, Ylen kokoelma (Mikkeli).

Yleisradion arkisto (Helsinki).

Verkkosivut ja digitaaliset arkistot

BBC Royal Charter Archive

Finnpanel

History of the BBC

Laki Yleisradio Oy:stä

Sanoma arkisto

Suomen tilastollinen vuosikirja 1925

The Times Digital Archive

Tilastokeskus

Toimittajat ilman rajoja

Valtioneuvoston julkaisuarkisto

Yle Elävä arkisto

Yle uutissivut

Lehdet

Aamulehti 1990

Ajan Sana 1932

Anna 1969

Eteenpäin 1986

Helsingin Sanomat (HS) 1934, 1936, 1938, 1945, 1971, 1990, 2009, 2011, 2013, 2018

Hämeen Sanomat 2016

Hämeen Yhteistyö 1969

Iltalehti 1925
Kansan Uutiset 1971
Karjalainen 2013
Länsi-Savo 1969, 1985
Radiomailma 1932
Savon Sanomat 1971
Suomen Kuvalehti 1971, 1992
Suomen Sosialidemokraatti 1928, 1932
Turun Sanomat 1971, 1986
Unsi Suomi 1936
Vapaa Sana 1947
Yleisradio 1927, 1931

Komiteamietinnöt, toimintakertomukset ja raportit

Media- ja viestintäpolitiikan nykytila ja mittaaminen. Kirj. Ala-Fossi, Marko; Alén-Savikko, Anette et al. Julkaisu- ja 4/1918, Liikenne- ja viestintäministeriö, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-243-548-4>.

Niemelä, Seppo: Julkinen palvelu 1990-luvun viestinnässä. Liikenneministeriön julkaisuja 1/93. Liikenneministeriö, Helsinki 1993.

Ohjelmatoiminnan säännöstö. Yleisradio, Helsinki 1972.

Parlamentaarisen työryhmän muistio: Yleisradio oy:n julkisen palvelun tehtävät ja siihen liittyvät muut uudistukset. Muistio, LVM/1955/05/2015, 22.6.2016.

Paukku, Eero: *Yleisradio, julkinen palvelu ja sananvapaus*. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisuja 23/04. Liikenne- ja viestintäministeriö, Helsinki 2004.

Pätevät pärjäävät. Kotimaisia mediamarkkinoita arvioivan työryhmän raportti, Valtioneuvoston julkaisuarkisto, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-243-468-5>.

Radio- ja televisiokomitean IV osamietintö. Komitean ehdotukset yleisradiotoiminnan järjestelyiksi, yleisradiolaiksi ja tekniseksi radiolaiksi. Komiteamietintö 1984:7, Helsinki.

Radions och televisions framtid i Sverige I, II. Statens offentliga utredningar 1965: 20, 21. Kommunikationsdepartementet, 1965.

Turkki, Teppo: *Nykyaikaa etsimässä. Suomen digitaalinen tulevaisuus*. Asiantuntijat Risto Siilasmaa, Pekka Ala-Pietilä, Sari Baldauf ja Matti Lehti. EVA-raportti. Yliopistopaino, Helsinki 2009.

Yleisradion hallintoneuvoston kertomus eduskunnalle yhtiön toiminnasta vuonna 2016.

<https://yle.fi/aihe/yleisradio/vuosikertomukset>.

Yleisradion suunta. Yleisradiotoiminnan tehtävät ja tavoitteet. Toim. Eino S. Repo, Kari Ilmonen, N. B. Stormbom, Mauno Tamminen ja Ville Zilliacus. Weilin & Göös, Helsinki 1967.

Ylen toimintakertomus ja tilinpäätös 2017.

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/03/21/ylen-toimintakertomus-ja-tilinpaatos-2017>.

Aikalaiskirjallisuus, muistelmät, pamfletit

Dansk, Lennart: Poliitiikka Ruotsin radiossa. *Radiokuuntelijan kirja. Uutta mikrofonin maailmasta koti- ja ulkomailta*. Toim. Jussi Koskiluoma, Untamo Utrio ja Ragnar Ölander. Oy Yleisradio–Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1947, 54–62.

Eronen, Jussi, Liski, Jarno ja Vuorikoski, Salla: *Ylegate*. Barrikadi, Helsinki 2017.

Freud, Sigmund: *Joukkopsykologia ja egoanalyysi*. Suom. Markus Lång. Alkuteos Massenpsychologie und Ich-Analyse. Moreeni, Vantaa 2010.

Gronow, Pekka: *Viestinnän tulevaisuus*. Ensimmäinen painos 1985. Työväen Sivistysliitto, Helsinki 1987.

Hanski, Pentti: *Pöllön siivin. MTV:n vuodet 1955–1984*. Toim. Markku Onttonen. Otava, Helsinki 2001.

Heikinheimo, Ilmari: Radio tekijänä maamme henkisessä elämässä. Eripainos *Valvoja–Aika* N:o 3: Helsinki 1942.

Hemánus, Pertti: *Reporadion nousu ja tuho*. Otava, Helsinki 1972.

Jungner, Mikael: *Outolintu*. Helsinki-kirjat, Helsinki 2010.

- Kiuru, Sakari: Esipuhe. *Kymmenen esseetä elämäntavasta*. Toim. Kalle Heikkinen. 2. painos. Oy Yleisradio Ab, Helsinki 1986, VII.
- Kiuru, Sakari: *Sähköiset subteeni. Muistumia ja merkintöjä Kesäkadun vuosiltani*. VAPK-Kustannus, Helsinki 1992.
- Kontinen, Seppo: *Suora lähetys. Tosiasiaa Yleisradiosta*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki 2012.
- Le Bon, Gustave: *Joukkosielu*. Suom. S.n. Alkuteos Psychologie des Foules 1895. Otava, Helsinki 1912.
- Matheson, Hilda: *Broadcasting*. Thornton Butterworth, Great Britain 1933.
- Nordenstreng, Kaarle: *Tajuntateollisuus. Viestintäpolitiikan näköaloja*. Weilin & Göös, Helsinki 1974.
- Nordenstreng, Kaarle: Tiedotusvälineet. *Suomi vuonna 2000*. Toim. Kalevi Haikara. Otava, Helsinki 1970, 133–134.
- Ortega y Gasset, Jose: *Massojen kapina*. Suom. Sinikka Kallio-Visapää. Alkuteos La rebellion de la masas 1930. Otava, Helsinki 1952.
- Raatikainen, Erkki: *Kuin punainen varjo eli pienesti pirullisia profileja luurankokaapista*. 2. painos. Weilin & Göös, Helsinki 1980.
- Reith, J. C. W.: *Broadcast over Britain*. Holder and Stoughton, London 1924.
- Repo, Eino S.: *Pihlajanmarjat. Muistelua vuosilta 1939–1969*. Weilin & Göös, Helsinki 1975.
- Silvasti, Eero: Jäähvyäisten aika. *Yleisön puolesta. Puheenvuoroja mediakeskusteluun*. Toim. Liisa Mirjam Helimäki, Petteri Pavas ja Pentti Riuttu. PS-kustannus, Jyväskylä 2004, 37–49.
- Sontag, Susan: One Culture and the New Sensibility. *Notes on 'Camp'*. First Published 1966. Penguin modern: 29. Penguin Books, UK 2018, 34–55.
- Steinbock, Dan: *Sisäistetty herruus. Politisoituneen luonteenrakenteen kritiikkiä; Taiteellisen tutkimuksen kokeilu*. Otava, Helsinki 1980.
- Tapaninen, Jaakko & Ahtisaari, Marko: *10X. Miksi Suomi irtoaa liitokistaan & miten rakentaa Suomelle 10 kertaa lupaavampi tulevaisuus*. Ensimmäinen painos 2015. Teos, Helsinki 2016.
- Viikari, Jarmo: *Reporadio. Yleisradion vaaran vuodet 1965–1972*. Opus Liberum, Helsinki 2008.

Wuolijoki, Hella: Yleisradion erikoistunnit. *Radiokuuntelijan kirja. Uutta mikrofonin maailmasta koti- ja ulkomailta*. Toim. Jussi Koskiluoma, Untamo Utrio ja Ragnar Ölander. Oy Yleisradio–Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1947, 63–72.

Tutkimuskirjallisuus

Ala-Fossi, Marko: Julkisen palvelun yleisradiotoiminnan nykyhaasteet. *Kenen media? Johdatus viestintäpolitiikan tutkimukseen*. Kari Karppinen et al. Vastapaino, Tampere 2015, 148–175.

Alhanen, Kai ja Perhoniemi, Tuukka: *Demokraattinen perintömme*. Vastapaino, Tampere 2017.

Ampuja, Marko: Massapetoksen äärellä: Theodor W. Adornon kulttuuriteollisuusteoria ja kulttuurintutkimus. *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Toim. Tuomo Mörä, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen. Gaudeamus, Helsinki 2004, 13–37.

Avery, Todd: *Radio Modernism. Literature, Ethics, and the BBC, 1922–1938*. Ashgate, England–USA 2006.

Badenoch, Alexander: *Voices in Ruins: West German Radio Across the 1945 Divide*. Palgrave Macmillan, New York 2008.

Bastiansen, Henrik G. & Dahl, Hans Fredrik: *Norsk mediehistorie*. 2. utgave (1. utgave 2003). Universitetsforlaget, Oslo 2018.

Bauman, Zygmunt: *Culture in a Liquid Modern World*. Translated (from polish) by Lydia Bauman. Polity Press in association with the National Audiovisual Institute, UK 2011.

Benkö, Cilla: Vihapuhe ja häirintä – Uhka sananvapaudelle myös Pohjoismaissa. *Ajatuksia ajasta, demokratiasta ja Ylestä*. Yle, Helsinki 2017, 20–23.

Briggs, Asa & Burke, Peter: *A Social History of the Media. From the Gutenberg to the Internet*. Second edition. First published in 2005. Polity Press, USA 2008.

Briggs, Asa: *The BBC: The First Fifty Years*. Oxford University Press, Oxford–New York 1985.

Briggs, Asa: *The Birth of Broadcasting: The History of Broadcasting in the United Kingdom, vol I*. Oxford University Press, London 1961.

Brown, Allan: Finland: Uncertain Digital Future in a Small Market. *Digital Terrestrial Television in Europe*. Ed by Allan Brown

& Robert G. Picard. Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey and London 2005, 223–243.

Collins, Richard: Julkisen palvelun muutos on välttämätön mutta mahdollinen. *Yleisradio median murroksessa*. Toim. Airi Leppänen, Timo-Erkki Heino & Eeva Mäntymäki. Vastapaino, Tampere 2010, 109–123.

Colls, Robert: *Identity of England*. Oxford University Press, Oxford–NY 2004.

Dahlström, Karin & Johansson, Maria: *Från apparat till App. Public service i ett förändrat medielandskap*. Kandidatuppsats. Norrköping: Linköpings universitet 2011. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A525326&dsid=-9402> (Haettu 16.3.2018).

Edström, Olle: The Place and value of Middle Music. *Svensk Tidskrift för musikkforskning* STM 1/1992, http://musikforskning.se/stm/stmbrowser.php?menu=2&sort_order=ASC&query_string=&where=vol&order_by=vol&offset=260 (pdf) (Haettu 2.5.2018).

Eisenstein, Elizabeth L.: *The printing press as an agent of change. Communications and cultural transformations in early-modern Europe*. Volumes I and II. First published in two volumes 1979. Cambridge University Press, Cambridge 1980.

Ellis, John: *Seeing Things: Television in the Age of Uncertainty*. I.B. Tauris Publishers, London–New York 2000.

Fetveit, Arild: The Concept of Medium in the Digital Era. *Intermediality and Media Change*. Juha Herkman, Taisto Hujanen & Paavo Oinonen (eds). Tampere University Press, Tampere 2012, 45–71.

Gronow, Pekka: *Kabdeksas taide. Suomalaisen radioilmaisun historia 1923–1970*. Avain, Helsinki 2010.

Haataja, Lauri, Pietilä, Jyrki ja Pietiläinen, Tuomo: *Demokraattinen journalisti. Suuri suomalainen sillanrakennus maailman mahtavimmassa toimittajajärjestössä*. WSOY, Helsinki 1996.

Habermas, Jürgen: *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suom. Veikko Pietilä. Alkuteos Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft 1962. Vastapaino, Tampere 2004.

- Hallingberg, Gunnar: *Tidens tusende tungor. Radion i Sverige från 50-tal till 90-tal*. Atlantis, Stockholm 2000.
- Hellman, Heikki: *From Companions to Competitors. The Changing Broadcasting Markets and Television Programming in Finland*. Acta Universitatis Tamperensis 652. University of Tampere, Tampere 1999.
- Hellman, Heikki: *Koko illan ilo? Kolmoskanava ja television kaupallistuminen Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 258. SKS, Helsinki 2012.
- Hellman, Heikki: *Uustelevisiion aika? Yleisradiotoiminnan edellytykset television rakennemuutoksessa*. Hanki ja Jää, Helsinki 1988.
- Helsti, Hilkka: *Kulttuurin muutos ja televisio. Television ensimmäiset vuosikymmenet suomalaisten kokemina*. Yleisradion suunnittelu- ja tutkimusosasto. Sarja B 9. Yleisradio, Helsinki 1988.
- Hendy, David: *Life on Air. A History of Radio Four*. First published 2007. Oxford University Press, Oxford–New York 2008.
- Hendy, David: *Noise. A Human History of Sound and Listening*. HarperCollins Publishers, Great Britain 2013.
- Hendy, David: *Public Service Broadcasting*. Series Key Concerns in Media Studies. Palgrave Macmillan, UK–NY 2013.
- Hobsbawm, Eric: *Äärimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914–1991)*. Alkuteos The Short Twentieth Century, 1914–1991. Suom. Pasi Junila. 3. painos. Vastapaino, Tampere 1999.
- Häikiö, Martti: *Sturm und Drang. Suurkaupoilla eurooppalaiseksi elektroniikkayritykseksi 1983–1991. Nokia OYJ:n historia 2*. Edita, Helsinki 2001.
- Huhtamo, Erkki: Ennen broadcastingia. *Läbikuva* 1/1992, 6–17.
- Hujanen, Taisto ja Ala-Fossi, Marko: Radio. *Suomen mediamaisema*. Toim. Kaarle Nordenstreng & Hannu Nieminen. 4. uudistettu painos. Vastapaino, Helsinki 2017, 138–164.
- Hujanen, Taisto: *The Power of Schedule: Programme Management in the Transformation of Finnish Public Service Television*. Media Studies. Tampere University Press, Tampere 2002.
- Hulten, Olof: Julkinen palvelu ja lupamaksupolitiikka Ruotsissa. *Yleisradio median murroksessa*. Toim. Airi Leppänen, Timo-Erkki Heino & Eeva Mäntymäki. Vastapaino, Tampere 2010, 161–168.

Kallioniemi, Kari & Salmi, Hannu: Mitä populaarikulttuuri on? *Porvariskodista maailmankylään. Populaarikulttuurin historiaa*. Kirjoittajat Kari Kallioniemi & Hannu Salmi. 2. uudistettu painos. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, A: 40, Turku 1995, 11–30.

Kallioniemi, Kari: Porvarillisen populaarikulttuurin aika. *Porvariskodista maailmankylään. Populaarikulttuurin historiaa*. Kari Kallioniemi & Hannu Salmi. 2. uudistettu painos. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, A: 40, Turku 1995, 31–56.

Kangaspunta, Seppo: *Keskeneräistä pakolla. Tutkimus digi-tv:n ja mediateknologian kotouttamisesta*. Sarja C 42/2008. Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto, Tampere 2008.

Kannisto, Maiju: Ajalliset merkitykset medialähteissä. Kymmenen uutisten alku visioissa ja muistelussa. *Media historiassa*. Toim. Erkki Railo ja Paavo Oinonen. Historia mirabilis 9. Turun Historiallinen yhdistys, Turku 2012, 102–126.

Kannisto, Maiju: Kuluttajapotentialiaa myymässä: Kuluttajatyypologiat MTV:n mainosmyynnissä 1990-luvulla. *Media & Viestintä* 39 (2016) 4, 254–276. (<https://journal.fi/mediaviestinta/issue/view/4309>) (Haettu 19.3.2018).

Kannisto, Maiju: *Ohjelmayhtiöstä ”merkintekijäksi”. MTV ja kaupallisen television tuotantokulttuurin muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C 461. Scripta Lingua Fennica Edit, Turku 2018.

Keinonen, Heidi: *Kamppailu yleis televisiosta. TES-TV:n, Mainos-TV:n ja Tesvision merkitykset suomalaisessa televisiokulttuurissa 1956–1964*. Media Studies. Tampere University Press, Tampere 2011.

Kemppainen, Pentti: *Aina soi sävelradio. Radiomusiikista musiikki-radioon*. Avain, Helsinki 2011.

Kemppainen, Pentti: *Radio kuuluu kaikille! Kaupallisen radion historia Suomessa*. Into Kustannus Oy, Helsinki 2015.

Kemppainen, Pentti: *Radiomafia. Isku yön alle*. Into Kustannus Oy, Helsinki 2018.

Kemppainen, Pentti: *Radion murros. Julkaisradioiden kanava uudistus Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa*. Viestinnän julkaisuja 4. Helsingin yliopiston viestinnän laitos, Helsinki 2001.

- Koivunen, Anu: Epäluottamuksen aika: Julkisen palvelun media, journalismi ja demokratia. *Ajatuksia ajasta, demokratiasta ja Ylestä*. Yle, Helsinki 2017a, 27–30.
- Koivunen, Anu: #Sipilägate and the break-up of the political bromance. Crisis in the relationship between Finnish media and politicians. *Nordicom-Information* 39/2017b 1: 44–51 (Haettu 30.5.2018).
- Kortti, Jukka: *Näköradiosta digiboksiin. Suomalaisen television sosio-kulttuurinen historia*. Gaudeamus, Helsinki 2007.
- Kurkela, Vesa: Helppotajuista arvokkuutta ja mandoliininsoittoa. *Etnomusikologinen vuosikirja* 2017, vol 29, 1–37 (<https://doi.org/10.23985/evk.60930>) (Haettu 7.5.2018).
- Kurvinen, Heidi: ”En mä oo mies enkä nainen, mä oon toimittaja”. *Sukupuoli ja suomalainen toimittajakunta 1960- ja 1970-luvulla*. Acta Univ. Oul B 113, Oulun yliopisto 2013.
- LeMahieu, D. L.: *Culture for Democracy: Mass Communication and the Cultivated Mind in Britain Between the Wars*. Clarendon Press, Oxford 1988.
- Leth, Göran: *Braständaren och iakttagaren. Engelsk press och journalistik 1695–1825*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1996.
- Lindblom, Tom: *Uuden median murros Alma Mediassa, Sanoma Osakeyhtiössä ja Yleisradiossa 1994–2004*. Viestinnän julkaisuja 16. Helsingin yliopisto, Helsinki 2009.
- Loviglio, Jason: *Radio's Intimate Public. Network Broadcasting and Mass-Mediated Democracy*. University of Minnesota Press, Minneapolis–London 2005.
- Lyytinen, Eino: *Perustamisesta talvisotaan. Yleisradion historia 1926–1949*. 1. osa. Yleisradio Oy, Helsinki 1996, 11–128.
- Malmberg, Tarmo: Porvarillisen julkisuuden keskeneräinen projekti: Jürgen Habermas ja kriittinen mediatutkimus. *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Toim. Tuomo Mörä, Inka Salovaara-Moring & Sanna Valtonen. Gaudeamus, Helsinki 2004, 38–74.
- Manninen, Ohto & Salokangas, Raimo: *Eljas Erkeo. Vaikenematon valtiomahdi*. WSOY: Helsinki 2009.
- McNeill J. R. & McNeill William H.: *Verkottunut ihmiskunta. Yleiskatsaus maailmanhistoriaan*. Suom. Natasha Vuokkinen. Sivilisaatiohistoria-sarja. Alkuteos The Human Web. A Bird

Eye View of World History 2003. 7. painos. Vastapaino, Tampere 2011.

Meinander, Henrik: *Suomen historia. Linjat, rakenteet & käännekohtat*. Ensimmäinen painos 2006. Kustantamo S&S, Helsinki 2017.

Michelsen, Kalle: Onko teknologialla menneisyyttä? Pohdintoja teknologian historiasta ja sen tutkimisesta. *Näkökulma teknologiaan*. Toim. Tarmo Lemola. Gaudeamus, Helsinki 2000, 62–89.

Mieritz, Kaj: Förutsättningarna rämnar för public service i Danmark. *Varför Public Service? Alla pratar om det, få vet vad det är*. Red. Erik Zsiga. Timbro, Stockholm 2008, 141–148.

Mäntymäki, Eeva: *Hyvinvointivaltio eetterissä. Yleisradion rakentuminen populaarien diskurssien kentillä*. Tampere University Press, Tampere 2006.

Nieminen, Hannu: *Hegemony and the public sphere. Essays on the democratisation of communication*. Department of Media Studies. Series A, 44. University of Turku, Turku 2000.

Nieminen, Hannu: *Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Vastapaino, Tampere 2006.

Oinonen, Paavo 2018: Kun Kuru upposi ja Svinhufvud määräsi. Varhainen ääniradio suomalaisten ajankäytön ja tilallisuuden kokemuksissa. *Tekniikan Waiheita* 3/2018, 5–21.

Oinonen, Paavo 2015: *Markus-setä. Suomen ensimmäinen radioper-soona*. Yle, Helsinki 2015.

Oinonen, Paavo: *Pitkä matka on Tippavaaraan. Suomalaisuuden tulkinta ja Yleisradion toimintaperiaatteet radiosarjoissa Työmiehen perhe, Kalle-Kustaa Korkin seikkailuja ja Kankkulun kaivolla 1945–1964*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 948. SKS, Helsinki 2004.

Pajala, Mari: Televisuaalisen muistin muodot vuosikymmensarjoissa. *Tele-visioita. Mediakulttuurin muuttuvat muodot*. Toim. Sari Efving & Mari Pajala. Gaudeamus, Helsinki 2011, 163–190.

Pietilä, Veikko: Julkiso ja yleisö. *Tiedotustutkimus* 3/1999, (vol 22), 4–13.

Pörsti, Joonas: *Propagandan lumo. Sata vuotta mielten hallintaa*. Teos, Helsinki 2017.

Rantala, Heli: *Sivistyksestä sivilisaatioon. Kulttuurikäsitys J. V. Snellmanin historiallisessa ajattelussa*. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja C, 362. Turun yliopisto, Turku 2013.

Rudin, Richard: *Broadcasting in the 21st Century*. Palgrave Macmillan, UK 2011.

Saarikoski, Petri: Kuulovammaisten lisäpalvelusta suuren yleisön tietokanavaksi. Yleisradion teksti-tv:n varhaishistoria. *Tekniikan Waibeita*. Vol 32. 4/2014, 58–62.

Salmi, Hannu: Intermediality in the Visions of ‘World Television’ in the 1970s: A Cultural Historical Approach. *Intermediality and Media Change*. Edited by Juha Herkman, Taisto Hujanen & Paavo Oinonen. Tampere University Press, Tampere 2012, 118–144.

Salokangas, Raimo: *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949–1996*. 2. osa. Yleisradio Oy, Helsinki 1996.

Salokangas, Raimo: Julkisen palvelun yleisradiotoiminta ja keskiluokkaisuuden ihanne. *Puheenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisöllisyyden ymmärtämiseen*. Toim. Kalle Virtapohja. Atena Kustannus, Jyväskylä 1997.

Salokangas, Raimo: Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla. *Suomen lehdistön historia 2*. Kirjoittajat Toivo Nygård ja Raimo Salokangas. Sanomalehtien Liitto ry. Kustannuskiila, Kuopio 1987, 167–434.

Salokangas, Raimo: Suomalaisen television synty ja rakenteet. *Television viisi vuosikymmentä. Suomalainen televisio ja sen ohjelmat 1950-luvulta digiaikaan*. Toim. Juhani Wiio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1145. SKS, Helsinki 2007, 33–57.

Saraneva, Usko: *Kun radio tuli meille. Yleisradion kuuntelijakunnan muodostuminen Suomessa 1920–1960*. Sarja B 8. Yleisradio, Helsinki 1982.

Sauri, Tuomo ja Picard, Robert G.: Mediatalous. *Suomen media-maisema*. Toim. Kaarle Nordenstreng & Hannu Nieminen. 4. uudistettu painos. Vastapaino, Helsinki 2017, 36–63.

Scannell, Paddy & Cardiff, David: *A Social History of British Broadcasting*. Volume One 1922–1939: Serving the Nation. Basil Blackwell, Oxford 1991.

Scannell, Paddy: Public service broadcasting and modern life. *Culture and Power: a media, culture & society reader*. Ed by Paddy Scannell, Philip Schlesinger and Colin Sparks. Sage Publications, London–Newbury Park–New Delhi 1992, 317–348.

Scannell, Paddy: The Historicity of Central Broadcasting Institutions. *A History of Swedish Broadcasting: Communicative ethos,*

genres and institutional change. Edited by Monika Djerf-Pierre & Mats Ekström. Stiftelsen etermedierna i Sverige. Nordicom, Göteborg 2013.

Silvo, Ismo: *Valta, kenttä ja kertomus. Televisiopolitiikan tulkinnat*. Yleisradion suunnittelu- ja koulutustoiminnan julkaisuja 2. YLE, Helsinki 1988.

Sisättö, Seppo: Yleisradiojärjestelmä. *Viestintä uuteen aikaan*. Toim. Seppo Sisättö. Viestintätutkimuksen seuran julkaisuja 1. Weilin & Göös, Espoo 1980, 66–106.

Soramäki, Martti: Yleisradion jakelutekniikan myynti ulkomaille: väärinymmärretty kauppa. *Media & viestintä* 40 (2017), 1–2, 76–84. (<https://journal.fi/mediaviestinta/issue/view/4537>) (Haettu 19.3.2018).

Steinbock, Dan: Saatteeksi. *Kotimaisen kuvadraaman kenttä*. Toim. Dan Steinbock. Yleisradion suunnittelu- ja tutkimusosasto. Sarja C 2, Helsinki 1986, 3–7.

Suomi, Vilho: *Suomen Yleisradio 1926–1951*. Oy Yleisradio Ab, Helsinki 1951.

Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo: *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Edita, Helsinki 1998.

Tommila, Päiviö: Prologi: Tiedonvälitys Suomessa radiotoiminnan alkaessa. *Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen. Puoli vuosisataa suomalaista yleisradiotoimintaa*. Toim. Pirkko Tulppo. WSOY, Porvoo–Helsinki 1976, 11–19.

Tulppo, Pirkko: Alkuvaiheet vuoteen 1926. *Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen. Puoli vuosisataa suomalaista yleisradiotoimintaa*. Toim. Pirkko Tulppo. WSOY, Porvoo–Helsinki 1976a, 20–44.

Turunen, Risto: *Ubon ja armon aika. Suomalainen kirjallisuusjärjestelmä, sen yhteiskuntasuhteet ja rakenteistuminen vuosina 1944–1952*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 31, Joensuu 2003.

Valaskivi, Katja: *Leipää ja rinkiä. Jobdatus asian ja viihteen suhteeseen suomalaisessa televisiossa*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Sarja B43/2002.

Weibull, Lennart: New Media Between Technology and Content. The introduction of radio and television in Sweden. *A History of Swedish Broadcasting. Communicative ethos, genres and institutional change*. Edited by Monika Djerf-Pierre & Mats Ekström. Nordicom, Gothenburg 2013, 31–54.

- Vihavainen, Timo: *Sodan ja vaaran vuodet. Yleisradion historia 1926–1949*. 1. osa. Yleisradio Oy 1996, 129–302.
- Vihonen, Lasse: *Radio sodissamme 1939–1945*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1298/Tiede. SKS, Helsinki 2010.
- Wiio, Juhani ja Uronen, Ilkka: Televisio. *Suomen mediamaisema*. Toim. Kaarle Nordenstreng & Hannu Nieminen. 4. uudistettu painos. Vastapaino, Tampere 2017, 165–191.
- Vilkko, Arto: *Soittolistan symbolinen valta ja vallankäytön mekanismit*. Media studies -sarja. Tampereen yliopisto, Tampere 2010.
- Williams, Raymond: *Culture and Society 1780–1950*. First published by Chatto & Windus 1958. Penguin Books, Great Britain 1971.
- Williams, Raymond: *Television, Technology and Cultural Form*. Julkaistu aiemmin 1975. Routledge, London 1990.
- Välvirronen, Esa: Journalismi kriisissä? *Journalismi murroksessa?* Toim. Esa Välvirronen. Gaudeamus, Helsinki 2009, 7–31.

Niin Suomen Yleisradion kuin muidenkin kansallisten yleisradioiden esikuvaksi muodostui Britanniassa vuonna 1922 toimintansa käynnistänyt BBC. Eurooppalaisten yleisradioiden toimintaperiaatteiksi valautuivat yleishyödyllisyys, puolueettomuus ja valtio-omistajuus. Näiden ohjelmatoimintaa alettiin kutsua julkiseksi palveluksi. Palvelun ajatuksen ihanteellisuus kytkeytyi demokraattisten kansalaisyhteiskuntien rakentamiseen ja vaalimiseen.

Mitä tarkoittaa eurooppalaisten yleisradioyhtiöiden julkinen palvelu? Mistä palvelun ajatus kumpusi? Tämä kirja vastaa näihin kysymyksiin ja selvittää, mikä yleisradioiden toimintaperiaatteissa on pysynyt, mikä on muuttunut ja miltä niiden tulevaisuus näyttää. Julkisen palvelun käsitettä vertaillaan yleisradioiden ja muiden joukkoviestinten kesken, mutta keskiössä on vuonna 1926 perustettu Suomen Yleisradio.

Capsa Historiae, osa II
Kulttuurihistorian
seuran julkaisusarja

ISSN 2489-4117
ISBN 978-952-68776-2-4 (nid.)
ISBN 978-952-68776-3-1 (PDF)

9 789526 877624